

ILF-PETROV
TIZENKÉT SZÉK

FORDÍTOTTA
GELLÉRT HUGÓ

TARTALOM

ELSŐ RÉSZ

A sztarogrodi arslán

Bezencsuk és a „nimfák”
Madame Petuhova halála
„A bűnös tükre”
Távoli vándorlások múzsája
A nagy kombinátor
A briliáns-füst
A Titanic nyomai
Egy szemérmes tolvaj
Hol vannak a fürtjei?
A lakatos, a papagáj és a jósnő
„Az élet tükre” ábécé
Tüzesvérű asszony a költők álma
Elbeszélés a huszár-barátról
Vegyen mélyebb lélegzetet: ön izgatott!
„Kurd és Sas Szövetség”

MÁSODIK RÉSZ

Moszkvában

A székek óceánján
A „Schwarz Berthold szerzetes” diákszálló
Tiszteljétek a matracokat, polgárok!
A bútormúzeum
Szavazás európai módra
Sevillától Granadáig
A büntetés-végrehajtás
Emberevő Ellocska
Avesszalom Vlagyimirovics Iznurenkov
Az automobilklub
Beszélgetés a meztelen mérnökkel
Két látogatás
Egy nevezetes kosár
A tyúkocska és a csendes-óceáni kakaska
A Gavrilász szerzője
A Kolumbusz Színházban

HARMADIK RÉSZ

Madame Petuhova kincse

Egy bűbajos éjszaka a Volgán
Egy tisztátalan pár
Kiűzetés a paradicsomból
Egy bolygóközi sakk-kongresszus
És egyebek...
Kilátás a malachitszínű tócsára
A Zöld fok
A felhők alatt
A földrengés
Színházi krónika
A kincs

ELSŐ RÉSZ
A sztarogrodi arszlán

Bezencsuk és a „nimfák”

N. járási székhelyen annyi volt a fodrászüzlet és a temetkezési vállalat, hogy úgy tűnt föl, mintha a város lakosai kizárólag azért születnének, hogy megborotválkozzanak, megnyiratkozzanak, hajszesszel fejet mossanak, s aztán tüstént meg is haljanak. Valójában azonban N. járási székhelyen meglehetősen ritkán születtek, borotválkoztak és haltak meg az emberek. N.-ben az élet rendkívül csendes volt. A mámorító tavaszi estéken a sár antracitként csillogott a holdfényben, és a város fiatalsága oly hevesen csapta a szelet a közüzemi alkalmazottak szakszervezeti bizottsága titkárnőjének, hogy a tagdíjak beszedésére sem hagyott neki időt.

A szerelem és halál kérdései nem izgatták Ippolit Matvejevics Vorobjanyinovot, jóllehet szolgálatából kifolyólag éppen ezeket a kérdéseket intézte mindennap reggel kilenctől, félórai ebédszünettel, délután ötig.

Reggelenként megivott egy pohár forró tejet, melyet Klavgyija Ivanovna szolgált fel neki, és félhomályos házikójából kilépett a csodálatos tavaszi fényben fürdő, széles Gubernszkij elvtárs utcára. Kellemes utca volt ez, amilyent csak járási székhelyeken találhat az ember. Bal kéz felől, vízzöld, hullámos ablakok mögött, a Nimfa temetkezési vállalat koporsói ezüstlöttek. Jobbról, kihullt gittelésű, apró ablakok mögül komoran kandikáltak ki Bezencsuk koporsógyártó poros és sivár tölgyfa remekművei. Távolabb Pierre és Konsztantyin fodrászmester ígért üzletfeleinek „körömápolást és ondolálást otthon is”. Még messzebb állt a szálloda, szintén borbélyüzlettel, ezen is túl pedig, nagy, beépítetlen téren, egy szalmasárga borjúnyaldosott szelíden valami megrozsdásodott cégtáblát, amely a következő szöveggel támaszkodott a magányosan búslakodó kapuhoz:

TESSÉK BESÉTÁLNI temetkezési iroda

Bárha így a város temetkezési vállalatoktól hemzsegett, klientélájuk nem volt gazdag. A „Tessék besétálni” még három évvel Ippolit Matvejevics N.-ben való letelepedése előtt csődbe ment, Bezencsuk mester pedig állandóan ivott, sőt egy ízben még legszebb kirakati koporsóját is megpróbálta elzalogosítani.

A városban ritkán haltak meg az emberek, és ezt Ippolit Matvejevics tudta a legjobban, mert az anyakönyvi hivatalban szolgált, s a halálozások meg a házasságok bejegyzésével foglalkozott.

Az asztal, amelynél dolgozott, málladozó sírközlaphoz hasonlított. Bal sarkát lerágták a patkányok. Vékony lábai roskadoztak a dohánybarna színű, duzzadt anyakönyvek súlya alatt, melyekből minden adatot ki lehetett hámozni N. város nemzetségeiről és a mostoha járási talajból sarjadt családfákról.

1927. április 15-én, pénteken, Ippolit Matvejevics szokása szerint fél nyolckor ébredt, és tüstént orrára biggyesztette arany nyergű, ódivatú csíptetőjét; keretes szemüveget nem viselt. Egyszer, abban a meggyőződésben, hogy a csíptető nem higiénikus, bement ugyan egy látszerészhez, és keret nélküli, aranyozott szárú pápaszemet vett magának, de felesége (az eset nem sokkal az asszony halála előtt történt) úgy találta, hogy szakasztott Miljukov,¹ s ezért a

¹ Az orosz burzsoázia egyik vezére volt; az Ideiglenes Kormány tagja 1917-ben.

műszert a házmesternek ajándékozta. A házmester, bár nem volt rövidlátó, gyorsan megszokta, és kitartással hordta a pápaszemet.

- *Bon jour* - dudorászta önmagának Ippolit Matvejevics, leeresztve az ágyról lábait.

A *bon jour* arról tanúskodott, hogy jó hangulatban ébredt; az ébredéskor elhangzó gut' Morgen viszont rendszerint azt jelentette, hogy fáj a mája, ötvenkét év nem tréfadolog, és az idő nyirkos.

Ippolit Matvejevics háború előtti, egyetlen nadrágjába dugta sovány lábát, bokáját átkötötte szalaggal, és felhúzta keskeny, szögletes orrú, rövid, puha csizmáját. Öt perccel később apró ezüstcsillagokkal behintett, holdszínű mellény és színjátszó lüszterkabát díszelgett rajta. Miután öszülő fürtjeiről lerázta a mosdóvíz ráhullott harmatcseppjeit, dühösen megrántotta bajsztát, határozatlanul végighúzta kezét borostás állán, kefével végigszaladt alumíniumszínű, rövidre nyírt haján, és udvariasan mosolyogva indult a szobába lépő anyósa, Klavgyija Ivanovna elé.

- Eppoleet - dörögte az asszony -, ma rossz álmom volt.

Ippolit Matvejevics tetőtől talpig végigmérte. Száznyolcvanöt centiméterre nőtt, és ebből a magasságból könnyű és kényelmes volt némi lenézéssel kezelnie anyósát.

- A megboldogult Marie-t láttam, kibontott hajjal és aranyövvel - folytatta Klavgyija Ivanovna.

Hangjának ágyúbömbölésétől a gömb alakú, sörétes vaslámpa megremegett, és a poros üvegkristályok megcsörrentek.

- Nagyon izgatott vagyok. Csak valami baj ne érjen! - E szavakat akkora erővel ejtette ki, hogy a hajszálak hullámnak indultak Ippolit Matvejevics fején. A vő a homlokát ráncolta, és tagoltan felelt:

- Nem lesz semmi baja, mama. Befizette már a vízdíjat?

Kiderült, hogy nem fizette be, és nem mosta le a sárcipőt sem. Ippolit Matvejevics nem szerette anyósát. Klavgyija Ivanovna ostoba volt, és tekintettel élemedett korára, alig lehetett remélni, hogy megokosodik valaha. Végtelenül zsugori volt, és csak Ippolit Matvejevics szegénysége okozta, hogy ragadozó kapzsisága, mely egész lényén elhatalmasodott, nem fejlődhetett ki még jobban. Hangja annyira ércesen zengett, hogy Oroszlánszívű Richárd is megirigyelte volna érte, akinek kiáltásától, mint ismeretes, még a lovak is fenekükre ültek. És mindezekén felül - ami a legrémesebb - Klavgyija Ivanovna álmokat látott. Mindig voltak álmai. Álmodott övet viselő hajadonokról, sárga dragonyoscsíkkal díszített lovakról, hárfázó házmesterekről, éjjeliőr-ködmönös arkangyalokról, akik kereplőkkel kezükben sétálgattak éjnek idején, és kötőtűkről, melyek bántóan pattogva, maguktól ugrándoztak a szobában. Üresfejű öregasszony volt Klavgyija Ivanovna. Mindennek tetejébe bajsza nőtt, és mindegyik fél bajsza egy-egy borotválkozópamacshoz hasonlított.

Ippolit Matvejevics kissé ingerülten ment ki a házból. Az ajtófélfához támaszkodva és karját mellén keresztbe fonva Bezencsuk koporsógyártó állt ütött-kopott üzlethelyisége bejáratánál. Kereskedelmi vállalkozásainak rendszeres összeomlásai és a hevítő italok huzamos belső használata következtében szeme - akár egy kandúré - élénksárgává vált, és olthatatlan tűzzel égett.

- Üdv a drága vendégnek! - kiáltotta gyorsan, mihelyt Ippolit Matvejevicset megpillantotta.

- Jó reggelt! - Ippolit Matvejevics udvariasan megemelte kizsírosodott kalapját.

- Hogy van anyósa önagsága, ha szabad érdeklődnöm?

- Hm-hm - felelte Ippolit Matvejevics határozatlanul, és egyenes vállát felrántva, folytatta útját.

- Adjon Isten erőt, egészséget neki - szólt utána Bezencsuk keserűen. - Mindenütt csak kár éri az embert, hogy a ménkű üsse meg!

S karját mellén keresztbe fonva, ismét nekitámaszkodott az ajtónak.

A Nimfa temetkezési vállalat előtt megint feltartóztatták Ippolit Matvejevicsét. A Nimfának három tulajdonosa volt: ezek egyszerre üdvözölték, és karban érdeklődtek anyósa egészségi állapotáról.

- Egészséges, egészséges, kutya baja sincs! - felelte Ippolit Matvejevics. - Ma kibontott hajú, aranyöves hajadont látott álmában.

A három „nimfa” összenézett, és hangosan felsóhajtott. Mind e beszélgetések késleltették Ippolit Matvejevicsét, és így szokása ellenére csak akkor ért be hivatalába, amikor a „Dolgod végeztével távozz!” jelmondat fölött lógó óra már kilenc után öt percet mutatott. Hatalmas termete, de különösen bajusza miatt Ippolit Matvejevicsét Macisztnak nevezték el az irodában, bár az igazi Macisztnak sosem volt bajusza.

Ippolit Matvejevics kivette asztalfiókjából és székére tette a kék teveszőr párnácskát, helyes irányba állította bajuszát (párhuzamosan az asztal vonalával), és leült, kissé fölője emelkedve három hivataltársának. Ippolit Matvejevics nem aranyértől félt; attól félt, hogy kidörzsöli nadrágját, és ezért használta a kék teveszőr párnát.

A szovjettisztviselő minden mozdulatát két félénk fiatal ember figyelte: egy férfi és egy leány. A vattázott posztókabátos férfit teljesen zavarba ejtette az irodai berendezés, az alizarinkék tinta szaga, az óra, amely szaporán és sípolva szuszogott, s főként a szigorú hirdetmény: „Dolgod végeztével távozz!” jóllehet még el sem kezdte dolgát, már távozni szeretett volna. Úgy tetszett neki, hogy a dolog, amiért idejött, annyira jelentéktelen, hogy lelkiismeretlenség volna egy olyan tekintélyes, ősz polgárt zavarnia miatta, mint Ippolit Matvejevics. Ippolit Matvejevics maga is tudatában volt annak, hogy a jövevény dolga jelentéktelen, nem sürgős, s ezért, felnyitva a 2-es számú dossziét, irományok tanulmányozásába mélyedt. A fekete tressz-szalaggal szegett kosztümkabátos lány összesúgott a férfival, és szemérmesen pirulva, lassan közeledett Ippolit Matvejevics felé.

- Elvtárs - szólalt meg -, hol lehet itt...

A bélelt kabátos férfi örömeiben fellélegzett, és akaratlanul kibökte:

- ...egybekelni!

Ippolit Matvejevics figyelmesen nézett a korlátra, amely mögött a pár állt.

- Születés? Halál?

- Egybekelés - mondta a fiatalember, és zavartan körülnézett.

A leány felkacagott. Az ügy a rendes kerékvágásba zökkent. Ippolit Matvejevics egy varázsló ügyességével munkához fogott... Vénasszonyos írással bejegyezte vastag könyvekbe a fiatal pár nevét, szigorúan kikérdezte a tanúkat, akikért a menyasszony az udvarba szaladt ki, sokáig és gyengéden lehelt a négyszögletes bélyegzőre, hogy aztán fél lábra állva, rányomja a rongyos személyi igazolványokra. Miután átvett a fiatal pártól két rubelt és kiadta a nyugtát, elmosolyodva mondta: „A szentség kiszolgáltatásáért”, majd egész természetben kiegyenesedett, és megszokásból kidüllesztette mellét (valamikor fűzőt viselt), a széles, sárga napsugarak

úgy feküdtek a vállán, akár a szalagok. Kissé nevetséges, de rendkívül ünnepélyes külseje volt. A csíptető bikonkáv lencsái úgy csillogtak, mint a vetítőlámpa fehér fénye. A fiatalok úgy álltak ott, mint a kisbirkák.

- Fiatalok! - kezdte el Ippolit Matvejevics fellengősen. - Engedjék meg, hogy gratuláljak önöknek, mint ezelőtt mondták, törvényes házasságkötésük alkalmából. Nagyon, nagy-gyon kellemes olyan ifjú embereket látni, akik, mint önök, kéz a kézben indulnak örök ideálok felé. Nagyon, nagy-gyon kellemes!

E tirádát elzengve Ippolit Matvejevics kezét szorította az ifjú párral, leült, és önelégülten folytatta a 2-es számú dosszié aktáinak olvasását. A szomszéd asztalnál a hivatalnokok a tintatartók fölé görnyedtek.

A munkanap nyugodtan folyt tovább. Senki sem zavarta a halálesetek és házasságok bejegyzési asztalát. Az ablakon át látni lehetett, amint a polgárok, a hús tavaszi szél elől válluk közé húzva nyakukat, dolguk után siettek. Pontosan délben megszólalt az Eke és Kalapács szövetkezet kakasa. Senki sem csodálkozott rajta. Azután egy motor dohogása és érces berregése hangzott fel. A Gubernszkij elvtárs utcából sűrű, lilás füst gomolygott. A berregés erősödött. A füstből hamarosan kirajzolódtak a járási vb I-es számú állami gépkocsijának körvonalai, a parányi hűtő és az esetlen karosszéria. A gépkocsi, a sárban dülöngélve, átvágott a Sztaropanszkaja téren; és imbolyogva eltűnt a mérges füstben. Az alkalmazottak még sokáig álltak az ablakban, magyarázatokat fűztek az eseményhez, és az esetleges létszámcsökkentéssel hozták kapcsolatba. Nemsokára rá Bezencsuk mester ment végig óvatosan a fajárdán. Naphosszat kószált a városban, hogy kinyomozza, nem halt-e meg valaki.

A munkanap vége felé közeledett. A fehér-sárga sávós szomszéd harangtoronyban teljes erővel megkondították a harangokat. Az ablaküvegek remegtek. A harangtoronyról felrebbentek a varjak, összegyűltek egy kis tereferére a téren, majd elrepültek. Az esti égbolt hidegen borult az elnéptelenedett utcák fölé.

Ideje volt, hogy Ippolit Matvejevics távozzék. Akiknek ezen a napon meg kellett születniük, megszülettek és beiktattattak vastag könyvekbe. Akik egybekelni kívántak, összeadtattak, és ugyancsak beiktattattak vastag könyvekbe. Csupán haláleset nem volt egyetlenegy sem, nyilván a temetkezési vállalkozók tönkretétele céljából. Ippolit Matvejevics összerakta holmiját, bedugta a fiókba a teveszőr párnáskát, zsebfésűjével szétborzolta bajuszát, és forró levesről ábrándozva éppen indulni készült, amikor az iroda ajtaja kinyílt, és a küszöbön Bezencsuk koporsógyártó jelent meg.

- Üdv a drága vendégnek - mosolyodott el Ippolit Matvejevics. - Mi járatban vagy?

Bárha a mester durva ábrázata csak úgy ragyogott a leereszkedő szürkületben, felelni nem tudott.

- Nos? - kérdezte Ippolit Matvejevics szigorúbban.

- Talán áru az, amit a Nimfa ad? Hogy a ménkü üsse meg! - mondta a koporsógyártó zavarosan. - Talán ki tudja elégiteni vevőit? Csak fát mennyit megkíván egy koporsó...

- Mit mondasz? - kérdezte Ippolit Matvejevics.

- A Nimfa... Három családnak kell élnie egy butikból. Már az anyaguk sem megfelelő, és a kidolgozás is rosszabb, és a festék is hígabb, hogy a ménkü üsse meg. Én viszont régi cég vagyok. Alapítottam 1907-ben. Nálam minden koporsó különlegesség, tiszta gyönyörűség...

- Megbolondultál? - mondta szelíden Ippolit Matvejevics, és a kijárat felé tartott. - Megkergülsz a koporsóid között.

Bezencsuk előzékenyen felrántotta az ajtót, előrebocsátotta Ippolit Matvejevicset, maga meg utánaeredt, szinte remegve a türelmetlenségtől.

- A „Tessék besétálni” egészen más volt, amikor még létezett. Vele egyetlen cég sem vehette fel a versenyt, magában Tverben sem, hogy a ménkü üsse meg. Most azonban, kimondom egyenesen, jobb áru nincs az enyémnél. Keresnie is felesleges.

Ippolit Matvejevics bosszúsan megfordult, haragosan végigmérte Bezencsukot, és kissé meggyorsította lépteit. Bárha a szolgálatban aznap semmi kellemetlenség sem érte, komiszul kezdte magát érezni.

A Nimfa három tulajdonosa ugyanabban a testtartásban állt üzlete előtt, amelyben Ippolit Matvejevics reggel hagyta őket. Úgy tűnt fel, mintha azóta egyetlen szót sem váltottak volna egymással, de meglepően megváltozott arckifejezésük és a szemükben felcsillanó titkos meglegedés arról tanúskodott, hogy valami fontosat tudnak.

Mikor kereskedelmi ellenségeit megpillantotta, Bezencsuk elkeseredetten legyintett, megállt és utanasuttogta Vorobjanyinovnak:

- Harminckét rubelért megszámitom.

Ippolit Matvejevics homlokát ráncolta, és meggyorsította lépteit.

- Hitelbe is lehet - tette még hozzá Bezencsuk.

A Nimfa három tulajdonosa viszont egy szót sem szólt. Némán eredtek Vorobjanyinov után; útközben szüntelenül sapkájukat emelgették, és udvariasan hajlongtak.

A koporsógyártók ostoba tolakodásán felbőszülve, Ippolit Matvejevics szokásánál gyorsabban futott fel a tornácra, az utolsó lépcsőfok élén ingerülten lekaparta a sarat, és erősen kiéhezve belépett a pitvarba. Éppen akkor jött ki vérvörösen a szobából a Frol és Lavr templom papja, Fjodor atya. Reverendáját a jobb kezével összefogva, a kijárat felé törtetett, észre sem vette Ippolit Matvejevicset.

Ippolit Matvejevicsnek most szemet szúrt a szokatlan tisztaság és a bútorok elhelyezésében megnyilvánuló új, bántó rendetlenség. Erős gyógyszerszagtól származó csiklandozást érzett az orrában. Az első szobában a szomszédasszony, Kuznyecov agronómus felesége fogadta.

- Állapota rosszabbodott, éppen most gyónt meg. Ne kopogjon a csizmájával.

- Nem kopogok - felelte Ippolit Matvejevics engedelmesen. - De hát mi történt?

Kuznyecova asszony összehúzta ajkát, és a második szoba ajtajára mutatott:

- Rendkívül erős szívroham.

És nyilván valaki másnak a szavait ismételve, melyeknek súlya megnyerte tetszését, így folytatta:

- Nincs kizárva a halálos kimenetel lehetősége sem. Ma egész nap talpon vagyok. Reggel átjövök a húsbárdért, hát nagyot nézek: az ajtó nyitva, a konyhában senki, ebben a szobában szintén senki. „Nos - gondolom -, Klavgyija Ivanovna lisztért ment, hogy kalácsot süssön. Már tegnap mondta, hogy sütni akar.” Tudja, hogy manapság a liszt, hacsak az ember idejekorán be nem szerzi...

Kuznyecova asszony még sokáig beszélt volna a lisztről, a drágaságról és arról, hogyan talált rá Klavgyija Ivanovnára, aki látszólag holtan feküdt a cserépkályha előtt; de a szomszéd szobából áthangzó nyögés észre térítette Ippolit Matvejevicset. Kissé megmerevedett kezével gyorsan keresztet vetett magára, és bement anyósához.

Madame Petuhova halála

Klavgyija Ivanovna a hátán feküdt, egyik karját tarkója alá dugva. Fején rikító, sárgabarack-színű főkötő volt; ez abban az évben jött divatba, mikor a hölgyek *chanteclair*-t hordtak, és az argentinai tangót kezdték táncolni.

Klavgyija Ivanovna arca ünnepélyes volt, de éppenséggel semmit sem fejezett ki. Szeme a mennyezetet nézte. - Klavgyija Ivanovna! - szólította nevén Ippolit Matvejevics.

Anyósa gyorsan mozgatni kezdte ajkát; de a megszokott trombitahangok helyett Ippolit Matvejevics most nyöszörgést hallott, halk, gyenge és olyan panaszos sóhajt, hogy szíve összefacsarodott tőle. Egy csillogó könnycsepp csordult ki váratlan sebességgel a szeméből, s mint a higany, végigpergett az arcán.

- Klavgyija Ivanovna - ismételte Vorobjanyinov -, mi történt?

Megint nem kapott választ. Az öregasszony lehunyta szemét, s kissé oldalára fordult. Kuznyecova asszony nesztelenül belépett a szobába, és kezénél fogva kivezette Ippolit Matvejevicset, mint egy kisfiút, akit mosdani visznek.

- Elaludt. Az orvos meghagyta, hogy ne zavarják. Maga, galambocskám, menjen el a gyógyszerárba, itt a recept. Aztán kérdezze meg, mennyibe kerül egy jégtömlő.

A gyógyszerár messze volt. Ippolit Matvejevics gimnazista módra öklébe szorította a receptet, és kisietett az utcára.

Már majdnem besötétedett. Az esti nap bágyadt fényében kirajzolódott Bezencsuk koporsógyártó vézna alakocskája, amint a fenyőfából ácsolt kapuhoz támaszkodva, kenyeret majsolt hagymával. Közvetlenül mellette guggolt a három „nimfa”; egy vaslábosból, kanalukat nyaldosva, hajdinakását meregettek. Ippolit Matvejevics láttára a koporsósok kiegyenesedtek, mint a katonák. Bezencsuk sértődötten rándított a vállán, és a konkurrencia felé mutatva dörmögte:

- Mindig az ember lába alatt ténferegnek; hogy a ménkű üsse meg őket!

A Sztaropanszkaja tér közepén, Zsukovszkij mellszobra alatt, élénk beszélgetés folyt Klavgyija Ivanovna súlyos betegségének hírére. Az összegyűlt polgárok egyhangú véleménye abban fejeződött ki, hogy „valamennyien oda kerülünk”, és hogy „Isten adta, Isten el is veheti”.

Pierre és Konsztantyin fodrász, aki egyébként szívesen válaszolt az Andrej Ivanovics megszólításra is, most sem mulasztotta el az alkalmat, hogy bizonyosságát adja orvostudományi ismereteinek, amelyeket az Ogonyok című moszkvai hetilapból merített.

- A modern tudomány elérte a lehetetlent is - mondta. - Vegyük például a következő esetet: mondjuk, hogy a vendégnek pattanása támad az állán. Azelőtt vérmérgezés is előfordult, most viszont azt mondják - nem tudom, igaz-e vagy sem -, hogy Moszkvában minden egyes vendégnek külön-külön fertőtlenített pamacs jár.

A polgárok szája tátva maradt.

- Nono, Andrej, itt már egy kicsit elvetted a súlykot. - Ki látta már, hogy minden vendégnek külön pamacs legyen? Mi mindent ki nem találunk!

Pruszisz, valamikor proletár szellemi munkás, ma vásártéri bódés, még fel is fortyant:

- Engedje meg, Andrej Ivanovics: Moszkvában, a legutóbbi népszámlálási adatok szerint, több mint kétmillió lakos van. Eszerint hát több mint kétmillió pamacsra van szükség? Elégé eredeti!

A beszélgetés hevesebb formákat öltött, és ördög tudja, hova fajult volna, ha az Oszipnaja utca végén fel nem tűnik Ippolit Matvejevics.

- Megint a gyógyszerértárhoz szalad. Szóval rosszul állnak a dolgok.

- Meg fog halni az öregasszony. Bezencsuk nemhiába futkos magánkívül a városban.

- Hát az orvos mit mond?

- Az orvos! Még az egészségest is beteggé gyógyítják!

Pierre és Konsztantyin, akiben már robbanásig feszült a vágy, hogy az orvostudományok terén való járatosságát tovább fitogtassa, most újra megszólalt, félénken nézegetve maga körül:

- Ma minden erő a vörös véresejtekben összpontosul.

E szavakkal elnémult. Elhallgattak a polgárok is, ki-ki a maga módján gondolkodva tovább a vörös vérejt titokzatos erőiről.

S felkelt a hold, és fodomentazöld színe beragyogta Zsukovszkij kis méretű mellszobrát, amelynek bronz hátán jól látszott a krétával írt rövid, trágár szó.

A mellszobron legelőször 1897. június 15-én, a szobor leleplezését követő első éjen tűnt fel egy ilyen felírás. S akárhogy buzgólkodott is a cári rendőrség s később a szovjet rendőrség, a gyalázatos szó nap nap után pontosan újra megjelent.

A zsalugáteres faházakban már duruzsoltak a szamovárok. Itt volt a vacsora órája. A polgárok nem vesztegették tovább az időt, és szétoszlottak. Szél kerekedett.

Klavgyija Ivanovna ezalatt utolsó perceit élte. Előbb inni kért, majd azt mondta, fel kell kelnie, hogy hazahozza Ippolit Matvejevics javításba adott cipőit, majd a porra panaszkodott, amelytől szinte megfűlt, majd azt követelte, hogy gyűjtsanak meg minden lámpát.

Ippolit Matvejevics, aki már belefáradt az izgalomba, egyre rőtta a szobát. Kellemetlen napi gondok kínozták. Eszébe jutott, hogy előleget lesz kénytelen felvenni a segélypénztárból, hogy papért kell szaladnia, és hogy válaszolnia kell majd a rokonok részvétleveleire. Hogy elhessegesse ezeket a gondolatokat, kiment a tornácra. Bezencsuk koporsógyártó ott állt a hold zöld fényében.

- Hogyan parancsolja, Vorobjanyinov úr? - kérdezte, sapkáját melléhez szorítva.

- Úgy látszik, rákerül a sor - felelte Ippolit Matvejevics.

- Az talán áru, amit a Nimfa ad? Hogy a ménkü üsse meg! - heveskedett Bezencsuk.

- Menj a fenébe! Torkig vagyok veled!!

- Csak a bojtokról és az atlaszról szeretnék beszélni. Hogy csináljam, hogy a ménkü üsse meg? Legyen első osztályú, prima? Vagy milyen?

- Minden bojt és atlasz nélkül. Egyszerű fakoporsó. Fenyőből. Megértetted?

Annak jeléül, hogy mindent megértett, Bezencsuk ajkához emelte ujját, sarkon fordult, és tán-torogva hazafelé indult. Ippolit Matvejevics csak most ébredt tudatára, hogy a koporsógyártó tökrészeg.

Ippolit Matvejevicsnek megint rendkívül kellemetlen érzése támadt. Nem tudta elképzelni, hogyan fog hazajárni a sivár, takarítatlan lakásba. Sejteni kezdte, hogy anyósa halálával eltűnnek életéből még azok az apró kényelmek és megszokások is, amelyeket nem egykönnyen sikerült megteremtenie magának a forradalom révén elvesztett nagy kényelmek és előkelő szokások helyébe. „Megnősüljek? - gondolta. - De kit vegyek el? A rendőrpáncsnok unokahúgát, Varvara Sztjepanovná, Prusizs nővérét? Vagy talán háztartási alkalmazottat fogadjak? Még csak az kellene! Bizonyosan feljelentgetne. A zsebem látná kárát.”

Az élet egyszerre koromfekete lett Ippolit Matvejevics szemében. Visszament a házba, tele méltatlankodással és utálattal az egész világ iránt. Klavgyija Ivanovna már megint eszméletén volt. Magasan feküdt a párnákon, és tisztán működő tudattal, sőt úgy rémlett, szigorúan nézett Ippolit Matvejevicsre.

- Ippolit - suttogta érthetően -, üljön le mellém. El kell mondanom valamit magának.

Ippolit Matvejevics kényszeredetten ült le, anyósa lesoványodott, bajuszos arcára függesztve tekintetét. Kísérletet tett, hogy elmosolyodjék, s néhány bátorító szót mondjon. De mosolya eltorzult, bátorító szavakat pedig nem talált. Torkából csak ügyefogyott krákogás szakadt ki.

- Ippolit - ismételte az anyós -, emlékszik a szalongarnitúránkra?

- Melyikre? - kérdezte Ippolit Matvejevics olyan kedves hangon, amellyel csupán a hozzá nagyon közelálló embereket szokta kitüntetni.

- Arra, amelyik angol bútorszöveggel volt bevonva.

- Amelyik az én házamban volt?

- Igen, Sztargorodban...

- Emlékszem, egészen pontosan emlékszem... Dívány, tizenkét szék és hatlábú, kerek asztalka. Elsőrangú Gambs-bútor volt... De miért jutott az eszébe?

Klavgyija Ivanovna nem tudott válaszolni. Arca lassanként kékgalic színét vette fel. Valahogy elakadt Ippolit Matvejevics lélegzete is. Tisztán visszaemlékezett villája szalonjára, a hajlított lábú, szimmetrikusan elhelyezett diófa bútorra, a beeresztett parkettapadlóra, az ódon, barna zongorára és az előkelő rokonok fényképeire, melyek ovális, fekete keretben lógtak a falon.

Klavgyija Ivanovna most közönyös fahangon kibökte: - Az egyik szék ülésébe varrtam be a briliánsokat... - Ippolit Matvejevics az öregasszonyra sandított.

- Miféle briliánsokat? - kérdezte gépiesen, de tüstént észbe kapott. - Hát nem vitték el a házkutatáskor?

- Az egyik székbe varrtam be a briliánsokat - ismételte a vénasszony konokul.

Ippolit Matvejevics felugrott, és Klavgyija Ivanovna petróleumlámpától megvilágított kőarcába meredt. Bizonyos volt afelől, hogy anyósa nem beszél félre.

- A briliánsokat! - kiáltott fel, megrémülve hangja erejétől. - Egy székbe! Kinek volt az ötlete? Miért nem adta nekem?

- Hogyan adhattam volna magának a briliánsokat, amikor elherdálta a lányom birtokát? - válaszolta a vénasszony nyugodtan.

Ippolit Matvejevics leült, és tüstént újra felállt. Szíve hevesen hajtotta a vért teste minden részébe. Halántéka zúgott.

- De ki is vette onnan? Itt vannak magánál?

A vénasszony a fejét csóválta.

- Nem volt rá időm. Emlékszik, hogy milyen gyorsan és váratlanul kellett menekülnünk. Abban a székben maradtak, amelyik a terrakotta lámpa és a kandalló között állt.

- Hiszen ez örület! Akárcsak a lánya! - ordította Ippolit Matvejevics teli torokból.

S már nem törődve azzal, hogy haldokló fekszik az ágyban, dübörögve hátrataszította székét, s fel-alá járkált a szobában. A vénasszony részvétlenül figyelt Ippolit Matvejevics mozdulataira.

- Képzelve csak el, hogy hová kerülhettek azok a székek! Vagy talán azt hiszi, hogy türelmesen állnak házam szalonjában, és várják, hogy eljöjjön értük?

A vénasszony nem felelt.

A csíptető leesett az anyakönyvi hivatal ingerült vezetőjének orráról, arany nyerge megcsillant a térdénél, és megkoppant a padlón.

- Micsoda?! Hetvenezer rubel értékű briliánst egy székbe dugni! Egy székbe, amelyiken nem tudni, ki ül!... - E pillanatban Klavgyija Ivanovna felsírt; és egész testével lecsúszott az ágy szélére. Karja félkört írt le, és kísérletet tett, hogy megragadja Ippolit Matvejevicset, de nyomban vissza is hullt a lila, szegett paplanra.

Ippolit Matvejevics felsikoltott félelmében, és átrohant a szomszédasszonyhoz.

- Azt hiszem, meghalt!

Kuznyecova asszony szakszerűen keresztet vetett, s férjével, a szakállas agronómussal együtt leplezetlen kíváncsisággal szaladt Ippolit Matvejevics házába. Vorobjanyinov kábultan a városi park felé indult.

Amíg Kuznyecovék és cselédjük rendbe hozták az elhunyt szobáját, Ippolit Matvejevics a parkban bolyongott, meg-megbotlott a padokban, és bokroknak nézte még a kora tavaszi szerelemtől megbűvölt párocskákat is.

Egyik kép a másikat kergette Ippolit Matvejevics fejében. Cigánykórusok énekeltek, telt keblű nőkből álló zenekarok szakadatlanul tangót húztak, látta Moszkvát télen, és izmos, fekete csődörét, amint megvetően horkant a gyalogjárókra. Sok mindenre gondolt Ippolit Matvejevics: egy narancsszínű, részegítően drága alsónadrágra, a lakájok alázatosságára és egy Cannes-i utazás lehetőségére.

Ippolit Matvejevics meglassította lépteit, és váratlanul Bezencsuk koporsógyártó testébe botlott. A mester keresztben feküdt a kerti ösvényen, és bundájába burkolózva aludt. A rúgástól felébredt, tüszentett, és fűgén felállt.

- Ne méltóztassék nyugtalankodni, Vorobjanyinov úr - mondta szaporán, mintha egy imént megkezdett beszélgetést folytatna. - A koporsókészítés gondos munkát követel.

- Klavgyija Ivanovna meghalt - közölte a megrendelő.

- Az örök világosság fényeskedjék neki - hagyta helyben Bezencsuk. - Szóval elszenderedett az öregasszony... Az öregasszonyok mindig elszenderednek, avagy lelküket visszaadják az Úrnak. Már attól függ, milyen az öregasszony. A magáé, kis természetű lévén, csak úgy elszenderedett. De például, akik magasabbak és soványabbak, azokról azt szokták mondani, hogy „visszaadják lelküket az Úrnak”.

- Hogyhogy azt mondják? Ki mondja azt?

- Hát mi mondjuk, a koporsósok. Maga például szemrevaló, jól megtermett férfi, annak ellenére, hogy sovány. Ha maga, ne adj Isten, meghalna, magáról azt mondanánk: „Ez is itthagyta az árnyékvilágot.” A tekintélyesebb kereskedőembernek pedig, különösen ha első céhbeli volt, az olyannak hosszú életet rendel az Isten. De a kisebb rangú, mondjuk viceházmester, az „beadja a kulcsot”, vagy a parasztról azt mondjuk: „ez is felfordult”, vagy azt, hogy „kinyúlt”. De a legérdekesebb, amikor egy asztalos vagy ács hal meg. Akkor azt mondjuk, hogy „ez is elment deszkát árulni”. Így, ahogy mondom: „Hallottad már, hogy az is elment deszkát árulni?”

Ippolit Matvejevics megrendülten hallgatta az emberi elhalálozás ezen osztályozását, és végül megkérdezte:

- Mondd, s ha majd te halsz meg, rólad mit mondanak a koporsósok?

- Kisember vagyok én. Csak azt mondják: „Bezencsuk is elpatkolt.” Mást nem is mondhatnak.

És komoran hozzátette:

- Én nem mehetek se deszkát árulni, se nem nyúlhatok ki. Ehhez kicsi a termetem. Hát akkor a koporsóval hogy leszünk, Vorobjanyinov úr? Valóban nem akar atlaszt és bojtokat?

Ippolit Matvejevics, aki újra vakító ábrándjaiba temetkezett, nem felelt és továbbment. Bezencsuk a sarkába szegődött, valamit számolgatott ujjain, és szokása szerint dűnnyögött.

A hold már régen lenyugodott. Téliesen hideg volt. A tócsákat újra törekeny jégkéreg borította. A Gubernszkij elvtárs utcán, ahová kiértek, a szél a cégtáblákkal viaskodott. A Sztaropanszkaja tér felől egy lebocsátott ablakredőny dübörgésével hajtott ki sovány gebéin a tűzoltóság. A tűzoltók vászonszizmába bújtatott lábukat lelógatva a tűzoltókocsiról, sisakos fejüket billegetve, készakarva hamisan énekeltek:

*Dicsőség tűzmesterünknek,
Drága Szivattyús elvtársunknak dicsőség!*

- A parancsnok fiának, Kolkának a lakodalmán mulattak - mondta Bezencsuk közönyösen, és megvakarta mellét bekecse alatt. - Hát igazán atlasz és dísz nélkül csináljam?

Ekkorára Ippolit Matvejevics már mindent eldöntött. „Elutazom - határozta el - és megtalálom. Aztán majd meglátjuk.” És briliáns-ábrándjaiban még megboldogult anyósát is kedvesebbnek látta, mint az életben. Bezencsukhoz fordult:

- Az ördög bújjon beléd! Csináld atlasszal! Bojtokkal!

„A bűnös tükre”

Miután a haldokló Klavgyija Ivanovná meggyóntatta, a Frol és Lavr templom papja, Fjodor Vosztrikov atya, üzleti számításokba merülve lépett ki Vorobjanyinov házából. Szórakozottan tekingetett erre-arra, és zavartan mosolyogva ment egészen lakásáig. Útja vége felé szórakozottsága olyan fokra hágott, hogy csaknem a járási vb I-es számú állami gépkocsija alá került. Mikor kivergődött a pokoli gép lila színű ködéből, teljesen elvesztette fejét, s meghazudtolva előkelő rangját és éltebb korát, az út hátralevő részét világias félgalopban tette meg.

A tiszteletes asszony, Katyerina Alekszandrovna, vacsorához terített. Fjodor atya azokon a napokon, amikor nem szolgáltatott esti misét, korán szeretett vacsorázni. De most, miután levetette kalapját és meleg, vattázott reverendáját, egyenesen a hálósobába sietett; ott felesége csodálkozására bezárkózott, és tompa hangon a „Méltó vagy” kezdetű templomi énekbe kezdett.

A tiszteletes asszony egy székre ereszkedett, és ijedten suttogta maga elé:

- Megint kifőzött valamit...

Fjodor atya csapongó lelke nem ismert nyugtot. Nem ismert nyugtot soha. Sem akkor, amikor a papnevelde növendéke volt, s még Fegya névre hallgatott, sem amikor már bajszos szeminarista és Fjodor Ivanics volt. A szemináriumból később az egyetemre ment át, és három évet a jogi fakultáson töltött el, de 1915-ben, a katonai behívótól való félelmében, visszatért a papi pályára. Előbb diakónussá avatták, azután pappá szentelték fel, és N. járási székhelyre nevezték ki. És mindvégig, egyházi és polgári pályájának valamennyi szakaszán, Fjodor atya pénzsóvár maradt.

Fjodor atya egy gyertyagyárról ábrándozott.

Vastag viaszköteleket felorsózó, nagy gyári dobok látványától gyötörve, különféle terveket eszelt ki arra, hogy a Szamarában már rég kiszemelt gyáracska megvételéhez szükséges alap- és forgótőkét megszerezze.

Az ötletek váratlanul ihlették meg Fjodor atyát; tüstént kivitelükhöz is látott. Egy ízben márvány mosószappant kezdett főzni; összefőzött néhány pudnyit, de a szappan, jóllehet óriási százalékban tartalmazott zsiradékot, nem habzott, és ráadásul kétannyiba került, mint az, amit az Eke és Kalapács hozott forgalomba. A kotyvalék még sokáig puhult és avasodott utána a pitvarban, úgyhogy Katyerina Alekszandrovna nemegyszer fakadt sírásra, amikor elment mellette. Végül is kidobták a pöcegödörbe.

Egy állattenyésztési újságban Fjodor atya azt olvasta, hogy a házinyúl, melynek húsa ugyanolyan gyenge, mint a rántani való csibéé, rendkívül gyorsan szaporodik, és tenyésztése nem megvetendő hasznot hajthat a szorgalmas gazdának. Fjodor atya tüstént beszerzett egy fél tucat tenyészállatot, és két hónappal később Nyerka kutya, az udvart és házat ellepő nagy fülű lények hihetetlen sokaságától megrémülve, világgá bujdosott. N. város átkozott lakosai rendkívül maradiaknak bizonyultak, és párját ritkító egyöntetűséggel egyetlen nyulat sem vettek Vosztrikovnál. Fjodor atya ezért - a papnéval folytatott előzetes megbeszélések alapján - elhatározta, hogy étrendjét házinyúllal fogja változtatossá tenni, amelynek húsa ízletesebb a csirkehúsnál. Házinyúlból készítettek pecsenyét, rostélyost, vagdalt húst, házinyulat főztek levesben, tálaltak fel vacsorára hidegen, és sütöttek be kenyértésztába. Ámde mindez az igyekezet meddő maradt. Fjodor atya kiszámította, hogy ha kizárólagos nyúltáplálékra térnek is át,

a család egy hónap alatt legfeljebb negyven állatot fogyaszthat el, amivel szemben a havi szaporulat kilencven darab, s ez a szám még hónapról hónapra, mértani arányban növekszik.

Ekkor Vosztrikovék arra a gondolatra jutottak, hogy kosztadással próbálkoznak meg. Fjodor atya gondosan kivágott kockás papírra, tintaceruzával egész este hirdetéseket írt, amelyekben friss vajjal készített ebédkosztot ajánlott. A hirdetés ezekkel a szavakkal kezdődött: „Olcso és ízletes.” A papné színültig töltött csirizzel egy zománcozott tálacskát, Fjodor atya pedig késő este kiragasztotta a hirdetéseket az összes távirópóznákra és a szovjethivatalok közelébe.

Az új ötletnek nagy sikere volt. Már a legelső napon heten jelentkeztek, köztük a katonai nyilvántartó előadója, Bengyin, és a városrendészeti alosztály vezetője, Kozlov, akinek ügybuzgóságából rombolták le nemrég a székhely egyetlen ősi emlékművét, az Erzsébet-korabeli diadalívet, minthogy véleménye szerint az utcai forgalmat akadályozta. Az ebéd valamennyiüknek nagyon ízlett. Másnap tizennégy ember jelent meg. Arra sem maradt elegendő idő, hogy a bőrt a nyulakról lehúzzák. Egész héten keresztül pompásan ment a dolog, és Fjodor atya már egy motor nélküli kis szűcsüzem alapításáról gondolkodott, amikor egy teljességgel előreláthatatlan eset következett be.

Az Eke és Kalapács fogyasztási szövetkezetet, amely áruleltározás miatt három hétig zárva volt, újra megnyitották. Az elárusítók, az erőlködéstől lihegve, egy hordó rothadt káposztát gurítottak ki a Fjodor atyáéval közös hátsó udvarba, hogy ott a pöcegödörbe fordítsák. A pikáns illattól csábított nyulak a gödörhöz sereglettek, s másnap reggel dögvész ütött ki közöttük. A dögvész mindössze három órát dühöngött, de elpusztította a kétszáznegyven tenyészállatot és az egész, megszámlálhatatlan utódsereget.

A lesújtott Fjodor atya két álló hónapra magába temetkezett, és csak most nyerte vissza életkedvét, amikor Vorobjanyinov házából hazaért, és felesége bámulatára a hálósobába zárkózott. Minden arra vallott, hogy Fjodor atyát új gondolat szállta meg, és betöltötte egész lényét.

Katyerina Alekszandrovna horgasra görbített ujjával bekopogott a hálósoba ajtaján. Feleletet nem kapott, csak az ének erősödött. A következő percben az ajtó kissé kinyílt, s a résben megjelent Fjodor atya leányos pírban játszó arca.

- Add csak ide gyorsan az ollót, anya - szólta Fjodor atya szaporán.

- És a vacsora?

- Jó, jó. Majd aztán.

Fjodor atya elkapta az ollót, ismét bezárkózott, és az összekarcolt keretű, ovális falitükörhöz lépett.

A tükör mellett függött *A bűnös tükre*, ez a középkori kép, csinos, kézi festésű réznyomatban. A bűnös tükre a házinyulakkal való sikertelenség után különösképp megvigasztalta Fjodor atyát, hiszen világosan rámutatott minden földi dolog mulandóságára. A felső sorban négy rajz sorakozott, ezzel a lelket erősítő, jelentőségteljes, egyházi ószláv szöveggel: „Sém imádkozik, Hám gazdálkodik, Jáfet uralkodik. A halál előtt mindenki egyenlő.” A halál kaszával, homokórával és szárnyasan volt ábrázolva. Olyan volt, mintha művégtagokból állították volna össze, szélesre terpesztett lábbal állt egy kopár dombvidéken, s egész megjelelésével azt bizonygatta, hogy a nyulakkal történt kudarc lényegében apróság.

Most a „Jáfet uralkodik” rész felelt meg legjobban Fjodor atya lelkiállapotának; ez a kép egy kis teremben trónoló, nagy szakállú, kövér, gazdag embert ábrázolt.

Fjodor atya elmosolyodott, figyelmesen nézegette magát a tükörben, és nyírni kezdte előírásos, papi szakállát. A szőr a földre szóródott, az olló csattogott, és öt perc múlva Fjodor atya megbizonyosodott afelől, hogy szakállnyíráshoz egyáltalán nem ért. Szakálla féloldalas lett, megütközést keltő, sőt gyanús.

Fjodor atya egy darabig még elbíbelődött a tükör előtt, majd mérges lett, behívta feleségét, s az ollót átnyújtva, ingerülten rászólt:

- Segíthetnél, mamus. Sehogy sem tudok rendbe jönni a szőrzetemmel.

A mamus szeme tágra meredt az álmélkodástól.

- Mit tettél magaddal? - sikerült végül kinyögnie.

- Semmit sem tettem. Megnyiratkoztam. Segíts, légy szíves. Itt mintha ferdére vágtam volna...

- Istenkém - aggódott a papné, Fjodor atya fürtjeinek támadva -, csak nem az új egyházhoz akarsz átpártolni?

Fjodor atya megörült a beszéd e fordulatának.

- Miért ne pártoljak át az új egyházhoz, mama? Az új egyházhoz tartozók talán nem emberek?

- Emberek, természetes, hogy emberek - hagyta rá a papné csípősen. - Már hogyan lennének azok: illúziókat kergetnek, tartásdíjat fizetnek...

- Akkor hát én is illúziókat fogok kergetni.

- Csak tessék, kergess.

- Kergetek is.

- Célhoz is érsz. Nézd meg magad a tükörben.

És valóban: Fjodor atyára élénk, fekete szemű arc nézett vissza, rövid, vad szakállal és furán hosszú bajusszal.

Hogy arányos méretre igazítsák, hozzáfogtak a bajusz megnyirbálásához.

Az ezután bekövetkező események még jobban meglepték a papnét. Fjodor atya közölte vele, hogy aznap este üzleti ügyekben elutazik, és azt kívánta, hogy szaladjon át fivéréhez, a pékhez, és kérje tőle kölcsön egy hétre bárányprem galléros télikabátját és barna, kacsacsőrű sapkáját.

- Nem megyek! - jelentette ki a papné, és sírva fakadt. Fjodor atya félórán keresztül fel-alá járt a szobában, és hetet-havat összebeszélt, rémületbe ejtve feleségét megváltozott arcával. A papné előtt csak egy dolog volt világos: Fjodor atya minden ok nélkül megnyiratkozott, egy bolond sipkában isten tudja, hová elutazik, és őt faképnél hagyja.

- Nem hagylak faképnél - erősítette Fjodor atya -, nem hagylak faképnél; egy hét múlva megint itthon vagyok. Az embernek csak akadhat valami teendője. Akadhat vagy nem akadhat?

- Nem akadhat - felelte a papné.

Fjodor atya, aki oly szelíd volt a felebarátaival való érintkezésben, még az asztalra is kénytelen volt ráverni öklével. Bárha óvatosan és ügyetlenül verte az asztalt, minthogy ezt eleddig még sohasem tette meg, a papné mégis nagyon megijedt, és nyakába vetve kendőjét, elszaladt fivéréhez polgári öltözetért.

Amikor magára maradt, Fjodor atya egy percre elgondolkodott. „Az asszonynak is nehéz” - mormolta fogai közt, és az ágy alól egy vaspántos kis koffert húzott elő. Ilyen kis koffereket látunk a legtöbb vöröskatonánál. Csíkos papírbélésük van, amelyen Bugyonnij elvtárs arcképe díszel, vagy egy Strand-cigarettadoboz fedele, rajta három szépség, akik az apró kavicsokkal felszórt batumi parton heverésznek. Vosztrikovék kis koffere, Fjodor atya bosszúságára, ugyancsak képekkel volt tele, de e képek közt nem volt sem Bugyonnij, sem a három batumi szépség. A papné a koffer egész belsejét *Az 1914-es háború krónikája* című folyóiratból kivágott fényképekkel tapétázta ki. Ott volt „Przemysl bevétele” és „Meleg ruha kiosztása a katonák között a lövészárkokban” és... ki tudná felsorolni, mi még.

Kirakva a padlóra a felül fekvő könyveket: *Az orosz zarándok* című lap teljes 1903-as évfolyamát, a vaskos *Egyházszakadás története*-t és az *Oroszok Olaszországban* című füzetét, amelynek fedele a füstölgő Vezúvot ábrázolta, Fjodor atya benyúlt a koffer legfenekére, és kiráncigálta felesége régi, elnyűtt pongyoláját. A kofferből hirtelen kiáradó naftalinszagtól összehunyorította szemét, majd a csipkékbe belegabalyodva, előkotort a pongyolából egy nehéz vászonkolbászt. A kolbász húsz darab arany tízrubelest rejtegetett: mindazt, ami Fjodor atya kereskedelmi kalandjaiból megmaradt.

Szokott kézmozdulattal kissé felhúzta reverendáját, és a kolbászkát csíkos nadrágja zsebébe dugta. Aztán a komódhoz lépett, és egy cukorkásdobozból ötven rubelt vett ki, három- és ötrubeles bankjegyekben. A dobozban még maradt húsz rubel.

- A háztartásra elég - döntötte el.

Távoli vándorlások mûzsája

Egy órával az esti személyvonat indulása előtt, rövid, alig térden alul érő télikabátban és fonott kosárkával a kezében, Fjodor atya sorban állt a pénztárnál, és félénken pislogatott a bejárat felé. Attól tartott, hogy felesége, tilalma ellenére, kijön a pályaudvarra búcsúzkodni, s akkor Pruszsiz, a vásártéri bódés, aki a büfében ült és az adóellenőrt traktálta sörrel, tüstént felismeri. Fjodor atya csodálkozva és szégyenkezve nézegette világi pillantásoknak szabadon kitett csíkos nadrágját.

A beszállás a megszokott botrányok között játszódott le. Az utasok, hétrét görbedve óriási zsákjaik súlya alatt, ide-oda futkostak a személyvonat fejétől a farkáig, és vissza, a farkától a fejéig. Fjodor atya fejvesztetten futkosott a többiekkel együtt. Ő is rimánkodva beszélt a kalauzokkal, ő is attól félt, hogy a pénztárostól „rossz” jegyet kapott, s csak mikor végül beengedték az egyik kocsiba, akkor tért vissza szokott nyugalma, sőt derűje.

A mozdony öblösen felbúgott, a vonat megindult, és elvitte Fjodor atyát az ismeretlen messzeségbe, titokzatos, de nyilván nagy haszonnal kecsegtető üzleti vállalkozás reményében.

Érdekes dolog ez a „kisajátított terület”. Ha belejut, még a legközönségesebb polgárban is valami munkadűh ébred fel, és gyorsan átalakul: vagy utassá vagy küldeménycímzetté vagy egyszerűen jegy nélküli csavargóvá, aki megkeseríti a kalauzok és a peronellenőrök életét és szolgálati tevékenységét.

Attól a pillanattól fogva, hogy a polgár „kisajátított területre” lép, amelyet dilettáns módon pályaudvarnak vagy állomásnak nevez, élete éles változáson megy át. Tüstént elébe ugranak a Jermak Tyimofejevicsek, fehér kötényben, nikkelezett bádoglappal a szívükön, és szolgálatkészen megragadják poggyászát. Ettől a pillanattól fogva a polgár már nem önmagáé. Már utas, és teljesíteni kezdi az utas valamennyi kötelességét. E kötelességek bonyolultak, de kellemesek.

Az utas nagyon sokat eszik. Közönséges halandók éjjel nem esznek, de az utas éjszaka is eszik. Fogyaszt sült csirkét, amely drága a zsebének, és kemény tojást, ami árt a gyomrának, és olajbogyót. Amikor a vonat váltón robog át, a polcokon összeverődik a számtalan teáskanna, és ugrándoznak a papírba csavart szárnyasok, melyeknek combjait már tövestül kitépték az utasok.

De az utasok mindezt nem veszik észre. Anekdotákat mesélgetnek. Rendszerint minden három percben az egész kocsi hempereg a nevetéstől. Aztán csönd áll be, s egy bársonyos hang belefog a következő viccbe:

- Az öreg zsidó haldoklik. Ott állnak felesége, gyermekei. „Hát Monya itt van?” - kérdi alig hallhatóan a zsidó. „Itt van.” „Hát Brana néni eljött?” „Eljött.” „Hát Izsák?” „Izsák is itt van.” „És a gyerekek?” „Itt van valamennyi.” „Ojvé! Akkor ki van a boltban?!”

Ugyanebben a percben a teáskannák csörömpölni kezdenek, és a mennydörgő kacagástól felijedt csirkék ide-oda röpködnek a felső polcokon. De az utasok ezt nem hallják és nem látják. Mindegyiknek a begyében egy dédelgetett anekdota lapul, amely türelmetlenül vár a sorára. Az új szereplő könyökkel taszigálja szomszédjait, és rimánkodva kiabál: „Ismerik azt, hogy...”, s amikor nagy nehezen magára vonta a figyelmet, elkezdi:

- Egy zsidó hazajön, s lefekszik felesége mellé aludni. Egyszerre csak hallja, hogy az ágy alatt mocorog valaki. A zsidó az ágy alá dugja kezét, és megkérdi: „Te vagy az, Bobi?” Bobi megnyalja a kezét, és azt feleli: „Én vagyok.”

Az utasoknak az oldaluk fáj a kacagástól, a sötét éjjel betakarja a mezőket, csapongó szikrák röpködnek a mozdony kürtőjéből, s a világító, zöld szemüveges, karcsú szemaforok, a vonat fölött elnézve, szabályos egymásutánban suhannak tova.

Érdekes dolog ez a „kisajátított terület”. A szélrózsa minden irányában hosszú, nehéz távolsági vonatok futnak. Mindenfelé nyitva az út. Mindenütt zöld fény világít: a vonal szabad. A sarki expressz Murmanszk felé kapaszkodik. Az I-es számú expressz kigyózva robog ki a Kurszki pályaudvarról, utat vág Tiflisz felé. A távol-keleti gyors végigkanyarog a Bajkál mellett, teljes sebességgel száguld a Csendes-óceánhoz.

A távoli vándorlások műzsája csábítja az embert. Fjodor atyát már kiragadta csendes járási fészkéből, s ki tudja, hogy melyik kormányzóságba sodorja. Már Ippolit Matvejevics Vorobjanyinov, hajdani nemesi marsall - ma anyakönyvi hivatalfőnök -, is fel van zaklatva énje legmélyén, és ördög tudja, miben töri a fejét.

Az emberek bebarangolják az országot. Az egyik szolgálati helyétől tízezer kilométerre talál magának tündérszép menyasszonyt. A másik, kincseket hajhászva, otthagyja a posta- és távíróhivatalt, s mint egy diák szalad az Aldan folyóhoz. A harmadik pedig szépen otthon csücsül, szerelmetesen simogatva kifejlődött sérvét, és Szakaszk gróf műveit olvasgatja, melyeket öt kopejkáért vásárolt egy rubel helyett.

Két nappal a temetés után, amelynek lebonyolítását Bezencsuk koporsógyártó szeretetreméltóan magára vállalta, Ippolit Matvejevics elment hivatalába, s a ráháramló kötelezettségeket ellátva, saját kezűleg jegyezte be az ötvenkilenc éves, háztartásbeli, pártonkívüli, nemes, Sztargorod kormányzósági születésű, N. járási székhelyi lakos, Klavgyija Ivanovna Petuhova halálát. Azután kétheti törvényes szabadságot kért, felvette a szabadság idejére járó negyven rubel fizetést, elbúcsúzott hivatalnoktársaitól, és hazafelé indult. Útközben betért a gyógyszer-tárba.

A patikussegéd, Leopold Grigorjevics, akit családtagjai és barátai Lipának hívtak, a vörös, lakkozott pult mögött állt, tejszínű méregedényektől környékezve, és idegesen ajánlgatott a tűzoltóparancsnok sógornőjének egy tégely Angot-krémet, „lesülés és szeplő ellen; a bőrt vakító fehérré teszi”. A tűzoltóparancsnok sógornője ellenben aranyszínű Rachel-púdert kért, amely „a testnek természetes módon elérhetetlen, egyenletes barna színt kölcsönöz”. Mint-hogy a gyógyszertárban csak Angot-krém volt, e két, annyira ellentétes parfümériatermék harca már félórája tartott. A győztes mégis Lipa maradt, aki a tűzoltóparancsnok sógornőjének egy ajakkenőcsöt és egy „poloskafőzőt” varrt a nyakába: olyan műszert, amely a tea-főző alapelve épült, de külsőre öntözőkannához hasonlított.

- Mit parancsol?

- Hajszert.

- Növesztésre, hullasztásra, festésre?

- Dehogyan növesztésre - mondta Ippolit Matvejevics -, festésre.

- Pompás hajfestőszerünk van: Titanic. A vámházból kaptuk. Csempészáru. Nem mossa le sem hideg, sem meleg víz, sem szappanhab, sem petróleum. Radikális fekete szín. Fél évre elegendő üveg három rubel tizenkét kopejka. Mint jó ismerősnek ajánlom.

Ippolit Matvejevics megforgatta kezében a négyszögletes Titanic-üveget, sóhajtván megnézte címkéjét, és kiszámolta a pénzt a pultra.

Ippolit Matvejevics hazament, és utálkozva locsolta meg fejét és bajuszát Titanickal. A lakás bűzleni kezdett.

Ebéd utánra a bűz eloszlott, a bajusz megszáradt, összetapadt, és alig volt szétfésülhető. A radikális fekete szín kissé zöldes árnyalatúnak bizonyult, de másodszori festésre már nem volt idő.

Ippolit Matvejevics kivette anyósa dobozából az előző nap megtalált ékszerjegyzéket, megszámlálta egész készpénzét, bezárta a lakást, a kulcsot eltette a hátsó zsebébe, felült a 7-es számú gyorsított személyvonatra, és elutazott Sztargorodba.

A nagy kombinátor

Fél tizenkettőkor, északnyugat felől, Csmarovka falu irányából, egy fiatal, huszonnyolc éves férfi jött be Sztargorodba. Egy suhanc szaladt utána.

- Bácsi! - kiabálta vidáman. - Adj tíz kopejkát!

A fiatalember kivett zsebéből egy átmelegedett almát, és a suhancnak nyújtotta, de az nem tágított. Erre a gyalogos megállt, gúnyosan végigmérte a gyerkőcöt, és halkan megkérdezte:

- Talán a lakásom kulcsát is akarod, ahol a pénz hever?

A felsült fickó átlátta igényei teljes eredménytelenségét, és eltakarodott.

A fiatalember hazudott: nem volt sem pénze, sem lakása, ahol pénze heverhetett, sem kulcsa, amellyel a lakást kinyithatta volna. Még csak felöltője sem volt. A fiatalember derékba szabott, zöld kabátban jött be a városba. Izmos nyakán régi gyapjúsálat tekert körül többszörösen, lábán narancsszínű, antilop betétes lakkcipő volt. Zokni a cipőből hiányzott. Kezében barométert tartott.

- Ó, bajadérom, ti-ri-rim, ti-ri-ram! - kezdte dudorászni, a vásártérhez közeledve.

Itt sok dolga akadt. Befurakodott az ócskaárusok közé, maga elé állította a barométert, és komoly hangon kiabálta:

- Kinek kell barométer? Barométer olcsón eladó! Küldöttségek és nőszervezetek részére árengedmény.

A váratlan kínálat sokáig nem szült keresletet. A háziasszony-küldöttségek jobban érdeklődtek a hiánycikkek iránt, és a textiles sátrak körül tolongtak. A barométer eladója mellett már két ízben elsétált a Sztargorod kormányzósági bünygyi nyomozó hatóság detektívje. Minthogy azonban a műszer semmilyen tekintetben sem hasonlított a Vajközpontból előző nap ellopott írógéphez, a detektív megunta, hogy szemével tovább is mágnesezze a fiatal-embert, és odábbállt.

Mire dél lett, egy lakatos megvette a barométert három rubelért.

- Magától mér - mondta a fiatalember, átadva a szerszámot a vevőnek -, csak legyen mit mérni.

Miután a ravasz mérőeszközön túlادott, a vidám fiatalember megebédelt az „Ízes sarok” vendéglőben, és elindult a város megtekintésére. Végigment a Szovjet utcán, kiért a Vörös-katona (azelőtt Nagy Puskin) utcára, átvágott a Szövetkezet utcán, és megint a Szovjet utcában találta magát. De ez már nem az a Szovjet utca volt, amelyen az előbb végigment: a város két Szovjet utcával büszkélkedett. A fiatalember csodálkozva folytatta útját, mígnem a Lénai események (hajdani Gyenyiszov) utcába ért. A 28-s számú, szép, kétemeletes villa előtt, amely „Sz. Sz. Sz. R., O. Sz. F. Sz. K., Sztargorod Kormányzóság népjóléti osztályának 2-es sz. szociális otthona” felírást viselt, a fiatalember megállt, hogy tüzet kérjen az öreg házmestertől, aki a kapu melletti kőpadon üldögélt.

- Mondd csak, apuskám - kérdezte, miután rágyújtott -, vannak a városotokban eladó lányok?

A házmester csöppet sem csodálkozott.

- Van, akinek a számára egy kanca is menyasszony - felelte, szívesen elegyedve beszélgetésbe az idegennel.

- Több kérdésem nincs - mondta rá gyorsan a fiatalember.

És tüstént új kérdést tett fel:

- Egy ilyen házban sincs menyasszony?

- A mi aráinkat régóta lámpással keresik a másvilágon - viszonzta a házmester. - Ez itt állami szegényház: vénasszonyok kapnak benne teljes ellátást.

- Értem. Szóval olyanok, akik még a történelmi materializmus előtt születtek?

- Szent igaz. Akkor születtek, amikor születtek.

- Aztán mi volt ebben a házban a történelmi materializmus előtt?

- Mikor volt az?

- Hát a régi rendszer alatt.

- A régi rendszer alatt a gazdám lakott itt.

- Burzsuj volt?

- Magad vagy burzsuj. Nem burzsuj volt, hanem nemesi marsall.

- Szóval proletár?

- Magad vagy proletár! Megmondtam: marsall.

Isten tudja, meddig folytatódott volna még a társalgás az okos házmesterrel, akinek ily hiányos ismeretei voltak a társadalom osztálytagozódásáról, ha a fiatalember rá nem szánja magát, hogy egyenesen a dolgára térjen.

- Hallod-e, öregapám - mondta -, nem volna rossz egy kis itóka.

- Ha meghívsz...

Eltűntek egy órára, mikor pedig visszatértek, a házmester már a legodaadóbb barátja volt a fiatalembernek.

- Akkor hát nálad töltöm az éjszakát - mondta az új barát.

- Felőlem egy egész életre is maradhatsz.

Miután ily gyorsan célt ért, a vendég fürgén lement a házmesterlakásba, levetette narancsszínű cipőjét, és kinyújtózott a padon, másnapi haditervét mérlegelve.

A fiatalembert Osztap Bendernek hívták. Életrajzából rendszerint csak egyetlen részletet volt hajlandó elárulni: „Apám - szokta mondani - török alattvaló volt.” A török alattvaló fia sokszor cserélt már életében foglalkozást. Eleven vérmérséklete megakadályozta abban, hogy egyetlen dolognak szentelje magát, és állandóan ide-oda dobálta az országban. Most éppen Sztargorodba vetette, zokni nélkül, kulcs nélkül, lakás nélkül és pénz nélkül.

Amint ott feküdt a bűzösen meleg házmesterfülkében, pályafutásának két lehetséges változatát csiszolgatta elméjében.

Vagy többnejű lesz, és nyugodtan utazgat városból városba, nem feledve magával vinni az ügyeletes feleségtől birtokba vett értéktárgyakat tartalmazó, új bőröndöt. Vagy holnap elmegy a sztargorodi gyermeksegélyezési bizottsághoz, és terjesztésre felajánlja még meg nem festett, de zseniálisan elgondolt képét: „A bolsevikok levelet írnak Chamberlainnek” (Repin népszerű festménye nyomán, melynek címe: *A zaporozsjeiek levelet írnak a szultánnak*). Siker esetén ez a változat négyszáz rubelt hozhat.

Osztap mindkét változatot legutóbbi moszkvai tartózkodása alatt eszelte ki. A többnejűségi változat az egyik esti lapban olvasott törvényszéki riport hatása alatt született meg, amelyből kitűnt, hogy egy többnejű házasságszédelgő mindössze kétévi büntetést kapott, magánzárka nélkül. A második számú változat viszont akkor fogant meg Bender fejében, amikor egy visszatérő jeggyel besurrant a Forradalmi Művészsövetség kiállítására.

Mindkét tervnek azonban voltak hiányosságai is. Házasságszédelgő pályára lépni egy remek almásszürke öltöny nélkül teljesen lehetetlen. Emellett legalább tíz rubelnek is kellett volna a zsebében lennie, reprezentálás és csábítás céljaira. Igaz ugyan, hogy megnősülhetett tábori zöld ruhájában is, minthogy férfias ereje és szépsége teljességgel ellenállhatatlan hatást gyakorolt a férjhez adandó kisvárosi Margitokra, de ez, Osztap szavaival élve, „hitvány minőség, piszkos munka” lett volna. A képpel ugyancsak nem volt minden rendben: tisztára technikai nehézségek is felmerülhettek. Megteheti-e, hogy Kalinyin elvtársat süvegben és fehér nemezőköpenyben festi le, Csicserin elvtársat pedig övig meztelenül? Szükség esetén, persze, megfestheti az összes szereplőket hétköznapi öltözkűben is, de ez már nem az igazi.

- Nem lenne olyan hatásos! - gondolkodott Osztap fennhangon.

Most eszmélt rá, hogy a házmester már régóta lelkesen beszél valamiről. Kitűnt, hogy a ház hajdani gazdájával kapcsolatos emlékeinek adta át magát.

- A rendőrfőnök tisztelgett előtte... Elébe járulsz, tegyük fel, újévi gratulációval: három rubelt ad... Húsvétra, mondjuk: megint három rubelt. Felköszöntöd neve napján... Csak köszöntési borraivalókból összegyűlik tizenöt rubel évente... Még azt is megígérte, hogy érmet szerez. „Azt akarom - mondja -, hogy a házmesteremnek érme legyen.” így is mondta: „Vedd úgy, Tyihon, mintha már a melleden fityegne az érem.”

- Nos és adtak?

- Várj csak... „Olyan házmester, akinek érme nincs mondja -, nekem nem kell.” Szentpétervárra utazott az érem miatt. Bevallom, nem sikerült a dolog. A hivatalnok uraknak nem akaródzott. „A cár - mondja - külföldre utazott; most nem lehet.” Rám parancsolt, hogy várjak. „Te csak várj, Tyihon - mondja -, nem maradsz érem nélkül...”

- No és az uraddal mi történt, lepuffantották? - kérdezte váratlanul Osztap.

- Senki sem puffantotta le. Önként elutazott. Minek is ült volna itt, katonákkal a nyakán?... Hát manapság adnak még érmet házmesterszolgálatért?

- Adnak. Kijárhatom neked.

A házmester tisztelettel nézett Benderre.

- Nem lehetek el érem nélkül. Már ilyen a szolgálatom.

- Hát aztán hová utazott el az urad?

- Ki tudja? Azt beszélték, hogy Párizsba.

- Ah, fehér akácfa, szép az emigrácia! Szóval emigráns?

- Emigráns vagy te!... Párizsba utazott, mondják. A házat meg kisajátították a vénasszonyok számára. Nekik ugyan gratulálhatsz mindennap, egy garast se kapsz!... Hej, igazi úr volt!...

E pillanatban megszólalt a rozsdás csengő az ajtó fölött. A házmester nyögve az ajtóhoz csoszogott, kinyitotta, s álmélkodva visszatántorodott. A legfelső lépcsőfokon Ippolit Matvejevics Vorobjanyinov állt, fekete bajusszal és fekete hajjal. Szeme háború előtti fénnel csillogott a csíptető mögött.

- Nagyságos úr! - ordított föl Tyihon szenvedélyesen. - Párizsból!

Ippolit Matvejevics, megzavarodva attól, hogy a házmesterfülkében egy idegen meztelen, lila talpa kandikál ki az asztal széle mögül, megtorpant, és már menekülni akart, de Osztap Bender fürgén felugrott, és mélyen meghajolt előtte.

- Bár nem vagyunk Párizsban: legyen szerencsénk kunyhónkban.

- Adj' isten, Tyihon - mondta Ippolit Matvejevics kényszeredetten. - Szó sincs róla, hogy Párizsból érkezem; mi is jutott az eszedbe?

Osztap Bender azonban, akinek hosszú, kifinomult orra megszimatoalta a sült szagát, még mukkanni sem hagyta a házmestert.

- Nagyon helyes - szólt hunyorgatva -, ön nem Párizsból érkezett. Természetesen Kologrivból jött, hogy meglátogassa nagyanyját...

Ezzel gyengéden átölelte, s az ajtón kívül tette a csodálkozásában száját tátó házmestert, úgyhogy mire az feleszmélt, csak annyit tudott, hogy a gazdája megérkezett Párizsból, hogy őt, Tyihont, kiakolbólitották a lakásából, és hogy bal markában egy papírrubelt szorongat.

Miután gondosan bereteszelte az ajtót Tyihon mögött, Bender Vorobjanyinov felé fordult, aki még mindig a szoba közepén állt.

- Legyen nyugodt - mondta -, minden rendben van. Nevem Bender! Talán már hallotta?

- Nem hallottam - felelte Ippolit Matvejevics idegesen.

- Hát persze; hogyan is hallhatta volna Párizsban Osztap Bender nevét? Meleg van most Párizsban? Szép város. Egyik unokanővérem ott van férjénél. Nemrég egy selyem zsebkendőt küldött ajánlott levélben...

- Micsoda badarság! - kiáltott fel Ippolit Matvejevics. - Miféle zsebkendőkről fecseg össze-vissza? Nem Párizsból jöttem, hanem...

- Pompás, kitűnő! Morsanszkból.

Ippolit Matvejevics, aki még sohasem akadt össze olyan temperamentumos fiatalemberrel, mint Bender, kezdte rosszul érezni magát.

- Akkor hát megyek - mondta.

- Hová? Felesleges sietnie. A GPU magától idejön.

Ippolit Matvejevics nem talált szavakat. Kigombolta kifényesedett bársonygalléros télikabátját, és barátságtalan tekintetet vetve Benderre, leült a padra.

- Nem értem önt - mondta csüggedten.

- Nincs benne semmi borzasztó. Mindjárt meg fog érteni. Egy pillanat.

Osztap felhúzta csupasz lábára narancsszínű cipőjét, néhányszor fel-alá járt a szobában, és megkérdezte:

- Melyik határon át jött? A lengyelen? A finnen? A románon? Drága élvezet, minden bizonnyal. Egyik ismerősöm nemrég keresztülment a határon; Szlavutában lakik, a mi oldalunkon, feleségének szülei pedig a túlsó oldalon. Családi ügyből kifolyólag összeveszett a feleségével. Az asszony könnyen sértődő familiából való. Férje arcába köpött, és átlógott a határon a szüleihez. Ez az én ismerősöm három napig ült otthon egyedül, és látja, hogy rosszul áll a szénája; ebéd nincs, a szoba piszkos, elhatározta hát, hogy kibékül. Éjjel kiosont a

faluból, és átment a határon az apósához. A határőrök azonban elfogták, bekísérték, hat hónapra bedutyizták, utána pedig kizárták a szakszervezetből. Azt mondják, hogy a felesége, az ostoba liba, most visszaszökött, és hordja neki a kosztot a börtönbe... Ön is a lengyel határon jött át?

- Becsületszavamra - hebegte Ippolit Matvejevics azzal az érzéssel, hogy váratlanul függő helyzetbe került a közlékeny fiatalemberrel szemben, aki a briliánsok felé vezető útján elébe toppant -, becsületszavamra szovjetország alattvaló vagyok. Végére is meg tudom önnek mutatni a személyi igazolványomat...

- A nyugat-európai nyomdatechnika mai fejlettsége mellett egy szovjet személyi igazolványt előállítani olyan semmiség, hogy nevetséges beszélni róla... Egyik ismerősöm annyira vitte, hogy egyenesen dollárokat nyomott. Pedig tudja, ugyebár, hogy milyen nehéz az amerikai dollárokat hamisítani? A papírban szivárványszerű hajszálerek vannak; nagy szakértelem kell hozzá. Ismerősöm sikerrel helyezte el az árut a moszkvai feketepiacon; aztán kiderült, hogy nagypapája, egy közismert valutaüzér, ugyanazt felvásárolta Kijevben, és teljesen tönkrement, mert a dollárok mégiscsak hamisnak bizonyultak. Ily módon a személyi igazolványával ön is megjárhatja.

Ippolit Matvejevics, bármennyire dühöngött is önmagára amiatt, hogy a briliánsok lendületes kutatása helyett itt ül egy búzló házmesterszobában, és egy arcátlan fickó locsogását hallgatja ismerősei sötét dolgairól, mégsem tudta rászanni magát, hogy elmenjen. Megrémült, mikor arra gondolt, hogy az ismeretlen fiatalember kifecsegheti városszerte, hogy a hajdani marsall megérkezett. Akkor aztán mindennek vége, sőt talán még le is ültetik.

- Azért ne mondja el senkinek, hogy látott... - szólt kérlelve. - Valóban azt gondolhatják, hogy emigráns vagyok.

- Lám! Ez aztán kongeniális! Mindenekelőtt az aktíva: adva van egy emigráns, aki visszatért szülővárosába. A passzíva: az emigráns fél, hogy a GPU kezére kerül.

- De hiszen ezerszer megmondtam önnek, hogy nem vagyok emigráns.

- Hát akkor kicsoda? Miért utazott ide?

- N. városból jöttem, egy bizonyos ügyben.

- Milyen ügyben?

- Nos, hát személyes ügyben.

- És ezek után még azt mondja, hogy nem emigráns?... Egyik ismerősöm hazajött...

Ippolit Matvejevics, akit kétségbe ejtettek a Bender ismerőseiről szóló történetek, belátta, hogy az ismeretlen fiatalembert képtelen meggyőzni, és belenyugodott sorsába.

- Jól van - mondta -, mindent meg fogok magyarázni önnek.

„Végére is segítőtárs nélkül nehezen menne a dolog - gondolta -, a fickó pedig minden hájjal megkent gazembernek látszik. Még hasznomra is lehet.”

A briliáns-füst

Ippolit Matvejevics levette fejéről foltos nemezkalapját, szétkefélte bajuszát, amelyből a fésű érintésére egész elektromos szikrakéve pattant ki, és megköszörülve torkát, eltökélten elmondta Osztap Bendernek, az útjába kerülő első jöttmentnek mindazt, amit a briliánsokról haldokló anyósa szavaiból tudott.

Elbeszélése közben Osztap fel-felugrott helyéről, és a vaskályha felé fordulva, lelkesülten kiáltozott:

- A jég megtört, tekintetes esküdtszék! A jég megtört!

Egy óra múlva pedig mindketten a bicegő asztalka mellett ültek, és összedugott fejjel olvasták az ékszerek hosszú jegyzékét, amelyek valaha az anyós ujjait, nyakát, fülét, keblét, haját díszítették.

Ippolit Matvejevics, meg-megigazítva az orrán táncoló csíptetőt, nyomatékkal beszélt:

- Három gyöngysor... Jól emlékszem. Kettő negyven-negyven szemmel, egy pedig, a hosszabb, száztíz szemmel. Egy briliáns nyaklánc... Klavgyija Ivanovna azt mondta, hogy négyezret ér, antik munka...

Ezután következtek a gyűrűk: nem vásári és olcsó jegygyűrűk, hanem vékonyak, könnyűek, tiszta fényű, szikrázó briliánsokkal; nehéz, vakító függők, amelyek szivárványszínű tüzet ontottak a kis női fülre; kígyó alakú karkötők, smaragd pikkelyekkel; brosstű, amelyre ötszáz gyeszjatyina termése ment rá; gyöngy nyakék, amelyet csak egy híres operettprimadonna szerezhettek; és mindennek koronájaként egy negyvenezer rubeles diadém.

Ippolit Matvejevics körülnézett. A nyomorúságos házmesterszoba sötét szögleteiben smaragdszínű tavaszi fény lángolt és reszketett. A mennyezet alatt briliáns-füst úszott. Gyöngyszemek gurultak az asztalon, és peregetek a padlóra. A szobában drágakő-délibáb tükröződött.

Ippolit Matvejevicset csak Osztap hangja térítette magához izgalmából.

- Az objektum nem rossz. A köveket, amint látom, ízléssel válogatták össze. Mennyibe került az egész hecc?

- Hetven-hetvenötezer rubelbe.

- Hm... Szóval, ma százötvenezeret ér.

- Valóban? - örült meg Vorobjanyinov.

- Pontosan. Csakhogy, kedves párizsi elvtárs, köphet az egészre.

- Hogyan?

- Nyállal - felelte Osztap -, ahogyan a történelmi materializmus korszakáig köptek. Semmi sem lesz a dologból.

- Hát miért nem?

- Hát azért. Hány szék volt?

- Egy tucat. Szalongarnitúra.

- Valószínű, hogy az ön szalongarnitúrájával már régen befűtöttek.

Vorobjanyinov annyira megijedt, hogy felpattant ültő helyéből.

- Nyugalom, nyugalom. Kezembe veszem az ügyet. Az ülést folytatjuk. Apro-pó, egy kis szerződést kell kötnünk egymással.

A levegő után kapkodó Ippolit Matvejevics fejbiccentéssel adta beleegyezését. Osztap Bender most hozzáfogott a feltételek kidolgozásához.

- A kincs realizálása esetén jómagam, mint a koncesszió közvetlen részese és az ügy technikai igazgatója, hatvan percentet kapok, a társadalombiztosítási díjat viszont jogában van nem fizetni értem. Nekem egészen mindegy.

Ippolit Matvejevics arca hamuszürke lett.

- Ez rablás fényes nappal.

- Hát ön mennyit óhajtott felajánlani?

- Öt-öt percentet, m-m-mondjuk, tízet. Értse meg, hogy ez tizenötezer rubel.

- Egyéb kívánsága nincsen?

- N-nincsen.

- Azt nem kívánja, hogy ingyen dolgozzam, s hozzá még odaadjam a lakásom kulcsát, ahol a pénz hever?

- Akkor bocsásson meg - felelte Vorobjanyinov orrhangon. - Minden okom megvan feltételezni, hogy magam is megbirkózom a dologgal.

- Ahá! Akkor bocsásson meg - vágott vissza a kitűnő Osztap -, nekem sincs kevesebb okom feltételezni, hogy magam is megbirkózom az ön dologgal.

- Szélhámos! - üvöltött fel Ippolit Matvejevics remegve. Osztap megőrizte hidegvérét.

- Ide hallgasson, párizsi úr! Tudja-e, hogy a briliánsai, mondhatnám, a zsebemben vannak? És ön engem csak annyiban érdekel, amennyiben öregségére le akarom venni a válláról az anyagi gondokat?

Ippolit Matvejevics csak most eszmélt rá, hogy milyen vasmarkok ragadták torkon.

- Húsz percent - mondta morcosan.

- És a kosztom? - kérdezte Osztap gúnyosan. - Huszonöt.

- És a lakáskulcs?

- De hiszen ez harminchét és félezer rubel!

- Minek ez az aprólékosság? Hát nem bánom, legyen ötven percent. Fele az öné, fele az enyém.

Az alkudozás folytatódott. Osztap még tovább engedett. Vorobjanyinov személye iránti tiszteletből beleegyezett negyven percentbe.

- Hatvanezer! - hüledezett Vorobjanyinov.

- Ön nagyon közönséges jellem - vizionozta Bender -, jobban szereti a pénzt, mint kellene.

- Hát maga nem szereti? - hördült fel Ippolit Matvejevics.

- Nem.

- Akkor miért ragaszkodik a hatvanezerhez?

- Elvből!

Ippolit Matvejevics levegő után kapkodott.

- Nos, megtört a jég?

Vorobjanyinov lihegett, és alázatosan felelt:

- Megtört.

- Akkor hát kezet rá, veterán marsall úr! A jég megtört! A jég megtört, tekintetes esküdszék!

Minthogy Ippolit Matvejevics megsértődött a „veterán marsall” gúnynévért és elégtételt követelt, Osztap bocsánatot kért, végül feldmarsallnak nevezte, s ezzel hozzáálltak a részletes terv kidolgozásához.

Tyihon éjfél tájban vánszorgott hazafelé; valamennyi, útba eső kerítésben megkapaszkodott, és sokáig ölelgetett minden egyes oszlopot. Szerencsétlenségére újhoid volt.

- Á! A szellemi munka proletárja! A sepermők! - kiáltott fel Osztap, amint megpillantotta a karikába görbedt házmestert. - Ez kongeniális! - folytatta Ippolit Matvejevics felé fordulva. - De a házmestere mégiscsak nagy disznó. Hát lehet egy rubelért ennyire felönteni a garatra?

- L-lehet - szólalt meg a házmester váratlanul.

- Ide figyelj, Tyihon - kezdte most el Ippolit Matvejevics. - Nem tudod, mi történt a bútorommal?

Osztap óvatosan támogatta a részeget, hogy a szavak szabadon buzoghassanak elő szélesre nyitott szájából. Ippolit Matvejevics várakozott. De a házmesterszájból, melyből minden második fog hiányzott, fülsiketítő kurjantás szaladt ki:

- Hejj, d-de szép is volt az!

A házmesterlakást zenebona verte fel. Tyihon dicséretes odaadással és ügybuzgalommal énekelte a dalt, nem hagyva ki egyetlen szavát sem. Ide-oda tántorgott a szobában, majd - maga sem tudta, miért - az asztal alá búj, és ott óbégatott. Rettenetes jókedvében volt.

Ippolit Matvejevics teljesen elvesztette a fejét.

- A tanúkihallgatást reggelre vagyunk kénytelenek halasztani - mondta Osztap. - Aludjunk.

Az ólomnehéz Tyihont átcipelték a padra. Vorobjanyinov és Osztap úgy határoztak, hogy egymás mellé fekszenek le a házmesterágyra. Osztap kabátja alól egy fekete-vörös kockás cowboying került napvilágra. A cowboying alatt más nem volt. Ezzel szemben kitűnt, hogy Ippolit Matvejevicsnek az olvasó előtt már ismeretes holdszínű mellénye alatt még egy világoskék teveszőr mellénye is volt.

- Egyenesen kirakatba való mellény - irigykedett Bender -, mintha rám szabták volna. Adja el nekem.

Ippolit Matvejevics illetlenségnek tartotta megtagadni új üzlettársa és közvetlen koncessziórészesre kérését. Homlokát ráncolva beleegyezett, hogy a mellényt önköltségi áron, nyolc rubelért eladja.

- A pénzt majd a kincs realizálása után - jelentette ki Bender, miután Vorobjanyinovtól a még meleg ruhadarabot átvette.

- Nem, úgy nem adhatom - ellenkezett Ippolit Matvejevics elpirulva. - Kérem a mellényt vissza.

Osztap finom természete felháborodott.

- Ezt a szatócskodást! - kiabálta. - Elkezdni egy másfélszázezres üzletet, és veszekedni nyolc rubelért! Tanuljon meg nagyvonalúan élni!

Ippolit Matvejevics még jobban elpirult, elővett egy kis noteszt, és kalligrafikusan beírta: „1927. IV. 25. Bender et.nak kifizetve 8 rub.” Osztap belenézett a noteszba.

- Ohó! Ha már folyószámlát nyit nekem, vezesse legalább helyesen. Vezesse be a tartozikot, és vezesse be a követelt. A követelbe ne felejtse beírni a hatvanezer rubelt, amellyel adósom, a tartozikba pedig a mellényt. Egyenleg javamra ötvenkilencezer-kilencszázkilencvenkét rubel. Még van miből élni.

Ezután Osztap hangtalan, gyermeki álomba szenderült.

Ippolit Matvejevics pedig levette gyapjú érmelegítőjét és csizmáját, s foltozott jéger fehérneműjében szuszogva a takaró alá bújott. Nagyon kényelmetlenül érezte magát. A külső oldalon, ahová a takaró már nem ért, fázott, a belsőn viszont perzselte a nyughatatlan ötletektől fűtött nagy kombinátor fiatal teste.

Mindhárman álmodtak.

Vorobjanyinovnak sötét álmképei voltak: mikrobák, detektívek, bársonyujjasok és Bezen-csuk koporsógyártó, szmokingban, de borotvátlanul.

Osztap a Fuzsijama vulkánt látta, a Vajtröszt igazgatóját és Tarasz Bulbát, amint a Dnyep-rosztroj látképes levelezőlapjait árusítja.

A házmester pedig azt álmodta, hogy lova kiszökött az istállóból. Álmában egész reggelig kereste, de nem találta meg, s ezért fáradtan, rosszkedvűen ébredt. Sokáig csodálkozva nézte az ágyában alvó két embert. Értetlenkedve fogta seprűjét, és kiment az utcára, hogy teljesítse közvetlen kötelességeit: a lócitromok eltakarítását és a szegényházbelieliekkel való ordítóaszt.

A Titanic nyomai

Ippolit Matvejevics szokása szerint fél nyolckor ébredt, *gut' Morgen*-t dűnnyögött, és a mosdóhoz vonult. Nagy gyönyörűséggel tisztálkodott: köpködött és fejét rázogatta, nehogy a víz a fülébe csurogjon. Kellemes érzéssel dörzsölgette szárazra magát, de mikor elkészült, észrevette, hogy törülközője csupa folt lett attól a radikálisan fekete színtől, amellyel két nappal azelőtt horizontális bajszát megfestette. Ippolit Matvejevics szíve nagyot dobbant az ijedtségtől. Zsebtükréért ugrott. A tükörben meglátta nagy orrát és bajusza bal ágát, amely zöld volt, akár a zsenge fű. Ippolit Matvejevics gyorsan jobb felé tolta a tükröt arca előtt. A jobb oldali bajusz-ágnak ugyanaz az undok színe volt. Most lehajtotta fejét, mintha öklelőzni akarna a tükörrel, s a szerencsétlen arra a tapasztalatra jutott, hogy a radikális fekete szín ugyan még uralkodik a feje búbfán, de a széleken már szintén fűszerű szegély koszorúzza.

Ippolit Matvejevics kebléből olyan hangos sóhaj tört ki, hogy Osztap Bender felnyitotta tiszta kék szemét.

- Megbolondult? - kiáltott fel, és tüstént újra álomba merült.

- Bender elvtárs... - suttogta könyörgőn a Titanic áldozata.

Osztap sok rázás és rimánkodás után végre felébredt. Figyelmesen nézett Ippolit Matvejevics-re, és szívből felkacagott. A koncesszió alapító igazgatójától elfordulva, a fő munkavezető és technikai igazgató görcsösen megrázkódott, megkapaszkodott az ágy támlájában, és „Meg kell szakadni!” kiáltással ismét kacagásra fakadt.

- Ez nem szép magától, Bender elvtárs - mondta Ippolit Matvejevics. Zöld bajusza reszketett.

Ez új erőt adott a kimerült Osztapnak. Szívből fakadó hahotája még tíz percig tartott. Majd kifújta magát, és egyszerre rendkívül komollyá vált.

- Mit néz rám olyan mérgesen, mint katona a tetűre? Nézzen önmagára!

- Hiszen a gyógyszerész azt mondta, hogy radikálisan fekete szín lesz. Nem mossa le sem hideg, sem meleg víz, sem szappanhab, sem petróleum... Csempészárú.

- Csempészárú? Minden csempészárú Odesszában készül, a Malaja Arnautszkaja utcában. Mutassa az üveget... S aztán nézzen csak ide. Olvasta ezt?

- Olvastam.

- És ezt a kisbetűs részt? Itt világosan az áll, hogy forró és hideg vízzel vagy szappanhabbal és petróleummal való mosás után a haját nem szabad megtörölni, hanem meg kell szárítani napon vagy gyorsforraló mellett... Miért nem szárította meg? Most hová megy ezzel a méregzöld szőrzettel?

Ippolit Matvejevics kétségbeesett. Tyihon lépett a szobába. Amikor meglátta gazdája zöld bajuszát, keresztet vetett magára, és pénzt kért egy kis „kijózanító”-ra.

- Adjon egy rubelt a munka hősenek - javasolta Osztap -, de nehogy az én terhemre írja. Ez az ön magánügye hajdani munkatársával szemben... Várj, apuskám, ne menj el; dolgom van veled.

Osztap beszélgetésbe elegyedett a házmesterrel, és öt perccel később a koncessziósok már mindent tudtak. 1919-ben az egész bútort elvitték a lakáshivatalba, egyetlen szalonszék kivételével, amely Tyihonnál maradt, de aztán a 2-es számú szociális otthon gazdasági főnökéhez került tőle.

- Tehát itt van a házban?

- Itt.

- És mondd csak, barátocskám - kérdezte Vorobjanyinov elfúló hangon -, amikor a szék nálad volt, te... nem végeztél rajta javítást?

- Nem kellett azt javítani. A régi időkben jól dolgoztak. Egy ilyen szék kibír még harminc évet.

- Na menj, barátocskám! Nesze neked még egy rubel, de meg ne mondd ám senkinek, hogy megjöttem.

- Néma leszek, mint a sír, Vorobjanyinov polgártárs. - A házmester távozása után Osztap Bender „Megtört a jég!” kiáltással ismét Ippolit Matvejevics bajuszának szentelte figyelmét.

- Újra be kell festeni. Adjon pénzt, elmegyek a gyógyszertárba. A maga Titanicja fabatkát sem ér... Micsoda festékek voltak azelőtt!... Egy lóversenytudós mesélte el nekem a következő izgalmas történetet. Önt érdekelték a lóversenyek? Nem? Kár. Izgalmas dolog. Szóval, volt egy híres kombinátor, Druckij gróf. Ötszázezer rubelt veszített lóversenyen. Veszteségkirály! Amikor az adósságain kívül már semmije sem maradt, és öngyilkossági tervekkel foglalkozott, egy ravasz kópé pompás tanácsot adott neki ötven rubelért. A gróf elutazott, és a következő évben egy hároméves orjoli üggetővel tért vissza. Ezután nemcsak hogy visszaszerezte a pénzét, de a tetejébe még nyert vagy háromszázezer rubelt. Makler nevű, kifogástalan passzussal rendelkező orjolija mindig elsőnek jött be. A derbin egy teljes hosszal előzte meg Mac Mahont. Derült égből villámcsapás!... Kurocskin (hallott felőle?) egyszerre csak észreveszi, hogy valamennyi orjoli lassan megváltoztatja a színét, ám az egyetlen Makler egy árnyalatnyit sem halványul. Hallatlan botrány tört ki! A gróf három évet kapott. Kiderült, hogy Makler nem orjoli, hanem befestett félvér, a félvérek pedig sokkal gyorsabbak az orjoliaknál, úgyhogy nem is indítják őket együtt. Na, mit szól hozzá?... Ez aztán pompás festék volt! Nem olyan, mint a magáé!...

- És a passzus? Hiszen kifogástalan passzusa volt!

- Ugyanolyan, mint a címke a maga Titanicján... Hamis! Adjon pénzt festékre.

Osztap új keverékkel tért vissza.

- Najád. Talán jobb a Titanicjánál. Vegye le a kabátját!

Kezdetét vette az átfestési szertartás. De a „bámulatos gesztenyebarna szín, amely a haját lágygyá és dússá varázsolja”, a Titanic zöldjével keveredve, várakozás ellenére a napspektrum színeire festette Ippolit Matvejevics fejét és bajuszát.

Vorobjanyinov, aki reggel óta semmit sem evett, elkeseredetten szidta az összes illatszergyárat és az odesszai Malaja Arnautszkaja utcában feketén működő maszekokat egyaránt.

- Egészen bizonyos, hogy ilyen bajusza még Aristide Briand-nak sincsen - jegyezte meg élcelődve Osztap -, de az is bizonyos, hogy Szovjet-Oroszországban nem tanácsos ilyen ibolyántúli szőrzettel élni. Le kell borotválni.

- Lehetetlenség - felelte Ippolit Matvejevics fájdalmasan.

- Miért, talán becses emlékként ragaszkodik hozzá?
- Lehetetlenség - ismételte Vorobjanyinov, fejét lecsüggesztve.
- Akkor csak üljön élete végéig a házmasterlakásban, én meg a székek után nézek. Apropos, az első szék a feje fölött van.

- Borotváljon!

Bender előkereste az ollót, és egy szempillantás alatt lecsípte a bajuszt, amely nesztelenül hullt a padlóra. A nyírással elkészülve, a technikai igazgató elővett zsebéből egy megrozsdásodott önborotvát, levéltárcájából pedig egy tartalék pengét, és borotválni kezdte a majdnem síró Ippolit Matvejevicset.

- Magára fecsérelem el az utolsó késemet. Ne felejtsem javamra írni két rubelt a borotválkozásért és a nyírásért. - Ippolit Matvejevics, bár vonaglott a fájdalomtól, megkérdezte:

- Mért számít olyan drágán? Mindenütt negyven kopejkába kerül.

- A konspirációért, feldmarsall elvtárs - vágta rá Bender.

Hihetetlenek a szenvedései annak, akinek a fején önborotvával pusztítják el a szőrt. Ippolit Matvejevics önmagán állapíthatta meg ezt az igazságot a műtét kezdete óta.

De eljött a vég, aminthogy mindennek a vége eljön egyszer.

- Kész. Az ülést folytatjuk. Az idegesek ne méltóztassanak idenézni. Most Boborikinhoz hasonlít, a közismert szerzőhöz és kupléénekeshez.

Ippolit Matvejevics lerázta magáról az undok szörgomolyagokat, amelyek az imént még szép ősz hajfürtök voltak, megmosdott, és erősen égő fejjel, ezen a napon immár századszor nézett magával farkasszemet a tükörben. Az, amit látott, váratlanul tetszésével találkozott. Egy szerződés nélküli színész fájdalomtól eltorzult, de meglehetősen fiatalos arca tekintett vissza rá.

- Előre, indulj, felharsannak a kürtök! - kiáltotta Osztap. - Én követem a nyomokat a lakáshivatalba, vagy helyesebben abba a házba, ahol valamikor a lakáshivatal volt, ön pedig látogassa meg az anyókákat!

- Képtelenség! - mondta Ippolit Matvejevics. - Nagyon fájó lenne bemenni a saját házamba.

- Hja, persze!... Izgalmas történet! A számkivetett báró! Jól van. Menjen a lakáshivatalba, itt pedig én látok munkához. Gyülekezőhely a házmasterlakás. Díszmenet, indulj!

Egy szemérmes tolvaj

A Sztargorod Kormányzóság népjóléti bizottsága 2-es számú szociális otthonának gazdasági főnöke szemérmes tolvaj volt. Egész lénye tiltakozott a lopás ellen, de nem lopni - nem tudott. Lopott, és szégyellte magát érte. Szüntelenül lopott, szüntelenül szégyenkezett, s ezért simára borotvált arca állandóan a zavar, röstelkedés, félénkség és szemérem pírjában égett. A gazdasági főnököt Alekszandr Jakovlevicsnek hívták, feleségét pedig Alekszandra Jakovlevnáknak. A férj a feleséget Szaskának, a feleség a férjet Alkának szólította. A világ még nem látott olyan szemérmes tolvajt, mint Alekszandr Jakovlevics.

Nemcsak gazdasági főnök volt, hanem az egész intézmény főnöke is. Az előbbi főnököt az istápoltakkal szemben tanúsított durva magatartás miatt felfüggesztették, és a szimfonikus zenekar karmesterévé nevezték ki. Alka semmilyen tekintetben sem emlékeztetett nevetlen elődjére. A munkával zsúfolt köznapokon rendjén ellátta az egész ház vezetését, és a bentlakók iránt megkülönböztetett udvariassággal viseltetett, fontos reformokat és újításokat léptetve életbe a házban.

Osztap Bender lenyomta a Vorobjanyinov-villa nehéz tölgyfa ajtajának kilincsét, és az előcsarnokban találta magát. Kozmás kása szaga csapott az orrába. A felső helyiségekből egy rajvonal távoli „hurrá”-jára emlékeztető, disszonáns hangok szűrődtek le. Az előcsarnokban egy lélek sem volt, és nem is mutatkozott senki. Az emeletre tölgyfa lépcsősor vezetett fel, valaha fényezett fokokkal, Most csak a gyűrűk meredeztek ki belőlük, de a rézrudaknak, melyek egykor a szőnyeget szorították le, hűlt helyük volt.

„Úgy látszik, annak idején a marsall úr hitvány fényűzésben élt” - gondolta Osztap, miközben felfelé haladt a lépcsőkön.

Az első világos és tágas szobában vagy tizenöt ősz öregasszony ült körben, a legolcsóbb, egérszínű zsávolyból készült ruhában. Meredten nyújtogatták száraz nyakukat, pillantásukat a középen álló virágzó férfira szegezték és énekeltek:

*Egy ismerős trojka vágtat amarra,
Csilingel, s elnyeli a távol...
És hull a hó, mindent betakarva
Szikrázó patyolatával.*

A karmester, ugyanabból a zsávolyból szabott szürke ujjasban és nadrágban, két kézzel dirigált, és ide-oda forogva kiáltozott:

- Szoprán, halkabban! Kukuskina, csendesebben! - Meglátta Osztapot, de képtelen volt fékezni kezének lendületét, és ezért meglegedve azzal, hogy bosszús pillantást vessen a betolakodóra, folytatta a vezénylest.

- Mondja, kérem, hol találom meg a gazdasági főnök elvtársat? - kérdezte Osztap, kihasználva a legelső szünetet.

- Miről van szó, elvtárs?

Osztap kezét nyújtott a karnagynak, és szívélyes hangon érdeklődött:

- Népdalok? Nagyon érdekes. Tűzörségi felügyelő vagyok.

A gazdasági főnök elszégyellte magát.

- Igen, igen - mondta zavartan -, éppen kapóra érkezett. Már meg is akartam írni a jelentést.

- Szükségtelen terhelnie vele magát - nyugtatta meg nagylelkűen Osztap -, a jelentést majd megírom én magam. Hát gyerünk, nézzük meg az épületet.

Alka egy kézmozdulattal elbocsátotta a kart; a vénasszonyok apró, örvendező léptekkel kicsoszogtak.

- Parancsoljon utánam - szólt a gazdasági főnök.

Mielőtt elindultak, Osztap alaposan szemügyre vette az első szoba bútorát. A szobában egy asztal, két vaslábú kerti pad (az egyik támlájába a Kolja név volt mélyen bevésve) és egy vöröses harmónium állt.

- Nem használnak gyorsforralókat ebben a szobában? Tartalék kályhákat és efféléket?

- Nem, nem. Itt szakköreink foglalatostkodnak: az énekkör, a színjátszó, a képzőművészeti, a zenei...

Amikor a „zenei” szóhoz ért, Alekszandr Jakovlevics elpirult. Először az álla borult lángba, azután a homloka és az arca. Alka nagyon szégyellte magát. Már régen eladta a fűvószenekar valamennyi hangszerét; a vénasszonyok gyenge tüdeje amúgy is csak kölyökkutya-nyöszörgést csalt ki belőlük. Nevetséges látvány volt ez a fémhalom ilyen tehetetlen környezetben. Alka nem állta meg, hogy el ne lopja a zenekart. És most nagyon szégyellte magát.

A falon, két ablak között kifeszített egérszínű zsávolyon, a következő jelmondat ékeskedett fehér betűkkel:

„A fűvószenekar: út a kollektív alkotás felé.”

- Nagyon jó - állapította meg Osztap. - Egyébként a terem tűzrendészeti szempontból kifogás alá nem esik. Menjünk tovább.

Mialatt keresztülsiettek a Vorobjanyinov-villa homlokzati szobáin, Osztap élesen fürkészett, de sehol sem sikerült felfedeznie a virágos, világos angol bútorszövettel kárpitozott, hajlított lábú diófa széket. A műmárvánnyal hurkolt falakra a sztargorodi népjóléti bizottság 2-es számú szociális otthonának rendelkezései voltak felragasztva. Osztap elolvasta őket, s időnként energikus kérdéseket tett fel: „A kéményeket az előírás szerint tisztogatják? A kályhák rendben vannak?” S miután a kimerítő válaszokat megkapta, folytatta útját.

A tűzorségi felügyelő nagy buzgalommal kutatott a házban legalább egyetlen sarkot, amely tűzrendészeti szempontból kifogásolható lehetett volna: minden hibátlan volt, a kincskeresés azonban szintúgy meddő maradt. Osztap bement a hálótermekbe. Megjelenésekor felálltak a vénasszonyok, és mélyen meghajoltak. A termekben tábori ágyak álltak, durva, kutyaszőr-szerű takarókkal leterítve, melyeknek egyik végébe a „láb” szó volt gyárilag beszőve. Az ágyak alatt ládácskák sorakoztak; ezeket - a katonás rendet kedvelő Alekszandr Jakovlevics utasítására - pontosan egyharmad résznyire előre kellett húzni.

A 2-es számú otthonban minden szemet szúrt túlzott szerénységével, a bútorzat, amely kizárólag az Alekszandr (ma a Proletárszombat nevét viselő) körútról hozott kerti padokból állt, a bazári petróleumlámpák és maguk a takarók, az ijesztő „láb” szóval. Csupán egyetlen dolog volt a házban erős és túlméretezett: a megannyi ajtórugó.

Az ajtórugó Alekszandr Jakovlevics szenvedélye volt. Fáradtságot nem kímélve, sikerült valamennyi ajtót, kivétel nélkül, a legkülönbébb rendszerű és formájú rugókkal ellátnia. Voltak itt légszivattyús készülékek, henger alakú, fém légsűrítőkkel. Voltak vasrúd alakú készülékek és egészen egyszerű rugók csigákon leereszkedő, súlyos sörétzsákocskákkal. Működtek olyan bonyolult szerkezetek is, hogy a népjóléti bizottság lakatosja csak a fejét csóválta álmélkodá-

sában. Mindezek a hengerek, rugók és ellensúlyok hatalmas erőt fejtettek ki. Az ajtók akkora lendülettel vágódtak be, mint az egérfogók csapóajtócskái. Az egész ház rengett e szerkezetek munkájától. Az anyókák sápítózva igyekeztek menekülni a rájuk törő ajtók elől, ami nem mindig sikerült: az ajtók utolérték a menekülőket, és hátba taszították őket, felülről pedig már tompa csikorgással ereszkedett le az ellensúly, és ágyúgolyóként röpült el halántékuk mellett.

Mikor Bender a gazdasági főnökkel végigment a házban, az ajtók félelmetes csattanásokkal adtak üdvözlőre dísztüzet.

Mindamellet az az egész erődberendezés semmit sem rejtegetett - a szék nem volt sehol. A tűzrendészeti hiányosságok keresése közben a felügyelő a konyhába tévedt. Itt főtt egy nagy mosókonyhai üstben a kása, melynek szagát a nagy kombinátor még az előcsarnokban megérezte. Osztap orrfintorgatva megkérdezte:

- Mi az, gépolajjal főznek?

- Istenemre, tiszta vajjal! - felelte Alka, könnyekig pirulva. - Az állami tehenészettől vásároljuk.

Nagyon szégyellte magát.

- Különben ez tűzveszélyt nem jelent - jegyezte meg Osztap.

Széket a konyhában sem talált. Csak egy zsámoly volt ott, amelyen a szakács ült zsávolykötényben és kalapban.

- Miért van az, hogy önöknél minden ruhadarab szürke, s hozzá olyan anyagból való, amely csak ablakrongynak jó?

A szemérmes Alka még nagyobb zavarba esett.

- Nem bocsátanak elegendő hitelt a rendelkezésünkre.

Undorodott önnönmagától.

Osztap kétkedve nézett rá.

- A tűzörségre, melyet e pillanatban képviselek, ez nem tartozik - mondta.

Alka megijedt.

- Tűz ellen minden lehetséges óvintézkedést foganatosítottunk - jelentette ki. - Még Éclair haboltó tűzfecskendőnk is van.

A tűzörségi felügyelő kedvetlenül követte a gazdasági főnököt a tűzoltó készülékhez, útközben bekukkantva a kamrákba is. A vörös bádognak, bár az egyetlen tárgy volt a házban, amelynek a tűzörséghez köze lehetett, különös ingerültséget váltott ki a felügyelőből.

- A zsidóváron vették?

És anélkül, hogy beárta volna a villámsújtott Alekszandr Jakovlevics válaszát, leakasztotta az Éclairt a rozsdás szögről, figyelmeztetés nélkül leverte kupakját, és gyorsan fölfelé irányította. De a várt habzó sugár helyett a kúp csak halk sistergést bocsátott ki magából, mely a „Dicsőség az Úrnak Sionban” ősi dallamára emlékeztetett.

- Persze hogy a zsidóváron - erősítette meg előbbi véleményét Osztap, és a makacsul éneklő tűzoltó készüléket visszaakasztotta régi helyére.

A sistergéstől kísérve folytatták útjukat.

„Hol az ördögben is lehet? - töprengett Osztap. - Kezd a dolog nem tetszeni.” És elhatározta, hogy mindaddig nem hagyja el a zsávoly boszorkánytanyát, amíg meg nem tudott mindent.

Miközben a tűzőrségi felügyelő és a gazdasági főnök a padláson mászkált, és megbeszélte a tűz elleni védekezés és a kályhacsövek elhelyezésének valamennyi részletkérdését, a sztargorodi népjóléti bizottság 2-es számú szociális otthona tovább élte a maga hétköznapi életét.

Az ebéd elkészült. A leégett kása szaga érzékelhetően megerősödött, elnyomta a ház minden más savanyú illatát. A folyosókon csoszogás hallatszott. Az anyókák két kézre fogták kásával telt bádogtányérjukat, óvatosan kijöttek a konyhából, és leültek ebédelni a közös asztalhoz, félrefordítva szemüket az ebédlőben kiaggatott jelmondatokról, amelyeket maga Alekszandr Jakovlevics költött, művészi kivitelezését pedig Alekszandra Jakovlevna végezte el. A jelmondatok ilyenek voltak: „A táplálék az egészség forrása”, „Egyetlen tojás ugyanannyi zsírt tartalmaz, mint fél font hús”, „Jól rágd meg az ételt, ezzel is támogatod a társadalmat!” és „A hús ártalmas”.

Mindezek a szent szavak emlékeket ébresztettek fel az anyókákban: fogaikról, melyek még a forradalom előtt kihulltak, a tojásról, amely körülbelül ugyanabban az időben tűnt el, húsról, amely zsír tekintetében alacsonyabb értékű a tojásnál, sőt talán a társadalomról is, amelyet támogatni a táplálék gondos megrágása útján nem állt immár módjukban.

Az anyókákon kívül Iszidor Jakovlevics, Afanaszij Jakovlevics, Kirill Jakovlevics, Oleg Jakovlevics és Pása Emiljevics ültek az asztalnál. Ezek a fiatal emberek sem korukra, sem nemükre nézve nem voltak összhangban a népjóléti intézmény célkitűzéseivel, viszont a négy Jakovlevics öccse volt Alkának, Pása Emiljevics pedig másodunokaöccse Alekszandra Jakovlevnának. A fiatal emberek, akik közül a legidősebb a harminckét éves Pása Emiljevics volt, semmilyen szempontból sem tartották természetellenesnek, hogy az otthonban éljenek. Az anyókákat megillető jogokat élvezték a házban, nekik is volt kincstári ágyuk, „láb” felírású takaróval, ők is egérszínű zsávolyt hordtak, mint az anyókák, de hála ifjúságuknak és izmaiknak, jobban táplálkoztak az istápoltaknál. Mindent elloptak a házban, amit eltüntetni Alkának nem volt érkezése. Pása Emiljevics egy ültében képes volt felfalni két kiló szárított halat, amit egy ízben meg is tett, megfosztva az egész házat az ebédétől.

Az anyókák még csak ízlelgették a kását, amikor a Jakovlevicsek, Emiljeviccsel együtt, lenyelve és felbőffentve adagjukat, már fel is keltek az asztaltól, és kimentek a konyhába, hogy valami könnyen emészthetőt keressenek.

Az ebéd folytatódott. A vénasszonyok összedugták a fejüket.

- Mihelyt megtömték a bendőjüket, máris danolásznak!

- Pása Emiljevics ma reggel eladta a klubhelyiségből a széket. A hátsó ajtón vitte ki az ócskásnak.

- Meglátjátok, ma részegen jön haza...

Az otthonlakók beszélgetését e pillanatban hangtölcsér recsegése szakította félbe, s túlharsogta a tűzoltókészülék egyre tartó sistergését is. Egy kappanhang elkezdte:

- ...lálmány...

A töpörödött anyókák folytatták az evést, hátra sem fordultak a sarokban álló hangszóró felé, abban a reményben, hogy az örömhely elvételük tőlük. De a hangszóró erőlyesen folytatta:

- Krrr ...kes találmány. A murmanszki vasútvonal pályamestere, Szokuckij elvtárs - betűzőm: Szamara, Orjol, Kleopatra, Usztinya, Caricin, Klementyij, Ifigenyija, Jelena - Szokuc-kij...

A tölcser gurgulázva szívta magába a levegőt; és náthás hangon darálta tovább:

- ...hóékéken alkalmazható fényjelzést talált fel. A vasút újítási bizottsága elfogadta a találmányt...

Az anyókák szürke kacsákként suhantak szobájukba. A nagyokat csukló tölcser üres szobában folytatta a csendháborítást:

- Következő műsorszámunk: novgorodi csasztuskák... - Messze-messze, a föld kellős közepén, valaki megpengette egy balaljka húrjait, és egy helybeli Battistini rázendített:

*Poloskaraj ült a falon,
S a napba pislogott.
Egy végrehajtó arra járt
S lefordult mind legott.*

E csasztuskák süvöltő vihart támasztottak a föld középpontjában. A tölcserből ijesztő recsegés hallatszott. Vagy mennydörgő tapsvihár volt, vagy föld alatti tűzhányók léptek működésbe.

Ezalatt a bosszús tűzörségi felügyelő leereszkedett a padláslétrán, s újra a konyhában találva magát, észrevett öt polgárt, akik pusztá kézzel egy hordóba nyúláltak, és savanyú káposztát tömtek a szájukba. Némán zabáltak. Csak az egy Pása Emiljevics csóválta *gourmand*-ként a fejét, s motyogta egy-egy nyelés után, letakarítva bajuszáról a káposztaszálakat:

- Vétek vodka nélkül enni ilyen káposztát.

- Másik vénasszonycsoport? - szólt Osztap.

- Árvák - felelte Alka; vállával kitolta a felügyelőt a konyhából, és suttyomban megfenyegette öklével az árvákat.

- A Volgamellék gyermekei? - Alka zavartan hümmögött.

- A cári rezsim terhes öröksége?

Alka széttárta karját, mint aki azt mondja: mit tegyünk, ha ilyen az örökség?

- A két nem együttes nevelése komplex módszer szerint?

A szemérmes Alekszandr Jakovlevics ezt az időpontot tartotta a legalkalmasabbnak arra, hogy a tűzörségi felügyelőt szerény ebédjére meghívja.

Ezen a napon az Úristen egy üveg borókapálinkát, házilag savanyított gombát, heringsalátát, elsőrendű húsból főzött ukrán borscs-levest, rizses csirkét és almakompótot küldött ebédre Alekszandr Jakovlevicsnek.

- Bemutatom neked, Szaska, a központi tűzörség küldöttjét - szólt Alekszandr Jakovlevics.

Osztap színészi mozdulattal meghajolt a ház asszonya előtt, és olyan hosszú és kétértelmű bókba fogott, hogy nem is tudta befejezni. Szaska - testes hölgy, akinek bájos arcát kissé eléktelenítette a Miklós-féle fél pofaszakáll - halkan kuncogott, és együtt ivott a férfiakkal.

- Emelem poharam a maguk közös gazdálkodására! - mondotta Osztap.

Az ebéd vidám hangulatban folyt le, és Osztap csak a kompótnál emlékezett vissza látogatása céljára.

- Miért olyan szegényes e vénasszony-fenntartó intézet leltára? - kérdezte.

- Mármint hogyhogy? - kezdett aggódni Alka. - Hát a harmónium?

- Tudom, tudom, vox humana. De kényelmesen leülni, a szó szoros értelmében, nincs hová önöknél. Csupa kerti lóca.

- A klubban van egy szék - sértődött meg Alka -, egy angol szék. Azt mondják, hogy még a régi berendezésből maradt meg.

- Apropó, még nem is láttam a klubjukat. Ott sincs hiba tűzrendészeti szempontból? Meg kell majd néznem.

- Legyen szerencsém.

Osztap megköszönte a háziasszonynak az ebédet, és felállt. A klubban gyorsforralót nem gyújtottak, pótkályhakat nem állítottak be, a kürtöket rendben tartották és rendszeresen tisztogatták, de a szék, Alka határtalan csodálkozására, nem volt ott. Keresésére indultak. Az ágyak és a padok alá néztek, eltolták helyéről a harmóniumot, kérdezősködtek az anyókáknál, akik fenyegető pillantásokat vetettek Pása Emiljevicsre, de a széket csak nem találták meg. Pása Emiljevics nagy buzgalommal vett részt a székkeresésben. Már mindnyájan megnyugodtak, de Pása Emiljevics még mindig a szobákat járta, a vizeskancsók alá nézett, felemelte a bádog teáspoharakat, és értetlenkedve dűnnyögött:

- Vajon hol lehet? Még ma itt volt: saját szememmel láttam! Igazán nevetséges.

- Szomorú dolog, hajadonok - mondta Osztap jeges hangon.

- Egyenesen nevetséges! - ismételte Pása Emiljevics arcátlanul.

E pillanatban az egész idő alatt szüntelenül sistergő Éclair kivágta a legmagasabb cét, amire egyedül és kizárólag Nyezsdanova, a köztársaság érdemes művésze képes, egy másodpercre elnémult, majd süvöltve kilövellte az első habzó sugarat, amely elborította a mennyezetet, és leverte a szakács fejéről a zsávoly süveget. Az első sugár után a tűzoltókészülék egy zsávoly-színű második sugarat lövellt ki; e sugár földre terítette a kiskorú Iszidor Jakovlevicset. Ezt követően az Éclair működése folytonossá vált.

Pása Emiljevics, Alka és valamennyi sértetlenül maradt Jakovlevics a baleset színhelyére rohant.

- Tiszta munka! - mondta Osztap. - Csak egy idióta eszelhette ki.

Amint az anyókák előljárójuk nélkül, négy szemközt maradtak Osztappal, tüstént hangot adtak panaszaiknak.

- Bekvártélyozta a pereputtyát a házba. Rogyásig zabálnak.

- A malacokat tejjel táplálja, nekünk meg kásával tömi be a szánkat.

- Lassanként elhordott a házból mindent.

- Csak hidegvér, hajadonok - mondta Osztap hátrálva -, majd kijön valaki a központból. Nekem a szenátustól nincs felhatalmazásom.

A vénasszonyok nem hallgattak rá.

- A széket is Pása Emiljevics vitte el és adta el máma. Magam láttam.

- Kinek? - hördült fel Osztap.

- Eladta és kész. A takarómat is el akarta adni.

A folyosón elkeseredett harc folyt az Éclairrel. Az emberi lángelme végül is győzedelmeskedett, és a haboltó, Pása Emiljevics acélos lábától széttiportan, még egy utolsó erőtlén sugarat okádott, aztán örökre elnémult.

Az anyókákat padlómosásra rendelték ki. A tűzörségi felügyelő féloldalt vetette fejét, és csípőjét ringatva Pása Emiljevics felé tartott.

- Egyik ismerősöm - kezdte el nyomatékosan - ugyancsak kincstári bútordarabot adott el. Most kolostorba vonult: börtönben ül.

- Furcsállom alaptalan vádaskodását - felelte Pása Emiljevics, akiből erős habzósugár-szag áradt.

- Kinek adtad el a széket? - kérdezte Osztap sziszegve.

Pása Emiljevics, aki természetfeletti szimattal volt megáldva, megérezte, hogy most mindjárt megverik, esetleg össze is rugdalják.

- Egy ócskásnak.

- Címe?

- Először láttam életemben.

- Először életedben?

- Biz' isten.

- Kedvem volna összetörni a pofádat - mondta Osztap ábrándozón -, de Zarathusztra tiltja. Pusztulj a fészkes fenébe!

Pása Emiljevics udvariasan elmosolyodott, és távozni készült.

- Valld be, ne kertelj, te elvetélt magzat - hívta vissza Osztap fenyegetően. - Milyen az az ócskás, szőke, barna? - Pása Emiljevics részletes magyarázatba fogott. Osztap figyelmesen végighallgatta, és e szavakkal fejezte be az interjút:

- Kétségtelen, hogy a tűzörségnek ehhez semmi köze.

A folyosón a szemérmes Alka odalépett a kifelé induló Benderhez, és egy cservonyecet nyomott a kezébe.

- A büntető törvénykönyv 114. pontjába ütköző cselekmény - mondta Osztap. - Hivatalos személy megvesztegetése szolgálati kötelességeinek teljesítése közben.

A pénzt azonban elfogadta, és búcsút sem véve Alekszandr Jakovlevicstől, a kijárat felé tartott. A hatalmas csukódókészülékkel ellátott ajtó ellenkezve nyílt ki, és másfél tonnának megfelelő erővel visszalendült Osztap hátfelének.

- Talált - mondta Osztap, a fájó helyet simogatva -, az ülést folytatjuk!

Hol vannak a fűrtjei?

Mialatt Osztap szemlét tartott a sztargorodi népjóléti bizottság 2-es számú szociális otthonában, Ippolit Matvejevics kilépett a házmesterlakásból, és róni kezdte szülővárosa utcáit. Borotvált feje fázott.

A járdán csillogó tavaszi ér csordogált. A tetőkről kopogó briliáncsöppek hulltak szakadatlanul. Verebek vadásztak trágya után. Valamennyi ház napfényben úszott. Az aranyszőrű igáslovak táncosan csattogtatták patáikat a tisztára söpört útesteken, s fülüket hátracsapva, élvezettel hallgatták dobogásukat. A nedves sürgőnypóznákon nyirkos hirdetések zsugorodtak, szétfolyó tintaceruza betűkkel: „Gitározni tanítók számrendszer szerint”, és „Leckéket adok társadalomtudományból népfőiskolára készülőeknek”. Egy vöröskatona-szakasz, téli sisakban, a sztargorodi szövetkezeti bolttól a Tervhivatalig húzódó tócsán ugrált keresztül; az épület homlokzatát gipsz tigrisek, győzelmi allegóriák és kobrák koronázták.

Ippolit Matvejevics róttá az utcákat, érdeklődéssel nézve a szembejövő és előtte elhaladó járókelők arcába. Ő, aki egész életét és a forradalmat Oroszországban élte le, látta, hogyan tört össze, fordult fonákjára minden. Ehhez már hozzászokott, de most kitűnt, hogy a földgömbnek csak egyetlen pontján szokott hozzá: N. járási székhelyen. Mikor szülővárosába megérkezett, ráeszmélt, hogy semmit sem ért. Idegenül és furán érezte magát, mintha valóban emigráns lenne, és csak most jött volna Párizsból. Azelőtt, ha fogatában végigkocsizott a városon, feltétlenül találkozott ismerősökkel vagy olyanokkal, akiknek arcára emlékezett. Most már a negyedik keresztutcához ért a Lénai események utcán, de nem akadt össze ismerősökkel. Eltűntek, vagy talán annyira megöregedtek, hogy lehetetlen volt rájuk ismerni, vagy talán felismerhetetlenné váltak, mert más ruhát, más kalapot viseltek. Talán megváltoztatták járásukat. Bárhogyan állt is a dolog: nem fedezett fel ismerőst.

Ippolit Matvejevics sápadtan, fázósan, zavartan róttá az utcákat. Teljesen megfeledkezett arról, hogy a lakáshivatalt kell felkutatnia. Cél nélkül ment át az utca egyik oldaláról a másikra, és fordult be a mellékutcákba, ahol a pajkos igáslovak már egészen viháncosan csattogtatták patáikat. A sikátorokban több volt a télből; itt-ott még megmaradt a kásás jég. Az egész város más színt öltött. A kék házak zöldékké, sárgákká, szürkékké változtak, az őrtoronyról eltűnt a tűzoltó, és az élet sokkal zajosabb volt, mint az, amelyre Ippolit Matvejevics visszaemlékezett.

A Nagy Puskin utcában Ippolit Matvejevics villamossínek és felső vezetékek ejtették ámulatba, ilyet sohasem látott Sztargorodban. Ippolit Matvejevics nem olvasott újságot, és nem tudta, hogy május elsején két villamosvonalat készültek Sztargorodban megnyitni: a pályaudvarit és a vásártérít. Hol úgy rémlett neki, hogy sohasem hagyta el Sztargorodot, hol meg teljesen ismeretlen helynek tűnt fel szemében.

Ilyen gondolatok közepette ért el a Marx és Engels utcáig. Ezen a helyen az a gyermek érzése támadt, hogy a hosszú balkonos, kétemeletes sarokház mögül a következő pillanatban egy ismerős fog elébe toppanni. Ippolit Matvejevics várakozón még meg is állt. De az ismerős nem toppant eléje. A mellékutcából először egy üveges tűnt fel, egy láda csehüveggel és golyóba gyúrt, vörös gittel. A mellékutcából előbukkant egy divatmajom, sárga szarvasbőr sapkában. Utána gyerekek futottak ki, kis iskolás fiúk, összeszíjazott könyvekkel.

Ippolit Matvejevics hirtelen forróságot érzett a tenyerén és jeges hideget a hasában. Jóképű, ismeretlen polgár jött vele szembe, s egy széket vitt himbálva, mint egy csellót.

Ippolit Matvejevics, akit váratlanul csuklási roham fogott el, alaposan szemügyre vette a széket, és tüstént felismerte benne a saját tulajdonát.

Igen! A Gambs-féle szék volt, a forradalmi viharokban megsötétült, virágos angol bútorszövettel kárpitozva, a hajlított lábú, diófa szék. Ippolit Matvejevics úgy érezte magát, mint akinek puskát sütnék el a füle mellett.

- Kést, ollót, borotvát köszörülni! - kiáltotta a közelben egy zengő basszbariton.

És visszhangként harsant fel nyomában: - Drótozni, fényképezni!

- Moszkvai hírlapok: *Izvesztijja, Szmelkacs, Krasznoj Nyiva!*

Valahol a feje fölött hangos csattanással kinyílt egy ablak. A Malomépítő teherautója zakatolt el mellette, az egész várost megrázva. Egy rendőr a sípjába fűjt. Az élet forrt, és kicsapott medréből. Nem vesztegethette az időt.

Ippolit Matvejevics leopárdugrással a felháborító ismeretlen előtt termett, és a széket némán maga felé rántotta. Az ismeretlen a széket visszarántotta magához. Erre Ippolit Matvejevics baljával megragadta az egyik széklábat, és jobbával megpróbálta letépni a másik széklábról az ismeretlen kövér ujjait.

- Rablás - suttogta az ismeretlen, még erősebben szorítva a széket.

- Engedje meg, de már engedje meg... - hebegte Ippolit Matvejevics, és folytatta az ismeretlen ujjainak lefejtését.

Most mindketten óvatosan körülpillantottak, és anélkül, hogy egymásra néztek vagy a széket görcsös markolásukból kiengedték volna, gyorsan megindultak előre, mintha mi sem történt volna.

„Hát ez micsoda?” - gondolta Ippolit Matvejevics kétségbeesetten.

Hogy az ismeretlen mit gondolt, nem lehetett tudni; tény azonban, hogy léptei a legnagyobb határozottságra vallottak.

Egyre gyorsabban mentek, s amikor egy kihalt mellékutcában egy kötörmelékkal és építési anyagokkal borított térséget vettek észre, mintegy vezényszóra arra felé irányították lépteiket. Ippolit Matvejevics ereje itt megnégyszereződött.

- De már engedje meg!... - kiabált, cseppet sem türtőztetve magát.

- Rendőr! - hördült fel alig hallhatóan az ismeretlen.

S minthogy mindkettőjük keze a székekkel volt elfoglalva, rugdosni kezdték egymást. Az ismeretlen vasalt csizma volt, ezért Ippolit Matvejevics eleinte alaposan megkapta a magáét. De gyorsan felismerte a helyzetet, s majd jobbra, majd balra ugorva, mint aki polkát jár, kitért ellenfele támadásai elől, s annak hasát vette célba. A hasába ugyan nem sikerült találnia, mert a szék az útjában volt; beletalált viszont ellenfele térdkalácsába, úgyhogy az már csak bal lábát tudta használni.

- Ó, istenem! - szisszent fel az ismeretlen.

És e pillanatban Ippolit Matvejevics rájött, hogy az ismeretlen, aki a legfelháborítóbb módon ellopta a széket, nem más, mint a Frol és Lavr templom papja: Pjodor Vosztrikov atya. Ippolit Matvejevics elámult:

- Tisztelendő úr! - kiáltott fel, és csodálkozásában elengedte a széket.

Vosztrikov atya arca lilára vált, és ujjai végül elernyedtek. A szék, amelyet most már senki sem tartott, nagyot koppant az összetört téglákon.

- Hol van a bajusza, mélyen tisztelt Ippolit Matvejevics? - kérdezte maró gúnnyal a lelki-pásztor.

- Hát az ön fürtjei hol vannak? Ha nem csalódom, voltak fürtjei...

Elviselhetetlen megvetés csengett ki Ippolit Matvejevics szavaiból. Dölyfös tekintettel végigmérte Fjodor atyát, és hóna alá kapva a széket, megfordult, hogy elmenjen. De Fjodor atya, aki már magához tért zavarából., nem engedte át Vorobjanyinovnak ilyen könnyen a győzelmet. „Nem, már engedelmet kérek!” kiáltással ismét megragadta a széket. Megismétlődött az előbbi helyzet. A két ellenfél a lábakba kapaszkodott, és egy helyben topogva, mint két kandúr nézett farkasszemet.

A szívbe markoló szünet egy teljes percig tartott.

- Szóval ön vadászik a tulajdonomra, szentatyá? - csikorgatta fogait Ippolit Matvejevics.

Ezzel csípőjébe rúgott a szentatyának.

Fjodor atya ügyesen félreugrott, és elkeseredetten ágyékon rúgta a marsallt, úgyhogy az összerándult.

- Ez nem az ön tulajdona.

- Hát kié?

- Nem az öné, nem az öné.

- Hát kié, kié?

- Nem az öné.

Így acsarkodtak egymásra, közben böszülten rugdalóztak.

- Hát kié ez a vagyontárgy? - nyögött fel a marsall, a szentatyá hasába mélyesztve lábát.

Fájdalmán uralkodva, a szentatyá határozott hangon felelt:

- Ez államosított vagyontárgy.

- Államosított?

- Úgy van, úgy van; államosított.

Olyan gyorsasággal beszéltek, hogy a szavak összefolytak.

- Ki államosította?

- A szovjet kormány! A szovjet kormány!

- Milyen kormány?

- A dolgozók kormánya.

- Á-á-á! - kiáltotta Ippolit Matvejevics elhűlve. - A munkások és parasztok kormánya?

- Úgy van!...

- Hm!... Ön talán párttag, szentatyám?

- T-talán.

Ezt már Ippolit Matvejevics nem bírta ki, és „Talán?!” üvöltéssel hegyeset köpött Fjodor atya jószágos arcába. Fjodor atya tüstént visszaköpött Ippolit Matvejevics arcába, és ugyancsak talált. A nyálat nem volt mivel letörölni: a kezeket a szék vette igénybe. Ippolit Matvejevics teljes erejéből meglökte a székkal ellenségét. Az ellenség elbukott, magával rántva a kifulladás Vorobjanyinovot. A küzdelem a földön folytatódott.

Hirtelen reccsenés hallatszott: mindkét elülső láb egyszerre letört. Az ellenfelek megfeledeztek egymásról, és szagatni kezdték a kincs diófából készült rejtékhelyét. A virágos angol bútorszövet szomorú sirályvívójogással széthasadt. A támla hatalmas lendülettel elhajítva tovaröpült.

A kincskeresők a rézszögekkel együtt tépték le a huzatot, s a rugóktól fölvérzett ujjaikat a gyapjúpárnázatba vajták. A felriasztott rugók csikorogtak. Öt perc leforgása alatt a szék meg volt kopasztva. Csupán a hevederek és a lábak maradtak meg belőle. A rugók szanaszét gurultak. A szél az elrothadt gyapjút széthordta a téren. A hajlított lábak egy gödörben heverték. Briliánsok nem kerültek elő.

- Nos, megtalálta? - kérdezte Ippolit Matvejevics lihegve.

Fjodor atya, gyapjúgomolyagoktól belepve, nagyokat fúj és hallgatott.

- Maga szélhámos! - kiáltotta Ippolit Matvejevics. - Összetöröm a pofáját, Fjodor atya!

- Ahhoz rövid a karja! - felelte a pap.

- Hová megy így, pihében meghengergőzve?

- Mi köze hozzá?

- Szégyellje magát, tisztelendő úr! Maga közönséges tolvaj!

- Semmit sem loptam el magától!

- Hogyan szerzett tudomást a dologról? Saját érdekében visszaélt a gyónási titokkal? Nagyon jó! Nagyon szép!

Ippolit Matvejevics méltatlankodó „Pfuj!”-jal elhagyta a sivár térséget, és hazafelé indult, menet közben felöltöje ujjait tisztogatva. A Lénai események és a Jerofejev utca sarkán megpillantotta üzlettársát. A koncesszió főirányítója s egy személyben technikai igazgatója félfordulatban állt, és kissé felemelte bal lábát: kanárisárga krémmel tisztították cipője felső-részét. Ippolit Matvejevics odafutott hozzá. Az igazgató gondtalanul dúdolt egy shimmyt.

*Jön-e velem, nagysád, shimmyt járni?
Bizsereg a talpam, nem tud várni,
Ha a zenekarban afrikai tamtam szól!*

- Nos, mi újság a lakáshivatalban? - kérdezte a lényegre térve, de tüstént hozzátette: - Várjon, ne beszéljen. Túlságosan fel van izgatva, hűljön le.

Hét kopejkát adott a cipőtisztítónak, belekarolt Vorobjanyinovba, és magával húzta. Nagy figyelemmel hallgatta végig mindazt, amit az izgatott Ippolit Matvejevics elbeszért.

- Ahá! Rövid, fekete szakáll? Úgy van! Bárányprém galléros télikabát? Értem. Ez a szociális otthonból való szék. Ma reggel vették meg három rubelért.

- Várjon csak...

És Ippolit Matvejevics elmondta a főkoncessziós Fjodor atya aljas eljárását. Osztap elkomorodott.

- Kellemetlen bonyodalom - jegyezte meg. - Titkos vetélytárs. Meg kell előznünk; felfricskázni az orrát azután is ráérünk.

Míg a barátok a Sztyenka Razin sörözőben falatoztak, és Osztap kiderítette, hogy melyik házban volt a lakáshivatal azelőtt, és melyik hivatal működik benn most, a nap lehanyatlott.

Az aranyszörű igáslovak újra megbarnultak. A briliáncseppek megkásásodtak hullás közben, és földet érve lucskosan fröccsentek szét. A sörcsarnokokban és a Phönix étteremben a sör ára felment: beállt az este. A Nagy Puskin utcán kigyúltak a villanylámpák; dobpergéstől kísérve egy úttörőcsapat vonult haza az első tavaszi kirándulásról.

A Tervhivatal tigrisei, győzelmi allegóriái és kobrai titokzatosan csillogtak a város fölé emelkedő hold fényében.

Amint hazafelé tartott a hirtelen elnémult Osztappal, Ippolit Matvejevics figyelmesen megnézte a Tervhivatal tigriseit és kobrait. Az ő idejében ezen a helyen a kormányzósági zemsztvo-hivatal működött, és a polgárok nagyon büszkék voltak a kobraikra, amelyek sztargorodi látványosságnak számítottak.

„Meg fogom találni!” - villant át Ippolit Matvejevicsen, ahogy a gipsz Győzelmet bámulta.

A tigrisek hízelgően csóválták farkukat, a kobrai vidáman gyűrűztek, és Ippolit Matvejevics lelke szilárd bizonyossággal telt el.

A lakatos, a papagáj és a jósnő

A Perelesinszkij utca 7-es számú ház nem tartozott Sztargorod legszebb épületei közé. Az empire - a Második Császárság - stílusában épült két emeletét töredezett oroszánfejek díszítették, amelyek rendkívül hasonlítottak Arcibasevhez, ehhez a maga korában híres íróhoz. Ilyen Arcibasev-arc pontosan nyolc volt, ugyanannyi, mint az utcára néző ablakok száma.

Még két dísz volt a házon, de már kizárólagosan kereskedelmi jellegű. A kapu egyik oldalán égszínkéék cégtábla lógott: „Odesszai Perecüzem Szövetkezet. Moszkvai perecek.” A cégtábla egy fiatalembert ábrázolt, nyakkendővel, rövid francia nadrágban. Egyik kifelé fordított kezében a mesebeli bőségszarut tartotta; lavinaként ömlöttek belőle az okkersárga moszkvai perecek, amelyeket, ha a szükség kívánta, odesszai perecekként is árusítottak. A fiatalember ráadásul kéjesen mosolygott. A kapu másik oldalán a Gyorscsomag szállítmányozási iroda ajánlkozott a mélyen tisztelt ügyfél polgártársaknak, gömbölyű, aranyozott betűkkel, fekete cégtáblán.

A cégtáblákban és a forgótőkék nagyságában érzékelhetően megnyilvánuló különbség ellenére, ez az egymástól annyira elütő két vállalkozás egy és ugyanazon ügylettel foglalkozott: textiláruval feketézett; durva és finom szálúval, gyapjúszővettel, sőt ha szép színű és mintájú selyem akadt, akkor selyemmel is.

Ha az ember belépett az alagút-sötétséggel és vízzel elöntött kapualjba, és jobbra fordult az udvar felé, két ajtót pillantott meg, amelyek tornác nélkül, közvetlenül az udvar érdes köveiről nyíltak. A jobb oldali ajtón egy megrozsdásodott réztábla volt, írott betűs „V. M. Poleszov” véséssel. A bal oldali ajtóra a lakó egy fehér bádogtáblát szögezett ki: „Divatcikkék és kalapok”; de ez is csupán külszín volt.

A divat- és kalapszalokban nem volt sem zsinór, sem szalag, sem fej nélküli, tisztí testtartású próbababa, sem fejes állvány elegáns női kalapok számára. E vacakok helyett egy vörös gatyás, szeplőtlenül fehér papagáj élt a háromszobás lakásban. A papagájt ellepték a bolhák, de senkinek sem panaszkodhatott, mert nem beszélt emberi nyelven. Naphosszat napraforgómagot rágcsált, és a héját toronyszerű kalitkája rácsain keresztül a szőnyegre köpködté. Az ablakokon sötétbarna, babos függönyök lengedeztek, aminthogy egyáltalán a sötétbarna színek voltak a lakásban túlsúlyban. A pianínó fölött Böcklin *A holtak szigete* című festményének reprodukciója lógott, sötétzöld, fényezett tölgyfa keretben, üveg alatt. Az üveg egyik sarka régen kitört, és a legyek annyira bepíszkították a kép védtelen részét, hogy az teljesen összefolyt a kerettel. Hogy a holtak szigetének ezen a darabján mi történt, már lehetetlen volt kideríteni.

A hálósobában, az ágyon, a háziasszony terpeszkedett, és egy piszkos richelieu-terítővel letakart, nyolcszögletű asztalkára könyökölve kártyát vetett. Előtte özvegy Gricacujeva ült, bolyhos vállkendőben.

- Figyelmeztetnem kell, ifiasszony, hogy ötven kopejkánál kevesebbet nem fogadok el a szeánszért - mondta.

Az özvegy, aki nem ismert akadályt, mikor arról volt szó, hogy újra férjet találjon, beleegyezett a kikötött díj megfizetésébe.

- Csak aztán a jövőt is legyen szíves... - kérte panaszos hangon.

- Önnek a treff dámából kell jósolni.

- Én mindig a kőr dáma voltam - vetette ellen az özvegy.

A háziasszony egykedvűen beleegyezett, és kombinálni kezdte a kártyákat. Az özvegyi sors körbeli meghatározása már néhány perc múlva kialakult. Az özvegyre nagyobb és kisebb kellemetlenségek vártak, a szíven pedig a treff király feküdt, akivel a káró dáma tartott meleg barátságot.

Sebtében megkérdezték a sorsot a tenyér alapján is. Özvegy Gricacujeva tenyerének vonalai tiszták, erőteljesek és félreismerhetetlenek voltak. Az életrajz olyan messze nyúlt, hogy a vége az ütélig ért, s ha igazat mondott, az özvegynek a végítélet napjáig kellett volna élnie. Az értelem és a művészet vonalai jogossá tették a reményt, hogy az özvegy becsukja fűszerkereskedését, és az emberiséget utolérhetetlen mesterművekkel ajándékozza meg a művészet, a tudomány vagy a szociológia valamelyik területén. Az özvegy Vénusz-halmai Mandzsúria kialudt vulkánjaihoz hasonlítottak, s a szerelem és gyöngédség csodás kincseivel kecsgették.

Ezeket magyarázta a jósnő az özvegynek, oly szavakat és kifejezéseket használva, melyek a grafológusok, tenyérjósok és lókupeczek körében hallhatók.

- Köszönöm, jó asszony - mondta az özvegy -, most már tudom, hogy ki a treff király. És a káró dámát is nagyon jól ismerem. S vajon nőülendő a király?

- Nőülendő.

Az özvegy szárnyakat kapva indult haza, míg a jósnő egy dobozba dobta a kártyákat, kitátotta ötvenéves szájuégét, ásitott, és bement a konyhába. Megkavarta petróleumfőzőn melegedő ebédjét, szakácsnő módra megtörölte kötényében a kezét, fogta a lepattogzott vödört, és kicsoszogott vízért az udvarra.

Lúdtalpán nehézkesen lépdelt az udvaron. Elomló melle ernyedten lötyögött átfestett blúzában. Fején őszülő hajseprű nőtt. Szutykos öregasszony volt, mindenkire gyanakodva nézett, és szerette az édességet. Ha most látja Ippolit Matvejevics, aligha ismerte volna fel benne Jelena Bourt, régi szerelmét, akiről a bírósági titkár elragadtatással énekelt valaha, hogy „csókokra termett, légies termet”. Bour asszonyt a kútnál szomszédja, Viktor Mihajlovics Poleszov, az értelmiségi lakatos üdvözölte, aki egy benzintartályt töltött meg vízzel. Poleszov arca az operabeli ördögöt juttathatta az ember eszébe, akit színpadra lépés előtt gondosan bekentek korommal.

Kölcsönös köszöntés után a szomszédok megvitatták az egész Sztargorodot foglalkoztató eseményt.

- Szép időket értünk meg - mondta Poleszov gúnyosan. - Tegnap az egész várost hasztalan jártam be egy háromnyolcad collos menetvágóért; nincs és nincs! És még villamost akarnak üzembe helyezni...

Jelena Sztanyiszlavovna - akinek a háromnyolcad collos menetvágókról éppoly kevésbé volt fogalma, mint a mezőgazdaságról a Leonardo da Vinci nevét viselő táncanfolyamok hallgató-nőjének, aki azt hiszi, hogy a túrót a túrós csuszából készítik - szükségesnek érezte, hogy kifejezést adjon felfogásának:

- Milyenek manapság az üzletek! Csak a sok sorban állás, de üzletek nincsenek. És milyen rettenetes nevük van ezeknek az üzleteknek. Sztarszöv!...

- Nem, Jelena Sztanyiszlavovna; ez valóban több a soknál. Csupán négy kocsin van AEG-motor. Ezek még valahogy működnek majd, habár a karosszériák csuda vacakok!... Az ablakok nincsenek gumiba ágyazva. Magam láttam. Hogy fognak csörömpölni... Rémséges! Ami

pedig a többi motort illeti: harkovi munka. Állami gépgyár. Egy versztát sem bírnak el. Megnéztem őket.

A lakatos ingerülten elhallgatott. Fekete arca csillogott a napban. Szeme fehérje sárgás színben játszott. A motorral rendelkező sztargorodi maszekok között Viktor Mihajlovics Poleszov volt a legügyefogyottabb, és gyakran került szorult helyzetbe. Ezt főleg rendkívül heves természetének köszönhette. Izgága, lusta ember volt. Állandóan tajtékozott. A Perelesinszkij utca 7-es számú ház hátsó udvarában levő műhelyében sohasem lehetett megtalálni. A kihunyt, hordozható kovácstűzhely árván gubbasztott a téglából épült pajta közepén, amelynek sarkaiban szanaszét heverték a gumibelsők és köpenyek, megrozsdásodott záruk, de akkorák, hogy az egész várost be lehetett volna velük zárni, Indian és Wanderer felírású benzintartályok, rugós gyermekkocsik, örökre elnémult autódudák, rothadó hajtósíjak, olajos rongyok, elkopott csiszolópapír, osztrák szurony és sok egyéb rongyos, girbegurba, összevissza horpadt limlom. Az ügyfelek sosem találták meg Viktor Mihajlovicsot. Viktor Mihajlovics valahol másutt sürgött-forgott, nem a munkán járt az esze. Képtelen volt nyugodtan nézni, ha az ő udvarára vagy bárhova máshova befordult egy megrakott teherkocsi. Ahogy meglátta, máris ott termett az udvar közepén, hátán összefonta karját, és megvetően szemlélgette a kocsis erőlködéseit. Végre nem bírta megállni szó nélkül.

- Ki hajt így be?! - kiáltott fel elsörnyedve. - Fordulj meg!

A megszeppent kocsis megfordult.

- Merre fordulsz, te barom?! - kiáltotta szenvedélyesen Viktor Mihajlovics, s már rohant is a lóhoz. - Ha a régi időket élnénk, agyba-főbe vernék! Akkor megtudnád, hogy kell megfordulni!

Egy félórát így elparancsolgatott, s már készült vissza a műhelyébe, ahol várta egy javításra szoruló biciklipumpa, de ilyenkor a város nyugodt életét rendszerint újból megbolygatta valami. Hol két kocsitengely akadt össze az utcán, és ilyenkor Viktor Mihajlovics nem mulaszthatta el, hogy meg ne magyarázza, hogyan lehet gyorsan és jól szétakasztani őket, hol pedig távíróoszlopot állítottak fel, és ilyenkor Poleszov feltétlenül ellenőrizte műhelyéből kihozott mérőőnjával, hogy vajon merőlegesen áll-e a földben; végül előfordult az is, hogy a tűzörség végighajtott az utcán, és a trombita hangjától meg az izgató, hamvadó tűztől felajzott Poleszov már rohant is a kocsik után.

Időnként azonban Viktor Mihajlovicsot is elkapta az alkotó tevékenység. Ilyenkor napokon át bezárkózott a műhelyébe, és némán dolgozott. A gyerekek szabadon futkározhattak az udvaron, kiabálhattak mindent, ami jólesik, a teherkocsik megfordulhattak olyan sután, ahogy csak akartak, a szekerek sem akasztottak többé tengelyt az utcán, a tűzoltó- és halottaskocsik magányosan gördültek a tűzhöz: Viktor Mihajlovics dolgozott. Egy ízben - hosszabban tartó, lázas munka után - egy gépkocsi, tűzoltókészülék, kerékpár és írógép alkatrészeiből összerakott motorkerékpárt vonszolt ki az udvarra, mint egy szarván ragadott kost. A másfél lóerős motor Wanderer gyártmányú volt, a kerék Davidson, a többi főalkatrész már rég elvesztette cégét. A nyeregről egy spárgára kötött kis tábla lógott „Próbakocsi” felírással. Egész tömeg verődött össze. Viktor Mihajlovics pillantásra sem méltatott senkit, kezével lenyomta a pedált. Vagy tíz percig nyomogatta, de egyetlen szikra sem pattant ki. Végül fém csörömpölése hallatszott, az egész készülék megremegett, és piszkos füstbe burkolózott. Viktor Mihajlovics a nyeregbe ugrott, és a motorkerékpár eszeveszett gyorsasággal kirepítette a kapuboltozatból az úttest közepére, ahol, mintha golyó találta volna, azonnal megállt. Viktor Mihajlovics már-már leszállt a nyeregből, hogy megvizsgálja titokzatos gépét, amikor a kerékpár hirtelen megindult hátrafelé, alkotóját visszarepítette ugyanabba a kapualjba, és megállt kiindulópontján,

az udvar közepén, zsémbesen felmordult és felrobbant. Viktor Mihajlovics csodával határos módon megmenekült, és a következő alkotómámoros időszakban a motorkerékpár romjaiból egy stabil motort gyártott, amely pontosan olyan volt, mint az igazi, csak nem működött.

Az értelmiségi lakatos akadémikus tevékenységét a szomszédos ház kapujával kapcsolatos hőskötemény koronázta meg. Az 5-ös számú ház lakói szerződést kötöttek Viktor Mihajlovicssal, amelynek értelmében kötelezte magát, hogy a ház vaskapuját teljesen rendbe hozza, és saját belátása szerinti, gazdaságos színre befesti. A lakók a maguk részéről kötelezettséget vállaltak, hogy az e célra kijelölt bizottság által elfogadott munka után Poleszovznak huszonöt rubel hetvenöt kopejkát fizetnek. Az okmánybélyeg költsége a munkavállalót terheli.

Viktor Mihajlovics, mint valami Sámson, hazavitte a kaput. Nagy lelkesedéssel fogott hozzá műhelyében a munkához. Két napig tartott, amíg szétszegecselte, alkatrészeire bontotta. Az öntöttvas gyűrűk a gyermekkocsiban feküdtek; a vaslándzsák és keresztvasak a munkapad alá kerültek. Közben a várost kínos kellemetlenség érte. A Drovjanov utcán csőrepedés történt, és Viktor Mihajlovics a hét hátralevő részét a kár helyén töltötte, ironikusan mosolygott, lehordta a munkásokat, és tekintete szüntelenül a beomlott gödörben járt.

Amikor Viktor Mihajlovics szervezői lendülete kissé lelohadt, újra visszatért a kapuhoz, de már késő volt. A ház gyerekei a szomszédos ház kapujának öntöttvas karikaival és vaslándzsáival játszottak. Amikor a gyerekek meglátták a felbőszült lakatost, riadtan eldobálták a vasdarabokat és szétszaladtak. A karikák fele hiányzott, és nem is sikerült megtalálni. Ezek után Viktor Mihajlovics meglehetősen elhidegült a kapuk iránt.

A tárva-nyitva álló szomszédos házban ezalatt szörnyű események történtek. A padlásról ellopták a kitergetett fehérneműt, sőt egy este az udvarról elemeltek egy sistersgő szamovárt is. Viktor Mihajlovics személyesen vett részt a tolvaj üldözésében, aki magasra emelve a bádogsóból lángokat okádó, sistersgő szamovárt, fűgén szaladt, hátra-hátrafordult, és trágár szavakkal szidta a nyomában szaladó Viktor Mihajlovicsot. De legtöbbet mégis a házmester szenvedett. Nem lévén kapu, nem volt többé mit kinyitni, és a későn hazajáró lakóknak nem volt miért leszurkolniuk a kapupénzt. A házmester kezdetben még át-átjárt, hogy megtudakolja, kész lesz-e hamarosan a kapu, majd Krisztus nevében könyörgésre fogta a dolgot, de végül mind határozottabb fenyegetésekre tért át. A lakóközösség írásos felszólítást is küldött Viktor Mihajlovicsnak. Az eset bünyügyi térre terelődött. A helyzet egyre feszültebbé vált.

A jósnő s a lelkesedő lakatos ott állt beszélgetve a kút mellett.

- Minthogy nincsenek telített talpfák - kiabált Viktor Mihajlovics az egész udvar füle hallatára -, nem villamos lesz ez, hanem merő kínszenvedés.

- S mikor lesz mindennek vége? - kérdezte Jelena Sztanyiszlavovna. - Úgy élünk, mint a vadak.

- Vége nem lesz soha... Haj, igaz! Tudja, hogy kit láttam ma? Vorobjanyinovot.

Jelena Sztanyiszlavovna a kútnak dőlt, álmélkodásában arról is megelégedve, hogy a vízzel teli vödört a földre állítsa.

- Jártam a városgazdálkodási hivatalban, hogy meghosszabbítsam a műhelybérletre vonatkozó szerződést. Megyek a folyosón: egyszerre csak két ember lép oda hozzám. Nézek, az egyik ismerősnek rémlik: mintha Vorobjanyinov arcát látnám. És megkérdi: „Mondja, miféle intézet volt ebben az épületben azelőtt?” Azt feleltem rá, hogy azelőtt leánygimnázium volt itt, később pedig a lakáshivatal. „Miért kérdi?” - érdeklődöm. Ő pedig csak megköszöni a felvilágosítást, és megy tovább. Egészen bizonyos, hogy Vorobjanyinov volt, de bajusz nélkül. Mi

szél hozta ide? S a másik, aki vele volt, gyönyörű szál férfi. Nyilván hajdani tiszt. S ekkor arra gondoltam...

Ebben a pillanatban Viktor Mihajlovics kellemetlen dolgot vett észre. Beszédét félbeszakítva, megragadta kannáját és elbújt a szemetesláda mögé. Az udvarba lassú léptekkel besétált a szomszéd házmester, megállt a kút mellett, és körülnézett. Viktor Mihajlovicsot sehol sem látta, s elkomorodott.

- Vityka, a lakatos, megint nincs itthon? - kérdezte Jelena Sztanyiszlavovnáól.

- Ó, én nem tudok semmit - mondta a jósnő -, semmiről sem tudok!

Rendkívül izgatottan besietett a lakásába, kifröccsentve a vizet a vödörből.

A házmester végigsimogatta a kút cementkáváját, és megindult a műhely felé. Kétlépésnyire ott állt a tábla:

BEJÁRAT A LAKATOSMŰHELYBE

Alatta egy másik ékeskedett:

LAKATOSMŰHELY ÉS GYORSFORRALÓK JAVÍTÁSA

Ez alatt egy nagy lakat lógott. A házmester belerúgott a lakatba, és gyűlölködve morogta:

- Te dög!

A házmester még vagy három percet álldogált a műhely előtt, a legdühösebb érzésektől fűtve, majd nagy zajjal leszakította a cégtáblát, odavitte az udvar közepére, a kút mellé, s toporzékolva taposott rajta.

- Csupa tolvaj lakik ebben a házban! - üvöltötte. - Csupa rongy ember! Hétpróbás gazember! S még azt mondja, hogy érettségizett! Nem leszek tekintettel az érettségijére! Átkozott dög!

Ezalatt az érettségizett, hétpróbás gazember ott kuksolt kannáján ülve a szemetesláda mögött, és búslakodott. Nagy zajjal felcsapódtak az ablakok, és a lakók vidáman kikandikáltak. Az utcáról is lassan beszállingóztak a kíváncsiak. Az összesereglett közönség láttán a házmestert még jobban elkapta az ihlet.

- Műszerész! Lakatos! - ordította. - Arisztokrata dög! - A házmester parlamentáris kifejezéseibe bőven vegyültek nyomdafestéket nem tűrő szavak, és végül teljesen ezekre tért át. A gyengéd női nem képviselői, akik sűrűn ellepték az ablakpárkányokat, igen nehezteltek a házmesterre, de továbbra is ott maradtak az ablakban.

- Széttöröm a pofáját! - dühöngött a házmester. - Még hogy iskolázott ember!

Mikor a botrány a tetőfokára hágott, megjelent a rendőr, és némán maga után vonszolta a felháborítóan viselkedő házmestert a kerületi őrszobára. A rendőr segítségére siettek a Gyorscsomag legényei is. A házmester szelíden átölelte a rendőr nyakát, és megindultak a könnyei.

A veszély elmúlt.

A szemétláda mögül előmászott a kimerült Viktor Mihajlovics. A közönség felmorajlott.

- Te pimasz! - kiáltott Viktor Mihajlovics a menet után. - Pimasz! Majd megmutatom neked, te csirkefogó! - De a keserűen zokogó házmester ebből már egy szót sem hallott. Az emberek felnyalábolva cipelték az őrszobára. Odavitték a bűnjelet is, a „Lakatosműhely és gyorsforralók javítása” feliratú táblát.

Viktor Mihajlovics még sokáig dohogott.

- Az ebadta! - fordult a nézőkhöz. - Mit képzél! Pimasz!

- Csillapodjék, Viktor Mihajlovics! - kiáltotta az ablakból Jelena Sztanyiszlavovna. - jöjjön be hozzám egy percre.

Viktor Mihajlovics elé tett egy kis tányér kompótot, és a szobában fel s alá járva faggatni kezdte.

- De hisz már mondtam magának, hogy ő az, csak bajusz nélkül! - kiáltotta Viktor Mihajlovics szokása szerint. - De hiszen jól ismerem! Kiköpött Vorobjanyinov!

- Halkabban, az istenért! Mit gondol, miért jött vissza?

Viktor Mihajlovics fekete arca gúnyos mosolyra húzódott.

- No és maga mit gondol? - Még gúnyosabban mosolygott. - Semmi esetre sem azért, hogy szerződést írjon alá a bolsevikokkal.

- Azt hiszi, hogy veszélyben forog?

Az iróniatartalékok, amelyek Viktor Mihajlovicsban a forradalom tíz éve alatt felgyülemlettek, kimeríthetetlenek voltak. Arcán különböző erejű és szkepszisű mosolyok sorozata váltogatta egymást.

- Ki nem forog veszélyben Szovjet-Oroszországban, kivált ha olyan helyzetben van, mint Vorobjanyinov? Senki sem borotválja le ok nélkül a bajuszát, Jelena Sztanyiszlavovna.

- Külföldről küldték haza? - kérdezte Jelena Sztanyiszlavovna elfúló hangon.

- Kétségtelenül - felelte a lángeszű lakatos.

- Mi célból van itt?

- Ne legyen gyermek!

- Mindegy. Nekem látnom kell.

- Tudja, hogy mit kockáztat?

- Ah, mindegy! Tízévi távollét után lehetetlen, hogy ne találkozzam Ippolit Matvejeviccsel.

Abban a hitben élt, hogy a sors akkor választotta szét őket, amikor szerették egymást.

- Könyörgök, találja meg! Tudja meg, hol van! Maga mindenütt megfordul, nem lesz nagy feladat! Mondja meg neki, hogy látni akarom. Hallja?

A rúdon szundikáló, vörös gatyás papagájt megijesztette a zajos beszélgetés, fejjel lefelé fordult, s így maradt mozdulatlanul.

- Jelena Sztanyiszlavovna - mondta a lakatos-műszerész, melléhez szorítva kezét -, meg fogom találni és idehozom.

- Óhajt még egy kis kompótot? - érzékenyült el a jósnő.

Viktor Mihajlovics evett még a kompótból, aztán dühös előadást tartott a papagájketrecek helytelen kivitelezéséről, s ezzel búcsút is vett Jelena Sztanyiszlavovnától, meghagyván, hogy tartson mindent a legszigorúbb titokban.

„Az élet tükre” ábécé

A rákövetkező napon a két üzlettárs belátta, hogy a házmesterfülkében nem lakhat tovább. Tyihon, aki teljesen megkótyagosodott attól, hogy gazdája először fekete, majd zöld bajusszal, végül bajusztalanul mutatkozott előtte, állandóan dörmögött. Aludni sem volt min. A házmesterlakásban rothadó trágya szaga terjengett, melyet Tyihon új nemezcizmája bocsátott ki magából. A régi nemezcizma a sarokban hevert, és szintén nem ózont lehelt a levegőbe.

- Az emlékeknek szentelt estét bezártnak nyilvánítom - mondta Osztap. - Szállodába kell költöznünk.

Ippolit Matvejevics megremegett.

- Lehetetlen.

- Miért?

- Mert bejelentőlapot kell kiállítani.

- Hát a személyi igazolványa nincs rendben?

- Nem az a baj; a személyi igazolványom rendben van, de a városban jól ismerik a nevemet. Megindulnak a pletykák.

A koncessziósok töprengve hallgattak.

- A Michelsohn név tetszik magának? - kérdezte váratlanul a kitűnő Osztap.

- Melyik Michelsohnról beszél? A szenátorról?

- Nem. Az állami kereskedelmi alkalmazottak szakszervezetének tagjáról.

- Nem értem.

- Ezt a technikai gyakorlat hiánya okozza. Ne legyen már olyan együgyű, mint egy katicabogár.

Bender egy szakszervezeti könyvecskét vett ki zöld kabátjából, és átadta Ippolit Matvejevicsnek.

- Konrad Karlovics Michelsohn, negyvennyolc éves, pártonkívüli, szakszervezeti tag 1921 óta, a legnagyobb mértékben feddhetetlen erkölcsű egyén, jó ismerősöm, ha jól tudom, gyermekbarát... De ha nem akarja, nem kell a gyermekekkel barátkoznia, a rendőrség ezt nem követeli meg.

Ippolit Matvejevics elpirult.

- De vajon szabad-e...

- Ez a cselekedet, jóllehet a büntető törvénykönyvbe ütközik, ártatlan gyerekjáték a mi koncessziós ügyünkhöz képest.

Vorobjanyinov mégis zavarban volt.

- Ön idealista, Konrad Karlovics - folytatta Bender. - Mondhatnám, még szerencséje is volt, mert az is megtörténhetett volna, hogy véletlenül Papa-Chrisztoszopulóvá vagy Zlovunovvá² kell átvedlenie.

² Hírhedt rablóvezérek.

E szavakat gyors beleegyezés követte, és a koncessziósok, búcsút sem véve Tyihontól, elhagyták a házmesterlakást. A Sorbonne fogadóban kötöttek ki. Osztap a szálloda egész gyér számú személyzetét megalondította. Először a hétrubeles szobákat szemlélte meg, de bútorzatuk nem elégítette ki. Az ötrubeles szobák berendezése jobban megnyerte tetszését, de a szőnyegek kopottak voltak, és a szag felháborító. A háromrubeles szobákban rendben talált mindent, kivéve a festményeket.

- Nem tudok tájképekkel lakni egy szobában - mondta. Kénytelenek voltak egy egy rubel nyolcvan kopejkás szobába költözni. Itt nem voltak tájképek, nem voltak szőnyegek; ezzel szemben a bútorzat szigorú mértékletességről tanúskodott: két ágyból és egy éjjeliszekrényből állt.

- Kőkorszakbeli stílus - jegyezte meg Osztap helyeslően. - Nincsenek netán történelem előtti állatok a matracokban?

- Az a szezontól függ - felelte a ravasz szobapincér. - Ha például valamilyen kormányzósági kongresszus van, akkor nincsenek, mert ilyenkor sok a vendég, és előzőleg nagytakarítást végzünk. Máskor azonban megeshet, hogy a szomszédos Livagyija szállodából átlátogat egy-néhány.

A koncessziósok ugyanezen a napon fent jártak a városgazdálkodási hivatalban, ahol valamennyi szükséges felvilágosítást megkaptak. Megtudták, hogy a lakáshivatalt 1921-ben átszervezték, és hatalmas levéltárát egyesítették a városgazdálkodási hivatal archívumával.

Az ügyet a nagy kombinátor vette kezébe. Estére a két társ már ismerte a levéltáros, Varfolomej Korobejnyikov, azelőtt a polgármesteri hivatal tisztviselője, most irodai dolgozó lakcímét.

Osztap beöltözött a teveször mellénybe, kabátját kiporolta az ágy támláján, egy rubel húsz kopejkát kicsikart Ippolit Matvejevicstől reprezentációs költségekre, és látogatóba indult a levéltároshoz. Ippolit Matvejevics a Sorbonne-ban maradt, és izgatottan járkált fel-alá a két ágy közötti résben.

Ezen a zöld és hideg estén dől el az egész vállalkozás sorsa. Ha sikerül megszerezni azoknak a kiutaló céduláknak a másolatát, amelyek alapján a Vorobjanyinov-villából rekvirált bútort szétszegték, akkor az ügyet félig elintéztnek lehet tekinteni. Természetesen felmerülhetnek még előre nem látható nehézségek is, de a fonál kézben van.

- Csak meglennének a kiutaló cédulák - suttogta Ippolit Matvejevics, az ágyra vetve magát -, csak meglennének a kiutaló cédulák! - Az elnyűtt matrac rugói úgy csípték, akár a bolhák, de meg sem érezte. Még nem látta világosan, hogy mi is következik a kiutaló cédulák megszerzése után, de arról szilárdan meg volt győződve, hogy minden úgy megy majd, mintha zsírral kennék. „A zsír nem rontja el a kását” - járt szüntelenül a fejében.

Közben már főtt a kása. Ippolit Matvejevics rózsaszínű ábrándokat szöve hánykolódott az ágyon. A rugók nyögtek alatta.

Osztapnak végig kellett mennie az egész városon. Korobejnyikov a Gusziscsén lakott, Sztargorod kültelkén.

Errefelé főképp vasutasok laktak. A házak fölött, vékony betonkerítéssel elzárt töltésen, néha egy szuszogó mozdony farolt. A háztetőket egy pillanatra megvilágította a kazán imbolgó tüze. Néha üres teherkocsik gördültek végig, néha petárdák robbantak fel. A vityillók és ideiglenes barakkok közt a még nedves társasházak hosszú téglatömbjei húzódtak.

Osztap elhaladt egy világító sziget, a vasutasklub mellett, még egyszer elolvasta a papírdarabra feljegyzett címet, és megállt a levéltáros házikója előtt. Megforgatta a csengőt, amelyen domború betűkkel ez a felírás állt: „Tessék megforgatni.”

Hosszas „Ki az és kit keres?” kérdezősködés után az ajtó kinyílt, és Bender egy szekrényekkel zsúfolt, sötét előszobában találta magát. A sötétségben valaki sísólva lélegzett, de nem szólította meg.

- Hol találhatom Korobejnyikov polgártársat? - kérdezte Bender.

A lélegző valaki kézen fogta Osztapot, és bevezette az ebédlőbe, melyet függő petróleumlámpa világított meg. Osztap egy rendkívül hajlékony hátú kis aggastyánt látott maga előtt; nem lehetett kétséges, hogy Korobejnyikov polgártárs. Osztap, anélkül, hogy a felszólítást megvárta volna, leült.

Az aggastyán bátran szembenézett a tolakodóval, és hallgatott.

Osztap kezdte el szívélyes hangon a beszélgetést:

- Fontos ügyben jöttem önhöz. Ön a városgazdálkodási hivatal levéltárában dolgozik?

Az aggastyán háta mozgásnak indult, és igenlően kiegyenesedett.

- Azelőtt pedig a lakáshivatalban működött?

- Mindenütt működtem - mondta az aggastyán derűsen.

- Még a polgármesteri hivatalban is?

E szavaknál Osztap bűbájosan elmosolyodott. Az aggastyán háta sokáig tekergőzött, s végül oly helyzetben állapotodott meg, amely arról tanúskodott, hogy a polgármesteri szolgálat régi história, és hogy mindenre visszaemlékezni határozottan lehetetlenség.

- Szabad aziránt érdeklődnöm, hogy minek köszönhetem a látogatást? - kérdezte a házigazda, kíváncsian nézve a vendégre.

- Szabad - felelte az utóbbi. - Én Vorobjanyinov fia vagyok.

- Melyik Vorobjanyinové? A marsallé?

- Igen.

- Mi van vele? Él még?

- Meghalt, Korobejnyikov polgártárs.

- Lesújtó hír - mondta az aggastyán, különösebb szomorúság nélkül. - De ha jól emlékszem, Vorobjanyinovnak nem voltak gyermekei.

- Nem voltak - hagyta helyben szeretetre méltóan Osztap.

- Hát akkor?...

- Morganatikus házasságából származom.

- Csak nem Jelena Sztanyiszlavovna fia?

- De igen.

- Hát neki hogy szolgál az egészsége?

- Mama már régóta a sírban nyugszik.

- Úgy, úgy; milyen csapás!

És az aggastyán még sokáig nézett a részvét könnyeivel Osztapra, jóllehet éppen aznap látta Jelena Sztanyiszlavovná a vásártéren, a mészárosbódék között.

- Mindenki meghal - szögezte le. - Mindamellet legyen szabad újra megkérdeznem, milyen ügyben fáradt hozzám, mélyen tisztelt... lám, a nevét sem tudom...

- Voldemar - vágta rá Osztap.

- Vlagyimir Ippolitovics? Nagyon jó. Hm... Hallgatom, Vlagyimir Ippolitovics.

Az aggastyán leült a mintás viaszosvászonral leterített asztalhoz, és egyenesen szeme közé nézett Osztapnak.

Osztap válogatott szavakkal fejezte ki szülei elhalálozása fölött érzett fájdalmát. Nagyon sajnálja, hogy ilyen későn rontott be a mélyen tisztelt levéltáros lakásába, és zavarja látogatásával, de reméli, hogy a mélyen tisztelt levéltáros megbocsát, mihelyt megtudja, minő ok késztette erre a lépésre.

- Szeretnék legalább egyetlen darabot is megtalálni édesapám bútoraiból - fejezte be kimondhatatlan fiúi szeretettel. - Hogy emlékem legyen tőle. Nem tudja véletlenül, kinek utalták ki a bútorokat apám házából?

- Bonyolult ügy - felelte az aggastyán rövid szünet után -, és csak tehetős ember járhat a végére. Ha nem veszi tolakodásnak a kérdést, ön mivel foglalkozik?

- A magam ura vagyok. Kisipari szövetkezet keretében működő húszüzemmel és hűtőházzal rendelkezem Szamarában.

Az aggastyán kétkedve nézte a fiatal Vorobjanyinov zöld öltözékét, de ellenvetést nem tett.

„Ügyes fickó” - gondolta.

Osztap viszont, aki közben befejezte Korobejnyikovon végzett megfigyeléseit, megállapította, hogy „az öreg jellegzetes csirkefogótípus”.

- Nos hát? - kérdezte Osztap.

- Nehéz dolog, de lehet valamit csinálni... - felelte a levéltáros.

- Áldozatot követel? - segített a hűtőházzal felszerelt húszüzem tulajdonosa.

- Nem nagy összegekről van szó...

- Közelebb a testhez, mint Maupassant mondja. A felvilágosításokért megfizetek.

- Mondjuk, leguberál hetven rubelt.

- Kicsit borsos ár. Talán drága idén a zab?

Az aggastyán vihogott. Gerince mozgásnak indult.

- Tréfálni méltóztatik.

- Jó, rendben van, apus. Nálam a pénz, magánál a cédula. Mikor jöjjenek el?

- A pénz önnél van?

Osztap szolgálatkész a zsebére ütött.

- Akkor tüstént el is intézhetjük - mondta Korobejnyikov ünnepélyesen.

Gyertyát gyújtott, és a szomszédos szobába vezette Osztapot. Az ágyon kívül, amelyen nyilván a házigazda aludt, egy üzleti könyvektől roskadó íróasztal állt a helyiségben és egy

hosszú iratszekrény, nyitott polcokkal. A polcok bordáira nyomtatott betűk voltak ragasztva: A, B, C és így tovább, egészen Z-ig. A polcokon vadonatúj spárgával átkötött kiutaló cédulák kötege feküdt.

- Ejha! - kiáltotta Osztap lelkesülten. - Teljes házi levéltár!

- Úgy van, teljes - felelte a levéltáros szerényen. - Tudja, minden eshetőségre számítva... A városgazdálkodási hivatalnak nincs rá szüksége, én viszont hasznát vehetem vénségemre... Hiszen úgy élünk, mint egy tűzhányón... Minden lehetséges... Akkor aztán fejvesztetten keresni fogják az emberek a bútorukat; de hol vannak a bútorok? Ugyan, hol vannak! Itt vannak! A szekrényben. És ki őrizte meg őket? Korobejnyikov! Az urak hálásak lesznek az aggastyánnak, és támogatni fogják vénségére... Sokra amúgy sincs szükségem: ha egy tízest adnak egy utalványért, azt is szépen megköszönöm... Enélkül próbálnák csak meg; könnyebb a szél nyomát megtalálni a mezőn. Nem! Nélkülem ugyan nem találják meg.

Osztap elragadtatással nézett az aggastyánra.

- Csodás egy hivatal! - mondta. - Tökéletes gépesítés. Ön valóban a munka hőse.

E szavak annyira hízelegtek a levéltárosnak, hogy kedvenc foglalkozása részleteibe is be akarta avatni vendégét. Felcsapta a vaskos nyilvántartási és elosztó könyvet.

- Minden itt van - mondta -, egész Sztargorod! Minden bútor! Kitől mikor vették el, kinek utalták ki. Ez itt meg az ábécé, az élet tükre! Kinek a bútora érdekli? Angelov, első céhbeli kereskedő? Mé-éltóztassék. Nézze meg az A betűt. A... ak... am... An... Angelov... Szám? Íme, 82.742. Gyerünk most a nyilvántartással. 142. oldal. Hol van Angelov? Rekviráltatott Angelovtól 1918. december 18-án: 97.012. számú Becker-zongora, hozzá való puha zongoraszék, két íróasztal, négy ruhaszekrény (kettő cseresznyefából), egy fehérneműszekrény és így tovább. És kinek utaltatott ki? Nézzük meg az elosztót. Ugyanazon 82.742. szám... Kiutaltatott... Fehérneműszekrény a városparancsnokságnak, három ruhaszekrény a Pacsirta gyermek-internátusba... És a negyedik ruhaszekrény a kormányzósági ellátó bizottság titkárának személyes rendelkezésére. Hát a zongora hová vándorolt? A zongora elvándorolt a népjóléti bizottság 2-es számú szociális otthonába. És még most is ott van...

„Ha jól emlékszem, nem láttam ott zongorát” - jutott Osztap eszébe, és Alka szemérmes ábrázatára gondolt.

- Vagy vegyük példának okáért a városháza segédhivatali főnökét, Murint... Az M betűnél kell keresnünk. Mindenki itt van. Az egész város. Vannak itt zongorák, heverők, tükrös szekrények, karosszékek, diványok, puffok, csillárok... Sőt még étkészletek is...

- Istenuccse - mondta Osztap -, önnek ércnél maradandóbb emléket kell állítani. De térjünk a dologra. Vegyük például a V betűt.

- Vegyük a V betűt - állt rá szívesen Korobejnyikov. - Azonnal. Vm... Vn... Vorickij... 48.238. szám: Vorobjanyinov, Ippolit Matvejevics, az ön édesatyja, az örök világosság fényeskedjék neki, nemes lelkű férfiú volt... 5480.009. számú Becker-zongora, sèvres-i gyári jelű kínai vázák: négy darab, különböző méretű aubusson-szőnyegek: nyolc darab, khorasszán-szőnyegek: egy darab. Egy darab *Pásztorlány* gobelin, egy darab *Pásztorfű* gobelin, egy ezüsttálcát tartó kitömött medve, hálósza-garnitúra, tizenkét darabból; szalongarnitúra diófából, Gamós-gyártmány, tizennégy darabból...

- Kinek adták ki? - vágott közbe Osztap türelmetlenül.

- Tüstént meglátjuk. A tálcát tartó kitömött medvét a második kerületi rendőrkapitányságnak, a *Pásztorfű* gobelint a Műértékek Alapjának. A *Pásztorlány* gobelint a Vöröskatona Klubnak.

Az aubussoni, tekini és khorasszán szőnyeget a Külkereskedelmi Népbiztosságnak. A hálógarnitúrát a Vadászok Szövetségének, az ebédlőgarnitúrát a Teaforgalmi Központ sztargorodi fiókjának. A diófa ebédlőgarnitúra felosztva... A kerek asztalt és egy széket a népjóléti bizottság 2-es számú otthonának, a hajlított támlájú diványt a lakáshivatalnak („Még ma is az előszobában áll, az egész huzatot összezsírozták a bitangok”), és még egy széket Gricacujev elvtársnak, mint az imperialista háború rokkantjának igénylése és Burkin elvtársnak, a lakáshivatal főnökének kiutalása alapján. Tíz széket a Moszkvai Bútoripari Múzeumnak, az Oktatásügyi Népbiztosság körlevele értelmében. A márkás kínai vázákat...

- Gratulálok! - ujjongott Osztap. - Ez kongeniális! De most jó lenne az utalványokat is megnézni.

- Mindjárt elővesszük azokat is. 48.238. szám, V betű. - A levéltáros a szekrényhez lépett, és lábujjhegyre ágaskodva leszedte a szükséges köteget.

- Parancsoljon. Édesapja egész bútora itt van. Szükséges valamennyi utalvány?

- Dehogy... Gyermekkor emléke... Szalongarnitúra... Szinte látom magam, ahogy játszom a szalonban a khorasszán-szőnyegen, és nézem a *Pásztorlány* gobelint... Szép idők voltak, arany gyermekkor!... Elég lesz, apus, mondjuk a szalongarnitúra.

A levéltáros kedvtelve kibogozta a zöld szelvényköteget, és keresni kezdte a kívánt utalványokat. Kihúzott öt darabot. Egy utalványt tíz székre, kettőt egy-egy székre, egyet a kerek asztalra, és egyet a *Pásztorlány* gobelinre.

- Kegyeskedjék átnézni. Minden rendben van. Mi kinél található, pontosan feltüntetve. A szelvényen szerepel valamennyi cím és az átvevő saját kezű aláírása. Adandó alkalommal tehát senki sem tagadhatja le. Nem akarja talán Popova tábornokné garnitúráját? Nagyon szép. Szintén Gambs-munka.

Osztap, akit kizárólag a szülei iránti szeretet vezérelt, megragadta az utalványokat, és bedugta őket oldalzsebe legmélyebb fenekére, a tábornokné garnitúráját azonban visszautasította.

- Megírhatom a nyugtát? - érdeklődött a levéltáros, kiegyenesítve a derekát.

- Hogyne - felelte Bender szívélyesen -, csak írja meg, harcosa az eszmének.

- Akkor hát megírom.

- Csak rajta!

Átmentek az első szobába. Korobejnyikov kalligrafikus betűkkel megírta a nyugtát, és mosolyogva átnyújtotta vendégének. A főkoncessziós végtelen udvariassággal, jobb keze két ujjával vette át a papírlapot, és besüllyesztette ugyanabba a zsebébe, ahová már előbb az értékes utalványok kerültek.

- Nos, viszontlátásra - mondta hunyorgatva -, már amúgy is sokáig zavartam. Nem merem tovább terhelni jelenlétemmel. A kezét, irodafőnök úr.

A megdöbbszent levéltáros ernyedten szorította meg a feléje nyújtott kezét.

- Viszontlátásra - ismételte Osztap. Az ajtó felé indult.

Korobejnyikov tanácstalanul állt. Még az asztalt is megnézte, vajon nem hagyta-e ott a vendég a pénzt; de az asztalon sem volt.

- És a pénz? - kérdezte meg halkan.

- Miféle pénz? - kérdezte vissza Osztap, az ajtót kinyitva. - Ha jól hallottam, valami pénzt emlegetett.

- Hát persze! A bútorért! Az utalványokért!

- Istenemre, megboldogult édesapám emlékére esküszöm, hogy szíves örömet, de nincs; elfelejtettem kivenni a bankból... - fuvalázta Osztap.

Az aggastyán reszketni kezdett. Kinyújtotta vézna kezét, hogy visszatartsa éjjeli látogatóját.

- Lassan a testtel, ostoba! - rivallt rá Osztap fenyegető hangon. - Hallja! Holnap! Szóval holnap. Visszontlátásra. Várom a levelét!

Az ajtó becsapódott. Korobejnyikov felrántotta, és kiszaladt az utcára, de Osztap már eltűnt. Gyorsan szedte a lábát a híd mellett.

A viadukton átrobogó mozdony megvilágította fényeivel, és beborította füstjével.

- A jég megtört! - kiáltotta a gépésznek. - A jég megtört, tekintetes esküdszék!

A gépész nem értette a kiáltást, legyintett, a gép kerekei egyre erősebben rángatták a forgattyúkat, és a mozdony elszáguldott.

Korobejnyikov egy-két percig még állva maradt a jeges szélben, majd mosdatlan káromkodások közepette visszament házikójába. Elviselhetetlen keserűség fogta el. Megállt a szoba közepén, és dühében rugdalni kezdte az asztalt. A sárcipő alakú, vörös hamutálca felugrott, és a pohár összezsúrlódott a vizeskancsóval.

Varfolomej Korobejnyikovot még sohasem szedték rá ilyen aljasul. Ő mindenkit be tudott csapni, de itt őt vezették orránál fogva, olyan zseniális egyszerűséggel, hogy még sokáig állt, az ebédlőasztal tömzsi lábait rugdalva.

Korobejnyikovot a környéken Varfolomejicsnek nevezték. Csak végszükség esetén fordultak hozzá. Varfolomejics zálogot vett, és emberirtó kamatokat szedett. Már néhány év óta foglalkozott ilyen ügyletekkel, és még egyszer sem égette meg az ujját. Most pedig a legjobb kereskedelmi vállalkozásában járt pórul, amelytől nagy hasznot és gondtalan aggkort remélt.

- Tréfa?! - kiáltott fel, visszagondolva az elveszett utalványokra. - Ezentúl a pénzt előre! De hogy is lehettem ennyire hülye? Saját kezűleg adtam oda neki a diófa szalongarnitúrát!... Maga a *Pásztorlány* gobelin felbecsülhetetlen értékű! Kézi munka!...

A „Tessék megforgatni” csengőt már régóta forgatta egy bizonytalan kéz, s mielőtt még Varfolomejicsnek eszébe juthatott volna, hogy a házajtó nyitva maradt, az előszobából megtaszított bútorok recsegése hangzott, s a szekrények útvesztőjében eltévedve, valaki megkérdezte:

- Hol van itt a bejárat?

Varfolomejics kiment az előszobába, megfogott egy szövettapintású felöltőt, és Fjodor atyát vezette be az ebédlőbe.

- Bocsánatért esedezem - szólalt meg Fjodor atya.

Tíz percig tartó kölcsönös sejtetések és ravaszkodások után kiderült, hogy Korobejnyikov polgártársnak valóban vannak a Vorobjanyinov-bútorra vonatkozó értesülései, Fjodor atya pedig hajlandó megfizetni ezekért az értesülésekért. A levéltáros legnagyobb öröme az is kitűnt, hogy a látogató édestestvére a volt marsallnak, és egyetlen vágya valami emléket megőrizni tőle; e célból a diófa szalongarnitúrát szeretné megszerezni. Ehhez a szalongarnitúrához kapcsolódtak Vorobjanyinov fivérének legszebb ifjúkori élményei.

Varfolomejics száz rubelt kért. A látogató lényegesen olcsóbbra értékelte fivére emlékét: harminc rubelre. Ötvenben egyeztek meg.

- A pénzt előre fogom kérni - jelentette ki a levéltáros. - Ez nálam szabály.

- Nem baj, hogy arany tízesekkel fizetek? - sietett a válasszal Fjodor atya, felszakítva kabátja bélését.

- A jelenlegi árfolyam szerint számítom át. Kilenc és féllel. Ez a mai kurzus.

Vosztrikov öt sárga érmét rázott ki a kolbászkából, hozzászórt még két és fél rubelt ezüstben, és az egész halmot a levéltáros elé tolta. Varfolomejics kétszer is átszámolta, majd tenyerébe söpörte a pénzt, néhány pillanatnyi türelmet kért a vendégtől, és kiment az utalványokért. Nem sokáig gondolkodott titkos irodájában: felütötte az ábécét - az élet tükrét - a P betűnél, egy-kettőre megtalálta a keresett számot, és levette a polcról Popova tábornokné köteget. A köteget felbontva, kiválasztott belőle egy utalványt, amely a Vinogradnaja utca 34. alatt lakó Brunsz elvtársnak adatott ki, és tizenkét Cambs-gyártmányú diófa székről szólt. Elcsodálkozva szimatán és ügyességén, a levéltáros elmosolyodott, és az utalványt átvitte a vevőnek.

- Valamennyi egyetlen helyen? - kiáltott fel lelkesülten Fjodor atya.

- Valamennyi. Mind ott van. Remek garnitúra. El fog ámulni. Különben minek magyarázatok önnek? Ön tudja a legjobban!

Fjodor atya perceként keresztül elragadtatással rázta a levéltáros kezét, s ügyel-bajjal átvergődve az előszobaszekrények között, eltűnt az éjszaka sötétjében.

Varfolomejics még sokáig kuncogott a lóvá tett vevőn. Sorba rakta az aranyakat az asztalon, és csak ült, ült, álmosan pislogva az öt csillogó kis korongra.

„Mi ütött beléjük, hogy valamennyinek a Vorobjanyinov-bútorra fájdukt meg a foga? - gondolta. - Megkergültek.”

Levetkőzött, figyelmetlenül elhadarta imádságát, lefeküdt a keskeny, szűzies ágyba, és fejét törve elaludt.

Tüzesvérű asszony a költők álma

Éjszaka a hideg maradéktalanul felemésztődött. Olyan meleg lett, hogy a korai járókelőknek sajgott a lábuk. A verebek eszeveszetten csiripeltek. Még a tyúk is felpeszsdülni érezte erejét, amint a konyhából kilépett a szállodai udvarba, és röpdülni próbált. Az égen bárányszerű felhők úsztak. A szemetesládából ibolyaszag és parasztleves szaga áradt. Az eresz alatt könnyű szellő lengedezett. A macskák elnyújtóztak a tetőn, és leereszkedően pislogva néztek az udvarra, melyen egy batyu szennyes fehérneművel Alekszandr szobapincér futott keresztül.

A Sorbonne folyosói megelevenedtek. Megérkeztek a járárok küldöttei a villamosvonal felavatására. Seregestül szálltak ki a Sorbonne felírású szállodai omnibuszból.

A nap nagy hévvel tűzött. Az üzletek hullámos vasredőnyei felgördültek. A szovjethivatalnokok, akik bélelt felsőkabátban indultak el a munkába, lihegtek, és a tavasz súlya alatt görnyedezve kigombolkoztak.

A Kooperatívnája utcán a Malomépitő túlterhelt tehergépkocsijának megpattant a rugója, s az esemény színhelyére érkezett Viktor Mihajlovics Poleszov már osztogatta is tanácsait.

A legszükségesebbekre szorítkozó fényűzéssel berendezett szállodai szobában (két ágy és egy éjjeliszekrény) lóhorkolás és nyertés hangzott: Ippolit Matvejevics vidáman mosakodott, és alapos orrtisztogatást végzett.

A nagy kombinátor az ágyban feküdt, és kanáriszínű cipellőinek rongáltsági fokát vizsgálta.

- Aprópó - mondta -, legyen szíves megfizetni tartozását.

Ippolit Matvejevics kibontakozott a törülközőből, és üzlettársára nézett. Szeme a csíptető nélkül domborúra hasasodott.

- Mit néz rám úgy, mint katona a tetőre? Mi ejti bámulatba? Hogy tartozik? Úgy van, tartozik! Tegnap elfelejtettem megmondani, hogy a kapott felhatalmazások alapján az utalványokért kifizettem hetven rubelt. Bemutatom a nyugtát. Adjon csak ide harmincöt rubelt. Remélem, hogy a koncessziósok egyenlő arányban viselik a kiadásokat?

Ippolit Matvejevics feltette csíptetőjét, elolvasta a nyugtát, és gyötrődve adta át a pénzt. De még ez sem ronthatta el örömét. A gazdagság a kezében volt. A harmincöt rubeles porszem eltűnt a briliánshegy tündöklésében.

Ippolit Matvejevics sugárzó arccal ment ki a folyosóra, és sétálgatni kezdett. Az ékkőalapra felépített új élet terveit forgatta fejében. „Hát a szentatya? - kárörvendezett gondolataiban. - Benn maradt a pácban. Akkor fogja látni a székeket, amikor a háta közepét.”

A folyosó végére érve, Vorobjanyinov megfordult. A fehérre festett, repedezett, 13-as számú ajtó kinyílt, és Fjodor atya toppant eléje, kék orosz ingben, dereka körül elnyűtt fekete zsinórral, amelyről hatalmas bojt fityegett. Jóságos arca szétfolyt a boldogságtól. Ő is azért jött ki a folyosóra, hogy sétáljon egyet. A vetélytársak ismételt szembekerültek egymással, és diadalittas tekintettel folytatták útjukat. A folyosó két végén mindketten egyszerre fordultak meg, és újra közeledtek. Ippolit Matvejevics mellében büszke öröm forrt. Ugyanez az érzés dagasztotta Fjodor atya keblét is. Mindkettőt elfogta a sajnálkozás a legyőzött ellenfél iránt. Végre, az ötödik találkozáskor, Ippolit Matvejevics nem bírta tovább.

- Jó reggelt, tisztelendő úr - szólalt meg méztől csöpögő hangon.

Fjodor atya egész istenadta szarkazmusát összegyűjtve felelt:

- Jó reggelt, Ippolit Matvejevics.

Az ellenségek eltávolodtak. Mikor ismét összefutott az útjuk, Vorobjanyinov odavetette:

- Nem sérült meg a legutóbbi találkozásunkkor?

- Dehogysis; nagyon örültem, hogy összeakadtunk - felelte Fjodor atya ujjongva.

Megint eltávolodtak. Fjodor atya arc kifejezése egyre jobban felháborította Ippolit Matvejevicsét.

- Nem miséznek mostanában reggelenként? - kérdezte a következő találkozás alkalmával.

- Kinek miséznek?! Híveim szétszéledtek a városokban: kincseket keresnek.

- Ne feledje, hogy a maguk kincseit! A sajátjukat!

- Nem tudom, hogy kiét; de az tény, hogy keresnek.

Ippolit Matvejevics valami pizkolódással akart visszavágni, s már a száját is kinyitotta; de semmi sem ötlött az eszébe, és ingerülten visszavonult szobájába. A következő percben a török alattvaló fia, Osztap Bender lépett ki ugyanonnan, égszínkép mellényben, és cipője zsinórjaira hágva, Vosztrikov felé tartott. Fjodor atya arcán a rózsák elhervadtak, és hamuvá váltak.

- Vásárol régi limlomot? - kérdezte Osztap fenyegetően. - Székeket? Beleket? Suvickos dobozokat?

- Mit akar tőlem? - suttogta Fjodor atya.

- Elnyűtt nadrágomat akarom eladni önnek.

A pap ereiben meghűlt a vér. Hátrálni kezdett.

- Miért hallgat, mint dinnye a fűben?

Fjodor atya a szobája felé visszakozott.

- Régi holmit vásárolunk, újat lopunk! - kiáltotta utána Osztap.

Vosztrikov nyaka közé húzta a fejét, és megállt ajtaja előtt. Osztap folytatta a gúnyolódást:

- Hát hogy állunk a nadrággal, mélyen tisztelt szolgája az Úrnak? Megveszi? Ajánlok egyebet is: mellényujjakat, emmenthali lyukakat, döglött szamarak fülét. Vegye meg az egészet egy tételben: olcsóbban számítom. S még csak nem is székekben lapulnak: keresni sem kell őket! Nos?

Az ajtó bezárult az egyház szolgája mögött. Osztap kielégülten indult szobája felé, cipőzsinórjával a szőnyeget verdesve. Mikor erőteljes alakja már eléggé eltávolodott, Fjodor atya gyorsan kidugta fejét az ajtó mögül, és sokáig visszafojtott méltatlankodással süvöltötte:

- Ostoba fráter!

- Micsoda?! - kiáltott Osztap visszaugorva, de az ajtó már becsukódott, és kattant a zár.

Osztap a kulcslyukhoz hajolt, szája elé tartotta tölcsérré formált tenyerét, és emelt hangon megkérdezte:

- Mennyibe kerül a mákony a nép számára?

Az ajtó mögött hallgattak.

- Maga hitvány ember, apus! - kiáltotta Osztap. Ebben a másodpercben a kulcslyukból egy ceruza szűrődött ki, amelynek hegyével Fjodor atya ellenségét akarta megdöfni. A koncessziós idejekorán visszaugrott, és elkapta a ceruzát; az ellenfelek, az ajtótól elválasztva, most némán ráncigálni kezdték. Az ifjúi erő győzött, és a ceruza, mint valami tüske, lépésről lépésre kijjebb bújt a nyíláson. Ezzel a diadalmi jelvénnel jelentkezett Osztap Ippolit Matvejevics-nél. Az üzlettársak még jobb kedvre derültek.

- Fut az ellenség, fut az ellenség! - kurjongatta Osztap. Tollkésével egy trágár szót faragott a ceruza bordájára, kiszaladt a folyosóra, a ceruzát bedugta a kulcslyukba, s tüstént visszatért.

Barátaink elővették és gondosan tanulmányozták a zöld utalványokat.

- Utalvány a *Pásztorlány* gobelinre - szólt Ippolit Matvejevics mélázva. - Ezt egy pétervári régiségkereskedőtől vettem.

- A pokolba a pásztorlánnyal! - kiáltott fel Osztap, darabokra tépve az utalványt.

- Egy kerek asztal... Nyilván a garnitúrából...

- Adja ide az asztalkát. A fenébe az asztalkával!

Két utalvány maradt meg: az egyik tíz székre, a Moszkvai Bútoripari Múzeum részére, a második egy székre, Gricacujev elvtársnak, Sztargorod, Plehanov utca 15.

- Készítse elő a pénzt - mondta Osztap -, lehetséges, hogy Moszkvába kell utaznunk.

- De hisz az egyik szék itt van!

- A valószínűség egy a tízhez. Tiszta matematika. De ez is csak akkor, ha Gricacujev polgártárs nem vágta fel a széket aprófának.

- De a szék csak szék maradt ott is; vagy nem?

- Ne tréfáljon; igazán felesleges.

- Fel a fejfel, lieber Vater Konrad Karlovics Michelsohn; megtaláljuk! Bízsa rám magát! Batisztkapcát fogunk hordani, és Margot-arckrémet eszünk.

- Nekem valahogy az az érzésem - jegyezte meg Ippolit Matvejevics -, hogy a drágaköveknek éppen ebben a székben kell lenniük.

- Ah! Önnek ez az érzése? Hát még mit érez? Semmit? Na jó. Dolgozzunk marxista módszerrel. Az eget engedjük át a madaraknak, magunk pedig fordítsuk figyelmünket a székekre. Epeszt a vágy, hogy minél előbb találkozzam az imperialista háború rokkantjával, Gricacujev polgártárssal, Plehanov utca 15. Tartson velem, Konrad Karlovics. A tervet majd útközben kifőzzük.

Amint elhaladtak Fjodor atya ajtaja előtt, a török alattvaló bosszúvágyó fia belerúgott.

A szobából a végsőig ingerelt konkurrens gyenge nyöszörgése hallatszott.

- Csak utánunk ne jöjjön! - ijedezett Ippolit Matvejevics.

- A minisztereknek a jachton lefolyt mai találkozója után a közeledésnek még a lehetősége is ki van zárva. Fél tőlem.

A jó barátok csak estefelé érkeztek haza. Ippolit Matvejevics gondterhes volt. Osztap ragyogott. Bordóvörös, gumisarkos, vadonatúj cipőt, zöld és fekete kockás, sakktábla mintás zoknit, krémszínű sapkát és sötétpiros, félselyem sálát viselt.

- Hát megtalálni megtaláltuk - mondta Ippolit Matvejevics, visszaemlékezve Gricacujev özvegyénél tett látogatásukra -, de hogyan szerezzük meg ezt a széket? Megvegyük?

- Mi a fészkes fenének? - felelte Osztap. - Nem is beszélve a teljesen improduktív kiadásról, az már mindenféle szóbeszédre is ürügyet szolgáltatna. „Miért vesznek széket? És éppen ezt a széket?”

- Hát akkor mit tegyünk?

Osztap simogató tekintettel nézte új cipője sarkát.

- A legújabb divat - mondta. - Hogy mit tegyünk? Ne izgassa magát, elnök úr; magamra vállalom az operációt. Ezeknek a cipellőknek egyetlen szék sem állhat ellen.

- Tudja - élénkült fel Ippolit Matvejevics -, amikor Gricacujeva önagyságával az árvízről beszélgettek, én leültem a székünkre, és becsületszavamra, valami keménységet éreztem magam alatt. Ott vannak, istenemre, ott vannak... Isten bizony, most is érzem.

- Ne izgassa magát, Michelsohn Polgártárs.

- Éjjel ki kell lopni a lakásból. Biz' isten ki kell lopni.

- Mondhatom, nemesi marsall létére túlságosan kicsinyes. Talán ismeri az ilyen művelet technikáját? Talán van is a bőröndjében úti neszesszer, álkulcskészlettel? Verje ki a fejéből! Megrabolni egy szegény özvegyet közönséges útonállás.

Ippolit Matvejevics észre tért.

- Csak szeretném minél hamarább... - védekezett könyörgőn.

- Gyorsan csak a macskák kölykeznek - oktatta ki Osztap. - El fogom venni feleségül.

- Kit?

- Gricacujeva önagyságát.

- Miért?

- Hogy nyugodtan, feltűnés nélkül kutathassak a székben.

- De hiszen ezzel egész életére leköti magát.

- Mit meg nem tesz az ember a koncesszió érdekében!

- Egész életre!... - suttogta Ippolit Matvejevics, és álmélkodásában széttárta karját. Borotvált paparca megnyúlt. Előtűntek N.-ből való elutazása óta nem tisztított, kékesszürke fogai.

- Egész életre! - suttogta. - Ez nagy áldozat!

- Élet! - kiáltotta Osztap. - Áldozat! Ugyan mit tud maga az életről és az áldozatokról? Vagy azt hiszi, hogy mert kitelepítették a villájából, ismeri az életet? És hogy elrekvirálták hami-sított kínai vázáját, ez áldozat? Az élet, tekintetes esküdtszék, bonyolult dolog, de ennek a bonyolult dolognak, tekintetes esküdtszék, nagyon egyszerű a nyitja. Csak tudni kell, hogy mi a nyitja. Aki nem ismeri a nyitját, elpusztul. Hallott már a huszár-barátról?

Ippolit Matvejevics nem hallott róla.

- Nem hallott Bulanovról? Az arisztokrata Pétervár hőséről? Mindjárt hallani fog.

És Osztap Bender elmondott Ippolit Matvejevicsnek egy történetet, amelynek csodálatos kezdete izgalomba hozta az egész nagyvilági Pétervárt, még csodálatosabb vége pedig teljesen észrevétlenül következett be és enyészett el a legutóbbi években.

Elbeszélés a huszár-barátról

A délceg, csillogó huszár, Alekszej Bulanov gróf - mint Bender helyesen mondta - valóban hőse volt az arisztokrata Pétervárnak. A nagyszerű lovas és hírhedt dorbézoló állandó témául szolgált az Angol sétány kastélyai előkelő lakóinak és a napilapok nagyvilági „Társaság” rovatának. A képes újságok oldalain gyakran megjelent a fényképe: perzsával szegett, arany-sujtásos dolmány, magas, lenyalt halánték, rövid, győzedelmes orr.

Bulanov grófról úgy beszéltek, mint sok titkos, végzetes kimenetelű párbaj hősről, mint a legszebb és leghozzáférhetetlenebb nagyvilági hölgyek szerencsés lovagjáról, mint olyan emberről, aki éppen a társaság legnagyobb tiszteletét élvező személyekkel szemben esztelenül kihívó módon viselkedik, és főkolomposa a feltétlenül tükörzúzással végződő tivornyáknak.

A gróf szép volt, fiatal, gazdag, szerencsés a szerelemben, a kártyában és az öröklésben. Rokonai egymás után haltak el, egyre növelve hagyatékukkal a huszár amúgy is mérhetetlen vagyonát.

Vakmerő volt és bátor. Segítette Menelik abesszíniai négust az olaszok ellen vívott harcában. Fehér burnuszba burkolózva ült a nagy abesszíniai csillagok alatt, és tanulmányozta az ország katonai térképét. A fáklyák lángja imbolgó árnyakat vetett lenyalt halántékára. Lábánál új barátja ült, egy abesszin fiú, Vaszka.

Miután szétverte az olasz király hadseregét, a gróf az abesszin Vaszkával visszatért Pétervárra. Pétervár virággal és pezsgővel várta a hőst. Alekszej gróf újra a gyönyörök gondtalan örvényébe vetette magát. Most még fokozottabb elragadtatással beszéltek róla, a nők mérget ittak miatta, a férfiak irigyelték. A Millionnaja úton végigszáguldó grófi fogat hágsóján szobormereven állt az abesszíniai, fekete színével és sudár termetével csodálkozást keltve a járókelőkben.

De a ragyogás váratlanul véget ért. Alekszej Bulanov gróf eltűnt. Belorusszko-Baltyinszkaja hercegnő, a gróf utolsó szenvedélye, vigasztalhatatlan volt. Az eltűnés nagy port vert fel. Az újságok tele voltak feltevésekkel. A detektívek lejárták lábukat. De fáradozásuk meddő maradt. A grófnak nyoma veszett.

Mikor a láрма elült, az Averkijev-vadonból levél érkezett, amely mindent megmagyarázott. A tündöklő gróf - az arisztokrata Pétervár hőse, a XIX. század Baltazárja - csuhába öltözött. Hátborzongató részletek jártak szájról szájra. Azt mondták, hogy a gróf-barát több pud súlyú bilincset hord, s hogy ő, a finom francia konyha híve, most kizárólag krumplihéjjal táplálkozik. Egyik híresztelés a másiknak adott helyet. Azt mondták, hogy a grófnak megjelent elhalt édesanyja szelleme. A nők sírtak. Belorusszko-Baltyinszkaja hercegnő palotája előtt egész kocsisor állt. A hercegnő és férje részvétlátogatásokat fogadtak. Új mendemondák kaptak tápot. A grófot visszavárták. Azt mondták, hogy múltó vallási tébolyról van szó. Mások azt erősítették, hogy adósságai elől szökött meg. Ismét mások azt, hogy mindennek egy boldogtalan szerelem az oka.

Valójában pedig a huszár azért állt be szerzetesnek, hogy megértse az életet. Nem tért vissza. Lassanként megfeledkeztek róla. Baltyinszkaja hercegnő megismerkedett egy olasz énekessel, az abesszin Vaszka hazautazott szülőföldjére.

Alekszej Bulanov gróf, aki a monostorban a Jevpl nevet vette fel, páratlan önmegtagadással kínoztatta magát. Valóban hordott bilincseket, de úgy hitte, hogy ez még nem elég az élet megismeréséhez. Ekkor különleges barát ruhát talált fel: kámzsát, mely egész arcát befödte, és

csuhát, mely akadályozta a mozgásban; s az apát beleegyezésével ezt az öltözetet hordta. De még ez is kevésnek tűnt fel. Sarut húzva, egy erdei sárkunyhóba vonult vissza, és ettől fogva egy tölgyfa koporsóban élt.

Jevpl barát dicstette bámulattal töltötte el a monostort. Kizárólag kétszersültet evett, amelyet háromszor havonként küldtek neki.

Így múlt el húsz év. Jevpl bölcsnek, helyesnek és egyedül igaznak tartotta életét. Élete rendkívül könnyűvé vált, és gondolatai kristályosakká tisztultak. Megértette az életet, és rájött, hogy másképp élni nem lehet.

Egy ízben csodálkozva tapasztalta, hogy azon a helyen, ahol húsz éven keresztül a kétszersültet találta, nincsen semmi. Négy napig nem evett. Az ötödik napon egy ismeretlen, bocsorokos öreg kereste fel, és elmondta, hogy a bolsevikok kitelepítették a barátokat, és a monostorban szovhozott rendeztek be. Az öreg néhány darab kétszersültet hagyott számára, és sírva távozott. A szerzetes nem értette a dolgot. Világos fejjel és csendesen feküdt a koporsóban, s örült az élet ismeretének. A paraszt tovább hordta a kétszersültet.

Így telt el még néhány zavartalan év.

Csak egy ízben nyílt ki a sárkunyhó ajtaja. Néhány ember lépett be meghajolva rajta. A koporsóhoz álltak, és némán nézték a barátot. Jól megtermett férfiak voltak, sarkantyús csizmában, széles bricseszna drágban és csiszolt fatokba rejtett Mauser-pisztolyokkal. Az aggastyán kinyújtott karral feküdt a koporsóban, és sugárzó tekintetet vetett a jövevényekre. Hosszú és lenge ősz szakáll a koporsó felét betakarta. Az ismeretlenek vállat vontak, és sarkantyújukat pengetve távoztak, óvatosan betéve maguk után az ajtót.

Az idő múlt. Az élet egész teljességében és édességében feltárult a barát előtt. Éjszaka, egy nappal azután, amikor végérvényesen ráéismélt, hogy felismerésében minden világos, váratlanul felébredt. Ez csodálkozóbba ejtette. Azelőtt sohasem ébredt fel éjszaka. Miközben azon töprengett, hogy mi is kelthette fel, ismét elaludt, de tüstént felébredt, erős égést érezve a hátában. Igyekezett elaludni, de nem tudott. Valami gátolta. Nem aludt reggelig. A következő éjjel ismét felébresztette valami. Halkan nyögdecselve forgolódott reggelig, s önkéntelenül meg-megvakarta kezét. Napközben felkelt, és véletlenül bepillantott a koporsóba. Most már mindent értett: komor ágya sarkaiban cseresznyeszínű poloskák futkároztak. A barátot undor fogta el.

Ugyanezen a napon eljött a kétszersültös öreg. S íme, az önmegtagadó hős, aki huszonöt évig hallgatott, most megszólalt. Egy kevés petróleumot kért. A paraszt elámult, amikor beszélni hallotta a nagy hallgatót, de szégyenkezve s az üveget rejtegetve, elhozta a petróleumot. Mihelyt távozott, a remete reszkető kézzel bekente a koporsó valamennyi hasadékat. Három nap óta most első ízben szunnyadt el Jevpl nyugodtan. Semmi sem zavarta álmát. A koporsót a következő napokon is megkente petróleummal. De két hónap leforgása alatt tudatára ébredt, hogy a poloskákat nem lehet petróleummal kiirtani. Éjszakánként ide-oda hánykolódott, és hangosan imádkozott, de az ima még kevésbé használt, mint a petróleum.

Kimondhatatlan kínok közt eltelt fél év után a remete újra az öreghez fordult, akit második kérése még nagyobb ámulatba ejtett. Azt kérte, hogy hozzon neki a városból Agarac-port poloskák ellen. De az Agarac sem használt. A poloskák rendkívül gyorsan szaporodtak. A barát kicsattanó egészsége, amelyet huszonöt évi böjt sem tudott megtörni, rohamosan hanyatlott. Sötét, kétségbeesett élet kezdődött. A koporsó most már visszataszítónak és kényelmetlennek látszott Jevpl szemében. Éjszakánként, a földműves tanácsára, forgáccsal égette a poloskákat. A poloskák meghaltak, de nem adták meg magukat.

Kipróbálta az utolsó szert: a Glück Fivérek-cég gyártmányát, egy erjedt őszibarack-szagú, Poloskavész nevű rózsaszínű folyadékot. De ez sem használt. A helyzet egyre rosszabbodott. Két évvel a nagy fordulat beállta után a remete véletlenül rájött, hogy azóta egyáltalán nem gondolkodik az élet értelméről, mert reggeltől reggelig a poloskák irtásával foglalkozik.

S most tudatára ébredt, hogy tévedett. Az élet sötét volt és talányos, éppen úgy, mint huszonöt évvel ezelőtt. Nem sikerült megszabadulnia a világi gondoktól. Testtel a földön, lélekkel pedig az égben élni: lehetetlennek bizonyult.

A remete felkelt, és fürgén kisietett a sárkunyhóból. Árnyas zöld erdő sűrűjében állt. Korai, száraz ősz volt. Közvetlenül a sárkunyhó mellett egész vargányagomba-család ütközött ki a föld alól. Ismeretlen madárka ült az ágon, és szólót énekelt. Távolról vonatdübörgés hallatszott. A föld remegett. Az élet gyönyörű volt. A szerzetes elindult, és hátra sem tekintett.

Ma kocsis a Moszkvai Köztisztasági Hivatal lótelepén.

Miután elmondta Ippolit Matvejevicsnek ezt a végtelenül tanulságos történetet, Osztap kabátujjával letisztogatta bordóvörös cipőjét, tust fütyült, és távozott.

Reggel felé vetődött haza. Levetkőzött, a bordó színű cipőt az éjjeliszekrényre állította, és a fényes bőrt simogatva, gyengéd szenvedéllyel gügyögte:

- Én kis barátom...

- Hol volt? - kérdezte Ippolit Matvejevics félálomban.

- Az özvegynél - felelte Osztap színtelen hangon.

- Nos? - Ippolit Matvejevics könyökére támaszkodott. - Nos, és nőül veszi?

Osztap szeme szikrázott.

- Azok után, ami történt, ha tisztességes embernek tartom magam, el kell hogy vegyem.

Ippolit Matvejevics zavartan krárogott.

- Tüzesvérű asszony - mondta Osztap -, a költők álma. Provinciális közvetlenség. A nagyvárosokban már régen nincsenek ilyen trópusi vérmérsékletek, de a periférián, vidéken, még akadnak.

- Mikor lesz a lakodalom?

- Holnapután. Holnap nem lehet: május elseje lévén, minden zárva van.

- És a mi dolgunk? Maga megnősül... Pedig el kéne utazni Moszkvába...

- Felesleges aggódnia. Az ülést folytatjuk.

- És az asszony?

- Az asszony? A briliáns-özveggy? Igazán nem kérdés. Váratlan elutazás, központi parancsra. Rövid beszámoló a Népbiztosok Tanácsában. Búcsújelenet és csirke az útra. Kényelmesen fogunk utazni. Aludjék. Holnap szabadnapunk lesz.

Vegyen mélyebb lélegzetet: ön izgatott!

Május elsején reggel Viktor Mihajlovics Poleszov, szokott tevékenységszomjától gyötörve, kisietett az utcára, és a város központja felé rohant. Sokrétű képességei eleinte nem tudtak méltó érvényesülési teret találni, minthogy közönség még kevés volt, és a lovas rendőröktől őrzött ünnepi tribünök üresen tátongtak. De kilenc óra körül mindenfelé felharsantak a zenekarok. A háztartásbeliek kifutottak a kapuk alól.

A kihajtott puhagalléros zenei dolgozók menetoszlopa valahogy beszorult a vasutasok menete közé, ott lábatlankodtak, mindenkit akadályoztak.

A teherkocsi, amelyen zöldre festett furnérlemezekből eszkábált mozdony makettje imbolygott, állandóan a zenei dolgozók sarkában volt, s az oboásokra és flótásokra, csak úgy zúdultak a kiáltások a mozdony potrohából:

- Hol van a rendezőjük? Maguknak nem is a Krasznoarmejszkaja utcán kell vonulni! Nem látják, hogy rossz helyre tolakodtak, s most torlódást okoznak?

A zenei dolgozók nagy keserűségére, Viktor Mihajlovics is beleavatkozott a dologba.

- Hát nem látják, hogy maguknak ide, ebbe a mellékutcaiba kell befordulni? Még az ünnepi felvonulást sem tudják megszervezni! - kiáltozott torkaszakadtából Poleszov. - Erre! Erre! Hihetetlen rendetlenség!

A Városgazdálkodás és a Malomépitő teherautói gyermekeket kocsikáztattak. A legkisebbek a gépkocsik szélén álltak, a magasabbak a középben. A fiatalokú hadsereg papírzászlócskákat lengetett, és torkaszakadtából éljenzett.

Az úttörők dobja pergett. A jövő katonái mellüket düllesztették, és iparkodtak betartani a lépést. Nagy volt a torlódás, a lárma és a hőség. A menetoszlopok másodpercenként megtorpantak, elindultak. A kénytelen pihenők alatt öregeket és aktivistákat dobáltak kézről kézre. Az öregek vénasszonyok módjára visítogtak; az aktivisták némán, komoly arccal röpködtek. Az egyik vidám oszlop rendezőnek nézte a keresztülfurakodó Viktor Mihajlovicsot, és dobálni kezdte. Poleszov úgy rángatta lábát, mint egy bohóc.

Egy - Chamberlain angol miniszterelnököt ábrázoló - bábót vittek körül, amelynek egy anatómiai izomzatú munkás kartonkalapáccsal ütötte a cilinderét. Egy automobilban három komoszomolista ült frakkban, fehér kesztyűvel. Zavartan néztek a tömegre.

- Vaszka! - kiáltozták a járdáról. - Burzsuj! Add ide a nadrágtartódat!

Fiatal leányok énekeltek. A népjóléti bizottság alkalmazottainak tömegében menetelt Alka is, nagy, piros szalaggal, és elmélázva dúdolta az orrán keresztül:

*De a tajgától a brit tengerekig
A Vörös Hadseregnél nincsen erősebb!...*

A sportolók vezényszóra kiáltoztak valami érthetetlen jelszót.

Egy irányba lépdelt, robogott, menetelt minden: az új villamoskocsiszín felé, amelyből pontosan délben egy órakor kellett az első sztargorodi villamosnak kifutnia.

Tulajdonképpen senki sem tudta határozottan, hogy mikor is fogtak hozzá a sztargorodi villamos építéséhez.

1920-ban, amikor az önkéntes szombatok megkezdődtek, a közraktári és kötélgyári munkások egy szép napon zenészó mellett kimentek a Gusziscsére, és késő estig árkokat ástak. Igen sok mély és széles árkot. Egy mérnöksapkás elvtárs futkosott közöttük. Nyomában munkavezetők jártak más-más színű rudakkal.

A rákövetkező szombaton ugyanazon a helyen dolgoztak. Két rossz helyen ásott árkot betemettek. A mérnöksapkás elvtárs a munkavezetőkre támadt, és magyarázatot követelt. Az új árkokat még mélyebbre és szélesebbre ásták ki.

Azután téglát fuvaroztak a helyszínre, és igazi építőmunkások jelentek meg. Megkezdtek az alapozást. Majd minden elcsendesedett. A mérnöksapkás elvtárs néhányszor még kijött az abbamaradt építkezéshez, és sokáig járt fel-alá a téglával kirakott árokban, maga elé dűnyögve:

- Önálló elszámolás!

Botjával meg-megkopogtatta az alapzatot, és hazaszaladt a városba, tenyerével befödve meggémberedett fülét.

A mérnököt Treuhovnak hívták.

A villamosállomást, amelynek építkezése az alapzatnál fagyott be, Treuhov már régen megtervezte, még 1912-ben, de a városi tanács elvetette a tervet. Két évvel később Treuhov újra rohamot intézett a városi tanács ellen, de közbejött a háború. A háború után közbejött a forradalom. Most közbejött a Nep, az önálló gazdasági elszámolás, a rentabilitás.

Nyárra az alapzatot ellepték a virágok, télen csúszkát rendeztek be rajta a gyerekek.

Treuhov valami nagy műről ábrándozott. Unottan végezte munkáját a városrendészeti osztályon, ahol járdák javítására és hirdetőoszlopok felállítására vonatkozó költségvetési terveket készített. De nagy mű nem akadt. A villamos terve, amely ismét szőnyegre került, a legfelső kormányzósági hatóságok berkeit járta. Jóváhagyták, majd elvetették, elbírálás végett a központba tették át, de függetlenül attól, hogy javasolták-e vagy nem, beporosodott, mert pénzt egyik esetben sem szavaztak meg rá.

- Ez barbárság! - kiabált Treuhov a feleségének. - Nincsen pénz? Hát arra van pénz, hogy túlfizessék a szállítmányozókat, az áru fuvarozást az állomásra? A sztargorodi bérkocsisok még a halottról is lenyúzzák a bőrt. Persze, halottrablók monopóliuma! Próbáljon meg az ember gyalog kimenni a poggyászával az ötversztányira levő állomásra... A villamos hat év alatt amortizálódik!

Fakó bajusza haragosan lekonyult. Pizze képe rángatózott. Fénymásolt, kék tervrajzokat vett ki az asztalból, és dühösen mutogatta őket, immár ezredszer, az asszonynak. Az állomás, a kocsisín és tizenkét villamosvonal terve volt.

- Ördög vigye a tizenkettőt! Nem égető. De három... három vonal! Nélkülük elsenyved Sztargorod.

Treuhov fűjt mérgében, és kiment a konyhába fát vágni. Minden háztartási munkát ő végzett. Gyerekbölcsőt és mosógépet tervezett és épített. Az első időben maga mosta a fehérneműt, elmagyarázta feleségének a gép kezelését. Fizetésének legalább ötödrésze külföldi műszaki könyvekre ment el. Hogy a fizetéséből kijöjjön, lemondott a dohányzásról.

Tervét elcipelte a városgazdálkodási hivatal új főnökéhez, Gavrilinhez is, akit Szamarkandból helyeztek át Sztargorodba. A turkesztáni naptól feketére pörkölt új főnök minden különösebb figyelem nélkül hallgatta végig Treuhovot, összevissza dobálta rajzait, s végül megszólalt:

- Szamarkandban nincsen szükség villamosra. Ott öszvért használ mindenki. Egy öszvér három rubel: igazán olcsó. Emellett tíz pudot elbír!... Egy ilyen kis öszvér! Szinte csodálatos!

- Ez Ázsia! - felelte Treuhov bosszúsan. - Egy öszvér három rubel, de az eltartása harminc rubelbe kerül évente.

- És a maga villamosán olyan sokat utazhat harminc rubeléért? Háromszázszor. Szóval az évnek nem is minden napján.

- Hát hozasson ide is öszvéreket! - kiáltott Treuhov, és kirohant a dolgozószobából, bedurranva maga mögött az ajtót.

Ettől fogva az új főnök gúnyosan kérdezgette Treuhovot, valahányszor találkozott vele:

- Na, mi lesz? Öszvéreket hozatunk, vagy a villamost építjük meg?

Gavrilin arca simára gyalult murokrépa-hoz hasonlított. Szeme ravaszul csillogott.

Két hónappal később magához hívatta a mérnököt.

- Egy terv érlelődött meg bennem - kezdte el komolyan. - Egy dolog világos előttem: pénz nincs; viszont a villamos nem öszvér, három rubeléért nem kapjuk meg. Anyagi bázist kell teremteni. Mi a gyakorlati megoldás? Részvénytársaság! És még mi? Kölcsön! Kamatozó kölcsön. A villamosnak hány év leforgása alatt kell amortizálnia?

- A három fővonal üzembe helyezésének napjától számítva hat év alatt.

- Mondjunk inkább tíz évet. Most nézzük a részvénytársaságot. Ki fog részvényeket jegyezni? Az Élelmiszeripari igazgatóság, a Vajközpont. Szükségük van a kötélgyáraknak villamosra? Igen! Teherkocsikat fogunk járatni a pályaudvarig. Szóval a kötélgyárak. Talán a Közlekedésügyi Népbiztosság is juttat valamit. A kormányzósági vb persze adni fog. Ez holtbiztos. Ha pedig elkezdjük a munkát, az Állami Bank és Községi Bank már folyósít hitelt. Hát ez a tervem. Pénteken a vb elnöksége ülést tart. Ha döntünk, a többi a maga dolga.

Az izgatott Treuhov késő éjszakáig ruhát mosott, és feleségének a villamossal való fuvarozás előnyeit magyarázta a fogatolt szállítással szemben.

A pénteki döntés kedvező volt. És elkezdődtek a kínok. A részvénytársaságot a legnagyobb nehézségek árán sikerült csak összehozni. A Vajközpont hol hajlandó volt, hol nem volt hajlandó a részvényesek közé lépni. Az Élelmiszeripari Igazgatóság mindent elkövetett, hogy tizenöt százalék helyett csak tízet kelljen a részvényekből átvennie. Végül mégis szétszegték az egész részvénycsomagot, de nem minden súrlódás nélkül. Gavrilint a presszió miatt beidézték a kormányzósági ellenőrző bizottság elé, de megúsza a dolgot. Végre elkezdheték az építkezést.

- Nos, Treuhov elvtárs - mondta Gavrilin -, láss hozzá. Érzed, hogy meg tudod építeni? Vigyázz a bőrödre! Ez nem annyi, mint öszvért venni.

Treuhov nyakig merült a munkába. Végre megépítheti a nagy művet, amelyről évek hosszú során át ábrándozott. Költségvetéseket készítettek, összeállították az építési tervet, rendeléseket eszközöltek. Ott támadtak a nehézségek, ahol a legkevésbé számítottak rájuk. A városban nem akadt betonozó szakmunkás, és Leningrádhoz kellett fordulni. Gavrilin siettetett a dolgokat, de a gyárak kijelentették, hogy másfél éven belül nem tudnak gépeket szállítani, holott legkésőbb egy év múlva már szükség volt rájuk. Csak az a fenyegetés segített, hogy külföldről fogják megrendelni őket. Aztán következtek a kisebb kellemetlenségek. Majd a szükséges méretű idomvasat nem lehetett felhajtani, majd telített talpfák helyett nyers talpfákat ajánlottak. Végül megkapták, amire szükség volt, de Treuhovnak, aki maga utazott el

a talpfatelítő üzembe, a talpfák hatvan százalékát vissza kellett dobnia. Az öntöttvas részekben hólyagok voltak. Az épületfa nyirkos volt. A sínek megfeleltek, csak egyhavi késéssel érkeztek meg. Gavrilin gyakran meglátogatta öreg, göthös Fiatján az épülő állomást. Itt nemegyszer veszekedett Treuhovval.

Mialatt a villamosállomást és a kocsisínt építették és szerelték, a sztargorodiak ki nem fogtak az élcéldésből.

A *Sztargorodszkaja Pravda*-ban a villamosvasút kérdésével Dán Herceg, a városszerte ismert tárcaíró foglalkozott, aki most a „Lendkerék” álnevet használta. Lendkerék hetenként legalább háromszor adott részletes beszámolót az építkezés menetéről. Az újság harmadik hasábjában, amely azelőtt efféle szkeptikus című írásoktól hemzsegett: „Valami búzlik a klubban”, „Achilles-sarkok”, „Vizsgálatra szükség van, de minek ennek nagy feneket keríteni?”, „Jó és rossz”, „Minek örülünk és minek nem?”, „Meg kell szorítani a közoktatás kártevőit” és „Itt az ideje, hogy végezzünk a papírtengerrel” - most Lendkerék derűs és eleven riportjaival ajándékozta meg olvasóit: „Hogyan építünk, hogyan élünk”, „Az óriás hamarosan megkezdí a munkát”, „Egy szerény építész” címekkel.

Treuhov remegő kézzel nyitotta ki az újságot, és a firkásznépség íránt érzett undorral olvasta magáról a következő lendületes sorokat:

„...Felkapaszkodom az állványokon. A szél füttyöl a fülemben.

És odalent áll ő, grandiózus villamosállomásunknak ez az igénytelen külsejű építője, ez a pisze orrú, vézna férfi, kalapácsos tányérsapkájában.

Eszembe jut a költemény: »A zúgó tenger partján állt, ezer magasztos gondolattal.«

Hozzálépek. Szellő se rezdül. Állvány se lendül. Megkérdem: - Hogyan halad a munka?

Treuhov mérnök csúnya arca megélenkül. Megszorítja a kezemet.

- A feladat hetven százalékaival már elkészültünk...”

A cikk ezzel végződött:

„Búcsúzóul megszorítja kezemet... Mögöttem búgnak az állványok.

A munkások sűrögnek.

Ki tudná felejtetni az építkezésnek ezt a pezsgését, építőknek jelentéktelen alakját?

Lendkerék.”

Treuhovnak az volt a szerencséje, hogy újságolvasásra alig maradt ideje, és így néha sikerült nem vennie tudomást Lendkerék elvtárs szerzeményeiről. Egy ízben mégis elfogyott a türelme, és alaposan átgondolt, csípős cáfolatot küldött be az újsághoz.

„Természetesen a csavarokat hajtótárcsának is nevezhetik, persze olyanok, akiknek fogalmuk sincs az építkezésekről. Egyebek közt arról is szeretném felvilágosítani Lendkerék urat - írta -, hogy az állványok csak akkor búgnak, amikor az építmény összeomlással fenyeget. Így beszélni állványokról ugyanannyi, mint azt állítani, hogy a gyermekeket a kisbógó szüli. Fogadják stb.”

Ettől kezdve a nyughatatlan Herceg nem ment ki többé a munkálatokhoz, de az életből merített riportok változatlanul ékesítették a harmadik hasábot, és szemet szűrtak elcsépett „Tizenötezer rubel rozsdásodik”, „Az anyag sír” és „Kuriózum és könnyek” címeikkel.

Az építkezés vége felé közeledett. A termiteljárással hegesztett sínek megszakítás nélkül húzódtak a pályaudvartól a vágóhídig és a vásártértől a temetőig.

A villamos megnyitását eleinte Október kilencedik évfordulójára vették tervbe, de a gyár alkatrészhiányra hivatkozva nem szállította idejében a kocsikat. Az üzembe helyezést május elsejére kellett halasztani. Erre a napra valóban elkészült minden.

A koncessziósok, a felvonulókkal együtt, séta közben eljutottak a Gusziscsére. Itt gyűlt össze egész Sztargorod. Az új kocsiszínt fenyőlombok koszorúzták, lobogók lengtek, szél verdeste a kifeszített jelmondatokat. Egy lovas rendőr vágatott az első fagylaltárus után, aki isten tudja, hogy került a villamosalkalmazottak sorfalán belül. A kocsiszín két kapuja között emelkedett a még üres, ösztövért tribün a mikrofonnal. Egymás után érkeztek a küldöttek. A községi alkalmazottak és kötélgyári munkások egyesített zenekara tüdeje erejét próbálgatta. A dob a földön feküdt.

Az üvegtetős kocsiszínbén, ahol tíz, 701-től 710-ig számozott világoszöld villamoskocsi állt, egy moszkvai újságtudósító kódorgott. Mellén kis tükör lógott, amelybe gyakran és gondterhesen belenézett. A tudósító a főmérnököt kereste, hogy a villamossal kapcsolatban néhány kérdést intézzon hozzá. Habár a megnyitásról szóló beszámoló a még el sem hangzott beszédek kivonatával együtt már készen volt fejében, mégis lelkiismeretesen kutató tovább, egyetlen fogyatékoságot állapítva meg: a büfé hiányát.

A tömeg énekelt, lármázott és napraforgómagot rágcsált, a villamos üzembe helyezését várta.

A kormányzósági vb elnöksége felment az emelvényre. Dán Herceg akadozva társalgott tollforgató társával.

Várták a moszkvai híradó film riportereit.

- Elvtársak! - szólt Gavrilin. - A sztargorodi villamos üzembe helyezése alkalmából rendezett ünnepélyes népgyűlést megnyitottnak nyilvánítom.

A réztrombiták felemelkedtek, felhördültek, és háromszor egymás után elfűjták az Internacionálét.

- Beszámoló beszéd címén Gavrilin elvtársat illeti meg a szó! - kiáltotta Gavrilin.

Dán Herceg-Lendkerék és a moszkvai vendég, anélkül, hogy összebeszéltek volna, sebesen jegyezték noteszükbe:

„Az ünnepélyes népgyűlés a sztargorodi városgazdálkodási hivatal elnökének, Gavrilin elvtársnak beszámolójával kezdődött. A tömeg feszült figyelemmel hallgatta...”

A két laptudósító szöges ellentéte volt egymásnak. A moszkvai vendég nőtlen volt és fiatal. Herceg-Lendkerék, akit nagy családdal áldott meg a gondviselés, már régen átlépte a negyvenedik évét. Az egyik mindig Moszkvában élt, a másik sohasem volt Moszkvában. A moszkvai a sört szerette, Dán-Lendkerék vodkán kívül semmit sem öntött a szájába. De a jellemeknek, életkornak, szokásoknak és neveltetésnek ez a különbözősége nem számított. Mindkét újságíró benyomásai ugyanazon elcsépett, ízetlen, üres, porlepte frázisokban jutottak kifejezésre. Ceruzájuk gyorsan rózta a sorokat, és a noteszekben újabb megállapítás jelent meg:

„Sztargorod utcái az ünnep napján mintha kiszélesedtek volna...”

Gavrilin talpraesetten és egyszerűen kezdte beszédét:

- Villamost építeni nem annyi, mint öszvért venni - mondta.

Osztap Bender váratlanul hangosan felnevetett a tömegben. Értékelné tudta ezt a kijelentést. A sikeren felbuzdulva, Gavrilin, maga sem tudva, miért, egyszerre csak a nemzetközi helyzetre siklott át. Nemegyszer próbálta meg, hogy beszédét a villamossíneken folytassa tovább, de rémülettel tapasztalta, hogy képtelen rá. A szavak önmaguktól, a szónok akarata ellenére formálódtak nemzetközivé. Chamberlain után, akinek Gavrilin félórát szentelt, Borah amerikai szenátor került szőnyegre. A tömeg elfásult. A tudósítók egyszerre jegyezték fel:

„A szónok lendületes szavakkal rajzolta meg a Szovjetunió nemzetközi helyzetét...”

A nekihevíült Gavrilin lesújtóan nyilatkozott a román bojárokról, majd Mussolinira tért át. S csak beszéde vége felé vett erőt második, nemzetközi természetén, és szólt hozzá méltón a tulajdonképpeni tárgyhoz:

- S mit gondoltok, elvtársak: a villamos, amely most fog kigördülni a kocsisínből, kinek az érdeméből fog onnan kigördülni? Természetesen, elvtársak, a ti érdemetekből, valamennyi munkás érdeméből, akik nem parancsszóra, hanem lelkiismeretük szavára hallgatva dolgoztak. S ezenkívül, elvtársak, egy becsületes szovjet szakember, Treuhov főmérnök érdeméből. Neki is köszönet!

Keresni kezdték Treuhovot, de nem találták meg. A Vajközpont képviselője, akinek már régóta viszkedett a talpa, az emelvény korlátjához furakodott, intett, és hozzáfogott a nemzetközi helyzet taglalásához. Beszéde befejeztével a két tudósító, aki unottan hallgatta a gyéren felcsattanó tapsot, gyorsan papírra vetette: „Ovációvá fokozódó, zajos tapsvihar...” Aztán eszükbe jutott, hogy az „ovációvá fokozódó” kitétel talán túlzott. A moszkvai döntött, és kitörölte az ováció szót. Lendkerék sóhajtott egyet, és meghagyta.

A nap gyorsan gördült a lejtőn lefelé. Az emelvényen egymást követték az üdvözlések. A zenekar minden pillanatban tust játszott. Már szürkült, és a népgyűlés még mindig tartott. Beszélők és hallgatók régóta érezték, hogy valami nincs rendjén, hogy a népgyűlés elhúzódott, hogy a lehető leggyorsabban el kell indítani a villamost. De valamennyien annyira megszokták a beszédet, hogy nem tudták abbahagyni.

Végre megtalálták Treuhovot. Csupa maszat volt, s mielőtt felment volna az emelvényre, sokáig mosta az irodában arcát és kezét.

- A főmérnököt, Treuhov elvtársat illeti a szó! - hirdette ki örömmel Gavrilin. - Beszélj hát; én amúgy sem azt mondtam, amit kellett volna - tette hozzá suttogva.

Treuhov sok mindenről akart beszélni. Az önkéntes felajánlásokról, a fáradságos munkáról, mindarról, amit már megcsináltak, és amit még csinálni lehet. Csinálni pedig sokat lehet: meg lehet szabadítani a várost a fertőző és veszélyes hetivásároktól, fedett üvegcsarnokokat lehet emelni, állandó hidat lehet építeni, ahelyett, amelyet a jégzajlás évről évre elsöpör, végül meg lehet valósítani egy hatalmas vágóhid és hűtőház építésének tervét.

Treuhov kinyitotta a száját, és akadozva rákezdett:

- Elvtársak! Államunk nemzetközi helyzete...

És olyan előírásos sarkigazságok terjengős fejtegetésébe fogott, hogy a tömegben, amely már a hatodik nemzetközi beszédet hallgatta végig, elhűlt a vér.

Csak miután bevégezte, eszmélt rá Treuhov, hogy ő sem mondott egyetlen szót sem a villamosról. „Borzasztó - gondolta -, a szó szoros értelmében nem tudunk beszélni.”

És eszébe jutott egy francia kommunista, akit Moszkvában hallott egy gyűlésen. A francia a polgári sajtóról beszélt. „A tollnak ezek az akrobatái - harsogta -, a bohózatnak ezek a virtuózai, a rotációs gépeknek ezek a sakáljai...” Beszéde első részét *la* hangon mondta el, második részét *do* hangon és utolsó, patetikus részét *mi* hangon. Kézmozdulatai mértéktartóak és szépek voltak.

„Mi meg csak összezagyválunk mindent - vélekedett Treuhov -, a legjobb volna, ha egyáltalán nem beszélnénk.”

Már egészen besötétedett, mikor a kormányzósági vb elnöke ollóval elvágta a vörös szalagot, amely a kocsiszín kijáratát elzárta. A munkások és a társadalmi szervezetek képviselői nagy zsivajjal foglalták el helyüket a kocsikban. A csengők csilingeltek, és az első villamos, melyet maga Treuhov vezetett, a tömeg fülsiketítő kiáltozása és a zenekar sóhajai közepette kigördült. A kivilágított kocsik még vakítóbbnak látszottak, mint nappal. Valamennyi libasorban végigúszott a Gusziscsén; áthaladva a vasúti híd alatt, könnyedén felkapaszkodtak a városba, és befordultak a Nagy Puskin utcába. A zenekar a második kocsiban utazott, és trombitáit az ablakon kidugva, a Bugyonnij-indulót játszotta.

Gavrilin, kalauzskabátban és vállán átvetett táskával, kocsiból kocsiba ugrált, kedvesen mosolygott, játékosan meg-megrántotta a csengőt, és az utasok közt meghívókat osztogatott a községi alkalmazottak klubjában, május elsején kilenc órakor tartandó ünnepi estre, melynek programja: 1. Moszin elvtárs beszámolója, 2. a Községi Alkalmazottak Szakszervezete dicső okleveleinek kiosztása és 3. nem hivatalos részként: nagy hangverseny és családi vacsora, büfével.

Az utolsó kocsi peronján Viktor Mihajlovics állt, akiről senki sem tudta, hogyan került az előkelőségek közé. Folyton a motort nézte. A motor, Poleszov legnagyobb csodálkozására, pompásan festett, és hibátlanul dolgozott. Az ablakok nem csörrentek össze. Amikor alaposan szemügyre vette őket, meggyőződött, hogy mégis gumiba vannak ágyazva. Már néhány észrevételét közölte is a villamosvezetővel, és a közönség úgy nézett rá, mint egy Nyugatról érkezett villamosvasút-szakértőre.

- A légfék nem működik valami jól - jelentette ki, diadalmasan nézve végig az utasokon. - Nem szívja be a levegőt.

- Téged nem kérdeztek - torkolta le a villamosvezető. - Ne félj, majd fog az szívni a te segítséged nélkül is. Miután ünnepélyesen bejárták a várost, a kocsik visszatértek a színbe, ahol nagy tömeg várt rájuk. Treuhovot már a villanylámpák ragyogó fényében dobálták fel a levegőbe. Feldobták Gavrilint is, de mert kilencvenhét kilót nyomott, és nem repült magasra, hamarosan elengedték. Feldobálták Moszin elvtársat, a technikusokat és a munkásokat is. Ezen a napon most másodszor dobálták fel Viktor Mihajlovicsot. Mialatt az éjszakai sötétségben repült és lebegett, már nem kalimpált a lábával, hanem szigorú és komoly tekintettel nézett a csillagos égre. Mikor utoljára ért földet, észrevette, hogy aki a lábát fogja és széles mosollyal rávigyorog, nem más, mint a hajdani nemesi marsall, Ippolit Matvejevics Vorobjanyinov. Poleszov udvariasan kiszabadította magát, és kissé félrehúzódott, de a marsallt többé nem tévesztette szem elől. Mihelyt pedig látta, hogy Ippolit Matvejevics egy fiatal ismeretlennel - nyilván a hajdani tiszttel - eltávozik, óvatosan a nyomukba szegődött.

Mikor már minden véget ért, és Gavrilin lilásszürke Fiatjával az utolsó rendelkezéseket kiosztó Treuhovot várta, hogy a klubba hajtsen vele, a kocsiszín kapuja elé egy kis Ford félteherautó gördült a filmoperatőrökkel.

Elsőnek egy férfi ugrott ki ügyes mozdulattal a gépből, tizenkétszögletes szarukeretes pápaszemmel és elegáns bőrzubbonyban. Hosszú, hegyes szakálla volt, amely egyenesen ádám-

csutkájából nőtt ki. Egy második férfi a felvevőgépet cipelte, hosszú sáljába gabalyodva, melynek színösszeállítását Osztap Bender rendszerint a „sikkmodern” szóval jellemezte. Végül asszisztensek, jupiterlámpák és fiatal leányok kerültek ki a teherautóból.

Az egész csapat nagy lármával törtetett a kocsiszín felé.

- Figyelem! - kiáltotta a szakállas zubbonytulajdonos. - Kolja! Állítsd fel a jupitereket!

Treuhov kivörösödve toppant az éjjeli látogatók útjába.

- Önök a filmesek? - kérdezte. - Miért nem jöttek meg nappal?

- Hát mikorra van kitűzve a villamosvonal megnyitása?

- Már megnyílt.

- Igen, igen, kissé megkéstünk. Nagyszerű természeti képünk akadt útközben. Nyakig vagyunk munkával. Naplemente! Egyébként így is elintézhettük a dolgot. Kolja! Világítást! Forgó kerék! Preimer plán! A mozgó tömeg lábai, premier plán. Luda! Milocska! Járganak fel-alá! Kolja, kezdjük! Kezdjük! Indulj! Menjenek! Menjenek, menjenek... Elég. Köszönöm. Most felvesszük az építőt. Treuhov elvtárs? Legyen szíves, Treuhov elvtárs. Nem, ne így. Fél-oldalt... Így, ez eredetibb, a villamossal mint háttérrel... Kolja! Kezdjük! Mondjon valamit!

- Igazán feszélyezve érzem magam!...

- Pompás!... Nagyon jó!... Beszéljen még! Most a villamos első női utasával beszél... Luda! Lépjen be a képbe. Úgy. Vegyen mélyebb lélegzetet, ön izgatott! Kolja! Láb, premier plán!... Kezdjük!... Úgy, úgy... Hálás köszönet... Állj!

Gavrilin nehézkesen szállt a régóta pohogó Fiatról, és késlekedő barátjáért jött. A szőrös ádámcsutkájú rendező felélénkült.

- Kolja! Ide! Kitűnő típus. Munkás! Villamosutas! Vegyen mélyebb lélegzetet: ön izgatott; még sohasem utazott villamoson. Kezdjük! Lélegzeni!

Gavrilin gyűlölettel szuszogni kezdett.

- Pompás!... Milocska! Gyere ide! Üdvözlét a Komszomol nevében... Vegyen mélyebb lélegzetet. Izgatott... Úgy... Pompás... Kolja, végeztünk.

- Hát a villamost nem fogja lefényképezni? - kérdezte Treuhov szemérmesen.

- Sajnos, nem kedvez a megvilágítás - felelte a bőrbe öltözött rendező. - Kénytelenek leszünk utófelvételt csinálni Moszkvában. Csókolom.

A filmhíradó villámsebességgel eltűnt.

- Na gyerünk, barátocskám, ránk fér a pihenés - mondta Gavrilin. - Mi az, rágyújtottál?

- Igen - ismerte be Treuhov. - Nem bírtam ki.

A családi estén a sok cigarettától keserű szájú és éhes Treuhov megivott három pohárka vodkát, és teljesen elázott. Mindenkiel összecsókolózott, és mindenki összecsókolta. Valami jó szót akart mondani feleségének, de csak nevetni tudott rá. Aztán sokáig rázta Gavrilin kezét.

- Te csodabogár! - csuklotta. - Meg kell tanulnod a vasúti-híd-tervezést! Nagyszerű tudomány. És ami a fő: hihetetlenül egyszerű. Híd a Hudsonon át...

Félóra múlva már tökrészeg volt, és fenyegető filippikát tartott a polgári sajtó ellen.

- Ezek a bohózáti akrobaták, ezek a tollhiénák! Ezek a rotációs-gép-virtuózok! - kiáltozta.

Felesége bérkocsin vitte haza.

- Villamoson akarok menni - mondta az asszonynak -, hogy lehet, hogy ezt nem érted? Ha már van villamos, villamoson kell menni! Miért? Először, mert előnyös...

Poleszov a koncessziósok nyomába szegődött, bátorságot gyűjtött, s kivárva azt a pillanatot, amikor senki sem volt a közelében, Vorobjanyinovhoz lépett.

- Jó estét, Ippolit Matvejevics úr - mondta tisztelettel. Vorobjanyinovval forgott a világ.

- Nincs szerencsém - dünnyögte.

Osztap előretolta jobb vállát, és az értelmiségi lakatos elé állt.

- Na, mi az - kérdezte -, mit óhajt a barátomtól?

- Ne nyugtalankodjék - suttogta Poleszov, körülnézve. - Jelena Sztanyiszlavovna küldött...

- Hogyan? Sztargorodban van?

- Igen. És nagyon szeretné látni önt.

- Minek? - kérdezte Osztap. - Ön meg kicsoda?

- Én... Ne gondoljon semmi rosszra, Ippolit Matvejevics. Ön engem nem ismer, de én nagyon jól emlékszem önre.

- Szívesen elmennék Jelena Sztanyiszlavovnához - mondta Vorobjanyinov habozva.

- Nagyon kéri, hogy keresse fel.

- Igazán?... De hogy tudta meg, hogy itt vagyok?

- A városháza folyosóján találkoztam önnel, és sokáig gondolkodtam: ismerős arc. Aztán rájöttem. Ne aggódjék, Ippolit Matvejevics! Mélységes titokban fogunk mindent tartani.

- Egy ismerős hölgyről van szó? - érdeklődött Osztap, üzleti hangon.

- I-igen, egy régi ismerősömről...

- Akkor nézzünk el hozzá. Talán meg is vacsorázhatunk a régi ismerősnél. Én például farkas-éhes vagyok, viszont minden zárva van.

- Nem bánom.

- Menjünk hát. Vezessen, titokzatos ismeretlen.

És Viktor Mihajlovics, óvatosan körültekingetve, átjáróházakon keresztül elvezette a két üzlettársat a Perelesinszkij utcába, a jósnőhöz.

„Kurd és Sas Szövetség”

Amikor egy nő megöregszik, sok kellemetlenség történhet vele: kihullhatnak a fogai, megöszülhet és megritkulhat a haja, asztmát kaphat, elhízhat, karóvá soványodhat - de a hangja nem változik meg. Ugyanolyan marad, mint amilyen gimnazista lány, menyasszony vagy zsenge, ifjú szerető korában volt.

Ezért, amikor Poleszov bekopogott az ajtón, és Jelena Sztanyiszlavovna megkérdezte: „Ki az?”, Vorobjanyinov szíve megremegett. Szerelmese hangja ugyanolyan volt, mint kilencvenkilencben, a párizsi világkiállítás megnyitása előtt. De mihelyt belépett a szobába és szeme megszokta a világosságot, megállapította, hogy a hajdani szépségnek nyoma sem maradt.

- Mennyire megváltozott! - szaladt ki a száján. A vénasszony a nyakába vetette magát.

- Köszönöm - mondta. - Tudom, hogy mit kockáztatott, amikor eljött hozzám. Még mindig a régi, nemes lelkű lovag. Nem kérdezem, hogy miért hagyta ott Párizst, nem vagyok kíváncsi.

- Nem Párizsból érkeztem - felelte Vorobjanyinov zavartan.

- Berlinből jöttünk a kollégával - javította ki szavait Osztap, megszorítva Ippolit Matvejevics könyökét -, de erről nem tanácsos hangosan beszélni.

- Ah, annyira örülök, hogy látom! - áradozott a jósnő. - Jöjjön be ide, ebbe a szobába... Maga, Viktor Mihajlovics, bocsásson meg... de nem jönne vissza egy félóra múlva?

- Ó! - vágott közbe Osztap. - Az első viszontlátás! Nehéz percek! Engedje meg, hogy én is eltávozzam. Ha nincsen ellenére, önnel tartok, kedves Viktor Mihajlovics.

A lakatos reszketett örömében. Elmentek Poleszov lakására, ahol Osztap, a Perelesinszkij utca 5-ös számú ház kapujának megmaradt deszkáján üldögélve, a haza megmentése körül forgó fantazmagorikus gondolatait fejtette ki a száját tátó, motorosított, maszek kisiparos előtt.

Mire egy óra múlva visszatértek, a két öreg már teljesen ellágyult az emlékektől.

- Hát arra emlékszik, Ippolit Matvejevics? - kérdezte Jelena Sztanyiszlavovna.

- Hát arra emlékszik, Jelena Sztanyiszlavovna? - kérdezte Ippolit Matvejevics.

„Úgy látszik, hogy ütött a vacsora lélektani pillanata” - vélekedett Osztap. És félbeszakítva Ippolit Matvejevicset, aki a választásokat és a városi képviselőtestületet idézte fel emlékezetében, közbeszólt:

- Berlinben nagyon különös szokással találkoztam: olyan későn esznek, hogy az ember nem tudja eldönteni, vajon korai vacsorát avagy késői ebédet esznek-e.

Jelena Sztanyiszlavovna felriadt ábrándozásából, elfordította nyúltekintetét Vorobjanyinovról, és kicsoszogott a konyhába.

- Most pedig működni, működni, működni! - mondta Osztap, majdnem érthetlenné halkítva hangját. Megfogta Poleszov karját.

- Szeret a vénasszony locsogni? Meg lehet bízni benne?

A lakatos imára kulcsolta a kezét.

- Politikai krédója?

- Örökre! - felelte Poleszov lelkesülten.

- Remélem, ön Kirill-párti?

Poleszov vigyázzállásba vágta magát:

- Parancsára!

- Oroszország nem fog elfelejtkezni önről! - szónokolta Osztap.

Ippolit Matvejevics, édes süteménnyel a kezében, értetlenkedve hallgatta Osztapot, de lehetetlen volt elnémítania. A nagy kombinátort magával ragadta a hév, megihletődött; egy nem mindennapi zsarolás részegítő állapota fogta el. Tigrisként járt fel-alá a szobában.

Ebben a felizgatott állapotban találta Jelena Sztanyiszlavovna, amint a konyhából ügyel-bajjal becepelte a számovárt. Osztap gálánsan odaugrott hozzá, kikapta kezéből a teafőzőt, és leállította az asztalra. A számovár fűtült. Osztap elhatározta, hogy működésbe lép.

- Madame - mondta -, boldogok vagyunk látni önben...

Nem tudta, hogy kit boldog látni Jelena Sztanyiszlavovnában. Kénytelen volt előről kezdeni. A cári rezsim dagályos fordulatai közül csak a „kegyesen megparancsolni méltóztatott” motoszkált a fejében. De ez a frázis itt nem volt a helyén. Ezért üzleti hangba csapott át:

- Szigorú diszkréció! Államtitok! - Osztap Vorobjanyinovra mutatott.

- Az ön véleménye szerint ki ez a tagbaszakadt aggastyán? Ne feleljen, nem tudhatja. Ez az aggastyán a gondolat óriása, az orosz demokrácia atyja és a cár meghittje.

Ippolit Matvejevics egész sudár természetben kiegyenesedett, és zavartan nézegetett jobbra-balra. Nem értett semmit, mivel azonban tapasztalatból tudta, hogy Osztap Bender sohasem beszél feleslegesen, hallgatott.

Poleszov minden tagjában remegett. Állát a mennyezet felé emelve állt ott, annak az embernek testtartásában, aki díszmenetre készül. Jelena Sztanyiszlavovna egy székre omlott, és rémülten nézett Osztapra.

- Sokan vannak a mieink a városban? - kérdezte Osztap kertelés nélkül. - Milyen a hangulat?

- A fennálló hiányok mellett... - mondta Viktor Mihajlovics, és kuszán fejtegetni kezdte bajait. Szóba hozta a háromnyolcad collos menetvágót és a villamost, a pimaszul viselkedő ház mestert és minden egyebet.

- Nagyon jó! - kiáltotta Osztap. - Jelena Sztanyiszlavovna! Az ön segedelmével összeköttetést akarunk keresni a város legkiválóbb férfiival, akiket a gonosz sors földalatti tevékenységre kényszerített. Kiket lehetne meghívni önhöz?

- Kiket lehetne meghívni? Talán Makszim Petrovicsot, a feleségével? - gondolkodott fennhangon Jelena Sztanyiszlavovna.

- Felesége nélkül - javította ki Osztap -, felesége nélkül! Ön lesz az egyetlen kellemes kivétel. Hát még kit?

A megvitatás folyamán, amelyben Viktor Mihajlovics is tevékenyen részt vett, kitűnt, hogy a következőket lehet meghívni: a már említett Makszim Petrovics Csarusnyikovot, hajdani városi bizottsági tagot, aki most csodálatosképpen a szovjethivatalnokok létszámához tartozott, Gyagyovot, a Gyorscsomag tulajdonosát, Kiszljarszkijt, a „Moszkvai perecek” Odesszai Perecüzem elnökét, és két névtelen, de feltétlenül megbízható fiatalembert.

- Kérem, hívják meg őket azonnal, egy hét pecsét alatt tartandó kis tanácskozásra.

- Én Makszim Petrovicsért, Nyikesáért, Vlágyaért szaladok, ön pedig, Jelena Sztanyiszlavovna, fáradjon el a Gyorscsomagba és Kiszljarszkijért - javasolta Poleszov.

A lakatos elrohant. A jósnő áhítattal nézett fel Ippolit Matvejevicsre, és szintén távozott.

- Mit jelent mindez? - kérdezte Ippolit Matvejevics durcásan.

- Azt jelenti - felelte Osztap -, hogy ön maradi ember.

- Miért?

- Azért! Engedjen meg egy ízetlen kérdést: mennyi pénze van?

- Milyen pénzem?

- Mindenféle. Beleértve az ezüstöt és a rezet is.

- Harmincöt rubelem.

- És ennyiből volt szándékában vállalkozásunk összes kiadásait fedezni?

Ippolit Matvejevics hallgatott.

- Ide figyeljen, drága gazdám. Azt hiszem, megért. Szükséges, hogy egy órácskára a gondolat hőse és a cár meghittje legyen.

- Miért?

- Azért, mert forgótökére van szükségünk. Holnap van az esküvőm. Nem vagyok koldus. Ezen a nevezetes napon mulatni akarok.

- Mit kell hát tennem? - sóhajtott Ippolit Matvejevics.

- Hallgatnia kell. Néha, a tekintélyes külső érdekében, fújja fel az arcát.

- De hiszen ez... család.

- Ki mondja ezt? Tolsztoj gróf? Vagy Darwin? Nem. Annak az embernek a szájából hallom, aki még tegnap éjnek idején be akart törni Gricacujeva lakásába, hogy elloppja a szegény özvegyasszony bútorát. Ne elmélkedjék. Hallgasson. És ne felejtse el felfűjni az arcát.

- Minek vágjuk fejszénket ilyen veszélyes dologba? Hiszen feljelenthetnek bennünket.

- Erre ne legyen gondja. Én rossz eshetőségekre nem vadászom. Úgy állítjuk be az egész ügyet, hogy senki sem fog megérteni semmit. Addig is teázzunk.

Míg a koncessziósok ittak, ettek, s a papagáj napraforgómagot ropogtatott, a vendégek megérkeztek.

Nyikesa, Vlágya és Poleszov együtt jöttek. Viktor Mihajlovics nem vett magának annyi bátorságot, hogy bemutassa a gondolat óriásának a fiatalembereket; leültek a sarokban, és átszellemlőn figyelték, hogy eszik hideg borfűsültet az orosz demokrácia atyja. Nyikesa és Vlágya harminc év körül jártak; nyilván mindkettejüknek nagyon hízelgett, hogy meghívást kaptak egy értekezletre.

Csarusnyikov, a hajdani városatya, egy köpcös öregúr, sokáig rázta Ippolit Matvejevics kezét, és merőn nézett a szemébe. A város két őslakója Osztap felügyelete alatt emlékei kicserélésébe fogott. Miután kellő időt engedett nekik a beszélgetésre, Osztap e szavakkal fordult Csarusnyikovhoz:

- Ön melyik ezredben szolgált?

Csarusnyikov hebegni kezdett:

- Hm... hogy úgy mondjam, egyáltalán nem szolgáltam, mert mint a társadalom bizalmának letéteményese, bekerültem a városi tanácsba.

- Ön nemesember?

- Igen, az voltam.

- Remélem, annak érzi magát most is? Merítsen erőt. A segítségére van szükségünk. Poleszov beszélt róla? A külföld mellettünk van. Minden a közvéleményen múlik. A szervezkedés teljesen titkos. Figyelem!

Osztap eltávolította Poleszovot Nyikesa és Vlágja mellől, és katonás ridegséggel megkérdezte:

- Melyik ezredben szolgáltak? Áldozatot kell hozniuk a hazának. Önök nemesek? Nagyon jó. A Nyugat támogatni fog bennünket. Merítsenek erőt. A hozzájárulások, illetőleg a szervezkedés teljesen titkos. Figyelem.

Osztapot magával ragadta a szónoki lendület. Úgy látszott, hogy az ügy megfelelő kerékvágásba jutott. Félrevonta a Gyorscsomag tulajdonosát, akit Jelena Sztanyiszlavovna mutatott be neki, lelkére kötötte, hogy merítsen erőt, megkérdezte, hogy melyik ezredben szolgált, és megígérte a külföld közreműködését és a szervezkedés teljes titkosságát. A Gyorscsomag tulajdonosának első érzése az a vágy volt, hogy minél előbb kinn lehessen az összeesküvők fészkeiből. Sokkal szolidabbnak tartotta cégét, semhogy részt akart volna venni egy kockázatos vállalkozásban. De amint szemügyre vette Osztap délceg alakját, elhatározása megingott, és töprengeni kezdett: „S ha mégis?... Egyébként minden attól függ, hogy milyen mártásban tálalják fel a húst.”

A baráti csevegés a tea mellett megélénkült. A beavatottak szentül megőrizték titkukat, és a városi újdonságokról beszélgettek.

Utolsónak Kiszljarszkij polgártárs érkezett meg, aki, minthogy nem volt nemes, és sohasem szolgált testőrezredekben, az Osztappal folytatott rövid beszélgetésből tüstént megértette a dolgok állását.

- Merítsen erőt - mondta Osztap bátorítóan.

Kiszljarszkij fogadkozott.

- Ön mint a magántőke képviselője nem maradhat süket a haza jajpanaszaival szemben.

Kiszljarszkij részvevően elmosolyodott.

- Tudja, hogy ki ül ott? - kérdezte Osztap, Ippolit Matvejevicsre mutatva.

- Hogyne - felelte Kiszljarszkij -, Vorobjanyinov úr.

- Az az ember a gondolat óriása, az orosz demokrácia atyja, a cár meghittje - világosította fel Osztap.

„A legjobb eset kétévi magánzárka - gondolta Kiszljarszkij, és reszketni kezdett. - Miért is jöttem ide?”

- Titkos „Kard és Sas Szövetség” - suttogta Osztap baljósan.

„Tíz év” - villant át Kiszljarszkij fején.

- Különben elmehet, de figyelmeztetem, hogy a kezünk messzire elér! - „Majd megmutatom neked, kurafi - gondolta Osztap. - Száz rubelnél olcsóbban nem menekülsz.”

Kiszljarszkijban elhűlt a vér. Még ma délben oly jóízűn és nyugodtan ebédelt meg, csirke-zú-zát evett, erőlevest gyűszűtésztaival, és mit sem tudott a félelmetes „Kard és Sas Szövetség”-ről. Maradt; a „messzire elérő kezek” kényelmetlen érzéseket keltettek benne.

- Polgártársak! - szólt Osztap, a gyűlést megnyitva. - Az élet diktálja a törvényeit, a maga kegyetlen törvényeit. Nem fogok önöknek beszélni értekezletünk céljáról: valamennyien ismerik. A cél szent. Mindenfelől jajszavakat hallunk. Széles e haza minden zugából segítségünket kérik. Kötelességünk segédkezet nyújtani, és fogunk is segédkezet nyújtani. Egyesek önök közül jó állásban vannak és vajás kenyeret esznek, mások feketeüzleteket kötnek, és kaviáros szendvicset habzsolnak. Egyikük is, másikuk is ágyban alszik, és meleg takaróval takarózik. Csupán a kisgyermek, a csavargók nélkülözik a gondozást. Az utcának ezek a virágai, vagy mint a szellemi munka proletárjai nevezik őket, ezek az aszfaltvirágok jobb sorsot érdemelnek. Nekünk, tekintetes esküdtszék, kötelességünk segíteni rajtuk. És mi, tekintetes esküdtszék, segíteni is fogunk rajtuk.

A nagy kombinátor szavai különböző érzéseket keltettek a hallgatókban.

Poleszov nem értette meg új barátját, a fiatal testőrtisztet.

„Milyen gyermekekről beszél? - gondolta. - Miért gyermekekről?”

Ippolit Matvejevics még csak fáradtságot sem vett magának, hogy megértse valamit. Már régen fűtyült minderre, és felfűjt arccal, némán ült.

Jelena Sztanyiszlavovna elbúsult.

Nyikesa és Vlágja áhítatosan nézett Osztap kék mellényére.

A Gyorscsomag tulajdonosa rendkívül meg volt elégedve.

„Nagyon jó beállítás - ismerte el. - Ilyen mártásban pénzt is lehet adni. Siker esetén: elismerés! Ha nem sikerül: tisztán állok. Szegény gyermekeken segítettem - ennyi az egész.”

Csarusnyikov jelentős pillantást váltott Gyagyovval, és méltányolva az előadó összeesküvői ügyességét, tovább görgette az asztalon a kenyérgalacsinokat.

Kiszljarszkij a hetedik mennyországban lebegett.

„Arany fej” - gondolta. Úgy tetszett neki, hogy még sohasem szerette a csavargókat annyira, mint ezen az estén.

- Elvtársak! - folytatta Osztap. - Haladéktalan segítségre van szükség. Ki kell tépnünk a gyermekeket az utca horgos karmai közül, és mi ki is fogjuk tépni őket! Segítsünk a gyermekeken. Gondoljunk arra, hogy a gyermekek az élet virágai. Felhívom önöket, hogy azonnal fizessék be járulékaikat, és nyújtsanak segítséget a gyermekeknek. Csak a gyermekeknek - és senki másnak. Értenek?

Osztap nyugtakönyvet vett elő oldalzsebéből.

- Kérem a járulékok lefizetését. Ippolit Matvejevics megerősítheti felhatalmazásaimat.

Ippolit Matvejevics felfuvalkodott, és lehajtotta fejét. Most már a nehéz felfogású Nyikesa és Vlágja, sőt maga a mindig tette kész lakatos is megértette Osztap átvitt értelmű szavainak jelentését.

- Kor szerint, urak - mondta Osztap. - Kezdjük a mélyen tisztelt Makszim Petroviccsal.

Makszim Petrovics fészkelődni kezdett, és húzódozva leszurkolt harminc rubelt.

- Jobb időkben többet is fogok adni! - jelentette ki.

- A jobb idők hamarosan bekövetkeznek - felelt rá Osztap. - Egyébként ez nem tartozik a csavargókra, akiket e pillanatban képviselek.

Nyikesa és Vlágya nyolc rubelt adott.

- Kevés, fiatal emberek.

A fiatal emberek elpirultak.

Poleszov hazaszaladt, és ötven rubelt hozott.

- Bravó, huszár - szólt Osztap. - Egy motorosított maszek huszártól első alkalomra ennyi elég. Mit mond a kereskedőcéh?

Gyagyov és Kiszljarszkij sokáig tanakodott és alkudozott egymással. Osztap kérlelhetetlen volt:

- Ippolit Matvejevics jelenlétében feleslegesnek tartom ezeket a tárgyalásokat.

Ippolit Matvejevics lehajtotta fejét. A kereskedők kétszáz-kétszáz rubelt áldoztak a kisgyermek javára.

- Összesen négyszáznolcvannolc rubel - hirdette ki Osztap. - Eh! Tizenkét rubel hiányzik a kerek számhoz.

Jelena Sztanyiszlavovna hosszú küszködés után bement a hálósobába, és egy öreg retikülben kihozta a kívánt tizenkét rubelt.

A gyűlés hátralevő része ellaposodott, és veszített ünnepélyes jellegéből. Osztap csintalankodni kezdett. Jelena Sztanyiszlavovna teljesen ellágyult. A vendégek egymás után távoztak, tisztelettel búcsút véve a szervezőktől.

- A következő gyűlés időpontjáról mindenki külön értesítést fog kapni - mondta Osztap búcsúzóul. - A legszigorúbb titoktartás. A gyermekek felsegélyezésének ügyéről senkinek sem szabad tudnia. Megjegyzem különben, hogy ez az önök személyes érdeke is.

E szavak hallatára Kiszljarszkij szívesen adott volna még ötven rubelt, csak ne kelljen még egy gyűlésre eljőnnie. Alig bírta elfojtani magában ezt a lendületet.

- Menjünk hát - mondta Osztap. - Remélem, Ippolit Matvejevics, hogy elfogadja Jelena Sztanyiszlavovna vendégbarátságát, és nála tölti az éjszakát. Egyébként az összeesküvés szempontjából is előnyös, ha ideiglenesen elválunk egymástól. Szóval megyek.

Ippolit Matvejevics kétségbeesetten hunyorgott Osztapnak, de az úgy tett, mintha mit sem vett volna észre, és távozott. Mikor a következő utcasarokhoz ért, eszébe jutott, hogy ötszáz, becsülettel megkeresett rubel van a zsebében.

- Kocsis! - kiáltotta. - Hajts a Phönixhez!

- Ahogy tetszik - felelte a kocsis, és elkocogott Osztappal a bezárt vendéglőhöz.

- Hát ez mi? A vendéglő zárva van?

- Igen; május elseje miatt.

- Ördög és pokol! Annyi a pénzem, mint a pelyva, s nincs hol mulatni! Eh, hajts akkor a Plehanov utcába. Tudod, hol van?

Osztap úgy határozott, hogy menyasszonyához megy.

- Mi volt az utca neve ezelőtt? - kérdezte a kocsis.

- Nem tudom.

- Merre hajtsak hát? Én sem tudom.

Osztap ráparancsolt, hogy csak induljon és keressen. Másfél órán át döcögtek keresztül-kasul a kihalt, éjszakai városban, útbaigazítást kérve az éjjeliőröktől és a rendőröktől. Az egyik rendőr sokáig vakarta a fejét, s végül kibökte, hogy a Plehanov utca a hajdani Kormányzó utca.

- A Kormányzó utca? Azt jól ismerem. Huszonöt éve járok a Kormányzó utcán.

- Indulj hát!

Megérkeztek a Kormányzó utcába, de kitűnt, hogy annak jelenlegi neve nem Plehanov, hanem Karl Marx utca. Osztap feldühödött, és újra keresni kezdte az elveszett Plehanov utcát. S bár lépten-nyomon mindenkit megszólított, a szegény rögeszmés egész éjszakája meddő kutatásban telt el.

A virradat halvány fényt vetett a gazdag mártír arcába, akinek így minden igyekezete dacára sem sikerült kimulatnia magát.

- Vigyél a Sorbonne-ba! - kiáltotta. - Szép kis kocsis vagy! Még Plehanovot sem ismered!

Özvegy Gricacujeva szalonja fényárban úszott. A lakodalmi asztalfőn a tündérmesék hercege ült: a török alattvaló fia. Elegáns volt és részeg. A vendégek lármáztak.

A fiatalasszony már nem volt fiatal: legalább harmincöt esztendő. A természet bőkezűen megajándékozta: görögdinnye nagyságú keble, krumpliorra, almapiros orcája és széles tarkója volt. Új férjét imádta, és nagyon félt tőle. Ezért nem keresztnevéen és nem is atyai néven szólította, amelyet különben nem ismert, hanem vezetéknévén: Bender elvtárs.

Ippolit Matvejevics ismét álmái székén ült. Az egész lakodalmas vacsora alatt ide-oda fészkelődött rajta, hogy valami keményet érezzen. Néha sikerült is neki. Ilyenkor örömet talált valamennyi jelenlevőben, és torkaszakadtából proszitozott.

Osztap szakadatlanul beszélt, szpícselt és tósztozott. Poharat ürítettek a népoktatásra és Üzbegisztán csatornázására. Aztán a vendégsereg oszlani kezdett. Ippolit Matvejevics az előszobában félrevonta Bendert, és odasúgta neki:

- Ne odázza el a dolgot. Ott vannak a székek.

- Várjon meg a szállodában, kis zsugori - felelte a részeg Osztap. - Ne menjen el onnan. Minden pillanatban jöhetnek. Egyenlítse ki a számlát. Készítsen elő mindent. Adieu, feldmarsall! Kívánjon nyugodalmat jó éjszakát...

Ippolit Matvejevics megtette, és nyugtalanul indult a Sorbonne-ba.

Reggel öt óra tájban megjelent Osztap a székkal. Ippolit Matvejevics remegett az izgalomtól. Osztap letette a széket a szoba közepére, és ráült.

- Hogy sikerült? - bökte ki végre Vorobjanyinov.

- Nagyon egyszerűen, családiasan. A kis özvegy alszik és álmodik. Sajnáltam felkelteni. „Pirkadatkor fel ne keltsd.” Ó, jaj! Néhány sor írást kellett hagynom a drágának: „Novohopjorszkba utazom jelentéstételre. Ebédre ne várj. Mucikád.” A széket pedig elhoztam az ebédlőből. Ilyen kora reggeli órákban villamos nem jár; útközben többször megpihentem rajta.

Ippolit Matvejevics ujjongva ugrott a zsákmányhoz.

- Csendesen - szólt rá Osztap -, zajtalanul kell működnünk.

Zsebe mélyéből előhúzza a fogót, és a lázas munka kezdetét vette.

- Az ajtót bezárta? - kérdezte Osztap.

Ezzel félrelökte a türelmetlen Vorobjanyinovot, és felboncolta a széket óvatosan, nehogy a virágos angol kartonba bevágjon.

- Manapság nem kapni ilyen anyagot; el kell tennünk. Áruéhség van, hiába.

Mindez a végsőkéig felzaklatta Ippolit Matvejevicset.

- Kész - mondta Osztap halkán.

Fellebbentette a huzatot, és mindkét kezével vájkálni kezdett a rugók közt. Homlokán kidagadtak az erek.

- Nos? - ismételte Ippolit Matvejevics különböző hangnemben. - Nos? Nos?

- Nos, nos - felelte Osztap ingerülten -, az esély egy a tizenkettőhöz. S ez az egy esély...

Alaposan körültúrt a széken, és befejezte:

- ...egyelőre nem a mienk.

Kiegyenesedett, és letisztogatta térdét. Ippolit Matvejevics a széknél termett.

Briliánsok nem kerültek elő. Ippolit Matvejevics karja ernyedten lehullt. De Osztap megőrizte kedélyét.

- Esélyeink ezzel csak nőttek.

Fel-alá sétált a szobában.

- Sebaj! Ez a szék az özvegynek kétannyiba került, mint nekünk.

Ezzel kivett oldalzsebéből egy arany brosőt, egy arany karkötőt, fél tucat aranyozott kávéskanalat és egy teaszűrőt.

Ippolit Matvejevics bánatában rá sem eszmélt, hogy közönséges lopás bűnrészesévé vált.

- Aljasság ugyan - jegyezte meg Osztap -, de be kell látnia, hogy nem hagyhattam el a szeretett nőt anélkül, hogy valami emlékem ne legyen róla. Ámde nem szabad az időt vesztegetnünk. Ez még csak a kezdet. A vég Moszkvában van. Márpedig a Bútoripari Múzeum nem özvegyasszony: ott nehezebb dolgunk lesz!

Az üzlettársak az ágy alá rugdosták a szék töredékeit, és megszámlálva pénzüket (a gyermekek javára eszközölt befizetésekkel együtt ötszázharmincöt rubelük volt), kihajtottak a pályaudvarra a moszkvai vonathoz.

A Kooperatívnaja utcán Poleszovot látták, amint futott a járdán, mint valami felriasztott antilop. Sarkában rohant a szomszéd házmaster. Ahogy befordultak a sarkon, a koncessziósoknak még sikerült meglátniuk, amint a házmaster elkapta Viktor Mihajlovicsot, és nekiesett. „Rendőrl!” „Pimaszl!” - kiáltozta Poleszov.

A vonat elindulásáig a toalettben ültek, mert féltek a szeretett nővel való találkozástól.

A vonat a zajos főváros felé vitte barátainkat. Barátaink az ablakhoz tapadtak.

A kocsik a Gusziscse fölött robogtak el.

Osztap egyszerre csak felkiáltott, és megragadta Vorobjanyinov bicepszét.

- Nézze, nézze! - kiáltotta. - Gyorsan! Alka, a k-kura fi!...

Ippolit Matvejevics lenézett. A töltés alatt egy nagy bajuszú, derék férfi egy kézikocsit húzott, amelyre egy rótszínű harmónium és öt ablakkeret volt felrakva. A kocsit egy egérszínű tolsztovkába öltözött, szemérmes külsejű polgár tolt hátról.

A nap áttűzött a felhők között. A templomok keresztjei csillogtak.

Osztap kacagva kihajolt az ablakból.

- Páska! A zsidvásártérre mégy? - ordított.

Pása Emiljevics felemelte fejét, de már csak az utolsó kocsi ütközőit látta, és még gyorsabban szedte a lábát.

- Látta? - kérdezte Osztap, örvendezve. - Ez döfi! Lám, hogyan dolgoznak az emberek!

Aztán megveregette a nekibúsult Vorobjanyinov hátát.

- Sebaj, apuskám! Ne csüggedjen! Az ülést folytatjuk. Holnap este Moszkvában vagyunk.

MÁSODIK RÉSZ

Moszkvában

A székek óceánján

A statisztika mindent tud.

Pontos számadatokkal rendelkezünk a Szovjetunió földterületét illetően, humusz, homoktalaj és erdőség szerint rendszerezve. Mindkét nembeli valamennyi polgárt pontosan lajstromoznak vastkos könyvekben, amelyeket Ippolit Matvejevics Vorobjanyinov olyan jól ismert: az anyakönyvekben. Ismeretes az is, hogy a köztársaság egy átlagpolgára mennyit fogyaszt egy bizonyos táplálékból évenként. Ismeretes, hogy ez az átlagpolgár mennyi pálinkát iszik meg átlagban, s körülbelül mennyit harap hozzá. Ismeretes, hogy hány vadász, balerina, revolveresztergapad, mindenféle fajkutya, kerékpár, szobor, hajadon, világítótorony és varrógép van az országban.

Mennyi hévvel, szenvedélyekkel és gondolatokkal tele élet tekint ránk a statisztikai táblázatokról!

Ki az a rózsás arcú egyén, aki szalvétával mellén egy asztalka mellett ül, és jó étvággal habzsol a párolgó tálból? Mellette miniatűr gulyák heverésznek. A táblázat sarkában zsírsertések tülekednek. Egy speciális statisztikai medencében megszámlálhatatlan mennyiségben lubikolnak a menyhalak, tokok, keszegek. Az egyén vállán, karján és fején tyúkok ülnek. A fodros fellegekben libák, kacsák és pulykák röpdösnek. Az asztal alatt két házinyúl reszket. A látáhatáron pékkenyér-piramisok és -bástyák tornyosulnak. Egy dzsem-erőd lábát tej-patak mossa. A horizonton egy pisai torony nagyságú uborka áll. A só- és bors-várfalak mögött félszázadalakulatokban borok, pálinkák és likőrök menetelnek. Az utóvédben száználmas őrsként lézengenek az alkoholmentes italok: szörpök, limonádék és dróthálós szódavízüvegek.

Ki hát ez a rózsás arcú, nagybélű, iszákos és nyalánk egyén?

Gargantua, a dipsodusok királya? Voss, az izomember? Jaska Krasznaja Rubaska, a legendás katona? Lucullus? Nem Lucullus. Egyszerűen Ivan Ivanovics Szidorov vagy Szidor Szidorovics Ivanov: az átlagpolgár, aki átlagban a táblázatban ábrázolt eledelmennyiséget fogyasztja el egy életen keresztül.

A normális kalória- és vitaminfogyasztó, egy negyvenéves, halk szavú agglegény, aki rövid- és kötöttáru állami áruházban eladó.

A statisztika elől senki sem menekülhet. Nemcsak a fogorvosok, hentesek, fecskendők, viceházmesterek, mozi rendezők, prostituáltak, szalmatetők, özvegyek, kocsisok és harangok számáról vannak pontos adatai, hanem még azt is tudja, hány statisztikus van az országban.

Egyet azonban nem tud.

Nem tudja, hogy hány szék van a Szovjetunióban.

Szék nagyon sok van. A legutóbbi statisztikai összeírás a szövetséges köztársaság lakóinak számát száznegyvenhárommillió emberben állapította meg. Ha levonunk ebből kilencvenmillió parasztot, akik a székeknél szívesebben használják a lócákat, padkákat, Keleten pedig len a foszladozó szőnyeget és pokrócot, még mindig marad ötvenhárommillió ember, akinek lakásberendezésében a székek nélkülözhetetlen fontosságú tárgyak. Ha pedig figyelembe vesszük a lehetséges számítási hibákat és a Szovjetunió némely polgárának azt a szokását, hogy két szék között ül, és erre való tekintettel biztonság kedvéért kettővel osztunk, arra az eredményre jutunk, hogy szék az országban nem lehet kevesebb, mint huszonhat és fél millió.

Hogy minden tévedést kizárjunk, vessünk el további hat és fél milliót: a megmaradó húsz-millió feltétlenül a minimum.

A diófa, tölgyfa, kőrisfa, paliszander, cseresznyefa, karéliai nyírfa, luc- és jegenyefenyő székek ezen óceánján e regény hőseinek meg kell találniuk azt a hajlított lábú, Gambs-gyártmányú diófa széket, amely angol bútorszöveggel bevont hasában madame Petuhova kincsét rejtegeti.

A koncessziósok ott feküdtek a felső fekhelyeken, és még aludtak, amikor a vonat óvatosan áthaladt az Okán, és sebességét fokozva, Moszkvához közeledett.

A „Schwarz Berthold szerzetes” diákszálló

Ippolit Matvejevics és Osztap egymásnak támaszkodva álltak a fapados vagon nyitott ablakában, és figyelmesen nézték a töltésről lassan lebaktató teheneket, a kis fenyveseket, a nyaralótelepek deszkából tákolts kis állomásépületeit.

Már minden vasúti viccet elmondtak. A keddi *Sztargorodszkaja Pravda*-t, a hirdetéseket is beleértve, kiolvasták, és zsírfoltokkal tarkították. Valamennyi csirkét, tojást és olajbogyót fölették.

Hátra volt az utazás legkínosabb része: az utolsó óra Moszkva előtt.

A ritkás erdőkből és ligetektől derűs nyaralók toppantak ki a töltés mellé. Voltak közöttük fakastélyok, csillogó üvegezett verandával és frissen festett, bádog tetőlemezzel. Voltak egyszerű fatákolmányok is, apró, négyszögletes ablakokkal: valóságos csapdák, üdüléskeresők elejtésére.

Ezalatt az utasok szakértő képet vágva nézegették a tájat, és egymás szavába vágva mondták el az emlékezetükben megmaradt kalkai csatát meg Moszkva múltját és jelenét. Ippolit Matvejevics pedig egyre a bútormúzeumot igyekezett elképzelni. A múzeum sok-sok versztányi folyosó képében bukkant fel előtte, amelynek fala mentén ott álltak szép sorban a székek. Vorobjanyinov már látta magát, amint gyorsan lépdél közöttük.

- Hogy s mint lesz a bútormúzeummal, ezt még nem tudjuk. Sikerül-e? - kérdezte nyugtalanul.

- Itt az ideje, marsall, hogy villamos gyógykezelésnek vesse alá magát. Ne rendezzen hisztérikus jeleneteket idő előtt. Ha már képtelen izgalom nélkül meglenni, hát izguljon némán.

A vonat meg-megzökkent a váltókon. A szemaforok tátott szájjal néztek utána. A sín párok sűrűsödtek. Érezni lehetett egy óriási vasúti csomópont közeledését. A fű eltűnt, helyébe salak lépett. A tolató mozdonyok füttyengettek. A váltóőrök trombitáltak. A dübörgés egyszerre megerősödött. A vonat két üres szerelvény közötti folyosón futott át, és mint valami forgóajtó, csattogva számlálta a kocsikat.

A sín párok megkétszereződtek.

A vonat kirobogott a folyosóból a szikrázó napfénybe. Alacsonyan, szinte a földhöz tapadva futkostak a váltólámpák, kis baltákra emlékeztetve. Füst gomolygott. A mozdony lihegett, és hófehér pofaszakállakat eregetett. A forgó korongon hangosan kiáltoztak. A pályáőrök egy mozdonyt a fűtőházba tolattak.

A hirtelen fékezéstől a szerelvény ízületei megcsikordultak. Az egész vonat nyöszörgött, és Ippolit Matvejevicsnek úgy rémlett, hogy a fogfájás birodalmába került. A szerelvény megállt az aszfaltperon mellett.

Ez volt Moszkva. Ez volt a Rjazanyi pályaudvar, a legfrissebb és legújabb valamennyi moszkvai pályaudvar közül. Moszkva többi nyolc pályaudvara közül egyikben sincsenek oly tágas és magas helyiségek, mint a Rjazanyiban. Az egész Jaroszlavlí pályaudvar, ál-orosz taréjaival és heraldikus csibéivel együtt, könnyen elfér a Rjazanyi pályaudvar büfé-vendéglőjében.

A moszkvai pályaudvarok a város kapui. Naponta harmincezer utast bocsátanak be és bocsátanak ki. Az Alekszandr pályaudvaron keresztül lép be Moszkvába a külföldi, gumitalpas cipőben és golfruhában (bő térdnadrág és ráhúzott vastag gyapjúharisnya.) A Kurszki pályaudvarról kerül Moszkvába a kaukázusi utas szellőztetőlyukakkal ellátott, barna báránybőr

süvegben, és a délceg termetű, kenderszakállas Volga-menti lakos. Az Október vonalról siet be a nem egészen felelős állású funkcionárius, csodás disznóbőr aktatáskával. Leningrádból érkezett, tárgyalások megkezdése, lefolytatása és konkrét megállapodásokba öntése végett. Kijev és Odessza képviselői a Brjanszki pályaudvarról jönnek be a fővárosba. A kijeviek már Tyihonova pusztiny állomáson megvetően mosolyogni kezdenek. Nagyon jól tudják, hogy a Krescsatik a legszebb utca a föld kerekiségén. Az odesszaiak kosarakat és lapos skatulyákat cipelnek magukkal, füstölt tengeri hallal. Ők is ismerik a földkerekség legszebb utcáját, de ez, persze, nem a Krescsatik, hanem a Lassalle, azelőtt Gyeribász utca. Szaratovból, Atkarszkból, Tambovból, Rtyiscsevóból és Kozlovból a Paveleci pályaudvaron érkeznek Moszkvába. Legkevesebben szállnak ki Moszkvában a Szaveljev pályaudvaron; ezek a taldomi cipészek, Dmitrov város lakosai, a jakromai textilgyár munkásai vagy az életunt villatulajdonosok, akik télen-nyáron Hlebnyikovo állomáson laknak. Az utazás itt nem tart soká Moszkváig. A legnagyobb távolság ezen a vonalon százharminc verszta. A Jaroszlavli pályaudvaron futnak be a fővárosba azok, akik Vlagyivosztokból, Habarovszkból, Csitából, a távoli nagyvárosokból indultak el.

A legszedettvedettebb utasokat mindazonáltal a Rjazanyi pályaudvaron találjuk. Üzbégeket, fehér muszlinturbánban és színes kaftánban, vörös szakállú tadzsikokat, türkméneket, khívaiaikat és bokharaiaikat, akiknek köztársasága felett az örökös nap ragyog.

A koncessziósok ügyel-bajjal utat vágtak maguknak a kijáráshoz, és kiléptek a Kalancsevszkaja térre. Tőlük jobbra a Jaroszlavli pályaudvar heraldikus csibéi ágaskodtak a magasba. Egyenesen velük szemben tompa fényben csillogott az olajjal két színre festett Október pályaudvar. Az óra tíz után öt percet mutatott. A Jaroszlavli pályaudvar óráján pontosan tíz volt. Amint pedig a Rjazanyi pályaudvar sötétkéék számlapjára néztek, melyet az állatöv jelei díszítenek, utasaink azt látták, hogy öt perc múlva lesz tíz.

- Nagyon kellemes randevűhely! - jegyezte meg Osztap. - Az embernek mindig van tíz perc előnye.

A kocsis csettintett lovainak. A kocsi kigördült a vasúti híd alól, s barátaink előtt feltárult a főváros magasztos panorámája.

- Hová hajtattunk? - kérdezte Ippolit Matvejevics.

- Jó emberekhez - felelte Osztap -, akikből egész sereg van Moszkvában. És valamennyi ismerősöm.

- És náluk fogunk megszállni?

- Internátusba megyünk. Ha az egyikben nincs, a másikban mindig akad hely.

Az Ohotnij rjaddon csődület volt. Engedély nélküli utcai árusok, fejükön tálcával, mint a libák futottak szét a szélrózsa minden irányába. Egy rendőr gyáva lustasággal eredt nyomukba. Egy aszfaltolvasztó kemence mellett csavargók ültek, és élvezettel szívták be a forró kátrány szagát.

Kiérték az Arbat térre, végighajtottak a Precsisztyenszkij körúron, majd jobbra fordultak, és megálltak a Szivcev-Vrazsek utcában.

- Miféle ház ez? - kérdezte Ippolit Matvejevics.

Osztap szemügyre vette a magasföldszintes, rózsaszínű házikót.

- Vegyészhallgatók „Schwarz Berthold szerzetes” diákszállója - felelte.

- Csakugyan a szerzetes nevét viseli?

- Ugyan, csak tréfáltam. Szemasko elvtársét.

Amint egy közönséges moszkvai diákszállóhoz illik is, a vegyészek házát már régóta olyan emberek lakták, akiknek csak meglehetősen távoli kapcsolatuk volt a kémiával. A diákok elfogytak. Egy részük bevégezte a tanulmányait, és elutazott kinevezési helyére, más részüket sikertelen előmenetelük miatt kizárták. Éppen ez az évről évre szaporodó rész egy közbenső fokozatot képviselt a rózsaszínű házikóban a szövetkezeti társasház és feudális falu között. Az új diákok rajvonalai hasztalanul igyekeztek behatolni a diákszállóba. Az exvegyészek rendkívül találékonyak voltak, és minden rohamot visszavertek. Az egyetem lemondott a házikóról; olybá vették, mint lakhatatlant, amely többé nem is szerepelt a nyilvántartásokban. Mintha nem is létezett volna. Pedig létezett, és laktak benne.

A koncessziósok felmentek a második emeletre, és befordultak egy koromsötét folyosóra.

- Fényt és levegőt - mondta Osztap.

Hirtelen, közvetlenül Ippolit Matvejevics könyökénél, valaki hangosan szuszogni kezdett a sötétben.

- Ne ijedjen meg - bátorította Osztap -, a zaj nem a folyosóról jön, hanem a fal mögül. A furnérlemez, mint a fizikából ismeretes, a legjobb hangvezető. Óvatosság! Fogózzék belém! Itt valahol egy páncélszekrénynek kell lennie.

A sikoly, amely ugyanebben a pillanatban tört ki Vorobjanyinoból, mert mellével nekiment az éles vassaroknak, arról tanúskodott, hogy a szekrény valóban ott van valahol.

- Mi az, fáj? - érdeklődött Osztap. - Ez még semmi. Ez csak fizikai szenvedés. De hogy mennyi erkölcsi szenvedést is átélt az ember ebben a házban, arra még visszaemlékezni is hátborzongató. Éppen ezen a helyen állt az Ivanopulo hallgató tulajdonában levő csontváz. A Szuharev téri ócskapiacon vette, de félt benn tartani a szobában. Úgyhogy a látogatók először a páncélszekrénybe ütköztek, aztán pedig a csontváz esett rájuk. A terhes nők haragudtak is ezért.

Az üzlettársak egy csigalépcsőn felmásztak a félemeletre. A félemeletbeli nagy szoba két méter széles, hosszú rekeszekre volt furnérfalakkal felosztva. E helyiségek iskolai tolltartókhoz hasonlítottak, azzal az egyetlen különbséggel, hogy ceruzákon és tollszárakon kívül itt emberek és gyorsforralók is voltak.

- Itthon vagy, Kolja? - kérdezte halkán Osztap, megállva a középső ajtónál.

Válaszul mind az öt tolltartó moccorgni és dörmögni kezdett:

- Itthon - hallatszott az ajtó mögül.

- Megint hajnalban jöttek vendégek ehhez a tökfilkóhoz! - suttogta egy női hang a balszélső tolltartóból.

- Hagyják az embert aludni! - vakkantotta a második számú tolltartó.

A harmadik tolltartóban kárörömmel suttogták:

- A rendőrségtől jöttek Koljához. A tegnapi üvegért. - Az ötödik tolltartóban hallgattak. Benn gyorsfőző sistergett, és csókolóztak.

Osztap az ajtóba rúgott. Az egész furnéralkotmány megingott, és a koncessziósok behatoltak Kolja rekeszébe. Bármennyire ártatlannak tetszett is külsőleg a látvány, amely Osztap szeme elé tárult, rettenetes volt. A szoba bútorzata csupán egy vörös csíkos matracból állt, amely négy téglán feküdt. De nem ez a körülmény nyugtalanította Osztapot: régóta ismerte Kolja

bútorát. Nem csodálkozott el magán Kolján sem, aki törökösen ült a matracon. De egy olyan égi teremtség ült mellette, hogy Osztap homloka tüstént elborult. Az ilyen nők sohasem üzleti ismeretségek; ehhez túlságosan kék a szemük és tiszta a nyakuk. Az ilyen nők szeretők, vagy ami még rosszabb, hitvesek - és szeretett hitvesek. És valóban, Kolja a teremtsést Lizának nevezte, tegezte és szerelmesen nézte.

Ippolit Matvejevics levette nemezkalapját. Osztap kihívta Kolját a folyosóra, és ott sokáig sugdolózott vele.

- Gyönyörű reggelünk van, nagyságos asszonyom - mondta Ippolit Matvejevics a legnagyobb zavarban.

A kék szemű nagyságos asszony elnevette magát, és anélkül, hogy ez kapcsolatban lett volna Ippolit Matvejevics megjegyzésével, arról kezdett beszélni, hogy milyen ostoba emberek laknak a szomszédos fülkében.

- Szándékosan égetik a gyorsfőzőt, hogy ne lehessen hallani, amikor csókolóznak. De értse meg, hogy ez ostobaság. Mi mindent hallunk, ők maguk viszont valóban semmit sem hallanak a főzőjük miatt. Akarja, hogy megmutassam? Figyeljen csak!

És Kolja felesége, aki ilyen jól ismerte a gyorsfőző minden titkát, hangosan felkiáltott:

- Ostoba majmok!

A fal mögül a főző sistergése és csókok cuppanása hallatszott.

- Látja? Semmit sem hallanak. Ostoba majmok, fajankók és pszichopáták. Látja?

- Igen - felelte Ippolit Matvejevics.

- Nekünk nincsen főzőnk Minek is? A vegetáriánus vendéglőbe járunk ebédelni, jóllehet én ellene vagyok a vegetáriánus kosztoknak. De mikor Koljával egybekeltünk, ő arról ábrándozott, hogy együtt fogunk járni a vegetáriánusokhoz. Így aztán járunk is. Én nagyon szeretem a húst, ott pedig metéltből csinálják a vagdalt szeletet. De kérem, erről egy szót se szóljon Koljának...

Kolja és Osztap ebben a pillanatban tért vissza.

- Hát ha úgy áll a dolog, hogy nálad nem szállhatunk meg, akkor elmegyünk Pantyelejhez.

- Nagyon helyes, fiúk! - kiáltott fel Kolja. - Menjetek Ivanopulóhoz. Derék fickó.

- Látogassanak el hozzánk - mondta Kolja felesége -, nagyon fogunk örülni.

- Megint vendégeket hívnak! - háborodtak fel a balszélső tolltartóban. - Kevés vendég jár hozzájuk!

- Semmi közük hozzá, ostobák, fajankók és pszichopáták! - felelt rá Kolja felesége természetes hangon.

- Hallottad, Ivan Andrejevics? - izgultak a szélső tolltartóban. - A feleséged sértegetik, te meg hallgatsz.

A többi tolltartóból láthatatlan kommentátorok adtak kifejezést felfogásuknak. A szóharc egyre fokozódott. Az üzlettársak lementek Ivanopulóhoz.

A diák nem volt otthon. Ippolit Matvejevics gyufát gyújtott. Az ajtón cédula lógott: „Kilenc előtt nem leszek itthon. Pantyelej.”

- Sebaj - mondta Osztap. - Tudom, hol van a kulcs. - Kotorászni kezdett a pánccs szekrény alatt, megtalálta a kulcsot, és kinyitotta az ajtót.

Ivanopulo szobája pontosan ugyanolyan nagyságú volt, mint Koljáé, csak négyszögletes. Egyik fala kőből volt, amivel a diák nagyon kérkedett. Ippolit Matvejevics keserűen állapította meg, hogy Ivanopulónak még matraca sincsen.

- Nagyszerűen el fogunk helyezkedni - jegyezte meg Osztap. - Moszkvához képest a léghőmérséklet igazán tisztességes. Ha mindhárman lefekszünk a padlóra, még némi hely is marad. Csak azt szeretném tudni, mit csinált Pantyelej a matraccal?

Az ablak egy mellékutcára nyílt. Rendőr járt benne fel-alá. A gótikus toronyként épített szemközti kis házban egy parányi ország követsége kapott helyet. A vasrács mögött teniszeztek. A fehér labda röpködött. Rövid kiáltások hallatszottak.

- Out - mondta Osztap. - Nem valami kitűnő játékosok. De pihenjünk le.

A koncessziósok újságokat terítettek le a padlóra. Ippolit Matvejevics elővette gumipárnáját, amelyet magával hozott az útra.

Osztap ledőlt a „Napi hírek”-re, és elszunnyadt. Ippolit Matvejevics már régen aludt.

Tiszteljétek a matracokat, polgárok!

- Liza, gyerünk ebédelni.
- Nincs kedvem. Tegnap már ebédelttem.
- Nem értelek.
- Nem megyek hamis nyulat enni.
- Ostobaság.
- Nem bírom már a vegetáriánus virsliket.
- Ma kelkáposztát kapsz.
- Nincs rá gusztusom.
- Halkabban beszélj. Minden áthallatszik.

És a fiatal házastársak drámai suttogásba fogtak.

Két perc múlva Kolja, házaseletének három hónapja alatt első ízben, eszmélt rá arra a tényre, hogy a szeretett feleség sokkal kevésbé szereti a répa-, burgonya- és borsóvirsliket, mint ő.

- Szóval te fölébe helyezed a kutyahúst a diétás táplálkozásnak? - kiabálta, hevességében megfedkezve a hallgatózó szomszédokról.

- Beszélj halkabban! - pattant fel Liza. - Tapintatlan vagy velem szemben. Hát igen! Szeretem a húst! Néha. Mi van ebben rossz?

Kolja álmélkodva elhallgatott. Ez a fordulat váratlan volt számára. Kolja költségvetésében a hús tátongó, betölthetetlen rést ütött volna. A fiatal férj fel-alá járt a matrac mellett, amelyen Liza összegubózkodva ült, és kétségbeesett számításokat eszközölt.

A Technika rajzirodában végzett másolómunka még a legsikerültebb hónapokban is legfeljebb negyven rubelt hozott Kolja Kalacsovnak. A szállásért nem fizetett. A gazdátlan házban gondnok nem volt, és a lakók a lakbért absztrakt fogalomnak tekintették. Tíz rubelbe került, hogy Liza egy államilag engedélyezett, ipariskola jogú tanfolyamon szabást és varrást tanult. Kettejük ebédje (első fogás: kolostori borscs, második: hamis nyúl vagy valódi metélt) melyet becsületesen megfelezve fogyasztottak a „Ne lopj!” vegetáriánus étteremben, havonta tizenhárom rubelt emésztett fel a házastársak költségvetéséből. A többi pénz ellenőrizhetetlen módon elúszott. Ez volt, ami a legnagyobb talány elé állította Kolját. „Hová tűnik a pénz?” - töprengett nemegyszer, miközben a kihúzó tollal hosszú és vékony vonalat rajzolt az égszínkéék másolópapírra. Ilyen körülmények között a húsevésre való áttérés végromlást jelentett volna. Ezért hevesen ellenvetette:

- Gondold csak el: megölt állatok tetemét habzsolni! Emberevés a kultúra álcája alatt! Minden betegségnek a hús az oka.
- Hát persze - felelte Liza szemérmes gúnnyal -, példa rá a torokgyík.
- Igen, igen, a torokgyík is! Hát mit gondolsz? Az örökös húsevéstől elgyengített szervezet nem képes a fertőzésnek ellenállni.
- Micsoda ostobaság!

- Nem ez az ostobaság! Ostobaság az, amikor valaki csak meg akarja tömni a gyomrát, és nem törődik a vitaminok mennyiségével.

Kolja hirtelen elnémult. Egyre jobban elhomályosítva a sötét és unott metélt-, kása- és krumplipüré-hátteret, lelki szemei előtt egy hatalmas sertésborda körvonalai bontakoztak ki. Olyan volt, mintha e pillanatban pattant volna elő a serpenyőből. Még rotyogott, sistergett, és édeskés gőzöket eregetett. A csont úgy meredt ki belőle, mint egy párbajpisztoly.

- Gondold csak meg - kiáltott fel Kolja -, hogy például egy sertésborda élete egy hetétől fosztja meg az embert.

- Hadd fossza meg - felelte Liza. - A hamis nyúl fél évtől fosztja meg. Tegnap, amikor második fogásként sárgarépa-pecsenyét ettünk, az volt az érzésem, hogy tüstént meghalok. Csak nem akartam szólni neked.

- Mért nem akartál szólni?

- Nem volt hozzá erőm. Félttem, hogy sírva fakadok.

- És most nem félsz?

- Most már minden mindegy.

Liza sírva fakadt.

- Lev Tolsztoj - mondta Kolja remegő hangon - szintén nem evett húst.

- I-igaz - felelte Liza, a könnyektől csukladozva -, de a gróf spárgát evett.

- A spárga nem hús.

- S amikor a *Háború és béké*-t írta, húst evett! Evett, evett, evett! S amikor az *Anna Kareniná*-t írta, falt, falt, falt!

- Elhallgass!

- Falt, falt, falt!

- S amikor a *Kreutzer-szonáta*-t írta, akkor is falt? - kérdezte Kolja csípősen.

- A *Kreutzer-szonáta* rövid. Próbálta volna megírni a *Háború és béké*-t vegetáriánus virslik mellett!

- Végére is mit példálózol nekem a Tolsztojoddal?

- Én példálózom neked Tolsztojossal? Én? Én példálózom *magának* Tolsztojossal?

Kolja szintén magázásba csapott át. A tolltartókban hangosan ujjongtak. Liza a feje búbjáról gyorsan homlokára rántotta kék kötött sapkáját.

- Hová mégy?

- Hagyj békén. Dolgom van. - És elszaladt.

„Hová mehetett?” - gondolkodott Kolja. Hallgatózott.

- A szovjethatalom túl sok jogot ad a nőknek - mondták a balszélső tolltartóban.

- Vízbe fojtja magát! - vélték a harmadik tolltartóban.

Az ötödik tolltartó meggyújtotta a főzőt, és a szokott csókolózásba fogott.

Liza izgatottan futott az utcákon. A vasárnapnak az az órája volt, amikor a szerencsések az Arbat téren keresztül hazaviszik matracukat.

A ruganyos matracok fő vásárlói a fiatal házasok és a szovjet középosztály. Hátukat homorítva mindkét karjukkal átölelve cepelik őket. Hogyisne ölelnék át boldogságuk virágokkal hímzett kék alapját!

Polgárok! Tiszteljétek a kék virágos, rugalmas matracokat! Ez a családi tűzhely, a berendezés alfája és omegája, a lakályosság foglalata, a szerelmi bázis, a gyorsfőző atyja! Milyen édes az alvás rugóinak demokratikus hangja mellett! Milyen csodás álmokat lát, aki kék huzatán szendereg! Milyen köztiszteletnek örvend minden matractulajdonos!

Sajnálatra méltó ember, akinek matraca nincsen. Nem is létezik. Nem fizet adót, nincs felesége, ismerősei nem adnak neki kölcsön „szerdáig”, a taxisofőrök becsületsértő szavakat kiáltanak utána, a lányok kinevetik: nem szeretik az idealistákat.

Akinek matraca nincsen, legnagyobbbrészt verseket ír:

*Egy hintaszékben így elpihenni beh jó
A lágyan ketyegő Bouré-óra alatt.
Míg odakünn kavarog s örvénylik a hó,
És varjak szállnak, mint ábránd-madarak.*

A sürgőnyhivatal magas asztalán írja műveit, késleltetve az elfoglalt matractulajdonosokat, akik sürgőnyt jöttek feladni.

A matrac az emberi élet ura. Huzatában és rugóiban mindmáig ki nem fürkészett vonzóerő rejtőzik. Rugóinak hívó szavára emberek és tárgyak sereglenek köréje. Hozzá sietnek az adóellenőrök és a lányok. Az adóellenőr az állam javára irányuló pénzbehajtás céljából, a leányok viszont teljesen önzetlenül, a természet törvényeinek engedelmeskedve.

A virágzó ifjúság kezdete ez. Az adóellenőr összeszedi az adót, mint a méh a tavaszi hímport, és vidám zümmögéssel repül el a körzetbeli kasba. A színről lelépő leányoknak pedig a feleség és a márkás gyorsfőző kerül a helyükbe.

A matrac telhetetlen. Áldozatokat követel. Éjszakánként a lepattanó labda hangját hallatja. Falipolcra van szüksége. Hajlított lábú asztalra van szüksége. Nyikorog rugóival, és függönyöket, drapériákat és konyhaedényt követel. Meglőki az embert:

- Eredj! - mondja neki. - Végy húsdarálót és nyújtódeszkát!
- Szégyellem magam miattad, ember! Még most sincs szőnyeged!
- Dolgozz! Hamarosan gyermekeket hozok neked! Pénz kell pelenkára és bölcsőre!

A matrac mindenre emlékszik; és mindent a maga módja szerint cselekszik.

Még a költő sem kerülheti el a közös sorsot. Most viszi a Szuharev téri ócskapiacról a matract, rémülettel temetkezve puha hasába.

- Megtöröm a konokságodat, költő! - szól a matrac. - Már nem lesz szükséged rá, hogy a sürgőnyhivatalba szaladj verset írni. És egyáltalán: érdemes verset írni? Menj állásba! És az egyenleg mindig javadra fog mutatkozni. Gondolj feleségedre és gyermekedre.

- Nincs feleségem! - kiabál a költő, visszahőkölve a rugós tanítótól.

- Majd lesz. És nem kezeskedem, hogy a földkerekség legszebb lánya lesz. Még azt sem tudom, hogy jó lesz-e. Készülj el mindenre. Gyermekeid születnek majd.

- Nem szeretem a gyermekeket!

- Meg fogod szeretni őket!

- Ijesztgetni akarsz, matrac polgártárs!

- Hallgass, ostoba! Te még semmit sem tudsz! Még kölcsönt is veszel fel bútorra a Moszkvai Bútorértnál.

- Megöllek, matrac!

- Ejnye, kölyök! Ha erre vetemedsz, szomszédjaid feljelentenek a házkezelőségen.

Így hullámszánk fel-alá a szerencsések minden vasárnap, a matracok vidám hangjai mellett, Moszkvában.

Természetes azonban, hogy nemcsak ez az egy nevezetessége van a moszkvai vasárnapnak. A vasárnap a múzeumi nap.

Egy különös emberkategória létezik Moszkvában. Nem ért a festőművészethez, nem érdekli az építészet, és nem szereti a múlt emlékműveit. Ez a kategória kizárólag azért látogatja a múzeumokat, mert gyönyörű épületekben vannak. Ezek az emberek ide-oda járkálnak a vakító termekben, irigykedve nézi a mennyezetfreskókat, megérintik kezükkel, amit tilos megérinteni, és szünet nélkül dohognak:

- Eh! Hogy éltek valamikor!

Nekik nem az a fontos, hogy a falakat Puvis de Chavannes festette. Ők arra kíváncsiak, hogy mennyit fizetett ezért a villa hajdani tulajdonosa. Felmennek a márványszobrokkal díszített lépcsőkön, és elképzeli, hány lakáj állt itt, és mennyi fizetést meg borraival kapott mindegyik. A kandallón porcelán van kirakva, de rá sem hederítenek, hanem arról elmélkednek, hogy a kandalló nem előnyös berendezési tárgy: túl sok fát fogyaszt. A tölgyfa borítású ebédlőben nem nézik meg a mesés faragványt. Egyetlen gondolat gyötri őket: mit evett itt a hajdani kereskedőgazda, és mennyire kerülne ez a jelenlegi drágaság mellett?

Mindegyik múzeumban találhatunk ilyen embereket. Mialatt a látogatócsoportok áhítatos csodálkozással vándorolnak egyik műremektől a másikhoz, az ilyen ember a szoba közepén áll, és merev arccal, sajgó szívvel dübnyög:

- Eh! Hogy éltek valamikor!

Liza könnyeit nyeltesve szaladgált az utcán. Gondolatai kergették. Boldog és szegény életéről töprengett:

„Minden rendben volna, ha még volna egy asztalunk és két székünk. S végtére egy gyorsfőzőt is be kell szereznünk. Be kell rendezkednünk valamiképp.”

Meglassította lépteit, mert hirtelen eszébe jutott veszekedése Koljával. Emellett nagyon éhes volt. Gyűlölete férje iránt váratlanul fellángolt.

- Hát ez már arcátlanság - mondta hangosan.

Még erősebb ehetnékje támadt.

- Jó, jó. Tudom, mit tegyek.

S pirulva önmaga előtt, főtt kolbászt és kenyeret vett egy bódében. Bármennyire éhes volt is, fészélyezte, hogy az utcán egyék. Akárhogy fordultak is a dolgok, mégiscsak matractulajdonosnő volt, és kiismerte magát az illemszabályokban. Körülnézett, és bement egy kétemeletes villa kapualjába. Itt nagy élvezettel kibontotta csomagját. A kolbász csábítóan ingerelte. Egy nagy látogatócsoport lépett be a kapualjba. A falnál álló Liza mellett elhaladva, a látogatók kíváncsi tekinteteket vetettek rá.

„Hadd lássák!” - rándított a vállán Liza dühösen.

A bútormúzeum

Liza megtörölte zsebkendőjével a száját, és lefricskázta blúzáról a morzsákat. Jobb kedvre derült. Egy felirat előtt állt: „Bútoripari Múzeum.” Hazamennie nem akarózott. Látogatóba mennie nem volt kihez. Zsebében húsz kopejka lapult. És elhatározta, hogy önálló életét a múzeum megtekintésével kezdi meg. Még egyszer megszámlálta pénzét, és bement az előcsarnokba.

Itt tüstént egy ápolatlan szakállú férfiba botlott; aki borús tekintettel meredt egy malachit-oszlopra, bajusza alatt dünnyögve:

- Micsoda gazdagság volt valamikor!

Liza tisztelettel nézett az oszlopra, és felment az emeletre. Vagy tíz percig bolyongott négyzet alakú, kicsiny, alacsony mennyezetű szobákban, ahol az ember óriásnak érezte magát, és végül egy váratlan látványt nyújtó folyosóra jutott.

Pál cár korabeli, empire stílusú mahagóni és csodálatos, harcias külsejű karéliei nyírfa bútorkkal volt ez a szoba berendezve. Az íróasztallal szemben két szekrény állt, amelyeknek üveges ajtaját két, keresztbe tett lándzsa zárta el. Az asztal szabadon állt. A házinyúl módjára répán nevelkedett Lizának úgy rémlett, hogyha odaülne az asztal mellé, olyan lenne, mintha a Tyeatralnaja téren ülne, ahol az oszlopos Nagyszínház előtt a négy bronz ló Apollót vonja a *Vörös Pipacs* bemutató előadására - s mindez az írókészletet szolgáltatná az asztalon. A szoba sarkában magas támlájú karosszékek álltak, amelyek teteje úgy görbült be, mint a kos szarva. A nap fénye elömlött a karosszékek őszibarackszínű kárpitján.

Kedve lett volna tüstént beleülni egy ilyen karosszékbe, de ez tilos volt.

Liza gondolatban elképzelte, hogyan festene ez a Pál korabeli, empire stílusú, felmérhetetlen értékű karosszék az ő vörös sávós matraca mellett. Kiderült, hogy nem is olyan rosszul. Elolvasta a falon függő tudományos és ideológiai magyarázatot a Pál korabeli empire-ről, és elkésérette, hogy Koljával nem ebben a palotában van a szobájuk. Hirtelen kisietett a folyosóra.

Bal kéz felől, közvetlenül a padlónál, alacsony, félkör alakú ablakok sorakoztak. Az ablakokon keresztül óriási, kettős világítású oszlopos termet pillantott meg a lába alatt. Ebben a teremben is bútor állt, és látogatók járkáltak, akik között felismerte Bender elvtársat és útítársát, a borotvált fejű, méltóságteljes külsejű öregurat.

„Nagyszerű, legalább nem fogok annyira unatkozni” - gondolta és lesietett.

Liza igen megörült, leszaladt, s azonnal el is tévedt. Egy vörös szalonban találta magát, amelyben legalább negyven kiállítási tárgy volt. Hajlított lábú diófa bútorok voltak. A szalonból nem nyílt kijárat. Vissza kellett szaladni a kerek szobába, mely felülről kapta a világítást, s amely látszólag csupán virágos díványpárnákkal volt bútorozva.

Elfutott az olasz reneszánsz korabeli plüss karosszékek, a holland szekrények, nagy, gótikus, mennyezetes, fekete, csavart oszlopos ágyak mellett. Ilyen ágyon az ember kis diónak tűnne.

Végre Liza fülét megütötte a kirándulók csapatának moraja, akik csak úgy fél füllel hallgatták a múzeumvezető magyarázatát II. Katalin imperialista terveiről, amelyek a megboldogult cárnénak a XVI. Lajos stílusú bútorok iránt táplált szeretetéből fakadtak.

Tágas, oszlopos terem volt ez, amely két oldalról kapta a fényt. Liza a túlsó végébe sietett; ott meg is találta az ismerős Bender elvtársat, aki hevesen magyarázott valamit borotvált fejű társának.

Amint újdonsült ismerősei felé közeledett, zengő hangot hallott:

- A bútor sikkmodern. De úgy látszik, nem az, amelyet keresünk.

- Igaz, de bizonyos, hogy itt még más termek is vannak. Rendszeresen végig kell néznünk mindent.

- Jó napot - szólította meg őket Liza.

A két férfi megfordult, és összeráncolta homlokát.

- Jó napot, Bender elvtárs, jó, hogy találkoztunk, mert nagyon unatkozom egyedül. Nézzünk meg mindent együtt.

A koncessziósok egymásra pillantottak. Ippolit Matvejevics kihúzta magát, habár kellemtelenül érintette, hogy Liza késleltetheti a briliáns-bútor felkutatásának fontos műveletét.

- Mi tipikus vidékiek vagyunk - mondta Bender türelmetlenül -, de hogyan került ide maga, bennszülött moszkvai?

- Egészen véletlenül. Összevesztem Koljával.

- Ugyan - hitetlenkedett Ippolit Matvejevics.

- Menjünk hát tovább ebből a teremből - indítványozta Osztap.

- Én még meg sem néztem. Pedig olyan kedves.

- Ez is jól kezdődik! - súgta Osztap Ippolit Matvejevics fülébe. És Lizához fordulva folytatta:

- Itt igazán nincs néznie. Dekadens stílus. Kerenszkij-kor.

Liza túlságosan feszélyezte a koncessziósokat. Egyetlen pillantással megállapították, hogy a szobában nincs ott a keresett bútor, és önkéntelenül is már a következő szoba felé tartottak; Liza azonban hosszasan álldogált minden egyes bútor előtt. Hangosan olvasta a bútorokra vonatkozó nyomtatott ismertető szöveget, csipős megjegyzéseket tett a múzeum látogatóira, és hosszú ideig ácsorgott minden egyes kiállított tárgy előtt. Szinte önkéntelenül és önmaga számára is észrevétlenül hozzáidomította a látott bútorokat a saját szobájához és szükségleteihez. A gótikus ágy egyáltalában nem nyerte meg tetszését, túlságosan nagynak találta. Ha Koljának valamilyen csoda folytán még sikerült volna is három négyzetöl területű szobát szereznie, ez a középkori nyoszolya akkor sem fért volna el benne. Liza mégis hosszasan körbejárta az ágyat, lelépte, mekkora lehet a területe. Igen felvidult. Észre sem vette társai savanyú ábrázatát, akiknek lovagias jelleme nem engedte meg, hogy hanyatt-homlok rohanjanak Gambs mester műremekeihez.

- Türelem - súgta Osztap -, a bútor nem szalad el. De azért ne szorongassa az asszonykát, marsall. Féltékeny leszek.

Vorobjanyinov büszkén elmosolyodott.

A vég nélküli termek lassan követték egymást. A Sándor cár korabeli bútor sok gyűjteménnyel volt képviselve. Lizát elragadtatta viszonylag kis méretük.

- Nézzék csak, nézzék! - kiáltotta, és bizalmasan megragadta Vorobjanyinov karját. - Látják ezt az íróasztalt? Ez nagyszerűen beleillene a mi szobánkba, ugye?

- Csodaszép bútor! - mordult fel dühösen Osztap. - Csak egy kissé dekadens.

- Itt már voltam - mondta Liza egyszerre, amint egy szalonba léptek; körülbelül negyven darabból álló, hajlított lábú diófa bútor volt itt összezsúfolva. - Azt hiszem, nem érdemes megállni.

A legnagyobb csodálkozására, a bútorokkal szemben eddig közönyös lovagjai mint őrszemek merevedtek meg az ajtóban.

- Mit állnak? Gyerünk. Már elfáradtam.

- Várjon egy pillanatig - felelte Ippolit Matvejevics, kiszabadítva karját.

A nagy szoba zsúfolva volt bútorokkal.

Gambs-székek sorakoztak a fal mellett és az asztal körül. A díványt a sarokban ugyancsak székek övezték. Hajlított lábuk és kényelmes támlájuk lélegzetállítón ismerős volt Ippolit Matvejevicsnek. Osztap fürkészve nézett rá. Ippolit Matvejevics arca kivörösödött.

- Ön fáradt, kisasszony - fordult Osztap Lizához -, üljön le, és pihenje ki magát. Mi közben járunk egy keveset. Ez a terem érdekesnek látszik.

Lizát leültették. A koncessziósok az ablakhoz léptek.

- Ez az? - kérdezte Osztap.

- Úgy rémlik. Alaposabban meg kell nézmem.

- Valamennyi szék itt van?

- Azonnal megszámlálom. Várjon, várjon...

Vorobjanyinov sorra vett szemével minden egyes széket.

- Nem értem - mondta végül -, húsz. Lehetetlenség. Mindössze tíznek szabad lennie.

- Nézze csak meg őket jobban. Talán más székek. - Járkálni kezdtek a székek közt.

- Nos? - siettetette Osztap Ippolit Matvejevicset.

- Úgy rémlik, a támla más.

- Szóval, nem azok.

- Nem azok.

- Azt hiszem, kár volt magával társulnom.

Ippolit Matvejevics teljesen le volt sújtva.

- Azért se baj, az ülést folytatjuk - vigasztalta Osztap. - Egy szék nem varrótű. Majd előkerül. Adja ide az utalványokat. Nemkívánatos összeköttetésbe kell lépnem a múzeum adminisztrációjával. Üljön le az asszonyka mellé, és maradjon veszteg. Tüstént visszajövök.

- Miért olyan szomorú? - kérdezte Liza. - Elfáradt?

Ippolit Matvejevics hallgatott.

- Fáj a feje?

- Igen; egy kissé. Tudja, a gondok. A női gyengédség hiánya nyomot hagy az ember kedélyállapotán.

Liza az első pillanatban elámult, de amint a borotvált fejű öregúrra nézett, szívből megsajnálta. Vorobjanyinov szeme szenvedésről beszélt. A csíptető nem fedte el az élesen kidomborodó könnyzacskókat. A hirtelen átmenet a járási anyakönyvvezető nyugalmas életéből a

briliánsvadász és kalandor kényelmetlen és mozgalmas életmódjába, nem maradhatott hatás nélkül. Ippolit Matvejevics nagyon lesóványodott, és időnként májbántalmakat érzett. Bender szigorú felügyelete alatt elvesztette önálló egyéniségét, és gyorsan felolvadt a török alattvaló fiának hatalmas intellektusában. Most, amikor egyedül maradt egy elragadó polgártársnővel, Kalacsovával, szeretne volna elmondani neki minden bánatát és izgalmát.

- Bizony, ez a helyzet - sóhajtotta, gyengéd pillantást vetve a fiatalasszonyra. - Hát maga hogy él, Jelizaveta...

- Petrovna. S önt hogy hívják?

Közölték egymással kereszt- és atyai nevüket.

„Mese a szerelemről” - gondolta Ippolit Matvejevics, Liza nyílt arcába nézve. Olyan szenvedélyes, olyan leküzdhetetlen vágy támadt az öreg marsallban a női gyengédség után, melynek hiánya mély nyomot hagy az ember kedélyállapotán, hogy tüstént ráncos keze közé fogta Liza kacsóját, és tüzes elbeszélésbe kezdett Párizsról. Gazdag, tékozló és ellenállhatatlan szeretett volna lenni. Szeretett volna elragadó lenni, és muzsika mellett pezsgőzni egy szeparében a női zenekar legszebb tagjával. Miről is beszélhetett volna ezzel az asszonykával, aki kétségkívül semmit sem tud sem pezsgőről, sem női zenekarokról, és aki természeti adottságánál fogva még csak felfogni sem képes az ilyen élvezeteket? Pedig úgy szeretett volna csábító lovag lenni! És Vorobjanyinov Párizsról szóló meséivel kísértette meg Lizát.

- Ön tudományos dolgozó? - kérdezte Liza.

- Igen, bizonyos tekintetben - felelte Ippolit Matvejevics, aki úgy érezte, hogy Benderrel való ismeretsége óta visszanyerte az utóbbi években elvesztett határozott fellépését.

- S ha nem tekinti illetlenségnek a kérdést, hány éves?

- Ennek semmi köze a tudományhoz, amelyet e pillanatban képviselek.

A gyors és talpraesett válasz levette Lizát a lábáról.

- De mégis? Harminc? Negyven? Ötven?

- Majdnem eltalálta. Harmincnégy.

- Ohó! Sokkal fiatalabbnak látszik.

Ippolit Matvejevics boldognak érezte magát.

- Mikor szerencsételt meg azzal, hogy viszontláthatom? - kérdezte halkan.

Liza nagyon röstelkedett. Fészkelődni kezdett a karosszékekben, és hirtelen elszomorodott.

- Hol késlekedik Bender elvtárs? - szólalt meg halkan.

- Nos, mikor? - kérdezte Vorobjanyinov türelmetlenül. - Mikor és hol találkozhatunk?

- Nem tudom. Amikor akarja.

- Lehet ma?

- Ma?

- Könyörgök.

- Jól van. Tehát ma. Jöjjön el hozzánk.

- Nem; találkozzunk valahol a szabadban. Az idő olyan gyönyörű. Ismeri ezt a verset: „A dédelgető május, a bűbájos május hűsít friss legyezőjével”?

- Zsarov verse?

- Izé... azt hiszem. Szóval ma. És hol?

- Milyen különös ember maga! Ahol akarja. Mondjuk, a páncélszekrényénél. Tudja, hol áll? Amikor besötétedik...

Ippolit Matvejevicsnek éppen csak annyi ideje volt, hogy megcsókolja Liza kezét, amit nagyon ünnepélyesen, három ütemben hajtott végre, és Osztap már vissza is ért. Olyannak látszott, mint akinek nagyon sok dolga van.

- Bocsásson meg nekünk, mademoiselle - hadarta -, de sem a barátom, sem én nem kísérhetjük el. Egy kisebb, de nagyon fontos üzleti ügyet kell lebonyolítanunk. Egy bizonyos helyre sürgősen el kell mennünk.

Ippolit Matvejevics lélegzete elakadt.

- Viszontlátásra, Jelizaveta Petrovna - mondta gyorsan -, bocsánat, bocsánat, bocsánat, de borzasztóan sietünk.

És az üzlettársak elszaladtak, egyedül hagyva az álmélkodó Lizát a Gambs-féle bútorokkal zsúfolt szobában.

- Ha én nem volnék - mondta Osztap, mialatt lementek a lépcsőkön -, befellegzett volna az egész vállalkozásnak. Imádkozzék hozzám! Imádkozzék, imádkozzék, ne féljen, nem esik le a feje. Ide figyeljen! A maga bútorának múzeumi értéke nincsen. Nem múzeumban, hanem egy büntetőzászlóalj laktanyájában van helye. Nincs kifogása ez ellen a megállapítás ellen?

- Micsoda gúnyos hang! - tiltakozott Vorobjanyinov, kísérletet téve arra, hogy felszabaduljon a török alattvaló fia hatalmas intellektusának igája alól.

- Csend! - felelte hidegen Osztap. - Nem tudja, hogy mi történik. Ha nem tesszük rá bútorunkra tüstént a kezünket, vége! Sohasem láthatja többé. Az irodában éppen most volt egy nehéz tárgyalásom ennek a történelmi lomnak a kezelőjével.

- Nos és?! - kiáltott Ippolit Matvejevics. - Mit mondott a kezelő?

- Elmondott mindent, amire szükségünk van. Ne izgassa fel magát. „Mondja csak - kérdeztem tőle -, mivel magyarázható meg, hogy egy kiutaló cédula tanúsága szerint Sztargorodból ideirányított bútor nincsen a múzeumban?” Szívélyes hangon kérdeztem, persze, mint elvtárs az elvtársat... „Milyen bútorról van szó? - kérdezi vissza. - Ilyen esetek az én múzeumomban nem fordulnak elő.” Tüstént az orra alá tartottam az utalványokat. Könyveibe temetkezett. Félórát keresgélt, s végre visszajött. Nos, mit képzelsz? Hol van a bútor?

- Elveszett? - hördült fel Vorobjanyinov.

- Képzeld, nem. Képzeld: ebben a felfordulásban is megmaradt. Amint már mondtam magának, múzeumi értéke ennek a bútornak nincsen. Raktárba tették, és éppen tegnap, gondolja el: éppen tegnap, hét év múltán (hét évig feküdt a raktárban!) tegnap szállították el, hogy elárverezzék a Tudományos Főosztály árverésén. És ha meg nem vették tegnap vagy ma reggel, a mienk!

- Gyerünk hát! - kiáltotta Ippolit Matvejevics.

- Kocsis! - ordította Osztap.

Alku nélkül beültek.

- Imádkozzék hozzám, imádkozzék! Ne féljen, hofmarsall! Bor, nő és kártyára való biztosítva van. Aztán majd elszámolunk a kék mellénnyel is.

A koncessziósok fűgőn, akár a fiatal csikók, beszaladtak a Petrovka utcán a közbe, ahol az árverési terem volt.

Már a legelső szobában megpillantották azt, amit oly sokáig kerestek. Ippolit Matvejevicsnek mind a tíz széke ott állt hajlított lábain a fal mentén. Még csak a kárpit sem sötétedett meg, nem fakult ki, nem ment tönkre rajtuk. Frissek és tiszták voltak, mintha most kerültek volna ki a szorgos Klavgyija Ivanovna keze alól.

- Azok? - kérdezte Osztap.

- Istenem, istenem - hajtogatta Ippolit Matvejevics -, azok, azok. Jelen esetben semmi kétség sem foroghat fenn.

- Mindenképp meggyőződést kell szereznünk - szólt Osztap, aki igyekezett nyugodt maradni. A kikiáltóhoz lépett.

- Mondja csak, ezek a székek a bútormúzeumból valók?

- Ezek? Igen.

- És eladók?

- Eladók.

- Mi az áruk?

- Áruk még nincs. Elárverezik őket.

- Ahá. Ma?

- Nem. A mai árverés már véget ért. Holnap, öt órától.

- Most nem lehet megvenni őket?

- Nem. Holnap, öt órától kezdődőleg.

Így, egyszeriben, lehetetlen volt elmenni a székektől.

- Engedje meg - gügyögte Ippolit Matvejevics -, hogy megnézzem őket. Szabad?

A koncessziósok sokáig nézegették a székeket, leültek rájuk, illendőség kedvéért megnézték más darabokat is. Vorobjanyinov szuszogott, és állandóan taszigálta könyökével Osztapot.

- Imádkozzék hozzám! - suttogta Osztap. - Imádkozzék, marsall.

Ippolit Matvejevics kész lett volna nemcsak imádkozni Osztaphoz, hanem még bordóvörös cipellője talpát is megcsókolni.

- Holnap - mondta -, holnap, holnap, holnap. - Énekelni szeretett volna.

Szavazás európai módra

Mialatt barátaink múzeumokat látogattak, és hús után vágyakozó hölgyeknek udvaroltak, Sztargorodban, a Plehanov utcában, a kétszeresen özvegy, kövér és gyenge Gricacujeva szomszédasszonyaival tanácskozott és szőtt összeesküvést. Tüzetesen megvizsgálták Bender hátrahagyott levelét, sőt még világosság felé fordítva is szemügyre vették. De vízjelek nem voltak benne, és ha lettek volna is, a nagyszerű Osztap titokzatos cikornyái ezáltal se váltak volna világosabbá.

Eltelt három nap. A láthatár tiszta maradt. Sem Bender, sem a teaszűrő, sem a karkötő, sem a szék nem tért vissza. Mindezen élő és élettelen tárgyak a legtalányosabb módon eltűntek.

Az özvegy radikális lépéseket tett. Elment a *Sztargorodszkaja Pravda* kiadóhivatalába; ott gyorsan összekotyvasztották számára a következő hirdetést:

KÖNYÖRGÖK azokhoz, akik ismerik hollétét.

Eltűnt hazulról Bender et., életkora 25-30 év. Zöld zakó, sárga cipő és kék mellény volt rajta. Haja színe barna. Nyomravezető magas jutalmat kap. Értesítést: Gricacujeva, Plehanov utca 15. címre kérek.

- A fiáról van szó? - érdeklődtek részvevően a kiadóhivatalban.
- A férjemről - felelte a szenvedő asszony, és zsebkendőjébe temette arcát.
- Ah, a férjéről!
- A törvényes férjemről. Van talán valami ellenvetésük?
- Ugyan, semmi, semmi. Mindazonáltal nem ártana a rendőrséghez is fordulnia.

Az özvegy megijedt. A rendőrségtől félt. Különös pillantásoktól kísérve távozott.

Három ízben hangzott el a felhívás a *Sztargorodszkaja Pravda* hasábjairól. De a hatalmas birodalom hallgatásba burkolózott. Senki sem akadt, aki tudott volna a sárga cipős, barna férfi hollétéről. Senki sem jelentkezett a magas jutalomért. A szomszédasszonyok pletykáltak.

Az özvegy homloka napról napra, egyre jobban elborult. És különös: a férj fellángolt, mint egy rakéta, elröppent egy szép székkal és egy családi kis szűrővel a fekete égbe - s az özvegy még mindig szerette. Ki tudja megérteni egy nő, kiváltképp egy özvegyasszony szívét?

Sztargorodban már megszokták a villamost, és félelem nélkül szálltak fel rá. A kalauzok érces hangon kiáltozták: „Megtelt!” - és minden úgy ment, mintha az üzembe helyezés még Vlagyimir Krasznoje Szolnisko alatt történt volna. A rokkantak, a nők, a gyermekek és Viktor Mihajlovics Poleszov az elülső peron felől léptek fel a kocsikba. A „Tessék jegyet váltani!” felhívásra Poleszov foghegyről felelte: „Bérlet!” - és állva maradt a vezető mellett. Bérlete nem volt, és nem is lehetett.

Vorobjanyinov és a nagy kombinátor sztargorodi tartózkodása mély nyomot hagyott a városban.

Az összeesküvők gondosan megőrizték a rájuk bízott titkot. Még Viktor Mihajlovics is hallgatott, pedig ugyancsak erősen csiklandozta, hogy az első jöttment orrára kösse izgalmas

értésüléseit. Mikor azonban visszagondolt Osztap ólmos tekintetére és hatalmas vállára, erőt vett magán. Csak a jósnővel beszélgetve könnyített a szívéen.

- Mit gondol, Jelena Sztanyiszlavovna - kérdezte -, mivel magyarázható vezéreink távolmardása?

Jelena Sztanyiszlavovnáat is nagyon érdekelte ez a kérdés, de feleletet adni nem tudott rá.

- Nem gondolja, Jelena Sztanyiszlavovna - folytatta a nyughatatlan lakatos -, hogy e pillanatban valami különleges feladatot hajtanak végre?

A jósnő meg volt győződve, hogy valóban így áll a dolog. Nyilván ugyanez volt a véleménye a vörös gatyás papagájnak is. Úgy nézett Poleszovra kerek, értelmes szemével, mintha így beszélne: „Adj napraforgómagot, és tüstént elmondok neked mindent. Viktor, te kormányzó leszel. Valamennyi lakatos az alárendelted lesz. És az 5-ös számú ház pimasz, beképzelt házmestere továbbra is házmester marad.”

- És nem gondolja, Jelena Sztanyiszlavovna, hogy folytatnunk kellene a munkát? Bármint legyen is, nem szabad ölbe tett kézzel ülnünk!

A jósnő helyeselt és megjegyezte:

- Hiszen Ippolit Matvejevics hős!

- Hős, Jelena Sztanyiszlavovna! Világos. S az a harcias tiszt, aki vele volt? Tettre kész ember! Bármit mondjon is, a dolog nem maradhat ennyiben! Semmiképp sem maradhat.

És Poleszov a tett mezejére lépett. Szabályos időközökben megismétlődő látogatásokat tett a titkos „Kard és Sas Szövetség” valamennyi tagjánál, különösen meggyúrva a „Moszkvai perecek” Odesszai Perecüzem óvatos tulajdonosát, Kiszljarszkij polgártársat. Poleszov láttára Kiszljarszkij elsötétült. A cselekvés feltétlen szükségszerűségének hangoztatása pedig önkívületi állapotba hozta a félénk sütőmestert.

A hét végén valamennyien összegyűltek Jelena Sztanyiszlavovnáánál, a papagájos szobában. Poleszov nem fért a bőrébe.

- Te, Viktor, kerüld a feltűnést - mondta neki a higgadt Gyagyov. - Mit futkározol a városban reggeltől napestig?

- Cselekedni kell! - kiabált Poleszov.

- Cselekedni kell, de kiabálni aztán egyáltalán nem kell. Én, uraim, így képzelem el az egész dolgot: ha egyszer Ippolit Matvejevics kijelentette, az úgy szent. S feltételezhetjük, hogy nem kell már sokáig várnunk. Hogy miként fog minden végbemenni, azzal szükségtelen törődnünk: erre valók a katonák. Mi viszont a polgári részt képviseljük, a városi értelmiséget és kereskedőseget. Ránk nézve mi a fontos? Hogy készen legyünk. Van nálunk valami? Van nálunk központ? Nincsen. Ki áll majd a város élére? Senkink sincs. Pedig ez, urak, a legfontosabb. Azt hiszem, uraim, az angolok nem fognak már tovább cicázni a bolsevikokkal. Ez számunkra az első jel. Minden megváltozik, urak, sőt nagyon hamar. Biztosítom önöket.

- Ebben nem is kételkedünk - mondta Csarusnyikov dölyfösen.

- Nagyon helyes, hogy nem kételkedik. Mi az ön véleménye, Kiszljarszkij úr? És az önké, fiatalság?

Nyikesa és Vlágya egész magatartása a gyors változásba vetett szilárd hitet fejezte ki. Kiszljarszkij pedig, aki a Gyorscsomag kereskedelmi cég főnökének szavaiból azt értette ki,

hogy nem lesz szükség közvetlenül részt venni fegyveres összeütközésekben, örvendezve bólogatott.

- Mit tegyünk hát? - kérdezte Viktor Mihajlovics türelmetlenül.

- Várjon - felelte Gyagyov -, vegyen példát Vorobjanyinov úr kísérijéről. Micsoda ügyesség! Micsoda óvatosság! Észrevették, hogy milyen gyorsan rátért a csavargók felsegélyezésére? Nekünk is így kell cselekednünk. Mi csupán gyermekeken segítünk! S most, urak, ejtsük meg a jelöléseket.

- Ippolit Matvejevics Vorobjanyinovot nemesi marsallnak ajánljuk! - kiáltották a fiatalok, Nyikesa és Vlágya.

Csarusnyikov fitymálóan köhécselt.

- Ugyan, ugyan! Legalább miniszter lesz. Ha nem még több: diktátor!

- De uraim - mondta Gyagyov -, mit beszélnek olyan tizedrangú állásról, mint amilyen egy nemesi marsallé! A kormányzó személyéről kell gondoskodnunk, s nem a marsalléről. Kezdjük el a dolgot a kormányzón. Azt hiszem...

- Éljen Gyagyov úr! - kiabált Poleszov lelkesülten. - Ki más vegye kezébe a kormányzóság gyeplőit?

- Nagyon hízelgő ez a bizalom... - kezdte el Gyagyov.

Csarusnyikov kivörösödve közbevágott.

- Ezt a kérdést alaposabb megfontolás tárgyává kellene tenni, urak - mondta elakadó hangon.

Igyekezett elkerülni Gyagyov tekintetét.

A Gyorscsomag tulajdonosa büszkén nézegette csizmáját, amelyre néhány szál faforgács tapadt.

- Nincs ellenvetésem - jelentette ki.

- Szavazzunk hát. Titkos vagy nyílt szavazást kívánnak?

- Szükségtelen szovjet módszerrel élünk - szólt Csarusnyikov sértődötten -, szavazzunk becsületesen, európai módra: titkosan.

Papírlapokkal szavaztak. Gyagyovra négy szavazat esett. Csarusnyikovra kettő. Valaki tartózkodott a szavazástól. Kiszljarszkij arca elárulta, hogy ő volt. Nem akarta elrontani jó viszonyát a jövődi kormányzóval, bármelyiket választják is meg.

Mikor a reszkető Poleszov kihirdette a becsületes európai szavazás eredményét, nehéz csend ereszkedett a szobára. Mindenki azon iparkodott, hogy ne nézzen Csarusnyikovra. A megbukott kormányzójelölt úgy ült ott, mint akit leköptek.

Jelena Sztanyiszlavovna nagyon sajnálta. Ő volt, aki rá szavazott; a második szavazatot pedig a választási ügyekben járatos Csarusnyikov maga adta le magára.

A jószívű Jelena Sztanyiszlavovna azonnal szót emelt:

- Javaslom, hogy polgármesternek mindazonáltal monsieur Csarusnyikovot válasszuk meg.

- Miért mindazonáltal? - vetette ellen a nagylelkű kormányzó. - Nem mindazonáltal, hanem éppen őt és senki mást. Csarusnyikov úr társadalmi tevékenysége jól ismert mindannyiunk előtt.

- Kérjük, kérjük! - kiáltoztak valamennyien.

- Megejtettnek nyilváníthatom a választást?

A leköpött Csarusnyikov feléledt, sőt tiltakozni kezdett:

- Nem, nem, nem; szavazást kérek. A polgármestert még inkább szavazás útján kell megválasztani, mint a kormányzót. Ha már ennyi bizalmat kívánnak nekem az urak előlegezni, nagyon kérem, hogy szavazzanak.

A papírlapok behulltak egy üres cukrosdobozba.

- Hat szavazat mellette - mondta Poleszov -, egy papírlap pedig üres.

- Gratulálok, polgármester úr! - szólt Kiszljarszkij, akinek arcáról lerítt, hogy megint ő tartózkodott a szavazástól. - Gratulálok!

Csarusnyikovval madarat lehetett volna fogatni.

- Egy kis frissítő nem fog ártani, kegyelmes uram - fordult Gyagyovhoz. - Ugorjék csak át, Poleszov, az Októberbe. Van pénze?

Poleszov titokzatos kézmozdulatot tett és elszaladt. A választásokat ideiglenesen félbeszakították, és csak vacsora közben folytatták.

Tankerületi gondnoknak a nemesi gimnázium hajdani igazgatóját, Raszpopovot jelölték, aki jelenleg antikvárius volt. Mindenki dicsérte, csak Vlágya tiltakozott váratlanul ellene, akiben három pohárka vodka dolgozott:

- Lehetetlen megválasztanunk. Az érettségien kettést adott logikából.

Valamennyien nekiestek Vlágának.

- Ily sorsdöntő órában nem szabad saját javunkkal törődnünk! - kiabáltak neki. - Gondoljon a hazára.

Vlágát oly gyorsan levették a lábáról, hogy maga is kínzójára szavazott. Raszpopovot egyhangúlag választották meg, egy szavazólap üres maradt.

Végigmenve az ismerősök és rokonok névsorán, megválasztották a rendőrfőkapitányt, a Súly- és Mértékhitelítő Hivatal főnökét, a főszámvevőt, az illetékügyi, adóügyi és gyári felügyelőt; betöltötték a kerületi ügyész, a törvényszéki elnök, a titkár és bírák üresedésben levő állásait; kijelölték a zemsztvo- és kereskedő-önkormányzatok, az árvaszék s végül az előljáróság elnökeit. Jelena Sztanyiszlavovná a „Tejcsöpp” és a „Fehér virág” egyesületek védnő-nőjévé választották meg. Nyikesát és Vlágát, fiatal korukra való tekintettel, különleges megbízatású tisztviselőkké nevezték ki a kormányzó mellé.

- Bocs-csánat! - kiáltott fel egyszerre Csarusnyikov. - A kormányzónak két egész hivatalnokot? Hát nekem?

- Státus szerint - ellenkezett a kormányzó szelíden - a polgármestert különleges megbízatású hivatalnokok nem illetik meg.

- Akkor hát titkárt.

Gyagyov beleegyezett. Jelena Sztanyiszlavovna is felélénkült.

- Nem lehetne-e... - kezdte elpirulva. - Van egy fiatalember ismerősöm, nagyon kedves és jól nevelt ifjú. Madame Cserkeszova fia... Nagyon, nagyon kedves, nagyon tehetséges. Jelenleg állástalan. A munkaközvetítő hivatalban van nyilvántartva. Megígérték neki, hogy hamarosan elhelyezik valamelyik szövetkezetnél... Nem vehetné maga mellé? Az anyja rendkívül hálás lesz.

- Talán - felelte Csarusnyikov kegyesen. - Mi az önök véleménye, uraim? Jól van. Azt hiszem, sikerülni fog.

- Így hát, ha nem tévedek, nagy általánosságban elintéztünk mindent - állapította meg Gyagyov. - Vagy nem?

- S velem mi lesz? - hallatszott egyszerre egy vékony, izgatott hang.

Valamennyien megfordultak. A sarokban, a papagáj mellett, lesújtottan állt Poleszov. Fekete szempilláira könnyek buggyantak ki. Mindnyájan nagyon röstelkedtek. A vendégeknek nyomban eszükbe jutott, hogy Viktor Mihajlovics vodkáját isszák, aki emellett a „Kard és Sas Szövetség” sztargorodi alakulatának egyik fő szervezője.

Jelena Sztanyiszlavovna halántékához kapott, és ijedten felkiáltott.

- Viktor Mihajlovics! - sápítoztak mind. - Galambocskám! Kedvesem! Hát nem szégyelli magát? Miért állt a sarokba? Jöjjön ide azonnal!

Poleszov közelebb lépett. Szenvedett. Kardszövetségi fegyvertársaitól nem várt ennyi tapintatlanságot.

Jelena Sztanyiszlavovna képtelen volt uralkodni magán.

- Urak, ez szörnyűség! - mondta. - Hogyan feledkezhetek meg a valamennyiünknek oly drága Viktor Mihajlovicsról?

Felkelt székéről, és megcsókolta a lakatos-arisztokrata füstös homlokát.

- Nem lehetne-e Viktor Mihajlovicsból méltó tankerületi gondnok vagy rendőrfőkapitány?

- Nos, Viktor Mihajlovics? - kérdezte a kormányzó. - Akar gondnok lenni?

- Hát persze; kitűnő, humánus gondnok lesz belőle - pártolta a polgármester, és homlokát ráncolva, lenyomott egy torkán akadt gombát.

- És Raszpo-opov? - nyújtotta el Viktor Mihajlovics sértődötten. - Hiszen már Raszpopovot nevezték ki!

- Igaz; mi történjék Raszpopovval?

- Tegyük talán tűzoltóparancsnokká?

- Tűzoltóparancsnokká? - lobbant fel hirtelen Viktor Mihajlovics.

Tűzoltókocsik, szikrázó lángnyelvek, trombitaharsogás és dobpergés villant el egy másodperc alatt lelki szemei előtt. Balták csillogtak, füstölgő fáklyák lobogtak, a föld meghasadt, és hollófekete sárkányok röptették a kigyulladt városi színház felé.

- Tűzoltóparancsnokká? Én akarok tűzoltóparancsnok lenni!

- Akkor pompás! Gratulálok. Mától fogva ön a tűzoltóparancsnok.

- A tűzörség virágzására! - szólt a tőzsdetanács elnöke gúnyosan.

Valamennyien Kiszljarszkijra támadtak:

- Ön mindig baloldali volt! Ismerjük!

- Már mennyiben vagyok én baloldali, urak?

- Tudjuk, tudjuk!

- Baloldali!

- Minden zsidó baloldali!

- Istenemre, nem értem az ilyen tréfát, urak.

- Baloldali, baloldali, ne titkolja!

- Éjjel Miljukovot látja álmában!

- Kadet! Kadet!

- A kadetok adták el Finnországot, és fogadtak el pénzt a japánoktól! - bődült el egyszerre Csarusnyikov. - Ők lázították fel az örményeket!

Kiszljarszkij nem bírta elviselni az alaptalan vádak özönét. A tőzsdetanács elnöke sápadtan, csillogó szemmel fogózott meg egy szék támlájában, és csengő hangon tett hitet:

- Mindig októbrista voltam, és az is maradok.

Boncolgatni kezdték, hogy ki melyik párttal rokonszenvez.

- A demokrácia mindenk fölött áll, urak - jelentette ki Csarusnyikov. - Városi önkormányzatunk demokratikus kell hogy legyen. De kadetkák nélkül. Elég mocskot fröcskölték ránk tizenhétben!

- Remélem - érdeklődött a kormányzó csípősen -, hogy közöttünk nincsenek úgynevezett szociáldemokraták?

Az októbristáknál, akiket a gyűlésen Kiszljarszkij képviselt, senki sem volt baloldalibb. Csarusnyikov „közép”-nek vallotta magát. A szélsőjobboldalon a tűzoltóparancsnok állt. Annyira jobboldali volt, hogy még azt sem tudta, melyik párthoz tartozik.

A háborúra terelődött a szó.

- Ha nem ma, holnap - jelentette ki Gyagyov.

- Lesz háború, lesz.

- Tanácsolom, hogy lássuk el magunkat, amivel csak lehet, míg nem késő.

- Azt hiszi? - nyugtalankodott Kiszljarszkij.

- Mért, maga mit gondol? Talán azt képzei, hogy a háború alatt lehet majd kapni valamit? A liszt abban a pillanatban eltűnik az üzletekből! Az ezüstpénzt mintha a föld nyelné el; mindenféle papírbankó kerül forgalomba, pénzzel egyenjogúsított bélyegek és effélék.

- A háború elhatározott tény.

- Ki-ki ahogy akarja - mondta Gyagyov -, én azonban minden szabad vagyonomat elsőrendű szükségleti cikkek bevásárlásába fektetem. Ugyanezt tanácsolom önöknek is. Nyomatékosan tanácsolom.

Poleszov elmosolyodott.

- Ugyan! Hogyan fognak harcolni a bolsevikok? Mivel? Mivel fognak hadat viselni? Régi puskákkal? És a légiflotta? Egy tekintélyes kommunista mondta nekem, hogy... na, mit gondolnak, mennyi repülőgépük van?

- Vagy kétszáz!

- Kétszáz? Nem kétszáz, hanem harminckettő! Amivel szemben Franciaországnak nyolcvanezer.

- Bizony... Így állnak a bolsevikok.

Éjfél után széledtek szét. A kormányzó a polgármesterrel tartott. Mindkettő erőltetett feszességgel lépdelt.

- Kormányzó! - mondta Csarusnyikov. - Milyen kormányzó vagy, hiszen nem is vagy tábornok?

- Polgári tábornok leszek, ha megpukkadsz is. Ha kedvem tartja, le foglak csukatni. Csücsülni fogsz, barátom.

- Engem nem lehet lecsukatni. Engem megválasztottak, bennem megbíztak.

- Egy megválasztottért két meg nem választottat adnak.

- Kikérem magamnak az ilyen élceket! - ordított hirtelen Csarusnyikov, ahogy csak a torkán kifért.

- Mit kiabálsz, ostoba? - kérdezte a kormányzó. - A rendőrségen akarsz az éjszakát tölteni?

- Engem nem tarthatnak éjszakára a rendőrségen - felelte a polgármester. - Szovjettisztviselő vagyok...

Tündököltek a csillagok. Varázslatos éjszaka volt. A Második Szovjet utcában a kormányzó folytatta vitáját a polgármesterrel.

Sevillától Granadáig

Pardon - és hol van Fjodor atya? Hol van a Frol és Lavr templom megnyírt papja? Ha nem tévedünk, a Vinogradnaja utcába készült, a 34-es számú házba, Brunsz polgártárshoz. Hol van hát ez az angyalmezbe öltözött kincshajhász, halálos ellensége Ippolit Matvejevics Vorobjanyinovnak, aki most a sötét folyosón áll őrt a páncélszekrény mellett?

Fjodor atya eltűnt. Elvitte az ördög. Állítólag a Doni Vasút Popasznaja állomásán látták. Forróvizes teáskannával szaladgált a peronon.

Fjodor atya emésztette magát. Szeretett volna meggazdagodni. Bebarangolta Oroszországot; hogy felkutassa Popova tábornokné garnitúráját, amelyben, be kell vallanunk, nincsen semmi.

Beutazta a szentatya Oroszországot. Csak leveleket írt feleségének.

Fjodor atya a harkovi pályaudvarról írt levelet feleségének N. városába.

Galambocskám, Katyerina Alekszandrovna!

Nagyot vétkeztem ellened. Magadra hagytalak, szegényt, ilyen időben.

Mindent el kell neked sorjában mondanom. Meg fogsz érteni, és remélem, helyesled eljárásomat.

Természetes, hogy nem álltam be és nem is szándékoztam beállni semmiféle szektába; Isten mentsen.

Most olvass figyelmesen. Hamarosan megváltozik az életünk. Emlékszel, beszéltem neked a gyertyagyárról. Meglesz a gyárunk, s lesz talán még egyebünk is. Nem lesz többé szükség arra, hogy magad főzd az ebédet, s hozzá kosztosokat is végy. Elutazunk Szamarába, és cselédet fogadunk.

A következőkről van szó (tartsd mélységesen titokban, és senkinek se beszélj róla, még Marja Ivanovnáknak sem): kincset keresek. Emlékszel a megboldogult Klavgyija Ivanovna Petuhovára, Vorobjanyinov anyósára? Klavgyija Ivanovna halála előtt meggyóna nekem, hogy sztargorodi házában, az egyik szalonszékben (összesen tizenkettő volt) rejtette el briliánsait.

Te, Katyénka, ne gondold, hogy tolvaj vagyok. Klavgyija Ivanovna rám testálta ezeket a briliánsokat, és lelkemre kötötte, hogy mentsem meg őket Ippolit Matvejevicstől, régi kínozójától.

Lám, ezért hagytalak ott téged; szegény, oly váratlanul. Így hát ne neheztelj rám!

Megérkeztem Sztargorodba, és képzeld, ott találtam ezt a vén szoknyavadászt is. Valahogy megtudta a dolgot. Nyilván kízással vette ki az öregasszonyból halála előtt. Borzasztó ember! S egy megátalkodott gonosztevő van mellette - banditát bérelt fel magának. Egyenesen rám támadtak, el akartak tenni láb alól. De velem nem könnyű kibabrálni; nem hátráltam meg.

Először hamis úton indultam el. A Vorobjanyinov-házban (ahol most egy jótékonyági intézmény van) egy széket találtam; viszem bútoromat haza a Sorbonne fogadóba, és egyszerre egy mellékutcából üvöltve előugrik valaki; nekem esett, mint az oroszlán, és megragadta a széket. Hajszálon múlt, hogy verekedésre nem került a sor. Szégyenbe akart dönteni. Aztán alaposabban szemügyre vettem; nézem: Vorobjanyinov. Képzeld el: pucér a képe, és a feje is csupasz; hogy nem röstelli magát vénségére, a kalandor.

A széket összetörtük - semmi sem volt benne. Akkor jöttem rá, hogy hamis útra tévedtem. Ez, persze, nagyon lesújtott.

Dühös voltam, és a bujálkodó arcába vágtam az igazságot.

- Micsoda szégyen - mondom - vénségére! Hová züllöttek manapság az emberek Oroszországban - mondom -, hogy egy nemesi marsall rátámad Isten szolgájára, mint egy oroszlán, és azt hányja szemére, hogy pártonkívüli. Maga - mondom - aljas ember; Klavgyija Ivanovna hóhéra, aki oly vagyona vadászik, mely most nem a sajátja, hanem állami tulajdon.

Elszégyellte magát és elkotródott - bizonyára meg sem állt a legközelebbi nyilvánosházig.

Én meg hazamentem a Sorbonne fogadóba, és a további terven kezdtem töprengeni. És rájöttem arra, ami ennek a borotvált hülyének sohasem jutott volna az eszébe: elhatároztam, hogy felkutatom azt, aki a rekvirált bútorokat szétszította. Képzeld, Katyénka - nemhiába tanultam a jogi karon -, hasznomra vált. Megtaláltam az embert. Már másnap megtaláltam. Varfolomejics nagyon jóra való öreg. Egyedül él vén nagyjával, nehéz munkával keresi meg kenyerét. Átadta nekem az összes okmányokat. Igaz, hogy meg kellett jutalmaznom ezért a szolgálatáért. Pénz nélkül maradtam (de erről később). Kiderült, hogy mind a tizenkét szalonszék a Vorobjanyinov-házból Brunsz mérnökhöz került, a Vinogradnaja utca 34-es számú házba. Gondold csak meg, hogy valamennyi szék egyetlen emberhez került, amit remélni sem mertem (attól féltem, hogy a székek különböző helyekre kerültek). Nagyon megörültem. A Sorbonne-ban aztán megint találkoztam azzal a gazember Vorobjanyinovval. Alaposan elláttam a baját, és nem sajnáltam bandita barátját sem. Nagyon aggódtam, hogy rájönnek titkomra, és elrejtőztem a szállodában, amíg csak el nem utaztak.

A helyzet mármost az, hogy Brunsz 1923-ban Sztargorodból Harkovba költözött, ahová szolgálattételre osztották be. A ház mestertől megtudtam, hogy magával vitte minden bútort, és nagyon vigyáz rá.

Most Harkovban ülök, a pályaudvaron, és a következők miatt írok. Először, nagyon szeretlek és sokat gondolok rád, másodsor pedig Brunsz már nincs itt. De ne csüggedj. Brunsz most Rosztovban dolgozik, a Novorosz cementnél, ahogy megtudtam. A pénzből teljesen kifogytam. Egy óra múlva indulok vegyesvonattal. Légy szíves, menj át a sógorhoz, kérj tőle ötven rubelt (ennyivel adósom, és megígérte, hogy visszaadja), és küldd el Rosztovba: főposta, poste restante, Fjodor Ivanovics Vosztrikovnak. Költségkímélés céljából postautalványon küldd. Harminc kopejkába fog kerülni.

Miről beszélnek odahaza a városban? Mi újság?

Volt nálad Kondratyevna? Mondd meg Kirill atyának, hogy hamarosan visszatérek: úgy állítsd be a dolgot, hogy haldokló nénikémhez utaztam Voronyezsbe. Spórolj. Jevsziyignyejev még nálunk ebédel? Add át neki üdvözetemet. Mondd, hogy nénikémhez utaztam.

Milyen az időjárás? Itt, Harkovban, nyár van. Forgalmas város: az Ukrán Köztársaság központja. Úgy tűnik fel, mintha egy vidéki kisvárosból külföldre kerültem volna.

Csináld a következőket:

1. Nyári reverendámat küldd tisztítóba (jobb három rubelt fizetni a tisztításért, mint újat venni). 2. Vigyázz az egészségedre. 3. Ha majd Gulenykának írsz, említsd meg mellesleg, hogy Voronyezsbe utaztam nénikémhez.

Tiszteltetek minden ismerőst. Mondd, hogy hamarosan megérkezem.

Szeretettel csókollak, öllelek és áldalak. Férjed, Fegya

NB. - Hol nyargal most Vorobjanyinov?

A szerelem kiszárítja az embert. A bika bömböl a szenvedélytől. A kakas nem találja helyét. A nemesi marsall étvágyát veszíti.

Ippolit Matvejevics a kocsmában hagyta Osztapot és Ivanopulo diákot, maga pedig belopózott a rózsaszínű házikóba, és elfoglalta helyét a páncélszekrény mellett. A Kasztíliába induló vonatok dübörgését és a horgonyukat felszedő hajók csobogását hallotta.

*Kialudtak Alpujarras
Aranyos vidékei...*

Szíve kalimpált, mint egy inga. Füle csengett.

*A gitár szava ha hív,
Szép kedvesem, gyere ki!*

A folyosón nesz támadt. A páncélszekrény fagyos hideget lehelt.

*Sevillától Granadáig
Csöndbe borult minden táj itt.*

A tolltartókban gramfonok nyögtek. A gyorsfőzők méhekként zümmögtek.

*S nem hangzik az éjen át
Csak kardpengés s szerenád.*

Egyszóval, Ippolit Matvejevics feje búbjáig szerelmes volt Liza Kalacsovába.

Sokan elmentek a folyosón Ippolit Matvejevics mellett, de valamennyiből vagy dohány vagy vodka vagy gyógyszer vagy áporodott káposztaleves szaga áradt. A folyosó sötétjében az embereket csak szagukról vagy lépteik súlyáról lehetett megkülönböztetni. Liza nem ment el mellette. Ebben Ippolit Matvejevics bizonyos volt. Liza nem dohányzott, nem ivott vodkát, és nem hordott szögekkel kivert csizmát. Nem terjeszthetett jód- vagy füstölt halszagot. Belőle csak tejbe főtt rizskása vagy ízletesen elkészített széna illata áradhatott, amivel Nordmann-Szeverova úrnő oly sokáig táplálta Ilja Repint, a hírneves művészt.

De most egyszerre könnyű, bizonytalan léptek kopogtak feléje. Valaki közeledett a folyosón, bele-beleütkezve rugalmas falaiba és édesen dünnyögve.

- Ön az, Jelizaveta Petrovna? - kérdezte Ippolit Matvejevics halk zefírhangon.

Egy basszus felelt vissza:

- Mondja, kérem, hol laknak itt Pfefferkornék? Az ember az orra hegyéig sem lát a sötét-ségben.

Ippolit Matvejevics ijedten elhallgatott. Pfefferkornék látogatója értetlenkedve várta a választ, s mivel hasztalan várta, tovább tapogatózott.

Liza csak kilenc óra tájban jött. Karamellzöld esti égbolt borult az utca fölé, mikor a házból kiléptek.

- Merrefelé sétáljunk? - kérdezte Liza.

Ippolit Matvejevics Liza fehér arcába nézett, s ahelyett, hogy egyenesen így felelt volna: „Itt állok az ablak alatt, Inesilia”, terjengősen és unalmasan arról kezdett beszélni, hogy rég nem volt Moszkvában, és hogy Párizs összehasonlíthatatlanul szebb a „Fehérfalú Városnál”, amely, bárhogyan nézzük is a dolgot, terv nélkül épült, szétszórt, nagy falu maradt.

- Nem ilyen Moszkvára emlékszem én, Jelizaveta Petrovna. Ma mindenben fukarság érződik; mi viszont, annak idején, ugyancsak nem sajnáltuk a pénzt. Van egy ilyen dal: „Az életben csak egyszer élünk.”

Végigmentek az egész Precsisztyenszkij körúton, és kiérték a rakpartra, a Megváltó Krisztus templomához.

A Moszkva folyó hídján túl feketésbarna róka farkak húzódtak. A Moszkvai Állami Villanyerőmű kéményei hajóhadként ontották a füstöt. Villamosok csilingelve dübörögtek a hidakon keresztül. A folyón csónakok úsztak. Egy harmonika szomorúan nyekergett.

Liza Ippolit Matvejevicsbe karolt, és elmondta neki minden keservét. Civódását férjével, nehéz életét a hallgatózó exkémikus szomszédok között és az egyhangú vegetariánus étkezést.

Ippolit Matvejevics figyelte és latolgatott. Démonok ébredtek fel benne. Nagyszerű vacsoráról ábrándozott. Arra a következtetésre jutott, hogy egy ilyen asszonykát valamivel el kell kábítani.

- Menjünk színházba - javasolta.

- Inkább moziba - mondta Liza. - A mozi olcsóbb.

- Ó, mit számít a pénz! Ilyen éjszaka bűn még csak beszélni is a pénzről.

A felszabadult démonok, mit sem törődve a viteldíjjal, kocsiba ültették és az Ars moziba röptették a párocskát. Ippolit Matvejevics mintaszerű gavallérként viselkedett: a legdrágább jegyeket váltotta. Egyébként nem tudták az előadás végét bevárni. Liza megszokta, hogy olcsó helyeken, a vászonhoz közel üljön, és a drága harmincegyedik sorból rosszul látott.

Ippolit Matvejevics zsebében ott simult annak az összegnek a fele, melyet a koncessziósok a sztargorodi összeesküvőktől sarcoltak. Ez nagy pénz volt a fényűzésről leszokott Vorobjanyinov számára. Most, a könnyű szerelem lehetőségének izgalmaiban, széles lendületével készült Lizát elvakítani, amire tökéletesen rátermettnek érezte magát. Büszkén gondolt arra, milyen könnyen diadalmaskodott valaha a gyönyörű Jelena Bour szívében. Az esztelen és nagystílusú pénzszerzés lényéhez tartozott. Híres volt Sztargorodban, mint sima modorú és gyakorlott társalgó. Nevetségesnek tűnt fel előtte, hogy egész régi-rezsimbeli csillogását egy kis szovjet asszonyka meghódítására fecsérelje, aki még semmit sem látott és értett a világból.

Rövid unszolás után Ippolit Matvejevics a Moszkvai Vendéglátó Szövetkezetek mintáétermébe, a Prágába vitte Lizát: a legjobb helyre Moszkvában, mint Bender felvilágosította.

A Prága elbűvölte Lizát számtalan tükrével, fényözönével és virágcserepeivel. Ezt meg lehetett bocsátani Lizának: még sohasem fordult meg mintavendéglőkben. De a tükörterem egészen váratlanul meglepte magát Ippolit Matvejevicset is. Elmaradt a világtól, elszokott az éttermektől. Most határozottan szégyellte szögletes orrú csizmáját, háború előtti, divatjamúlt nadrágját és ezüstös csillagokkal behintett, holdszínű mellényét.

Mindketten megzavarodtak, és kizökkentek önbizalmukból a meglehetősen vegyes összetételű közönség láttára.

- Menjünk oda, a sarokba - ajánlotta Vorobjanyinov, jóllehet voltak szabad asztalok az emelvény mellett is, ahol a zenekar divatos egyveleget kornyikált a *Bajadér*-ből.

Liza, aki érezte, hogy mindenki őt nézi, előre indult. Vorobjanyinov, a nőhódító arslán, elfogultan ment utána. Az arslán elnyűtt nadrágja buggyosan lógott le sovány hátuljáról. A nőhódító magába roskadt, s hogy zavarát leplezze, törülgetni kezdte csíptetőjét.

Senki sem jött az asztalukhoz. Ippolit Matvejevics ezt nem várta. S ahelyett, hogy gálánsan elbeszélgetett volna hölgyével, hallgatott, gyötrődött, bátortalanul zörgetett a hamutartóval az asztalon, és szakadatlanul köhécselt. Liza kíváncsian nézelődött maga körül, s szintén hallgatott; a némaság feszélyezővé vált.

- Legyen szíves! - horkant Ippolit Matvejevics a mellettük elrobogó közlekedési dolgozókra.

- Azonnal! - kiáltották vissza a pincérek menet közben.

Végül is hozták az étlapot. Ippolit Matvejevics megkönnyebbülten merült a tanulmányozásába.

- Kicsit sok - dűnnyögte maga elé -, borjúkotlett kettő huszonöt, filé kettő huszonöt, vodka öt rubel.

- Öt rubel a nagy korsó - közölte a pincér, türelmetlenül tekingetve körül.

„Mi van velem? - rémült el Ippolit Matvejevics. - Nevetségessé teszem magam.”

- Parancsoljon - fordult Lizához elkésett udvariassággal. - Méltóztassék választani. Mit eszik?

Lizának kellemetlen volt a helyzet. Láta, hogy a pincér milyen gőgösen néz kísérijére, s ebből megértette, hogy az nem úgy viselkedik, mint ahogy ezen a helyen szoktak.

- Semmi étvágyam sincs - felelte elakadó hangon. - Vagy várjon csak... Mondja, elvtárs, nincs maguknál valami vegetáriánus étel?

A pincér türelmetlenül topogott egy helyben.

- Vegetáriánus ételt nem tartunk. Talán sonkás omlettet?

- Akkor már inkább hozzon nekünk virslit - tőkélt el magát Ippolit Matvejevics. - Ugye, eszik virslit, Jelizaveta Petrovna?

- Igen.

- Hát akkor virslit. Ezt itt, az egy rubel huszonötöst. És egy palack vodkát.

- Vodka csak korsóban van.

- Akkor egy nagy korsót.

A közlekedési dolgozó ártatlan szemekkel nézett a védtelen Lizára.

- A vodkához mit parancsol? Friss kaviárt? Lazacot? Halpirogot?

Ippolit Matvejevicsben tovább háborgott az anyakönyvvezető.

- Nem kell - mondta kellemetlen durvasággal. - Sós uborka mibe kerül maguknál? Hát jó; adjon kettőt.

A pincér elrobogott, s az asztalra újra némaság ereszkedett. Elsőnek Liza szólalt meg:

- Itt sohasem voltam. Nagyon kedves hely.

- Igen - nyújtotta el Ippolit Matvejevics, számolgatva magában, hogy mennyibe is fog kerülni a vacsora.

„Sebaj - gondolta -, iszom egy kis vodkát, és visszatér a régi énem. Igazán furán viselkedem.”

Ivott egy pohárával, uborkát harapott hozzá, de a régi énje csak nem tért vissza. Még jobban elkomorodott. Liza nem ivott. A kényszeredettség nem enyhült.

E percben asztalukhoz lépett valaki, és negédes pillantást vetve Lizára, virágot kínált.

Ippolit Matvejevics úgy tett, mintha észre se venné a bajszos árust, de ez nem mozdult. Jelenlétében nyájas szavakat mondani teljességgel lehetetlen volt.

A zenekari műsor egy időre megmentette a helyzetet. Egy barna képű férfi jelent meg az emelvényen, szmokingban és lakkcipőben.

- Újra találkoztunk hát - szólt le a közönséghez fesztelenül. - Zenekari műsorunk következő száma a világhírű orosz népdalénekesnő, Marjina Roscsa környékének kedvence, Varvara Ivanovna Godlevszkaja. Varvara Ivanovna! Méltóztassék!

Ippolit Matvejevics csak ivott és hallgatott. Minthogy Liza nem ivott, és egyre hazakérezkedett, sietnie kellett, hogy az egész korszó elfogyjon.

A világhírű népdalénekesnő után egy bársonytolsztovkás kupléénekes lépett ki a pódiumra, és dalolni kezdte:

*Jártok,
Örökké kószáltok,
Mintha vakbélgyulladások
A járással, kószálással
Jóllakathatnátok...
Jártok,
Ta-ra-ra!*

Ippolit Matvejevics hangulatba jött a szesztől, és a mintaétterem többi látogatóival együtt, akiket még félórával előbb faragatlan tuskóknak és pénzéhes szovjet banditáknak tartott, ő is tenyerével verte ki a taktust, és ismételte a refrént:

*Jártok,
Ta-ra-ra...*

Többször felugrott, és bocsánatot sem kérve, kitámolygott a toalettbe. A szomszédos asztalok már bácsinak nevezték, és sörrel kínálgatták. De nem ült át hozzájuk: hirtelen büszke és gyanakvó lett. Liza eltökélten felállt.

- Megyek. Maga csak maradjon. Nem kell, hogy elkísérjen.

- Ugyan, miért? Mint nemesember, nem engedhetem meg! Szenyor! Fizetek! Bugrisok!...

A számlát sokáig vizsgálta, ide-oda himbálózva a széken.

- Kilenc rubel húsz kopejka? - dörmögte. - Talán oda adjam a lakáskulcsot is, ahol a pénz hever?

Ippolit Matvejevics végül is a pincérnek kellett kitámogatni. Liza nem szaladhatott el, mert a ruhatári szám a nagyvilági arszlánnál volt.

Az első mellékutcában Ippolit Matvejevics vállával rádült Lizára, és fogdosni kezdte. Liza némán elhúzódott.

- Menjünk szállodába! - unszolta Vorobjanyinov.

Liza kitepte magát a keze közül, és vaktában orrába vágott öklével a nőhódítónak. Az arany nyerges csíptető egyensúlyát veszítve leesett, és a szögletes csizmaorr alá került, ahol ropogva szilánkokra tört.

*Ó, égi zefír,
Lebegő, langy, balzsamos ír!*

Liza zokogva futott haza Szerebrjanij sikátoron át.

*S zúgó folyó,
Siető, rohanó
Guadalquivir...*

A megvakult Ippolit Matvejevicsnek inába szállt a bátorsága, és a másik irányban kezdett botorkálni.

- Fogják meg! Tolvaj! - kiáltozott.

Aztán sokáig sírt, és sűrű könnyhullatások között megvette egy vénasszony valamennyi perecét, kosarával együtt. Kiért az elhagyatott és sötét Szmolenszkij vásártérre, ott sokáig ódögött, szanaszét dobálva a pereceket, mint magvető a magot. Közben fülsértő hangon kurjongatott:

*Jártok,
Örökké kószáltok...*

Majd összebarátkozott egy kocsissal, kitárta előtte lelkét, és zagyván elmondta a briliáns ügyet.

- Vidám öregúr! - kiáltott fel a kocsis.

Ippolit Matvejevicsnek valóban jókedve kerekedett. Nyilvánvaló, hogy vidámsága az illendőség szabályaiba ütközhetett, mert tizenegy óra körül a rendőrőrszobán ébredt fel. A kétszáz rubelből, amellyel oly szégyenletesen kezdte el a szórakozások és élvezetek éjszakáját, mindössze tizenkettő maradt a zsebében.

Az volt az érzése, hogy menten meghal. Fájt a gerince, sajgott a mája, fejébe pedig mintha ólomsapkát nyomtak volna. De mindennél rettenetesebb volt, hogy a szó szoros értelmében nem emlékezett vissza, hol és hogyan költhetett el ilyen borzasztó sok pénzt. Útközben hazafelé be kellett mennie egy látszerészhez, hogy új üvegeket tétessen a csíptető foglalatába.

Osztap sokáig, álmélkodva nézte az elázott Ippolit Matvejevicset, de semmit sem szólt. Hideg volt és harcra kész.

A büntetés-végrehajtás

Az árverés öt órákor kezdődött. A tárgyak megtekintésére négytől bocsátották be a polgárokat. Barátaink háromkor jelentek meg, és egy álló órán keresztül nézegették a szomszédos teremben a gépipari kiállítást.

- Ha minden jól megy, és kedvünk szottyán rá, holnap már akár meg is vehetjük ezt a mozdonyocskát - mondta Osztap. - Kár, hogy az ára nincsen feltüntetve. Mégiscsak kellemes dolog, ha az embernek saját mozdonya van.

Ippolit Matvejeviccsel forgott a világ. Csak a székek jelentettek támpontot számára. Nem is tudott előbb elszakadni tőlük, csak akkor, mikor a kikiáltó, csodás, „elszakíthatatlan” nadrágban és orosz overcoatból készült, remekbe szabott zakóban, fellépett a dobogóra.

A koncessziósok jobbra a negyedik sorban foglaltak helyet. Ippolit Matvejeviccsen erős izgalom lett úrrá. Azt hitte, hogy azonnal a székeket fogják árverezni, de sorszámuk negyvenharmadik volt, és előbb a szokásos árverési limlom került kalapács alá: hiányos márkás szervizek, mártásos tálak, ezüst pohártartó, Perunyin festőművész tájképe, gyöngyretikül, egészen új gyorsforraló, Napóleon-szobor, vászon melltartók, egy gobelin: *Vadkacsavadász*, és hasonló vacak. Túrni és várni kellett. Várni nagyon nehéz volt: ott állt valamennyi szék; a cél közel volt, kézzel el lehetett érni.

„Lenne itt felfordulás - gondolta Osztap, végignézve az árverési közönségen -, ha megtudnák, milyen hal kerül ma tálra e székek meze mögött.”

- Egy igazságszolgáltatást jelképező alak! - hirdette ki a kikiáltó. - Bronzból. Hibátlan. Öt rubel. Ki ad többet? Hat és fél jobbra; hét hátul. Nyolc rubel az első sorban a középen. Nyolc rubel, másodszor, a középen. Harmadszor. Az első sorban, a középen.

Az első sorbeli polgártárshoz nyomban odapenderült egy fiatal leány, a pénz átvételét igazoló nyugtával.

A kikiáltó kalapácsa kopogott. Főúri eredetű hamutálcák, baccarat-üveg, porcelán púderdoboz talált gazdára. Kínosan telt az idő.

- III. Sándor bronz mellszobra. Levélnehezékül szolgálhat. Egyébre, azt hiszem, aligha jó. Árverésre kerül ajánlási áron III. Sándor mellszobra.

A közönség körében nevetni kezdtek.

- Vegye meg, marsall - csipkelődött Osztap -, ön, ha jól tudom, szereti az ilyesmit.

Ippolit Matvejevics nem vette le szemét a székekről, és hallgatott.

- Nincs ajánlat? III. Sándor bronz mellszobra nem kerül árverésre. Egy igazságszolgáltatást jelképező alak. Nyilván párja az imént megvettnek. Vaszilij, mutassa meg a közönségnek az *Igazságszolgáltatás*-t. Öt rubel. Ki ad többet?

Az első sorból, a középen, szuszogás hallatszott. Az előbbi polgár, úgy látszik, teljes példányszámban kívánta birtokába venni az *Igazságszolgáltatás*-t.

- Öt rubel: bronz Igazságszolgáltatás.

- Hat! - mondta a polgár eltökélten.

- Hat rubel, a középen. Hét. Kilenc rubel, hátul jobbra.

- Kilenc és fél - mondta halkán az *Igazságszolgáltatás* kedvelője, kezét feltartva.

- És fél, a középén. Kilenc és fél, másodszor, a középén. Kilenc és fél, harmadszor.

A kalapács lekoppant. Az első sorbeli polgárhoz odaperdült a fiatal leány.

Az fizetett, és átfurakodott a másik szobába a bronzáért.

- Tíz szék egy kastélyból! - mondta hirtelen a kikiáltó.

- Miért kastélyból? - értetlenkedett Ippolit Matvejevics. Osztap feldühödött.

- Menjen a fenébe! Hallgasson, és ne jártassa a bagólesőjét!

- Tíz szék egy kastélyból. Diófa. II. Sándor korabeli. Hibátlan. Gambs bútorkészítő munkája. Vaszilij, tartsa az egyik széket a fényszóró alá.

Vaszilij oly durván rántotta meg a széket, hogy Ippolit Matvejevics felugrott helyéről.

- Üljön nyugodtan, átkozott hülye; én ugyan bevásároltam magával! - sziszegte Osztap. - Üljön nyugodtan, ha mondom!

Ippolit Matvejevicsnek leesett az álla. Osztap felállt. Szeme kigyúlt.

- Tíz diófa szék. Nyolcvan rubel.

A terem megélénkült. Olyan valamit kínáltak, amire háztartásban volt szükség. Egyik kar a másik után emelkedett a magasba. Osztap nyugodt volt.

- Maga miért nem árverez? - támadt rá Vorobjanyinov.

- Pusztuljon innen - felelte Osztap, fogait vicsorítva.

- Százhuszonöt rubel, hátul. Százharmincöt, ugyanott. Száznegyven.

Osztap nyugodtan hátat fordított az emelvénynek, és gúnyosan végigméregette vetélytársait.

Az árverési láz elérte tetőpontját. Egyetlen üres hely sem volt már a teremben. Egy hölgy, éppen Osztap mögött, szemet vetett a székekre, s a férjével folytatott tanácskozás után („Csodás karosszékek! Isteni munka! Szanya! Kastélyból való!”) feltartotta karját.

- Száznegyvenöt, az ötödik sorban, jobbra. Először.

A terem elnémult. Ez már túl sok volt.

- Száznegyvenöt, másodszor.

Osztap közömbösen nézegette a stukkózott mennyezetet. Ippolit Matvejevics lehorgasztott fejjel állt és meg-megrázkódott.

- Száznegyvenöt. Harmadszor.

De mielőtt még a fekete Lakkozott kis kalapács lekoppant volna a furnéros emelvényre, Osztap megfordult, a magasba lendítette karját, és halkán megszólalt:

- Kétszáz.

Valamennyi fej a koncessziósok felé fordult. A sapkák, süvegek, fövegek és kalapok mozgásba jöttek.

A kikiáltó felvetette unott arcát, és Osztapra nézett.

- Kétszáz, először - mondta -, kétszáz a negyedik sorban, jobbra, másodszor. Senki többet? Kétszáz rubel, egy tíz darabból álló diófa garnitúra, kastélyból. Kétszáz rubel, harmadszor, a negyedik sorban, jobbra.

A kar a kalapáccsal a levegőben maradt az emelvény fölött.

- Mama! - hördült fel Ippolit Matvejevics hangosan. Osztap rózsásan és nyugodtan mosolygott. A kalapács lehullt, mennyei hangot hallatva.

- El van adva - mondta a kikiáltó. - Kisasszony! A negyedik sorban, jobbra.

- Nos, marsall, hatásos volt? - kérdezte Osztap. - Szeretném tudni, mire ment volna technikai vezető nélkül?

Ippolit Matvejevics boldogan fellélegzett. A hölgyike futólépésben termett előtte.

- Ön vette meg a székeket?

- Mi! - kiáltotta Ippolit Matvejevics, oly hosszú önmegtartóztatás után. - Mi, mi! Mikor lehet elvinni?

- Amikor akarja. Akár rögtön!

A szólam, „Jártok, örökké kószáltok”, eszeveszetten kalapált Ippolit Matvejevics fejében. A mi székeink, a mieink, a mieink, a mieink! Erről kiabált minden porcikája. „A mieink!” - kiáltotta a máj. „A mieink!” - erősítette a vakbél.

Annyira megörült, hogy a legváratlanabb helyeken kezdtek lüktetni az erei. Mindene vibrált, hullámozott és pattant a rázúdult hallatlan szerencsétől. Feltűnt a Szent Gotthardhoz közeledő vonat. Az utolsó kocsni nyitott peronján Ippolit Matvejevics Vorobjanyinov fehér nadrágban állt és szivarozott. Havasigypár-eső hulldogált a fejére, melyet csillogó, alumínium-ősz szálak ékesítettek. Ippolit Matvejevics az Éden felé robogott.

- Miért kétszázharminc és nem kétszáz? - hallotta egyszerre.

Ezt Osztap kérdezte, keze közt forgatva a nyugtát.

- Tizenöt százalék a bizományi illeték - felelte a kisasszony.

- Ha így van, tessék!

Osztap elővette pénztárcáját, leszámolt belőle kétszáz rubelt, és a vállalkozás vezérigazgatójához fordult:

- Ide harminc rubellel, drágalátos; de egy-kettő: nem látja, hogy várnak? Na, mi lesz?

Ippolit Matvejevics még csak kísérletet sem tett, hogy a pénzt előkeresse.

- Nos? Mit néz rám, mint a baka a tetűre? Talán megkukult a boldogságtól?

- Nincs pénzem - nyögte ki végül Ippolit Matvejevics.

- Kinek nincs pénze? - kérdezte Osztap nagyon halkán.

- Nekem.

- Hát a kétszáz rubel?!

- M-m-m... elvesztettem.

Osztap Vorobjanyinovra nézett, gyorsan számot vetett gyűrött képével, zöld arcával és a puffadt zsákocskákkal a szeme alatt.

- Ide a pénzzel! - sziszegte gyűlölettel. - Vén kéjenc.

- Fog hát fizetni? - kérdezte a kisasszony.

- Egy pillanat türelmet - szólt Osztap, elbűvölő mosollyal -, kis fennakadás történt.

A helyzet még nem volt teljesen reménytelen. Talán el lehet érni, hogy várnak néhány percig a pénzre.

Ippolit Matvejevics azonban, aki közben magához tért, most nyálat fecskendezve avatkozott a beszélgetésbe.

- Bocsánat! - ordította. - Miféle bizományi illeték? Ilyen illetékről mi nem tudunk! Előre kell az embert figyelmeztetni. Nem vagyok hajlandó ezt a harminc rubelt megfizetni.

- Rendben van - mondta a kisasszony szelíden -, azonnal elintézek mindent. - Visszavette a nyugtát, a kikiáltóhoz lépett, s néhány szót váltott vele. A kikiáltó nyomban felállt. Szakálla szikrázott az erős villanykörték fényében.

- Az árverési szabályzat szerint - hirdette ki emelt hangon -, annak, aki a megvett tárgyért a teljes összeget megfizetni vonakodik, el kell hagynia a termet. A székeladást semmisnek jelentem ki.

Az elámult barátok mozdulatlanul ültek.

- Fel-kér-rem önöket!

A hatás óriási volt. A közönség köréből kárörvendő nevetés hallatszott. Osztap azonban nem állt fel. Ilyen csapást még nem élt meg.

- Fel-kér-rem önöket! - A kikiáltó hangja ellentmondást nem tűrően csengett. A teremben a nevetés erősödött. Erre kimentek. Még kevesen távoztak egy árverési teremből ilyen keserű érzéssel. Vorobjanyinov ment elől. Egyenes, csontos válla közé húzott fejjel, megkurtított zsakettjében és szögletes orrú csizmájában úgy lépdelt, mint egy daru, hátában érezve a nagy kombinátor meleg, barátságos pillantását.

A koncessziósok az árverési teremmel szomszédos szobában álltak meg. Most csak az üvegajtón keresztül nézhették a pezsgő vásárt. A hozzávezető út már el volt torlaszolva előlük. Osztap jóindulatúan hallgatott.

- Felháborító rendszer - dünnyögte félénken Ippolit Matvejevics -, határozott arcátlanság! Panaszt kell emelni ellenük a rendőrségen.

Osztap hallgatott.

- Igazán, az ördög látott már ilyesmit! - heveskedett tovább Vorobjanyinov. - Háromszoros árat van merszük kérni a dolgozóktól. Istenemre!... Tíz rongyos székért kétszázharminc rubelt. Meg lehet bolondulni.

- Úgy van - mondta Osztap faarccal.

- Hát nem? - kérdezte vissza Vorobjanyinov. - Meg lehet bolondulni...

- Úgy van...

Osztap szorosan Vorobjanyinov mellé lépett, és körülnézve, rövid és erős ütést mért suttyomban az oldalába.

- Nesze neked rendőrség! Nesze neked dolgozók kiszipolyozása és székuzsora! Nesze neked ősz szál a szakálladba! Nesze neked szoknyavadászat!

Ippolit Matvejevics egy mukkot sem szólt az egész büntetés-végrehajtás alatt.

Az avatatlan azt hihette volna, hogy egy tisztelettudó ifjú beszélget atyjával, csak az atya túlságosan élénken rázza a fejét.

- Most aztán takarodj!

Osztap hátat fordított a vállalkozás igazgatójának, és bekukucskált az árverési terembe. A következő percben visszaneézett.

Ippolit Matvejevics még mindig ott állt mögötte, combjához szorított kézzel.

- Ah, maga még itt van, világfi? Nem pusztul?

- Be-ender elvtárs - rimánkodott Vorobjanyinov -, Be-ender elvtárs!

- Menj! Menj! És ne jöjj el Ivanopulóhoz sem! Kikergetlek!

- Be-ender elvtárs!...

Osztap többet nem fordult hátra. Valami történt a teremben, ami annyira felkeltette érdeklődését, hogy még az ajtót is kinyitotta kissé, és fülelni kezdett.

- Minden elveszett! - dünnyögte maga elé.

- Mi veszett el? - kérdezte Vorobjanyinov szolgálatra készen.

- Egyenként adják el a székeket, tudja meg. Talán meg óhajtja venni őket? Tessék. Nem tartom vissza. Kétlem azonban, hogy beengedik. Meg aztán, úgy rémlik, pénzmaggal sincs valami jól ellátva.

Ezalatt az árverési teremben a következő esemény játszódott le: a kikiáltó, megérezve, hogy egy összegben nem fog sikerülni kétszáz rubelt kifacsarni a közönségből (túl magas összeg a teremben még benn maradt vékonypénzűek számára), arra a gondolatra jutott, hogy ezt a kétszáz rubelt hányadokban veszi be. A székeket újból árverésre bocsátották, de most már részletekben.

- Négy kastélybeli szék. Diófa. Kárpitozott. Gambs-gyártmány. Harminc rubel. Ki ad többet?

Osztap határozottsága és hidegvére tüstént visszatért.

- Maga nőcsábász, csak álljon itt, és meg ne moccanjon. Öt perc múlva jövök. Addig jól figyelje meg, ki és mit vesz. Hogy egyetlen szék se tűnjön el.

Bender fejében egy terv érlelődött meg, az egyetlen lehetséges terv az adott súlyos körülmények között. Kiszaladt a Petrovka utcára, lépteit a legközelebbi aszfaltüst felé irányította, és üzleti beszélgetésbe elegyedett az ott lebzselő csavargókkal.

Mint megígérte, öt perc múlva visszatért Ippolit Matvejevicshez. Az árverési csarnok kapujában csavargók álltak készenlétben.

- Eladják, eladják - súgta Ippolit Matvejevics -, négyet és kettőt már eladtak.

- Ezt a szívességet magának köszönhetem - mondta Osztap -, örüljön. Kezünkben volt minden, érti: a kezünkben. Fel tudja ezt fogni?

A teremben rikácsoló hang csattant fel, amilyenvel a természet kizárólag árverési kikiáltókat, krupiékat és üvegeseket áldott meg.

- És fél, balra. Három. Még egy kastélybeli szék. Diófa. Teljesen jó karban. És fél, jobbra. Először... és fél, jobbra.

Három széket adtak el egyenként. A kikiáltó az utolsó szék árverését jelentette be. Düh fojtogatta Osztapot. Újra Vorobjanyinovra támadt. Sértő megjegyzései tele voltak keserűséggel. Ki tudja, meddig ment volna el gúnyos kifakadásaiban, ha egy hoozásiető barna ruhás férfi félbe

nem szakítja. Kövér karjával hadonászva hajladozott, a magasba szökdécselt és félrependerült, mintha teniszezett volna.

- Mondja - kérdezte Osztaptól hadarva -, itt valóban árverés folyik? Igen? Árverés? És itt valóban eladnak? Nagyszerű!

Az ismeretlen elugrott. Arca mosolyra derült.

- Itt igazán eladnak? És valóban olcsón lehet vásárolni? Elsőrendű! Pompás! Ah!...

Vastag csípőjét riszálva, az álmélkodó koncessziósok mellett a terembe rohant, és oly gyorsan megvette az utolsó széket, hogy Vorobjanyinovnak csak krákogni maradt ideje. Aztán nyugtával a kezében, a kiadási rekeszhez futott.

- Mondja csak, azonnal el is vihetem a széket? Nagyszerű! Ah! Ah!...

Szünet nélkül mekegve és izegve-mozogva, egy bérkocsira rakta fel a széket, és elhajtattott. Egy csavargó szaladt a nyomában.

Lassanként valamennyi új széktulajdonos, ki gyalogszerrel, ki kocsin, elszéledt. Mögöttük vágtattak Osztap kiskorú ügynökei. Ő maga is távozott. Ippolit Matvejevics félénken követte. Ez a nap rossz álomnak rémlett előtte. Az események gyorsan játszódtak le, és egyáltalán nem úgy, mint várni lehetett.

A Szivcev-Vrazsekon zongorák, mandolinok és harmonikák ünnepelték a tavaszt. Tárva voltak az ablakok. A párkányokat virágcserepek borították. Az egyik ablakban pucér, szőrös mellel és nadrágtartóban - egy kövér férfi állt, és szenvedélyesen énekelt. A fal mentén egy kandúr lépegetett. Az élelmiszeres sátrakban petróleumlámpák lobogtak.

A rózsaszínű kis ház előtt Kolja sétálgatott. Amint megpillantotta az elől haladó Osztapot, udvarias köszöntést váltott vele, és Vorobjanyinov elé toppant. Ippolit Matvejevics szívélyesen üdvözölte. Kolja azonban nem vesztegette az időt.

- Jó estét - mondta határozott hangon, és fültövön vágta Ippolit Matvejevicset.

Ezzel egyidejűleg gyermekes hangon a következő szavakat intézte hozzá, melyeket a jelenetet megfigyelő Osztap meglehetősen elcsépeltnak minősített:

- Így jár mindenki, aki megkísérel...

Hogy mit kísérel meg, azt Kolja nem mondta végig. Lábujjhegyre állt, és szemét behunyva arcul ütötte Vorobjanyinovot.

Ippolit Matvejevics kissé felemelte könyökét, de mukkanni sem mert.

- Helyes - jegyezte meg Osztap -, most pedig a nyakába. Kétszer. Úgy. Ez ellen nincs orvosság. Néha a tojásnak kell tanítania a tilosba tévedt tyúkot... Még egyszer... Úgy. Ne fessélyezze magát. A fejére ne üssön többet. Ez a leggyengébb helye.

Ha a sztargorodi összeesküvők látták volna a gondolat óriását és az orosz demokrácia atyját ebben a rá nézve kritikus pillanatban, akkor a titkos „Kard és Sas Szövetség” valószínűleg megszűnt volna létezni.

- Azt hiszem, elég volt - mondta Kolja zsebre dugva kezét.

- Csak még egyetlenegyszer - rimánkodott Osztap.

- Vigye az ördög! Legalább lecke volt a jövőre!

Kolja eltávozott. Osztap felment Ivanopulóhoz, és lenézett az ablakból. Ippolit Matvejevics a házzal szemközt állt, a követségi épület öntöttvas kerítéséhez támaszkodva.

- Michelsohn polgártárs! - kiáltott Osztap. - Konrad Karlovics! Jöjjön fel! Megengedem!

Ippolit Matvejevics már kissé magához tért, mire belépett a szobába.

- Hallatlan szemtelenség! - mondta dühösen. - Alig tudtam türtőztetni magam.

- Aj-aj-aj - adott kifejezést együttérzésének Osztap -, ilyen a mai fiatalság! Borzasztó fiatalság! Mások feleségét üldözi! Mások pénzét eltékozza... Teljes erkölcsi züllöttség! De mondja csak, valóban fáj, amikor ütik az ember fejét?

- Párbajra hívom!

- Csodás! Figyelmébe ajánlhatom egyik jó ismerősömet. Betéve tudja a párbajkódexet, és van két nyírfavessző seprűje, amely tökéletesen alkalmas az élethalálharc céljaira. Segédnek veheti Ivanopulót és jobb oldali szomszédját. Valamikor díszpolgára volt Kologriv városának, s még ma is kérkedik ezzel a címével. De lehet párbajt vívni húsdarálóval is: ez elegánsabb. Minden sebesülés feltétlenül halálos. A megsebzett ellenfél mechanikusan vagdalt szeletté változik. Megfelel önnek, marsall?

E pillanatban fütty hangzott fel az utcáról, és Osztap lement, hogy meghallgassa a csavargók ügynöki beszámolóját.

A csavargók pompásan elintézték megbízatásukat. Négy szék a Kolumbusz Színházba került. A csavargó részletesen elbeszélte, hogyan szállították el ezeket a székeket egy targoncán, és hogyan rakták le és hordták be őket az épületbe a művészbekjárón keresztül. A színház fekvését Osztap nagyon jól ismerte.

Két széket, amint azt egy másik fiatal nyomozó jelentette, egy „elegáns tyúk” vitt el bérkocsin. A fickó, amint kitűnt, nem rendelkezett különleges képességekkel. Az utca nevét, ahová a székeket vitték - Varszonofjevszkij - tudta, még arra is emlékezett, hogy a lakás száma 17., de már a házszámra sehogyan sem emlékezett.

- Nagyon gyorsan futottam - mondta -, kirázódott a fejemből.

- Nem kapsz pénzt - jelentette ki a felbérelő.

- Bá-ácsi!... De meg tudom neked mutatni.

- Jól van! Maradj itt! Majd elmegyünk együtt.

A mekegő polgárról kiderült, hogy a Szadovaja-Szpasszkaja utcában lakik. Pontos címét Osztap bejegyezte noteszébe. A nyolcadik szék a Népek Házába vándorolt. A fiú, aki ezt a széket követte nyomon, minden hájjal megkent fickó volt. Legyőzve a gondnokság és egy szolgasereg képében elébe táruló akadályokat, behatolt az épületbe, és megtudta, hogy a széket a *Szerszám gép* szerkesztőségének gazdasági főnöke vette meg.

Két fickó még nem tért vissza. Csaknem egyidejűleg, a szaladástól lihegve és kimerülten jelentkeztek.

- Kazarmennij utca, a Csisztije Prudinál.

- Szám?

- Kilenc. És az ajtószám is kilenc. Tatárok laknak mellette. Az udvarban. Még én cipeltem a széket utána. Gyalog mentünk.

Az utolsó fullajtár szomorú híreket hozott. Minden jól indult, de aztán minden rosszra fordult. A vevő a székkal bement az Október pályaudvaron az árukezelési helyre, ahová lehetetlen volt követni, mert a kapunál a Közlekedési Népbiztosság fegyveres őre állta el az utat.

- Biztosan elutazott - fejezte be jelentését.

Osztap le volt sújtva. Miután királyi bőkezűséggel jutalmazta a csavargókat - egy rubellel mindegyiket, kivéve a Varszonofjevszkij utcából jött hírnököt, aki a házszámot elfelejtette (ennek meghagyta, hogy másnap korán reggel jelentkezzék) -, a technikai igazgató visszatért otthonába, és válaszra sem méltatva az ügyvezetőség megszégyenített elnökét, kombinálgatásba merült.

Még semmi sem veszett el. A címek megvannak, arra pedig, hogy a székeket megszerezze, sok régi, kipróbált mesterfogás kínálkozik: 1. egyszerű ismeretségekötés, 2. szerelmi cselszövény, 3. ismeretségekötés betöréssel, 4. csere, végül 5. pénz. Az utolsó a legmegbízhatóbb. De pénz kevés van.

Osztap gúnyosan nézett Ippolit Matvejevicsre. A nagy kombinátor visszanyerte szokott gondolkodási frissességét és lelki egyensúlyát. Pénzt, persze, fel lehet hajszolni. Tartalékban volt még: „A bolsevikok levelet írnak Chamberlainnek” festmény, a teaszűrő és a többnejűségi életpálya folytatásának teljes lehetősége.

Csak a tizedik szék okozott nyugtalanságot. Nyom, természetesen volt, de micsoda nyom! Szétfosló és ködbe vesző.

- Se baj - mondta hangosan. - Ilyen esélyek mellett érdemes vadászni. Kilenc egy ellen megy a játék. Az ülést folytatjuk! Hallja? Önhöz beszélek, esküdt úr!

Embrevő Ellocska

William Shakespeare szókincse, a kutatók számlálási eredménye szerint, tizenkétezer szóból áll. A mumbo-jumbo embrevő törzshöz tartozó néger szókincse háromszáz szót foglal magában.

Ellocska Scsukina tökéletesen beérte harminccal.

Íme, azok a szavak, kifejezések és indulatszók, amelyeket a nagy, gazdag és hatalmas orosz nyelvből szeszélyesen kiválogatott:

1. *Bugriskodik.*
2. *Hohó!* (A körülmények szerint kifejez: gúnyt, csodálkozást, elragadtatást, gyűlöletet, örömet, megvetést és elégedettséget.)
3. *Nagyszerű.*
4. *Zord.* (Kapcsolatban mindennel. Például: „a zord Petya van itt”, „zord idő”, „zord eset”, „zord kandúr” és i. t.)
5. *Sötétség.*
6. *Borzadály.* (Borzalmas. Például egy ismerős hölgygel való találkozáskor: „Borzalmas találkozás.”)
7. *Kölyök.* (Minden férfiismerőssel szemben, függetlenül annak korától és társadalmi helyzetétől.)
8. *Ne tanítson engem élni.*
9. *Mint egy gyereket.* („Megverem, mint egy gyereket” - kártyázásnál. „Ujjaim köré csavartam, mint egy gyereket” - pénzbeszedőkkel való érintkezésben.)
10. *B-bűbáj!*
11. *Kövér és szép.* (A legkülönbébb élettelen tárgyak és élőlények jellemzésére alkalmazható.)
12. *Üljünk kocsiba.* (A férjnek mondják.)
13. *Üljünk taxiba.* (Férfi ismerősöknek.)
14. *Az egész háta fehér.* (Élc.)
15. *Mondd már!*
16. *Ulja.* (Becenév-végződés. Például: Misulja, Zinulja.)
17. *Ojjé!* (Gúny, csodálkozás, elragadtatás, gyűlölet, öröm, megvetés és elégedettség.)

A rendkívül jelentéktelen mennyiségben fennmaradt többi szó összekötő kapocsként szolgált Ellocska és az áruházak segédei között.

Ha az ember megnézi Ellocska Scsukina fényképeit, amelyek férje, Erneszt Pavlovics Scsukin mérnök ágya fölött lógnak (az egyik *en face*, a másik profil), tüstént észreveszi a kellemesen magas és domború homlokot, a nagy, nedves szempárt, a Moszkvai kormányzáság legkedvesebb orrocskáját és állat, rajta tussal festett kis szépségglencsével.

Ellocska termete hízelgett az erős nemnek. Alacsony volt, s még a legvékonyabb dongájú férfi is magasnak és izmosnak látszott mellette. Különösebb ismertetőjelei nem voltak. Ellocskának nem is volt rájuk szüksége. Szép volt.

Az a kétszáz rubel, amelyet férje a Villanycsillár gyárban havonta kapott, valósággal sértés volt Ellocska szemében. Ez a pénz egyáltalán nem volt segítségére abban a nagyszabású küzdelemben, melyet már négy éve folytatott, azóta, hogy mint Scsukin felesége egy házi-asszony társadalmi állását töltötte be. A küzdelem az erők teljes megfeszítésével folyt, és minden segélyforrást kimerített. Erneszt Pavlovics esti munkát vállalt otthonra, lemondott a cselédről, meggyújtotta a petróleumfőzőt, kihordta a szemetet, sőt kotlettet is sütött.

De mindez meddő maradt. A veszedelmes ellenség évről évre, egyre jobban megbontotta a gazdasági egyensúlyt. Ellocska négy évvel ezelőtt ráeszmélt, hogy vetélytársa van az óceánon túl. Boldogtalanság tette be lábát Ellocskához azon az öröndetes estén, amelyen egy nagyon kedves krepdesin blúzt próbált fel. Ebben az öltözkében szinte istennőnek látszott.

- Hohó! - kiáltott fel, lelkébe markoló, meglepően bonyolult érzéseket társítva ehhez az emberevő kiáltáshoz. Ezeket az érzéseket a következő mondatokban lehetett volna leegyszerűsítve kifejezni: „Ha ilyennek látnak, izgalomba jönnek értem a férfiak. Reszketni kezdenek. Szerelemtől ingerelve, követnek a világ végére. De én hideg leszek. Talán méltók hozzám? Én vagyok a legszebb nő. Ilyen elegáns blúza senkinek sincs a földkerekségen.”

De szava mindössze harminc volt, és Ellocska a legkifejezőbbet választotta ki közülük: „Hohó.”

Ilyen végzetes órában látogatta meg Fimka Szobak, magával hozva a január hideg leheletét és a legfrissebb francia divatlapot. Ellocska mindjárt az első oldalon megállt: Vanderbilt amerikai milliárdos leányának estélyi ruhás, csillogó fényképénél. Minden volt ezen a képen: prém és toll, selyem és gyöngy, remek szabás, rendkívüli és észbontó frizura.

Ez eldöntött mindent.

„Ojjé!” - mondta Ellocska magában. Ami ennyit jelentett: „Vagy én, vagy ő.”

A következő nap reggele a fodrásznál találta Ellocskát. Itt elvesztette gyönyörű fekete kontyát, és rőt színűre festette a haját. Aztán sikerült még egy fokkal feljebb hágnia azon a létrán, amely a tündöklő mennyországhoz közelítette, ahol olyan milliárdosleányok sétálnak, akik még arra sem méltók, hogy a háztartásbeli Scsukina cipőzsinórját megoldják. Hódprém-utánzatot vásárolt hitelbe, díszül estélyi ruhájához.

Mister Scsukin, aki már régóta egy új rajztábla megvásárlásáról ábrándozott, kissé elcsüggedt.

A hódutánzatú, kutyaprémmel szegett ruha mérte az első érzékeny csapást a beképzelt Vanderbilt leányra. Aztán még három, egymást követő csapást kapott a dölyfös amerikai. Fimocska Szobak házi szücsétől Ellocska egy valódi csincsilla (a Tulai kormányzóságban lőtt orosz nyúl) belépőt vett, galambszürke kalapot csináltatott argentinai filcből, és férje új zakóját divatos női zsakettnek varratta át. A milliárdoslány megtántorodott, de a hön szerető Vanderbilt papa nyilván megmentette.

A divatlap következő száma az átkozott vetélytársnő négy képét hozta: 1. sötétbarna rókaprémmel, 2. homlokán briliáns csillaggal, 3. pilótakosztümben (magas lakkcsizma, rendkívül vékony zöld bőrke és kesztyű, melynek öblös mandzsettáját közép nagyságú smaragdok díszítették) és 4. báli ruhában (ékközuhatag és némi selyem).

Ellocska mozgósítást hajtott végre. Scsukin papa kölcsönt vett fel a segélypénztártól. Mindössze harminc rubelt adtak neki. Az újabb hatalmas erőfeszítés gyökerében támadta meg

a háztartást. Minden irányban harcolni kellett. Nemrégiben megjöttek a miss floridai új kastélyában felvett fényképei. Ellocska is kénytelen volt új bútorról gondoskodni. Az árverésen két puha széket vásárolt. („Nagyszerű vétel! Lehetetlen volt elszalasztanom!”)

Ellocska nem kérdezte férjét, hanem a konyhapénzből vette el a szükséges összeget. Tizenötödikéig tíz nap maradt és négy rubel.

Ellocska sikkesen végighajtatott a székekkel a Varszonofjevszkij utcán. Férje nem volt otthon, de csakhamar megjelent aktatáskájával.

- Itt a zord férj - mondta Ellocska jelentősen.

Jelentős hangsúllyal ejtett ki minden szót, amelyek borsószemekként peregtek szájából.

- Adj' isten, Jelnocska. Hát ez micsoda? Honnan kerültek ide ezek a székek?

- Hohó!

- Mondd már meg!

- B-búbáj!

- Igen. A székek tetszetősek.

- Elragadók!

- Ajándékba adta valaki?

- Ojjé!

- Hogyan! Csak nem vetted őket? Milyen pénzből? Csak nem a konyhapénzből? Hiszen ezerszer megmondtam neked...

- Ernesztulja! Bugriskodsz!

- Hogy lehet ilyesmit tenni?! Hisz nem lesz mit ennünk!

- Mondd már!

- De hisz ez felháborító! Anyagi erőnkön túl költekezel!

- Nem tréfál?

- Nem, nem. Anyagi erőnkön túl költekezik...

- Ne tanítson engem élni!

- Beszéljünk csak komolyan. Kétszáz rubelt kapok...

- Sötétség!

- Baksist nem fogadok el, pénzt nem lopok, és hamisítani sem tudok...

- Borzadály!

Erneszt Pavlovics elhallgatott.

- Így élni lehetetlen - szólalt meg végül.

- Hohó - felelte Ellocska, és leült az új székre.

- El kell válnunk.

- Mondd már!

- Jellemünk nem illik egymáshoz. Én...

- Te kövér és szép kölyök vagy.
- Hányszor kértelek, hogy ne nevezz kölyöknek!
- Tréfál!
- És honnan veszed ezt a bárgyú zsargont?
- Ne tanítson engem élni.
- Az ördögbe! - kiáltott a mérnök.
- Bugriskodik, Ernesztulja.
- Váljunk el békességben.
- Ojjé!
- Veled nem lehet boldogulni! Ez a civódás...
- Megverlek, mint egy gyereket.
- Nem, ez már teljességgel tűrhetetlen. Érveid nem tudnak visszatartani attól a lépéstől, amelyet kénytelen vagyok megtenni. Azonnal megyek egy fuvarosért.
- Tréfál.
- A bútort elfelezzük.
- Borzadály!
- Száz rubelt fogsz kapni havonta. Sőt, százhuszat. A szoba a tiéd marad. Élj, ahogy akarsz, de én nem tudok így élni...
- Nagyszerű - jelentette ki Ellocska megvetően.
- Átköltözöm Ivan Alekszejevicshez.
- Ojjé!
- Fürdőhelyre utazott, és nyárra átengedte nekem egész lakását. A kulcs nálam van... Csak bútor nincs.
- B-bűbáj!

Erneszt Pavlovics öt perc múlva a házmesterrel tért vissza.

- A gardrószelekrényt nem viszem el, neked nagyobb szükségem van rá, de ami az íróasztalt illeti, légy olyan jó... És ezt az egy széket is fogja, házmester. Elviszem a két szék egyikét. Azt hiszem, van rá jogom?!...

Erneszt Pavlovics egy nagy batyuba kötözte holmiját, újságpapírba csavarta csizmáját, és az ajtó felé tartott.

- Az egész hátad fehér - mondta Ellocska gramofonszerű hangon.
- Viszontlátásra, Jelena.

Azt várta, hogy felesége legalább ebben az egyetlen esetben tartózkodni fog fémesen csengő, szokásos szócskáitól. Ellocska is átérezte a pillanat fontosságát. Törte a fejét, és a váláshoz illő kifejezést keresett. Gyorsan megtalálta.

- Taxiba ülsz? B-bűbáj!

A mérnök lavinaként gurult le a lépcsőkön.

Ellocska az estét Fima Szobakkal töltötte el. Egy rendkívül fontos eseményt tárgyaltak meg, amely a világgazdaság felborításával fenyegetett.

- Úgy látszik, hosszú és bő lesz a divat - mondta Fima, tyúkként vállai közé húzva fejét.

- Sötétség.

És Ellocska őszinte tisztelettel nézett Fima Szobakra. Szobak kisasszonyt kultúrlénynek tartották: szótárában körülbelül száznyolcvan szó fordult elő. Emellett egy olyan szót is ismert, amelyről Ellocska még csak nem is álmodhatott. Gazdag szó volt ez: homoszexualitás. Fima Szobak kétségkívül kultúrlény volt.

Az élénk beszélgetés a késő éjszakába nyúlt.

A nagy kombinátor reggel tíz órakor megjelent a Varszonofjevskij utcában. Előtte szaladt az előző napi csavargó. Megmutatta a házat.

- Nem hazudsz?

- Ugyan, bácsi... Erre, a főkapu felől.

Bender kifizette neki a becsülettel megkeresett rubelt.

- Megtoldhatná - mondta kocsis-szójárással a fiú.

- Fityiszt az orrodra. A Puskin-szobortól megkapod. Vizontlátásra, te tökéletlen.

Osztap kopogott az ajtón, s egyáltalán nem gondolt arra, hogy milyen ürüggyel is fog belépni. A hölgyekkel való csevegésnél az ihletre bízta magát.

- Hohó? - kérdezték az ajtó mögül.

- Üzleti ügyben - felelte Osztap.

Az ajtó kinyílt. Osztap belépett a szobába, melyet csak egy harkály képzelőtehetségével megáldott lény rendezhetett be. A falakon mozi-képeslapok, babák, tambovi gobelinek lógtak. Ettől a szemkápráztató, tarka háttértől nehéz volt megkülönböztetni a szoba filigrán termetű asszonyát. Erneszt Pavlovics tolsztovkájából alakított, kétes eredetű, prémmel szegett pongyola volt rajta.

Osztap tüstént kitalálta, hogyan kell viselkednie e nagyvilági társaságban. Behunyta szemét, és egy lépést tett hátra.

- Gyönyörű szörme! - kiáltott fel.

- Tréfál - viszonzta Ellocska gyengéden. - Mexikói patkány.

- Teljes lehetetlenség. Rászedték. Sokkal nemesebb szörmét adtak: sanghaji párducot. Igen, igen! Párducot! Megismerem a színárnyalatáról. Nézze csak, hogyan játszik a napon!... Smaragd! Smaragd!

Ellocska saját kezűleg festette meg a mexikói patkányt zöld vízfestékekkel, s ezért a reggeli látogató dicsérete különösen jólesett neki.

A nagy kombinátor nem hagyott a háziasszonynak időt a feleszmélésre, hanem kiöntött magából mindent, amit a szörméről valaha is hallott. Ezután a selyemről kezdtek beszélni, és Osztap megígérte, hogy pár száz selyemgubót ajándékoz a ház elragadó úrnőjének, amelyeket az üzbeigztáni Központi Végrehajtó Bizottság elnökétől kapott.

- Nagyszerű kölyök maga - állapította meg Ellocska az ismeretség első perceinek eredményeképpen.

- Önt, persze, meglepi egy ismeretlen férfi korai látogatása?

- Hohó!

- De egy kényes ügyben bátorkodom háborgatni.

- Tréfál.

- Tegnap egy árverésen láttam, és rendkívül mély benyomást tett rám.

- Bugriskodik?

- Már engedelmet! Alávalóság volna ilyen elragadó nővel szemben tiszteletlenül viselkedni.

- Borzadály!

Ebben a bizonyos esetekben csodás gyümölcsöket termő irányban folyt tovább a beszélgetés. De Osztap bókjai egyre vízenyősebbekké és kurtábbakká hígultak. Észrevette, hogy a második szék nincs a szobában. Ki kellett fürkészní a nyomot. Kérdéseit virágos keleti hízelgéssel átszőve, megtudta az eseményeket, amelyek Ellocska életében tegnap lejátszódtak.

„Újabb fordulat - gondolta. - A székek szanaszét másznak, akár a svábbogarak.”

- Drága asszonykám - állt elő Osztap váratlanul -, adja el nekem ezt a széket. Nagyon megtetszett. Csak az ön finom női érzékével lehetett ilyen művészi tárgyat kiválasztani. Adja el, lelkecském; kap érte hét rubelt.

- Bugriskodik, kölyök - ravaszkodott Ellocska.

- Hohó - tiltakozott Osztap.

„Csereüzletet kell vele kötni” - határozta el. Ezt mondta:

- Hallotta már, hogy Európában és Philadelphia legelőkelőbb házaiban egy régi divatot elevenítettek fel: hogy a teát szűrőn keresztül töltik a csészékbe? Rendkívül hatásos és nagyon elegáns eljárás.

Ellocska felfigyelt.

- Egy diplomata ismerősöm érkezett meg a napokban Bécsből, és hozott egy ilyen szűrőt ajándékba. Érdekes holmi.

- Kétségkívül nagyszerű - árulta el magát Ellocska.

- Ojjé! Hohó! Tudja mit, cseréljünk! Ön nekem adja a széket, én önnek adom a szűrőt. Rendben van?

És Osztap kivette zsebéből az aranyozott kis konyhaeszközt.

A nap tojásként laposodott össze a szűrőben. A mennyezeten fények futkároztak. A szoba sötét sarka hirtelen megvilágosodott. A cseretárgy ugyanolyan ellenállhatatlan hatást gyakorolt Ellocskára, mint egy üres konzervdoboz egy mumbo-jumbo emberevőre. Az emberevő ilyen esetekben öblös hangon felkiált. Ellocska viszont halkán sóhajtott:

- Hohó!

Osztap nem engedte sokáig gondolkodni, letette a szűrőt az asztalra, fogta a széket, s miután az elragadó nőtől férje címét megtudta, gálánsul elbúcsúzott.

Avesszalom Vlagyimirovics Iznurenkov

Aratási időszak kezdődött a koncessziósok számára. Osztap szakadatlanul erősítgette, hogy addig kell ütni a székeket, amíg meleg. Ippolit Matvejevics amnesztiában részesült, bárha a nagy kombinátor nemegyszer megkérdezte tőle:

- Mi az ördögnek is adtam magam össze magával? Alapjában véve mi szükségem van nekem magára? Jobban tenné, ha elutaznék haza, az anyakönyvi hivatalába. Várják a halottak, az újszülöttek. Ne kínozza a csecsemőket. Utazzék.

Szívében azonban megkedvelte az emberkerülővé vált marsallt. „Nélküle nem lenne oly mulatságos az élet” gondolta. És mindig vidáman nézett Vorobjanyinovra, akinek fején már ezüstös kis pázsit sarjadzott.

A munkatervben Ippolit Matvejevics közreműködésének meglehetősen tág tér volt biztosítva. Mihelyt a csendes Ivanopulo elment hazulról, Bender megpróbálta cégtársa fejébe verni a legrövidebb utakat, melyek a kincs felkutatásához vezethettek.

- Merészen cselekedni. Senkit sem kérdezni. Valamivel több cinizmust. Az embereknek ez tetszik. Harmadik személyen keresztül nem fogni hozzá semmihez. Ostobák nincsenek már. A maga számára senki sem fogja kicsenni a briliánsokat egy más ember zsebéből. De azért kerülni a büntetendő cselekményeket. A törvénykönyvet tiszteletben kell tartanunk.

A kutatások ennek ellenére sem vezettek valami fényes eredményre. Zavarólag hatott a büntető törvénykönyv és azoknak az előítéleteknek a tömege, melyeket a főváros lakosai megőriztek. Így például nem szívelték a szellőztetőablakon keresztül betoppanó éjjeli látogatókat. Kénytelen-kelletlen csak legálisan dolgozhattak.

Azon a napon, amelyen Osztap tiszteletét tette Ellocska Scsukinánál, Ivanopulo diák szobájában egy bútordarab jelent meg. Ez a bútordarab a teaszűrőre kicserélt szék volt; immár a harmadik az expedíció diadalmi zsákmányai sorában. Már rég elmúlt az idő, amikor a briliánsvadászat még mélyreható izgalmakat keltett a cégtársakban, amikor karmaikkal tépték a székeket, és megrágták rugóikat.

- Még ha semmi sincs is a székekben - mondotta Osztap -, vegye úgy, hogy legalább tízezer rubelt kerestünk. Minden egyes kizsigerelt szék növeli esélyeinket. Mi következik abból, hogy a hölgyike székében semmi sincs? Ezért még nem kell összetörni. Hadd bútorozza be a szobáját Ivanopulo. Nekünk magunknak kellemesebb.

Ugyanezen a napon a koncessziósok kiröppentek a rózsaszínű házikóból. Ippolit Matvejevics megbízatása a Szadovo-Szpasszkaja utcában lakó mekegő ismeretlenre vonatkozott; huszonöt rubelt kapott kézhez költségekre, azzal a kikötéssel, hogy sörözőkbe be nem megy, és szék nélkül vissza nem tér. A nagy kombinátor Ellocska férjét vállalta magára.

Ippolit Matvejevics egy 6-os autóbuszon keresztülvágott a városon. Miközben a bőrülésen rázkódott, és fel-felrepült a lakkozott kocsitetőig, arról gondolkodott, hogyan is fogja megtudni a mekegő polgár nevét, milyen ürüggyel állít be hozzá, mi lesz az első mondata, és hogyan tér rá a lényegre.

A Krasznije Vorotánál kiszállva, az Osztap által felírt cím alapján megtalálta a keresett házat, és fel-alá kezdett járni előtte. Arra nem tudta elszánni magát, hogy bemenjen. Társasházzá átváltoztatott, régi, piszkos moszkvai fogadó volt, melyet, ha a lehullt vakolatú homlokzatból következtetni lehetett, megátalkodott nemfizetők vettek birtokukba.

Ippolit Matvejevics sokáig álldogált a kapuban. Bemagolta a hanyag lakóknak szóló fenyegetéseket tartalmazó, kézzel írt hirdetményt, és felment a második emeletre, anélkül, hogy bármit is előre kigondolt volna. Szoba szoba mellett nyílt a folyosóról. Ippolit Matvejevics lassan közeledett a 41-es számú szobához, mintha az iskolában a táblához szólították volna ki, hogy bizonyítson egy tételt, amelyet nem tanult meg. Az ajtón, rajzszögön, névjegy lógott fejjel lefelé.

AVESSZALOM VLAGYIMTROVICS IZNURENKOV

Ippolit Matvejevics zavarában elfelejtett kopogni, kinyitotta az ajtót, három holdkóros lépést tett, és a szoba közepén tért eszméletre.

- Bocsánat - mondta elfojtott hangon -, beszélhetek Iznurenkov elvtárral?

Avesszalom Vlagyimirovics nem felelt. Vorobjanyinov felemelte fejét, s csak most vette észre, hogy senki sincs a szobában.

A berendezésből semmi következtetést sem lehetett levonni a házigazda hajlamaira nézve, csak annyi volt nyilvánvaló, hogy agglegény, és alkalmazottat nem tart. Az ablakpárkányon egy darabka papír feküdt kolbászhéjjal. A falnál álló kerevet újságoktól roskadozott. Egy kis polcon néhány könyv porosodott. A falakról kandúrok, macskák és kiscicák színes fényképei néztek le. A szoba közepén, oldalvást dült sáros csizmák mellett, a diófa szék állt. A bútort minden darabján, köztük a sztargorodi villából származó széken is, málnavörös spanyolviaszpecsét lógott. De Ippolit Matvejevics figyelme e körülményre nem terjedt ki. Tüstént megfeledezett a büntető törvénykönyvről, Osztap utasításairól, és a székhez ugrott.

E pillanatban a kereveten megzizegtek az újságok. Ippolit Matvejevics megrémült. Az újságok megindultak, s lehulltak a földre. Egy békés, fiatal kandúr mászott ki alóluk.

Közünyösen nézett Ippolit Matvejevicsre, és mosni kezdte talpával a fülét, pofáját és bajuszát.

- Fú - könnyebbült meg Ippolit Matvejevics.

És az ajtóhoz hurcolta a széket. Az ajtó magától kinyílt. A küszöbön a szoba gazdája állt, a mekegő ismeretlen. Felöltöben volt, amely alól kikandikált lila alsónadrágja. Karján tartotta nadrágját.

Avesszalom Vlagyimirovics Iznurenkovról bátran állíthatták, hogy még egy ilyen ember nincs az egész köztársaságban. A köztársaság érdemei szerint is értékelte. Iznurenkov nagy hasznot hozott neki - s mindamellett ismeretlen maradt, jóllehet ugyanolyan mester volt a maga művészetében, mint Saljapin az éneken, Gorkij az irodalomban, Capablanca a sakkban, Melnyikov a korcsolyázásban és mint a leguborkaorrúbb, legfahéjszínűbb asszír - aki a legjobb helyet foglalja el a Tverszkaja utca és Kamergerszkaja utca sarkán - a csizmatisztításban.

Saljapin énekelt, Gorkij nagyszerű regényt írt, Capablanca mérkőzésre hívta ki Aljohint. Melnyikov rekordokat döntött meg. Az asszír sárga krémétől a polgárok csizmái úgy tündökölték, mint a nap. Avesszalom Iznurenkov pedig élceket faragott.

Sohasem élcelt céltalanul, csupán a szavakkal való játék kedvéért. Lapoktól kapta rendeléseit. Vállán a legfelelősségteljesebb megbízások terhét cipelte, rajz- és tárcatémákkal látva el a legtöbb moszkvai humoros újságot.

A nagy emberek kétszer mondanak élcet életükben. Ezek az élcek növelik hírnevüket, és belekerülnek a történelembe. Iznurenkov legalább hatvan elsőrendű élcet gyártott havonta, melyeket mosolyogva ismételtetett mindenki; s mégis az ismeretlenség homályában maradt.

Ha vicce egy rajz aláírásául szolgált, a dicsőség a rajzolónak jutott; a művész nevét a rajz fölé szedték, Iznurenkov neve nem volt sehol.

- Ez borzasztó! - kiáltotta. - Lehetetlen aláírnom, hova írjam a nevemet? Két sor alá?

S továbbra is hevesen harcolt a társadalom ellenségeivel: a rossz szövetkezetekkel, a sikkasztókkal, Chamberlainnel, a bürokrátákkal. Élceinek fullánkját a talpnyalók, a házkezelőségek, a maszekok, a gazdasági főnökök, a garázdálkodók, az árcsökkentést végrehajtani nem akaró polgártársak, gazdasági szakemberek és mindazok ellen irányította, akik hanyagul kezelték a takarékoság kérdését. A lapok megjelenése után az élceket előadták a cirkuszi arénában, közölték az esti újságokban, és feltáldozták a közönségnek a „kuplészerezők” emelvényéről - ismét a forrás megjelölése nélkül.

Iznurenkov csavaros agya a legsivárabbnak látszó területeken sem mondott csődöt. Olyan sivár pusztaságból, mint az önköltséghez hozzácsapott túlzott rezsiköltségek, vagy száz humoros remekművet is kisajtol. Heine tehetetlenül ejtette volna ölbe kezét, ha arra szólították volna fel, hogy mondjon valami nevetetőt s egyben társadalmilag hasznosat a teherárak helytelen díjszabásáról; Mark Twain megfutamodott volna egy ilyen téma elől. De Iznurenkov az őrhelyén maradt. Ide-oda szaladgált a szerkesztőségi szobákban, belebotolva a köpöcsészékbe, és mekegett. Tíz perc leforgása alatt feldolgozta a témát, átgondolta a rajzot, és kisütötte a címet.

Amikor meglátta szobájában a lepecsételt széket cipelő alakot, meglobogtatta a szabótól hozott frissen vasalt nadrágját, nagyot ugrott és felbődült:

- Maga megőrült! Tiltakozom! Nincs joga! Végére is vannak törvények! Ha nem is ostobák számára írták őket, hallomásból talán mégis tudja, hogy a bútor még két hétig a lakásban maradhat!... Panaszt emelek az ügyességen!... Elvégre fizetni fogok!

Ippolit Matvejevics csak állt, mint a cövek, Iznurenkov pedig ledobta felöltőjét, s nem mozdulva az ajtóból, magára ráncigálta nadrágját. Köpcös ember volt, gömbölyű Csicsikov-lábú, de sovány arcú.

Vorobjanyinov bizonyosra vette, hogy tüstént lefognák, és a rendőrségre hurcolják. Épp ezért rendkívül elcsodálkozott, amikor a szoba gazdája, öltözetével elkészülve, váratlanul lecsillapodott.

- Meg kell értenie - kezdte el békéltető hangon -, hogy ehhez nem adhatom hozzájárulásomat.

Ippolit Matvejevics, Iznurenkov helyén, ugyancsak nem adta volna hozzájárulását ahhoz, hogy fényes nappal ellopják székeit. De nem tudta, hogy mit mondjon, s ezért hallgatott.

- Nem én vagyok a hibás. A hangszerszétosztó tehet róla. Beismerek mindent. Igaz, hogy a bérbe vett pianínóért nyolc hónapon át nem fizettem, de el nem adtam, bár megvolt rá a korlátlan lehetőségem. Én becsületesen jártam el, ők pedig szélhámos módra. Elvitették a hangszert, de emellett bepereltek, és lefoglalták a bútoromat. Nálam semmit sem lehet lefoglalni. Ez a bútor termelési eszköz. És a szék ugyancsak termelési eszköz!

Ippolit Matvejevics most már érteni kezdett valamit.

- Eressze el a széket! - vijjogott fel hirtelen Avesszalom Vlagyimirovics. - Hallja? Maga... bürokrata!

Ippolit Matvejevics engedelmeskedett.

- Bocsánat - hebegte. - Félreértés. Ilyen a szolgálat.

Iznurenkovnak féktelen jókedve kerekedett. Fel-alá futkosott a szobában, és dalba fogott.

- Szóval ma nem viszi el a bútort?... Nagyon jó!... Ah! Ah!

Ippolit Matvejevics, a körülmények kedvező alakulását kihasználva, az ajtó felé indult.

- Várjon! - kiáltott rá hirtelen Iznurenkov. - Látott valaha életében ilyen kandúrt? Ugye, hogy csodálatosan selymes a szőre?

A kandúr egyszerre csak Ippolit Matvejevics remegő kezében feküdt.

- Elsőrendű!... - dünnyögte Avesszalom Vlagyimirovics, aki nem tudta, miben élje ki energiafeleslegét. - Ah!...Ah!...

Az ablakhoz törtetett, összeverte tenyerét, és integetni kezdett két fiatal leánynak, akik a szemközti ház ablakából nézték. Helyben topogott, és epekedően sóhajtozott.

- Külvárosi leánykák! A legízesebb gyümölcs!... Elsőrendű!... Ah!...

- Akkor hát megyek, polgártárs - mondta ostobán a koncesszió vezérigazgatója.

- Várjon, várjon! - izgult fel hirtelen Iznurenkov. - Egy pillanatra!... Ah!... Ugye, hogy a kandúr szőre csodálatosan selymes?... Várjon!... Azonnal!...

Zavartan turkált zsebeiben, elfutott, viasszaladt, sápirozott, kinézett az ablakon, újra elfutott, és újra viasszaladt.

- Bocsásson meg, barátocskám - mondta Vorobjanyinovnak, aki mind e műveletek alatt combjához szorított kézzel, katonásan állt.

S ezzel egy félrubelest adott a marsallnak.

- Nem, nem, ne utasítsa vissza, kérem. Minden munkának meg kell kapnia a jutalmát.

- Köszönöm szépen - felelte Ippolit Matvejevics, elámulva saját találékonyságán.

- Szívesen, kedves, szívesen, lelkem!...

Mialatt a folyosón ment, Ippolit Matvejevics még hallotta Iznurenkov mekegését, visongását, dalolását és szenvedélyes kiáltozását.

Az utcán eszébe jutott Osztap, és reszketni kezdett a félelemtől.

Erneszt Pavlovics Scsukin fel-alá járt az üres lakásban, amelyet barátja a nyári hónapokra előzőkenységből átengedett neki, s azt a kérdést latolgatta, vajon megfürödjék-e, vagy ne fürödjék meg.

A hámszobás lakás közvetlenül a kilencemeletes ház teteje alatt volt. Egy íróasztalon és a Vorobjanyinov-féle széken kívül csupán egy tükör állt benne. A nap visszaverődött a tükörből, s vakította a szemet. A mérnök ledült az íróasztalra, de tüstént felugrott. Minden izzott a szörnyű melegtől.

- Megyek és megmosdom - határozta el magát. Levetközött, lehült egy kissé, megnézte magát a tükörben, és bement a fürdőszobába. Belépett a kádba, egy kék zománckorsóból megöntözöködött, majd alaposan beszappanozta testét. A szappanhab teljesen belepte. Olyan volt, mint egy Mikulás.

„De jó!” - gondolta.

Minden jó volt. Felüdült. Felesége nem volt. Teljes szabadság állt előtte. A mérnök leguggolt, és megcsavarta a csapot, hogy a szappant lemossa. A csap bugyborékolni kezdett, és értetlenül kotyogott valamit. Víz nem folyt. Ernests Pavlovics a csap nyílásába dugta síkos

kisujját. Vékony vízsugár indult meg, de tüstént ki is apadt. Erneszt Pavlovics összeráncolta homlokát, kilépett a kádból, egyenként átemelgetve peremén a lábait, és kiment a konyhasaphoz. De abból sem sikerült vizet fejnie.

Erneszt Pavlovics betalpalt a szobába, s megállt a tükör előtt. A hab csípte a szemét, a háta viszketett, a parkettra szappanpihék hulltak. A mérnök hallgatózott, vajon nem indult-e már meg a fürdőszobában a víz, és elhatározta, hogy felhívja a házmestert.

„Hozzon ő vizet - dühöngött, megtörülgetve szemét. - Ki látott már ilyen disznóságot?”

Kinézett az ablakon. Az udvar-tárna legfenekén gyermekek játszottak.

- Házmester! - kiabált Erneszt Pavlovics. - Házmester!

Senki sem felelt.

Erneszt Pavlovicsnak most eszébe jutott, hogy a házmester a homlokzat felőli részben, a lépcsőház alatt lakik. Kilépett a hideg kőkockára, és kezével az ajtót tartva, keresztülhajolt a korláton. Ezen az emeleten csak egy lakás volt, és Erneszt Pavlovics nem félt, hogy megláthatják szappanpihékből készült, különös öltözkéiben.

- Házmester! - kurjantott lefelé.

A szó a mélybe hullt, és bukfencet hányt a lépcsőfokokon.

- Gu-gu! - felelt vissza a lépcsőház.

- Házmester! Házmester!

- Gum-gum! Gum-gum!

A mérnök, aki türelmetlenül váltogatta meztelen lábait, e pillanatban megcsúszott, s hogy egyensúlyát megtartsa, elengedte az ajtót. A fal megremegett: a biztonsági zár réznyelve bekattant, és az ajtó bezárult. Erneszt Pavlovics még nem eszmélt rá az esemény helyrehozhatatlanságára, és megnyomta a kilincset. Az ajtó nem nyílt ki. A mérnök fejvesztetten megrángatta még néhányszor, és hevesen dobogó szívvel hallgatózott. A szürkület templomi csöndje felelt. A színes ablaküvegeken alig szűrődött át fény.

„Szép csávába kerültem” - gondolta Erneszt Pavlovics. - Nyomorult - mondta az ajtónak.

Lentről petárdaként csattantak fel emberi hangok. Aztán egy szobakutya kezdett hangszóróként ugatni. A lépcsőn egy gyermekocsit húztak felfelé.

Erneszt Pavlovics gyáván szaladgált fel-alá a lépcsőpihenőn.

- Meg kell bolondulni!

Úgy tűnt fel neki, hogy ami történt, sokkal vadabb annál, semhogy valóban megtörténhetett volna. Újra az ajtóhoz lépett és hallgatózott. Új neszeket hallott. Először azt hitte, hogy valaki járkál a szobában.

„Talán bement valaki a hátsó ajtón?” - tűnődött, jóllehet tudta, hogy a melléklépcsőről nyíló ajtó be van zárva, és senki sem mehet be a lakásba.

Az egyhangú nesz tovább tartott. A mérnök visszafojtotta lélegzetét. Most már rájött, hogy a neszt csobogó víz idézi elő. Nyilván a lakás valamennyi csapjából folyt a víz. Hajszálon múlt, hogy Erneszt Pavlovics fel nem üvöltött. A helyzet rettenetes volt.

Moszkvában, a város központjában, a kilencedik emelet lépcsőpihenőjén egy felnőtt, egyetemest végzett, nagy bajszú férfi állt, anyaszült meztelenül és még zizegő szappanhabtól

borítva. Nem volt hová mennie. Inkább a börtönt választotta volna, semhogy ebben az állapotban mutatkozzék. Egyetlen lehetőség maradt számára: megdőgleni. A hab pattogzott, és a hátát égette. Karján és arcán már megkeményedett, akár a rüh, és felhúzta a bőrt, mint a timsó.

Így telt el félóra. A mérnök a meszes falhoz dörgölözött, sóhajtozott, és több ízben sikertelenül megpróbálta feltörni az ajtót. Piszkos volt és ijesztő.

Scsukin elhatározta, hogy ha törik, ha szakad, lemegy a házmesterhez.

- Mást nem tehetek. El kell bújniom a házmesternél!

Lihegve és azzal a kéztartással, amellyel a vízbe lépő férfiak földik el testüket, lassan lefelé lopakodott a karfa mellett. A nyolcadik és kilencedik emelet közötti lépcsőpihenőhöz ért.

Az ablak színes rombuszai és négyzetei megvilágították alakját. Harlekinhez hasonlított, amint kihallgatja Colombina és Pagliaccio beszélgetését. Már tovább is indult a pihenőről, amikor az alsó lakás ajtózára hirtelen megcsikordult, s egy fiatal hölgy lépett ki a lakásból. Még mielőtt a fiatal hölgy csak egyetlen lépést is tehetett volna, Erneszt Pavlovics már újra a maga lépcsőpihenőjén volt. Szinte megsüketült szíve borzasztó kalapálásától.

A mérnök csak félóra múlva szedte össze magát, és akkor volt képes újabb kísérletet tenni a menekülésre. Ezúttal szilárdan elhatározta, hogy hanyatt-homlok lerohan, és nem néz sem jobbra, sem balra, míg el nem éri a hön vágyott házmesterlakást.

A mérnök- és technikuskamara tagja négy lépcsőfokot ugorva, nesztelenül vágatott lefelé. A hatodik emelet pihenőjén egy pillanatra megállt. Ez volt a veszte. Lentről valaki felfelé jött a lépcsőkön.

- Haszontalan kölyök! - hallatszott egy női hang, a lépcsőházi visszaverődésektől többszörösen felfokozott erővel. - Hányszor megmondtam neki!

Erneszt Pavlovics, már nem az értelmének, hanem ösztönének engedelmeskedve, mint kutyáktól üldözött macska vágatott vissza a kilencedik emeletre.

Lakása előtt, a szennyes tócsákkal tarkított pihenőn, haját tépdese és görcsösen meg-megrázkódva, hangtalanul sírva fakadt. A forró könnyek bevájódtak a szappankéregbe, és két hullámos barázdát égettek benne.

- Uram! - sóhajtozott a mérnök. - Istenem! Istenem!

Már alig élt. Pedig tisztán hallotta, hogy az utcán egy teherautó dübörög végig. Tehát valahol éltek!

Újra meg újra eltökélte magában, hogy lemegy, de képtelen volt rá - idegei felmondták a szolgálatot. Csapdába került.

- Úgy összemocskolták, akár a disznók! - hallott egy vénasszonyhangot az alsó pihenőről.

A mérnök a falhoz ugrott, s néhányszor nekiment a fejével. A legokosabb persze az lett volna, ha addig kiabál, amíg jön valaki, s aztán megadja magát az érkezőnek. De Erneszt Pavlovics minden gondolkodóképességét elvesztette, és fuldokolva keringett egy helyben.

Kivezetőút nem volt.

Az automobilklub

A *Szerszámgép* című nagy napilap szerkesztőségében, amely a Népek Háza második emeletének egy részét foglalta el, sietve kapkodták össze a szedésre leadandó anyagot. A tartalékból elővették a kisedett, de az előző számban le nem közölt cikkeket, megszámozták, hány sor, és megkezdődött a napról napra ismétlődő alku a helyért.

A négyoldalas újság összterjedelme négyezer-négyszáz sort tett ki. Ebben a keretben helyet kellett kapnia mindennek: táviratoknak, cikkeknak, krónikáknak, munkásleveleknek, hirdetéseknek, egy verses és két prózában írt tárcának, karikatúráknak, fényképeknek, külön rovatoknak, mint színház, sport és sakk, vezércikknek és belső vezércikknek, a szovjet-, párt- és szakszervezeti közleményeknek, folytatásos regénynek, a fővárosi élet művészi károlatainak, a „Morzsák” cím alatt megjelenő apróságoknak, népszerű tudományos cikkeknek, rádióműsornak és az esetleges rendkívüli anyagnak. Ezért az egyes hasábok helybeosztását többnyire drámai jelenetek kísérték.

A szerkesztőségi titkárhoz maestro Szugyejkin, a sakkrovat vezetője sietett elsőnek. Udvarias, de keserűséggel tele kérdést vetett fel:

- Nos? Ma sakk nem lesz?

- Nincs hely. A tárca háromszáz sort foglal el - felelte a titkár.

- De hiszen ma szombat van. Az olvasó várja a vasárnapi rovatot. Vannak üzeneteim, egy pompás elemzésem Nyeunivakótól, van végül...

- Hát jó. Mennyit akar?

- Legalább százötvenet.

- Helyes. Ha üzenetei is vannak, kap hatvan sort.

A maestro már éppen azon volt, hogy további harminc sort rimázkodják ki Nyeunivako elemzése számára (a Tartakover-Bogoljubov nagyszerű indiai játszma már több mint egy hónapja feküdt fiókjában), de egyszerűen félretolták.

Perszickij jött, a riporter.

- Leadjuk a plenáris ülésről szóló beszámolót? - kérdezte nagyon halkán.

- Természetes! - kiabált a titkár. - Hiszen tegnapelőtt megbeszéltük.

- A beszámoló megvan - mondta Perszickij még halkabban -, és készen van két riport is, de nem adnak rá helyet.

- Hogyhogy nem adnak? Kivel beszélt? Mi ütött beléjük, talán megbolondultak? Csak bízva rám.

A titkár rohant veszekedni. Nyomában szaladt az intrikus Perszickij, ömögötte pedig a hirdetési osztály munkatársa.

- S mi lesz a Szekarov-féle oldattal? - kiáltotta szomorú hangon.

Mögötte totyogott a gazdasági főnök, s vonszolta maga után az árverésen beszerzett puha karosszéket.

- Erről az orvosságról majd kedden közöljük a cikket, ma a mellékletet hozzuk!

- Sok hasznat hoz maguknak ez a sok ingyhirdetés, az orvosságcikkért pedig már felvettük a pénzt.

- Jól van, majd az éjjeli szerkesztőségben minden kiderül. Adja le a hirdetést Pásának. Éppen most megy le az éjjeli szerkesztőségbe.

A titkár a vezércikket olvasta, de tüstént újra megzavarták szórakoztató foglalkozásában. A rajzoló jött.

- Éppen kapóra - mondta a titkár. - A Németországból érkezett legújabb táviratokkal kapcsolatban egy karikatúrára van szükségünk.

- Valahogy úgy képzelem - kezdte a rajzoló -, a Stahlhelm-mozgalom és az általános németországi helyzet...

- Jó, jó. Csak kombinálja össze, s aztán mutassa meg.

A rajzoló bement fülkéjébe. Elővett egy négyzet alakú rajzpapírt, és ceruzával felvázolt rá egy sovány kutyát. A kutyafejre csúcsos német sisakot húzott, és a felírásokhoz látott. Az állat törzsére nyomtatott betűkkel a „Németország” szó került, felkunkorított farkára „Danzigi folyosó”, állkapcsára „Revánsgondolat”, nyakörvére „Dawes-terv” és kilógó nyelvére „Stresemann”. A kutya elé a művész Poincarét rajzolta, egy darab hússal a kezében. A húrra is tervezett felíratot, de kicsi volt, és felírat nem fért rá. Kevésbé leleményes ember nem tudta volna, mitévő legyen, de a karikaturista nem jött zavarba, hanem egy palacknyakra kötött receptfélét rajzolt a húshoz, és erre írta rá parányi betűkkel: „Francia javaslatok a biztonsági garanciákról.” Hogy Poincarét össze ne tévesszék egy másik államférfival, ráírta a hasára: „Poincaré.” A vázlat készen volt.

A művészeti rovat asztalán szanaszét külföldi folyóiratok feküdtek, egy nagy olló, tussal és fehér festékekkel teli tégelyek. A padlón kivágott fényképek heverték, egy kar, egy láb meg egy tájképrészlet.

Öt grafikus borotvapengével felfegyverezve fényképeket kaparászott, aztán a lámpa fölött átvilágították, s hogy élesebbé tegyék, tussal és fehér festékekkel sátozták őket, és hátukra ráírták a méretet: második hasáb, 3 3/4 négyzet stb. Ezek a cinkográfus számára voltak fontos adatok.

A szerkesztő szobájában külföldi küldöttek ültek. A tolmács a csoport vezetőjének arcába nézett, majd a szerkesztő felé fordult:

- Arnot elvtárs azt szeretné tudni...

A beszélgetés a szovjet újság struktúrájáról folyt. Mialatt a tolmács megmagyarázta a szerkesztőnek, hogy mit szeretne tudni Arnot elvtárs, maga a bársony térdnadrágos Arnot és társai kíváncsian nézték a 86. számú tollal ellátott vörös tollszárat, amely a szoba szögletébe volt támasztva. A toll, amely nagyságára nézve egy nagy csukán is túltett, majdnem a mennyezetet érintette, a tollszár széles része pedig olyan vastag volt, mint egy középtermetű férfi törzse. Ezt az ajándékot a korrektörök gyűlése ünnepélyes keretek közt adta át a szerkesztőségnek.

- Ohó, kolosszális! - nevettek a külföldiek.

A Vorobjanyinov-féle széken trónoló szerkesztő mosolygott, és sűrűn bólogatva hol a tollszár, hol a vendégek felé, vidáman magyarázgatott.

A titkárságon folytatódott a hangos veszekedés. Perszickij egy Szemasko-cikket hozott, és a titkár a harmadik oldal anyagából sürgősen törölte a sakkrovatot. Maestro Szugyejkin már

nem harcolt Nyeunivako pompás elemzéséért; minden igyekezete oda irányult, hogy legalább a megfajtéseket ki ne dobják. Hevesebb harc után, mint amilyen az övé volt Capablanca ellen a San Sebastian-i tornán, sikerült némi helyet kiverekednie a „Törvénykezés” rovására. Szemaskót szedésre küldték. A titkár újra a vezércikkbe mélyedt; tisztán sportszerű érdeklődésből elhatározta, hogy mindenáron elolvassa.

Amikor ehhez a helyhez ért: „...ha azonban a Népszövetség ez utóbbi szerződést becikkelyezi, akkor annak tartalmánál fogva...”, egy szőrös férfi lépett hozzá: a „Törvénykezés”.

A titkár tovább olvasott, szándékosan nem nézett fel a „Törvénykezés”-re, és szükségtelen javításokat tett a vezércikkben.

A „Törvénykezés” most a másik oldalára került át, és sértődötten megszólalt:

- Nem értem.

- Na-na - dünnyögte a titkár, azzal az igyekezettel, hogy az időt húzza -, mi baj?

- Az a baj, hogy szerdán „Törvénykezés” nem volt, pénteken „Törvénykezés” nem volt, csütörtökön a kiszedett anyagból csak a tartásdíjperek kerültek be, szombaton pedig kihagyják azt a pert, amelyről valamennyi újság ír, és csak mi...

- Hol írnak róla? - kiáltott fel a titkár. - Nem olvastam.

- Holnap már minden lap közli, s mi megint lekésünk.

- S amikor magára bízták a Csubarov-ügyet, akkor maga mit írt? Egy sort sem lehetett kicsikarni magától. Ezt tudom. De azt is tudom, hogy a Csubarov-ügyről az esti újságba írt.

- Honnan tudja?

- Tudom, mondták nekem.

- Ahá, így állunk, jól tudom, ki mondta. Perszickij mondta, az a Perszickij, aki egész Moszkva szeme láttára a szerkesztőség eszközeit veszi igénybe, hogy az anyagot Leningrádnak adja el.

- Pása! - szólt halkán a titkár. - Hívja csak ide Perszickijt!

A „Törvénykezés” rovat vezetője közömbösen üldögélt az ablakpárkányón. Mögötte látszott a kert, amelyben madarak hancúroztak. Az ügyet sokáig feszegették, míg végre a titkár egy ügyes fogással véget nem vetett neki: kidobta a sakkrovatot, és helyette betette a „Törvénykezés”-t. Perszickij figyelmeztetést kapott.

A szerkesztőségi munka csúcsforgalmi ideje volt, öt óra. A felhevült írógépek fölött füst keringett. A munkatársak a sietéstől undorodó hangon diktáltak. A vezető gépíró nő lehordta azokat, akik észrevétlenül odacsempészték soron kívül az anyagukat.

A folyosón a szerkesztőségi költő járkált.

Egy gépíró nőnek udvarolt, akinek keskeny csípője költői érzéseket ébresztett benne. A gépíró nőt a folyosó végére cepelte, s egy ablakmélyedésben vallott neki szerelmet.

- Ma túlóráznom kell, és nagyon el vagyok foglalva - felelte a leány, ami azt jelentette, hogy mást szeret.

A költő mindenkinek a lába előtt ténfergett, s valamennyi ismerőshöz ezzel a meglepően egyhangú kéréssel fordult.

- Adjon tíz kopejkát villamosra.

A munkáslevelező-rovat helyiségébe is betévedt. Átfurakodott az asztalok között, amelyeknél az „Olvasók levele” rovat munkatársai dolgoztak, s egész levélhegyeket sodorva le karjával, újabb pénzszerzési kísérleteket tett. Az „Olvasók levelei” munkatársai, a szerkesztőség legridegebb tagjai (ilyenekké teszi őket az a kényszerűség, hogy naponta legalább száz, inkább baltához, mázolóecsethez vagy taligához, semmint tollhoz szokott kéz írta levelet olvasnak) elhallgattak.

A költő megfordult az expedícióban, s végül átrándult a kiadóhivatalba. Itt azonban nemcsak hogy a tíz kopejkát nem kapta meg, de egy támadást is ki kellett védenie, melyet a komszomolista Avdotyev indított ellene; felszólította, hogy lépjen be az automobilklubba. A költő szerelmes lelkét benzingőzők felhőzték körül. Két lépést tett oldalvást, és harmadik sebességre kapcsolva, eltűnt.

Avdotyev korántsem csüggedt el. Hitt az automobil-eszme diadalában. A titkárságon tovább folytatta a kitartó harcot, megakadályozta a titkárt, hogy végigolvassa a vezércikket.

- Ide hallgass, Alekszandr Joszifovics. Komoly dologról van szó - mondta, és ráült a titkári asztalra. - Automobilklubot alapítottunk. Nem adna nekünk kölcsön a szerkesztőség ötszáz rubelt nyolc hónapra?

- Ebben biztos lehetsz.

- Hogyan? Azt hiszed: halott ügy?

- Nem hiszem, hanem tudom. Hány tagja van a klubotoknak?

- Már nagyon sok.

A klub egyelőre csak az egyetlen szervezőből állt, de Avdotyev erre a részletre nem terjeszkedett ki.

- Ötszáz rubelért veszünk egy gépet a „temetőn”. Jegorov már ki is nézte. Azt mondja, hogy a javítás nem fog többé kerülni ötszáznál; összesen ezer. Arra gondolkodok tehát, hogy összeszedek húsz embert, fejenként ötven rubellel. Megtanulunk vezetni. És három hónap múlva, augusztusban, már valamennyien sofőrök vagyunk, lesz gépünk, és ki-ki sorrendben oda megy, ahová akar.

- És a vételhez szükséges ötszáz rubel?

- Kamat ellenében ad a segélypénztár. Ki fogjuk fizetni. Szóval belépsz?

A titkár már kopaszodott, sokat dolgozott, rabja volt családjának és lakásának, szeretett ebéd után a díványon heverészni, és szerette elalvás előtt a *Pravda*-t átlapozni. Gondolkozott, és nemet mondott.

- Aggastyán vagy! - állapította meg Avdotyev. Avdotyev végigjárt minden asztalt, és elisméltelte gyűjtő szónoklatát. Az aggastyánokban - ilyennek tartott minden húsz évnél idősebb munkatársat - szavai kétes hatást keltettek. Savanyúan tértek ki a felszólítás elől, arra hivatkozva, hogy már „gyermekbarátok”, és pontosan leróják az évi húsz kopejkát a szegény kis apróságok felségélyezésének üdvös oltárán. Tulajdonképpen hajlandók lennének belépni az új klubba, de...

- Mit „de”? - kiabált Avdotyev. - Ha az automobil már ma megvolna? Igen? Ha elétek tennének az asztalra egy hathengeres kék Packardot évi tizenöt kopejkáért, a benzin és az olaj pedig a kormány számlájára menne?

- Eredj, eredj! - mondták az aggastyánok. - Zavarsz bennünket a munkában!

Az automobil-eszme lángja kilobbant és füstölgött. Végre azonban úttörője akadt az új vállalkozásnak. Perszickij nagy robajjal elugrott a telefontól, végighallgatta Avdotyevet, és kioktatta:

- Nem jól csinálod: add ide az ívet. Kezdjük előlről.

És Avdotyevvel együtt újra végigjárta a szerkesztőséget.

- Te vén matrac - mondta a riporter az egyik kék szemű ifjúnak -, ehhez még pénzt sem kell adnod. Van 27-es kölcsönöd? Mennyi? Ötven rubel? Annál jobb. A kötvényeket adod be a klubba. A kötvényekből tevődik össze az alaptőke. Augusztusra értékesíthetjük őket, és megvehetjük az autót.

- És ha a kötvényem nyer? - védekezett az ifjú.

- Mennyit akarsz nyerni?

- Ötvenezret.

- Ezen az ötvenezren autókat veszünk. És ha én nyerek, szintén. És ha Avdotyev, szintén. Egyszóval, bárkinek a kötvénye nyer is, a pénzt kocsikra fordítjuk. Értesz már? Saját kocsidon hajtasz végig a Grúz Hadiúton! Hegyek!... Utánad pedig saját kocsiján a „Törvénykezés” robot, a krónika, a napi hírek; és az a fiatal hölgy, aki a mozirovatot vezeti... Nos? Nos? Udvarolni fogsz!...

Lelke mélyén egyetlen kötvénytulajdonos sem hisz a nyereség lehetőségében; a legnagyobb féltékenységgel viseltetik azonban szomszédjai és ismerősei kötvényei iránt. A tűznél is jobban fél attól, hogy amazok nyernek, ő pedig, mint a balszerencse állandó üldözöttje, újra hoppon marad. Ezért a szerkesztőségbeli kolléga nyereségének reménye ellenállhatatlan erővel taszította a kötvénytulajdonosokat az új klub ölébe. Csak az a félelem hatott zavarólag, hogy esetleg egyetlen kötvény sem fog nyerni. De ez valahogy valószínűtlennek látszott, s emellett az automobilklub még ez esetben sem veszíthetett semmit: egy kocsit a „temetőből” a kötvények alaptőkéje mindenképpen biztosított.

A húsz ember öt perc alatt összeverődött. Mikor az ügy így dűlőre jutott, megjelent a titkár, aki már tudomást szerzett az automobilklub csábító kilátásairól.

- Na, fiúk - ajánlkozott -; ne iratkozzam be én is?

- Csak iratkozzál be, öreg - felelte Avdotyev -, de ne hozzánk. Létszámunk, sajnos, már tele; és új tagokat két évig nem veszünk fel. Iratkozzál be inkább a gyermekbarátokhoz. Olcsó és izgalommentes. Mindössze húsz kopejka egy évre, és nem kell kocsiba sem ülni.

A titkár elröstellte magát, eszébe jutott, hogy már valóban öregszik, sóhajtott, és visszaballagott szobájába, hogy végigolvassa az érdekesítő vezércikket.

- Mondja, kérem, elvtárs - állította meg a folyosón egy cserkesz arcú, délceg fiatalember -, hol van a *Szerszámgép* szerkesztősége?

A kérdező a nagy kombinátor volt.

Beszélgetés a meztelen mérnökkel

Osztap Bender megjelenését a szerkesztőségben több fontos esemény előzte meg.

Minthogy Erneszt Pavlovicsot nem találta napközben otthon (a lakás zárva volt, s a gazda, nyilván, hivatalában tartózkodott), a nagy kombinátor elhatározta, hogy valamivel később újra elnéz hozzá, s addig is sétálgat a városban. Tettvágytól gyötörve járt utcáról utcára, meg-megállt a tereken, kacsingatott a rendőrökre, felsegített hölgyeket az autóbuszra, s általában úgy viselkedett, mintha egész Moszkva - szobraival, villamosaival, csemegeboltjaival, pályaudvaraival és hirdetési oszlopaival - zsúrra gyűlt volna nála össze. Ide-oda cikázott a vendégek között; kedvesen elbeszélgetett velük, s mindegyikük számára volt egy-egy meleg szava. Ily hatalmas vendégsereg fogadása kissé kifárasztotta a nagy kombinátort. Emellett pedig már hat felé járt az idő, és Scsukin mérnökhöz kellett indulnia.

A sors azonban úgy hozta magával, hogy mielőtt még Erneszt Pavlovicccsal találkozhatott volna, kénytelen volt két órát egy rövid jegyzőkönyv aláírására fecsérelni.

A Tyeatralnaja téren a nagy kombinátor egy ló alá került. Egészen váratlanul egy fehér, szelíd állat ügetett neki, s megtaszította csontos szügyével: Bender verejtékezve hanyatt esett. Nagy volt a forróság. A fehér ló hangosan bocsánatért esdekelt. Osztap fürgén felugrott. Erőtéljes teste nem szenvedett semmi sérülést. Annál több oka és lehetősége volt a botrányokozásra.

Lehetetlen volt ráismerni Moszkva vendégszerető és kedves házigazdájára. Szétvetett lábbal penderült a meghökkent, öreg kocsis elé, s öklével hatalmasat sújtott kiváltázott hátára. Az öreg zokszó nélkül tűrte a büntetést. Egy rendőr sietett a színhelyre.

- Jegyzőkönyvet követelek! - kiabálta Osztap pátosszal. Szavaiból a legszentebb érzelmeiben megsértett ember érces hangjegyei csendültek ki. És a Kis Színház falánál, ugyanazon a helyen, ahol majdan felállítják a nagy orosz drámaíró, Osztrovszkij szobrát, Osztap aláírta a jegyzőkönyvet, és rövid interjút adott az ott termett Perszickijnek. Perszickij az alantas munkától sem húzódozott. Pontosan beírta noteszába a baleset szenvedő hőséneke vezetéke- és keresztnévét, aztán elrobogott.

Osztap hetykén folytatta útját. Mialatt újból átélte a fehér ló támadását, és kései sajnálkozás fogta el amiatt, hogy nem pofozta fel a kocsist, a Scsukin-ház lépcsőjén kettesével lépve, feljutott a hetedik emeletig. Itt egy nehéz csöpp hullt a fejére. Felnézett. A legfelső pihenőről piszkos vízesés csobogott egyenesen a szeme közé.

„Nyaklevest érdemel az ilyen tréfa” - méltatlankodott magában.

Felszáguldott. A Scsukin-lakás ajtajában, háttal feléje, egy fehér sömörrel borított, meztelen férfi ült a kőkockákon, kezébe temetve arcát és ide-oda ringatva törzsét. A meztelen férfit víz vette körül, amely a lakásajtó hasadékan csordogált ki.

- Ó-ó-ó! - sóhajtott a meztelen alak. - Ó-ó-ó...

- Mondja, mit paskol itt a vízben? - kérdezte Osztap ingerülten. - Lubickolásra való hely ez? Megbolondult?

A meztelen férfi fátyolos szemmel nézett Osztapra, és felzokogott.

- Mondja csak, polgártárs, nem lenne helyesebb, ha sírás helyett fürdőbe menne? Ha látná magát... Olyan, mint valami pikador!...

- A kulcs - nyöszörgött a mérnök.

- Micsoda kulcs? - kérdezte Osztap.

- A l-la-k-kás-kulcs.

- Ahol a pénz hever?

A meztelen férfi bámulatos gyorsasággal csuklott. Osztap számára semmi sem volt probléma. Esze élesen működött, s amikor megértette, hogy miről van szó, csaknem keresztülesett a karfán a szűnni nem akaró kacagástól, amit semmiképpen sem tudott legyűrni.

- Szóval nem tud bemenni a lakásba? Pedig olyan egyszerű.

Megkerülte a meztelent, nehogy bepiszkolódják tőle, az ajtóhoz lépett, hüvelykujja hosszú, sárga körmét bedugta a biztonsági zár részébe, és óvatosan, jobbról balra és felülről lefelé, forgatni kezdte.

Az ajtó nesztelenül kinyílt, és a meztelen férfi örömujjongással beszaladt az előtött lakásba.

A csapok zúgtak. Víz örvénylett az ebédlőben, tükörsima tó csillogott a hálósobában, s lassan, hattyúként úszkált rajta egy pár papucs. A sarokban álmos halrajként sereglettek össze a cigarettavégek.

A Vorobjanyinov-szék az ebédlőben állt, ahol a víz sodra a legerősebb volt. Mind a négy lába körül fehéren torlódtak a hullámok. Most hirtelen megbillent, mintha lassan tova akarna úszni üldözője előtt. Osztap ráült, és maga alá húzta lábát. A felocsúdott Erneszt Pavlovics „Pardon! Pardon!” kiáltással elcsavarta a csapokat, megmosdott; és övig meztelenül, térdig felgyűr, nedves nadrágban jelent meg újra Bender előtt.

- Ön engem a szó szoros értelmében megmentett! - áradozott izgatottan. - Bocsásson meg, hogy nem nyújtok kezét: csuromvizes vagyok. Hajszálon múlt, hogy meg nem bolondultam.

- Valóban nem sok hiányzott.

- Borzasztó helyzetben voltam.

S miközben gondolataiban újra végigszenvedte a rettenetes kalandot, majd elkomorodva, majd ideges nevetéssel beszélt el a nagy kombinátornak szerencsétlensége részleteit.

- Ha történetesen nem jön, elvesztem - fejezte be.

- Velem is megtörtént egy ilyen eset - mondta Osztap. - Sőt, valamivel rosszabb.

A mérnököt annyira érdekelte e pillanatban minden hasonló történet, hogy letette a vödröt, amellyel a vizet meregette, és feszülten figyelt.

- Ugyanaz esett meg velem is, ami önnel - kezdte el Bender -, csak télen, és nem Moszkvában, hanem Mirgorodban, 1919-ben, a Mahno és Tyutyunyik uralma közötti vidám időben. Egy családnál laktam, igazi vad ukránoknál. Tipikus tulajdonimádók: földszintes házikó és töméntelen limlom. Közbevetőleg meg kell jegyeznem, hogy ami a csatornázást és a vele rokon komfortot illeti, Mirgorod csak pöcegödröket ismer. Nos hát, egyik éjjel egy szál fehérneműben kisiettem a hóra; hűléstől nem féltem: pár másodperc az egész. Kisiettem, és gépiesen becsaptam magam mögött az ajtót. Szörnyű hideg van, legalább húsz fok. Kopogok - nem nyitnak ajtót. Nem lehet egy helyben állni: az ember megfagy! Kopogok és szaladok, kopogok és szaladok - nem nyitnak ki. S ami a legbosszantóbb: a házban egyetlen lélek sem alszik. Én meg nyári alsónadrágban szaladgálok a hóbuckákon. Egy álló órán keresztül kopogtam. Majdnem beledögöltem. És mit gondol, miért nem nyitották ki? Vagyonukat dugdosták el, párnába varrták a Kerenszkij-bankókat. Azt hitték, hogy házkutatók jöttek. Majdnem agyonvertem őket:

A mérnök együtt érzett Benderrel.

- Ön tehát Scsukin mérnök? - kérdezte Osztap.

- Igen. Csak arra kérem, ne mondja el senkinek, hogy mi történt. Kellemetlen volna.

- Legyen nyugodt! *Entre nous. Tête-à-tête.* Négyszemközt, mint a franciák mondják... Tulajdonképpen üzleti ügyben vagyok itt, Scsukin elvtárs.

- Végtelenül örvendek, ha szolgálatára lehetek.

- *Grand merci.* Egy semmiségről van szó: Neje önagysága kért meg, hogy jöjjek el ezért a székekért. Azt mondta, hogy a szimmetria kedvéért van rá szüksége. Egy fotelt fog érte cserébe küldeni.

- Parancsoljon! - kiáltott fel Erneszt Pavlovics. - Nagyon örvendek. De minek okozna vele kényelmetlenséget magának? Én is elvihetem. Még ma.

- Ugyan, szó sem lehet róla! Nekem igazán semmiség. A közelben lakom, igazán nem terhes megbízatás.

A mérnök előzékenyen segédkezett, s a nagy kombinátort egészen az ajtóig kísérte, melyet azonban rettegett átlépni, jóllehet a kulcsot elővigyázatosságból nedves nadrágja zsebébe dugta.

Ivanopulo hajdani egyetemi hallgató még egy széket kapott ajándékba. Igaz, hogy kárpítja kissé megrongálódott, de azért nagyon szép szék volt, s amellet hajszálla olyan, mint az első.

Osztapot nem aggasztotta a kudarc, amely ezzel a székekkel, szám szerint a negyedikkel kapcsolatban érte. Ismerte a sors játékait. Csak az Október pályaudvar árukezelési hivatalában eltűnt szék ékelődött be sötét tömegként következtetései kristálytisza rendszerébe. E székekhez kellemetlen gondolatok fűződtek, lehangelő kétséget ébresztettek benne.

A nagy kombinátor ugyanabban a helyzetben volt, mint a rulettjátékos, aki kizárólag számokra tesz, hogy egyszerre harminchatszorosa nyerhesse meg tétjének. Sőt, még rosszabb volt a helyzete: a koncessziósok olyan ruletten játszottak, ahol tizenkét szám közül tizenegy nulla volt. És még ez a tizenkettedik szám is kívül esett a láttéren, ördög tudja, hol volt, és valóban tartalmazta-e a mesés nyereményt.

E bánatos tépelődés láncolatának a vezérigazgató megjelenése vetett véget. Osztap már pusztán láttára is méregbe jött.

- Ohó! - mondta a technikai igazgató. - Látom, hogy sikerrel járt. Csak ne tréfáljon velem. Miért hagyta a széket odakünn? Hogy mulasson rajtam?

- Bender elvtárs... - dünnyögte a marsall.

- Miért játszik az idegeimen? Hozza be gyorsan! Látja, hogy az új szék, amelyen ülök, növelte szerzeményünk értékét.

Osztap oldalt hajtotta fejét, és összeráncolta homlokát.

- Ne kínozza a kisgyereket - dörmögte végül. - Hol a szék? Miért nem hozta el?

Ippolit Matvejevics zagyva beszámolóját füttyök, gúnyos tapsok és ármányos kérdések szakították meg állandóan. Vorobjanyinov a hallgatóság egyhangú nevetése közben fejezte be jelentését.

- És az utasításaim? - kérdezte Osztap fenyegetően. Hányszor megmondtam magának, hogy lopni bűn! Már akkor, amikor Sztargorodban meg akarta lopni feleségemet, madame

Gricacujevát, már akkor rájöttem, hogy kisbűnöző jellem. A legtöbb, amire képességeivel viheti, hat hónap, magánzárka nélkül. A gondolat óriásához és az orosz demokrácia atyjához képest a mérték nem valami nagy, s íme, az eredmények. A szék, amelyet már fogott, kicsúszott a keze közül. Sőt mi több, elrontott egy könnyű esetet! Csak próbáljon meg másodszor is odamenni látogatóba: Avesszalom letépi a fejét. Szerencséje, hogy megsegítette a hülye véletlen; máskülönben most rács mögött ülne, és hiába várná, hogy ebédet hozzak magának. Én nem fogok magának ebédet cipelni, ne felejtse! Mit nekem Hekuba! Maga végtére sem anyám, sem nővérem, sem szeretőm.

Ippolit Matvejevics magába roskadva állt, elismerve féregszerűségét.

- Mondok magának valamit, drágaságom. Látom, hogy együttműködésünk egészen céltalan. Legalábbis teljességgel abszurdum, hogy negyven percentért törjem magam egy ilyen kis kultúrájú üzlettárs mellett. *Volens-nolens* kénytelen vagyok új feltételeket szabni.

Ippolit Matvejevics lélegzeni kezdett. Eddig igyekezett lélegzetet sem venni.

- Bizony, öreg barátom, maga szervezési tehetetlenségben és sápkórban szenved. Így részese-dése is csökken. Akar húsz százalékot?

Ippolit Matvejevics eltökélten rázta fejét.

- Miért nem akar? Kevés magának?

- K-kevés.

- De hiszen ez harmincezer rubel! Hát mennyit akar?

- Negyvenet.

- Rablás fényes nappal! - mondta Osztap, hanghordozásával utánozva a házmesterlakásban végbement történelmi alkukötés marsallját. - Harmincezer kevés magának? Még a lakáskulcsot is akarja?!

- Maga akarja a lakáskulcsot - hebegte Ippolit Matvejevics.

- Fogadja el a húszat, amíg nem késő, mert még meggondolhatom magam. Használja ki, hogy jó hangulatban vagyok.

Vorobjanyinov már régen elvesztette azt a magabiztos fellépést, amellyel a briliánsok keresését valamikor elkezdte.

A jég, amely még a házmesterfülkében megtört, a recsegő, ropogó s a part gránitjába ütköző jég, már régen szétmorzsolódott és elolvadt. Jég már nem volt. Csak szélesen megáradt víz volt, amely kíméletlenül magával ragadta Ippolit Matvejevicset, ide-oda dobálva testét: majd egy gerendának lökte, majd a székekkel sodorta össze, majd ismét elsodorta ezektől a székektől. Kimondhatatlan félelem töltötte el Ippolit Matvejevicset. Minden ijesztette. Naftamelléktermékek, szemét, összetört tyúkketrecek, döglött hal s valami borzalmas kalap úszott a folyón. Talán Fjodor atya kalapja volt, a kis kacsasipka, melyet a szél tépett le a fejéről Rosztovban. Ki tudja! Az út vége nem volt látható. Az áramlás nem partnak vitte, az ár ellen úszni pedig sem ereje, sem kedve nem volt a hajdani nemesi marsallnak.

A kalandok nyílt tengerére sodródott.

Két látogatás

Mint a pelenkából kibugyolált csecsemő, aki pillanatnyi szünetet sem tartva szorítja ökölbe és feszíti széjjel viasz-szerű ujjait, rugdalózik, forgatja öklömnyi főkötős fejét, és kifújja a nyálkabuborékokat szájából, Avesszalom Iznurenkov sem ismert megállást: szakadatlanul kalimpált kövér lábával, forgatta kiborotvált állát, sóhajtozott-sápítozott, és olyan mozdulatokat tett szőrös karjával, mintha tornagyakorlatot végezne.

Igen mozgalmas életet folytatott, hol itt, hol ott bukkan fel valami javaslattal, állandóan rótt az utcákat, rohant, mint valami megriadt tyúk, hangosan beszélt magában, mintha bádoglemezzel fedett kőépületek biztosítási díját számolná.

Életének és tevékenységének lényege abban lelte magyarázatát, hogy organikusan képtelen volt bármely üggyel, tárggyal vagy gondolattal egy percnél tovább foglalkozni.

Ha egy-egy ötlete nem tetszett, és nem fakasztott azonnal kacajt, Iznurenkov nem igyekezett meggyőzni a szerkesztőt, mint mások, hogy ez a szellemesség valóban jó, és csupán egy kis gondolkodás kell hozzá, hogy megértsék. Nem, helyett mindjárt újabb szellemességet ajánlott.

- Hát, ami rossz, az rossz - mondogatta -, az már igaz.

Az üzletekben Avesszalom Vlagyimirovics olyan felfordulást csinált, oly gyorsan jelent meg, és olyan gyorsan tűnt el az elképedt eladók szeme elől, oly nagy hévvel vásárolt egy tábla csokoládét, hogy a pénztárosnő azt remélte, legalább harminc rubelt vesz be. De Iznurenkov tánc lépésben odalibeggett a pénztárhoz, megrángatta nyakkendőjét, mintha fojtogatná, és az üvegtálcára odadobott egy gyűrött háromrubelest, aztán hálásan mekegve elszaladt.

Ha ez az ember csak két órára meg tudja magát fékezni, a legváratlanabb események következnek be. Talán leül asztalához, és megír egy gyönyörű novellát, vagy beadványt intéz a segélyegyletnek, és vissza nem térítendő segély folyósítását kéri, vagy egy új pontot szövegez a lakóterület kihasználásáról szóló törvényhez, vagy értekezést vet papírra: „Vezérfonal a kifogástalan öltözködéshez és a társasági helyes viselkedéshez” címmel.

De egyiket sem tudta megcsinálni: féktelenül dolgozó lába száguldott vele, kapálózó kezéből nyílként kirepült a ceruza, gondolatai ide-oda csapongtak. Iznurenkov fel s alá rohant a szobában, a bútorokon a pecsétek úgy libegtek, mint a táncoló cigánynők fülbevalója. A széken ott ült a mókás külvárosi lány.

- Ah, ah - kiáltott Avesszalom Vlagyimirovics -, isteni! „A cárnő buja hangjával és tekintetével felélénkíti a lakomát...” Ah, ah, csoda klassz!... Maga Margó királynő.

A külvárosi királynő, bár nem értett mindebből semmit tisztelettudóan nevetgélt.

- Nos, szopogassa ezt a csokoládét, kérem, nagyon kérem!... Ah, ah... elbűvölő!

Pillanatonként odarohant, és megcsókolta a királynő kezét, ujjongott szerény ruhája láttán, kezébe nyomta a macskát, aztán kedvesen megkérdezte:

- Ugye, hogy hasonlít a papagájhoz? Oroszlán? Igazi oroszlán! Ugye, valóban rendkívül csodás szőrméje van?... Hát még a farka! Mondja, ugye, ez valóban hosszú fark? Ah!

Aztán a macska a sarokba ugrott, s Avesszalom Vlagyimirovics kezét dagadt kebléhez szorítva, az ablakon keresztül fejbiccentéssel üdvözölt valakit. Majd szegény fejében felpattant egy szelep, mire kihívóan szellemeskedni kezdett vendége testi és lelki tulajdonságait illetően:

- Mondja, ez a brosstű valóban üvegből van? Ah, ah! Hogy ragyog!... Maga egészen elvakított!... Mondja csak, Párizs valóban olyan nagy város? Valóban ott van az Eiffel-torony? Ah, ah!... Micsoda kacsó!... Micsoda orrocška!... Ah...

Nem ölelte át a kislányt. Megelégedett azzal, hogy bókokat mondjon. Szünet nélkül beszélt. A szóáradatot Osztap váratlan megjelenése szakította félbe.

A nagy kombinátor egy papírszeletkét tartott a kezében, és zord hangon kérdezte:

- Iznurenkov itt lakik? Talán ön az?

Avesszalom Vlagyimirovics aggodalmasan nézett látogatója merev arcába. Szeméből igyekezett kiolvasni, hogy milyen igényeket fognak vele szemben támasztani: büntetésről van-e szó egy beszélgetés közben eltört villamosablak miatt, népbíróági idézésről lakbérhátralék ügyében avagy előfizetés-gyűjtésről a vakok újságjára.

- Micsoda dolog, elvtárs - folytatta Bender keményen -, kikergetni egy hivatalos közeget?

- Miféle közeget? - rémült meg Iznurenkov.

- Jól tudja, mifélét. Most el fogom vinni a bútort. Kérem, polgártársnő, tegye szabaddá a széket - szólt szigorúan Osztap.

A polgártársnő, akihez csak az imént a leglíraibb költeményeket szavalták, felállt helyéről.

- Nem! Maradjon ülve! - kiáltott Iznurenkov, s testével zárta el a székhez vezető utat. - Ehhez nincs semmi joga.

- Ami a jogot illeti, jobb volna hallgatnia, polgártárs. Öntudatosnak kell lenni. Hagyja szabadon a bútort! Tiszteletben kell tartani a törvényt!

E szavakkal Osztap megragadta a széket, és megrázta a levegőben.

- Elviszem a bútort! - jelentette ki újra határozottan.

- Nem, nem fogja elvinni!

- Még hogy nem fogom elvinni? - nevetett fel Osztap, kilépve a folyosóra.

Avesszalom kezét csókolt a királynőnek, és előreszegett fejével futott a szigorú bíró után, aki már lefelé haladt a lépcsőkön.

- Én pedig azt mondom önnek, hogy nincs hozzá joga! Törvény szerint a bútor két hétig maradhat a lakásban, és idáig csak három nap telt el! Megeshet, hogy fizetek is.

Iznurenkov méh gyanánt keringett Osztap körül. Így értek le az utcára. Avesszalom Vlagyimirovics egészen a sarokig szaladt a szék után. Itt verebeket pillantott meg, amelyek trágyában turkáltak. Kigyúlt szemmel nézett rájuk, dűnnyögni kezdett, összecsapta tenyerét, és felkacagott.

- Elsőrendű! - kiáltotta. - Ah!... Ah!... Micsoda témaváltozás!...

A téma kidolgozásába mélyedve vidáman megfordult, és ugrándozva hazafutott. A szék csak otthon jutott eszébe, mikor a külvárosi lányt megpillantotta a szoba közepén állva.

Osztap kocsiba vetette magát a zsákmánnyal.

- Tanuljon - mondta Ippolit Matvejevicsnek -, a széket pusztán kézzel vettem el. Ingyen. Érti?

Ivanopulo szobájának bútorzata még egy székkal szaporodott.

A szék felboncolása után Ippolit Matvejevics elszomorodott.

- Az esélyek egyre nőnek - állapította meg Osztap -, viszont egyetlen kopejkánk sincs. Mondja csak, nem szeretne boldogult anyósa a tréfát?

- Hogyhogy?

- Talán nincsenek is briliánsok?

Ippolit Matvejevics olyan hévvel legyintett, hogy kabátja felcsúszott a nyakába.

- Akkor minden rendben van. Reméljük, hogy Ivanopulo vagyona még csak egy székkal fog szaporodni.

- Ma írtak magáról az újságok, Bender elvtárs - mondta Ippolit Matvejevics hízelkedve.

Osztap arca elsötétült. Nem szeretne, ha a sajtó szájára vette a nevét.

- Mit papol? Melyik újság?

Ippolit Matvejevics ünnepélyesen szétnyitotta a *Szerszámgép*-et.

- Itt, ni. A „Napihírek” rovatban.

Osztap kissé megnyugodott, mert csak azoktól a közleményektől félt, amelyek a „Tűszúrások” és „A bíróság előtt” rovatban jelentek meg.

A „Napihírek” rovatban a következőkre akadt:

Elgázolta a ló. Tegnap a Szverdlov téren a 8974. sz. bérkocsi elgázolta O. Bender polgártársat. Ijedségen kívül más baja nem történt.

- Talán a kocsisnak nem történt más baja az ijedségen kívül! - jegyezte meg zsémbelve Bender. - Hülyék! Írnak, írnak, és maguk sem tudják, mit. Ah! Ez a *Szerszámgép*. Nagyon, nagyon kellemes; tudja-e, Vorobjanyinov, hogy talán a mi székünkön ültek, amikor ezt a hírt írták? Mulatságos história.

A nagy kombinátor gondolataiba merült.

Megtalálta az ürügyet, hogy a szerkesztőséget meglátogathassa.

Miután a titkártól megtudta, hogy a folyosó egész hosszában jobbra és balra valamennyi szobát a szerkesztőség foglalja el, Osztap együgyű arcot öltött, és a helyiségek bejárásához fogott: ki kellett puhatolnia, hogy a szék melyik szobában van.

Benézett az übe szobájába, ahol éppen a fiatal automobilisták ülészek, s minthogy tüstént megállapította, hogy a szék nincs ott, átlödörgött a szomszédos helyiségbe. Az irodában úgy tett, mintha valamilyen határozati javaslatra várna. A munkáslevelező-osztályon pedig az iránt érdeklődött, hol árusítják a hirdetett makulatúrát; a titkárságon az előfizetési feltételekről kért felvilágosítást; a tárcaírók szobájában pedig azt kérdezte meg, hogy hol vesznek fel hirdetést elvesztett okmányokról.

Ily módon jutott el a szerkesztő szobáig; a szerkesztő a koncessziós széken ülve bömbölt a telefonba.

Osztapnak időre volt szüksége, hogy figyelmesen tanulmányozza a terepet.

- Egy rágalmat tettem közzé rólam, szerkesztő elvtárs - mondta.

- Milyen rágalmat?

Osztap lassan előhúzta zsebéből, és fellapozta a *Szerszámgép* egyik példányát. Közben alaposan szemügyre vette az ajtót, és megállapította, hogy biztonsági zárral van ellátva.

Ha kivág az ajtóból egy darab üveget, könnyen bedughatja a kezét, és belülről kinyithatja a zárat.

A szerkesztő elolvasta az Osztap által kifogásolt híradást.

- Miben látja itt a rágalmat, elvtárs?

- Hogy miben? Abban, hogy „ijedségen kívül más baja nem történt”.

- Nem értem.

Osztap gyengéd pillantást vetett a szerkesztőre és a székre.

- Éppen én ijedek meg egy kocistól! Megszégyenítettek az egész világ előtt; cáfolat kell.

- Önt senki sem szégyenítette meg, polgártárs - felelte a szerkesztő -, ilyen lényegtelen kérdésekben nem adunk helyet cáfolatnak.

- Én pedig nem hagyom ennyiben a dolgot - mondta Osztap távozás közben.

Már mindent látott, amire szüksége volt.

Egy nevezetes kosár

A tiszavirág életű „Kard és Sas Szövetség” sztargorodi alakulata a Gyorscsomag legényeivel együtt hosszú sorba tömörült a Gabonatermék lisztkereskedése előtt.

A járókelők megálltak.

- Miért állnak itt sorban? - kérdezték a polgárok.

Egy bolt előtt várakozó sorban mindig akad valaki, akinek bőbeszédősége annál nagyobb, minél távolabb áll a boltajtótól. Legtávolabb pedig Poleszov állt.

- Szép idők virradtak ránk - mondta a tűzoltóparancsnok. - Hamarosan pelyvára fanyalodhatunk. A helyzet még tizenkilencben sem volt ilyen rossz. A városban csupán négy napra való liszt van.

A polgárok hitetlenkedve pödörgették bajuszukat, vitába elegyedtek Poleszovval, és hivatkoztak a *Sztargorodszkaja Pravda*-ra.

Miután annyira világosan, mint kétszer kettő négy, bebizonyították neki, hogy liszt dosztig van a városban, és hogy semmi ok sincs pánikra, hazaszaladtak, magukhoz vették minden pénzüket, és csatlakoztak a liszt-sorbanállókhoz.

A Gyorscsomag legényei, miután felvásárolták az üzletben az egész lisztet, áttértek a fűszerárukra, és a tea-cukor sorba álltak. Három nap alatt élelmezési és áruválság lett úrrá Sztargorodon. A szövetkezeti és az állami kereskedelem képviselői elhatározták, hogy az úton levő élelmiszerek megérkezéséig fejenként egy font cukorra és öt font lisztre korlátozzák az eladást.

Másnapra már kitalálták az ellenszert.

Atka állt elsőnek a cukorsorban. Mögötte felesége, Szaska, Pása Emiljevics, a négy Jakovlevics és mind a tizenöt istápolat vénasszony, zsávoly díszruhában. Miután sikerült a sztargorodi szövetkezeti boltból fél pud cukrot kipréselni, Atka a másik szövetkezet elé vitte társaságát, útközben mind a tíz körméről lekapva Pása Emiljevicsét, aki szerét ejtette, hogy tenyerébe szórva s innen feneketlen bendőjébe továbbítva, felfalja a ráeső font porcukrot. Atka lázasan, szorgoskodott egész nap. A száradási és szóródási veszteség kiküszöbölése végett Pása Emiljevicsét kizárta a sorból, és a beszerzett árunak a vásártérre való átszállítására osztotta be. Itt szemérmesen pirulva, felárral adta el a magánboltoknak a fejadagként kapott cukrot, lisztet, teát és textilárut.

Poleszov kizárólag elvből állt sorba. Pénze nem volt, így úgysem vásárolhatott. Sorról sorra járt, végighallgatta a beszélgetést, csípős megjegyzéseket tett, sokatmondón felrángatta szemöldökét, jósolgatott. Elejtett szavainak következményeképpen a városban az a hír terjedt el, hogy bizonyos illegális szervezetek érkeztek Kardból és Sasfalvából.

Gyagyov kormányzó egyetlen nap leforgása alatt tízezer rubelt keresett. Hogy a tözsdetanács elnöke, Kiszljarszkij, mennyit keresett, azt még a felesége sem tudta.

Az a gondolat, hogy egy titkos társasághoz tartozik, nem hagyott neki nyugtot. A városban keringő hírek végtelen ijedelemben tartották. Egy álmatlan éjszaka után arra a meggyőződésre jutott, hogy csak az őszinte beismerés rövidítheti meg a rá váró börtönbüntetést.

- Henrietta - mondta feleségének -, itt a pillanat, hogy a kézműárut átszállítsuk a sógorhoz.

- Talán jönnek? - kérdezte Henrietta Kiszljarszkaja.

- Jöhetnek. Ha egyszer az országban szabad kereskedelem nincsen, valamikor csak ülnöm kell.

- Hát akkor készítsem már ki a fehérneműt? Szerencsétlen az én életem. Örökösen hordani a kosztot. És miért nem állsz szovjetszolgálatba? Lám, a sógor szakszervezeti tag, és él, mint hal a vízben! Neked meg mindenáron „kommunista maszek”-nak kell lenned!

Henrietta nem tudta, hogy a sors a tözsdetanács elnökévé magasztosította férjét. Ezért nyugodt volt.

Megeshet, hogy nem jövök haza éjszakára - mondta Kiszljarszkij -, ez esetben holnap gyere a koszttal. De légy szíves, ne hozz pirogot. Azt hiszed, élvezet hideg pirogot enni?

- Nem vinnél magaddal gyorsfőzőt?

- Ezt a naivságot! Azt hiszi, megengedik, hogy gyorsfőzőt tartsak a cellában! Add ide a kosaramat!

Kiszljarszkijnek volt egy speciális börtönkosara. Külön rendelésre készült, univerzális kosara. Kinyitott állapotban ágy gyanánt szolgált, félig kinyitott állapotban asztalka gyanánt: emellett szekrényt is pótol; polcok, akasztók és fiókok voltak benne. Az asszony hideg vacsorát és tiszta fehérneműt rakott ebbe az egyetemes kosárba.

- Nem kell elkísérned - mondta a tapasztalt férj. - Ha Rubensz pénzért jön, mondd meg neki, hogy nincs pénzem. Viszontlátásra! Rubensz várhat.

És Kiszljarszkij, kosarával a kezében, emelt fővel kilépett az utcára.

- Hová, Kiszljarszkij polgártárs? - kiáltott rá Poleszov. Poleszov a sürgönyoszlopnál állt, s egy távirószerelet batorítgatott, aki a lábára erősített vaskarmokkal kapaszkodva, a szigetelők felé kúszott.

- Megyek vallomást tenni - felelte Kiszljarszkij.

- Miről?

- A „Kard és Sas Szövetség”-ről.

Viktor Mihajlovicsnak torkán akadt a szó, Kiszljarszkij pedig, maga előtt tolva tojásdad pocakját, amelyet órazsebbel ellátott széles félmellény szorított össze, elballagott a kormányzósági ügyészség irányában.

Viktor Mihajlovics szárnycsattogva Gyagyovhoz röpült.

- Kiszljarszkij provokátor! - üvöltötte a tűzoltóparancsnok. - Most megy feljelentést tenni. Még látni is lehet.

- Micsoda? És a kosár is nála van? - rémült meg a sztargorodi kormányzó.

- Nála.

Gyagyov megcsókolta feleségét, visszakiabált, hogy ha Rubensz jön, ne adjon neki pénzt, és hanyatt-homlok rohant ki az utcára. Viktor Mihajlovics forogni kezdett tengelye körül; kotkodácsolt, mint egy tojós tyúk, és Vlágához meg Nyikesához szaladt.

Ezalatt Kiszljarszkij polgártárs lassú sétaléptekkel közeledett a kormányzósági ügyészség épületéhez. Útközben találkozott Rubensszel, és sokáig beszélgetett vele.

- Mi lesz a pénzzel? - kérdezte Rubensz.

- A pénzért forduljon a feleségemhez.
- És miért van kosárral? - érdeklődött gyanút fogva Rubensz.
- Fürdőbe megyek.
- Jó izzadást.

Aztán Kiszljarszkij beült a fogyasztási szövetkezet cukrászdájába, a hajdani Bonbon de Varsovie-ba, megivott egy pohár kávé, és megevett hozzá egy leveles süteményt. Ideje volt már, hogy bűnbánó vallomást tegyen. A tözsdetanács elnöke belépett a kormányzósági ügyészség fogadószobájába. A szoba üres volt. Kiszljarszkij az ajtóhoz lépett, amelyen „Kormányzósági ügyész” felírás állt, és udvariasan bekopogott.

- Szabad! - felelte egy hang, melyet Kiszljarszkij jól ismert.

Kiszljarszkij belépett, és az álmélkodástól a földre gyökerezett a lába. Tojásdad pocakja egyszerre lefittyent, és összezsugorodott, mint egy füge. Az, amit látott, teljességgel váratlanul érte. Az íróasztalt, amelyen az ügyész ült, a hatalmas „Kard és Sas Szövetség” tagjai vették körül. Mozdulataikból és siránkozó hangjukból ítélve, mindent bevallottak.

- Itt a főkolompos, az októbrista! - kiáltott fel Gyagyov.
- Először is - mondta Kiszljarszkij, miközben leállította a kosarat a padlóra és az asztalhoz közeledett -, először is nem vagyok októbrista, aztán mindig rokonszenveztem a szovjet-rendszerrel, harmadszor pedig a főkolompos nem én vagyok, hanem Csarusnyikov elvtárs, kinek a lacíme...
- Krasznoarmejszkaja utca! - vágott közbe Gyagyov.
- Hármas szám! - közölte Vlágja és Nyikesa karban.
- Az udvarban balra - tette még hozzá Viktor Mihajlovics. - Megmutathatom.

Húsz perc múlva elővezették Csarusnyikovot, s az mindenekelőtt kijelentette, hogy a szobában jelenlevők közül világéletében nem látott senkit. Ezután, szünetet sem tartva, beárulta Jelena Sztanyiszlavovná.

Csak a cellában, miután fehérneműt váltott és elnyújtózott a kosáron, érezte magát a tözsdetanács elnöke megkönnyebbülten és nyugodtan.

Madame Gricacujeva-Bendernek sikerült a krízis alatt legalább négy hónapra való élelmszerrel és áruval ellátnia üzletét. E tekintetben megnyugodva, újra bánkódni kezdett a Népbiztosok Tanácsának ülésén szenvedő fiatal férje után. A jósnőnél tett látogatása nem hozott vigaszt.

Jelena Sztanyiszlavovna, akit rendkívül felizgatott a sztargorodi areopág teljes létszámban való eltűnése, felháborító figyelmetlenséggel vetette a kártyát. A kártyák majd világpusztulást adtak hírül, majd fizetésemelést, majd találkozást a férjével: fogházban, a rosszakaró, a pikk király jelenlétében.

Az egész kártyavetés is különös módon ért véget. Detektívek jöttek - pikk királyok -, és a fogházba, az ügyész elé kísérték a jósnőt.

A megzavarodott özvegy a papagájjal egyedül maradva, már éppen távozni készült, amikor a madár a kalitkába vágta csőrét, és életében először emberi hangon megszólalt.

- Szép idők virradtak ránk! - mondta maró gúnnyal, szárnyát fejére borítva, és egy pihét kitépett hónaljából. Madame Gricacujeva-Bender rémülten ugrott az ajtóhoz.

Heves, zagyva szavak szálltak a nyomában. A vén madarat annyira meghökkentette a

detektívek látogatása és asszonyának elhurcolása, hogy egész szókincsét kiöntötte magából Repertoárjában a legtekintélyesebb helyet Viktor Mihajlovics Poleszov foglalta el.

- A fennálló hiányok mellett... - mondta a papagáj ingerülten.

És fejfelé fordulva a kalitkarúdon, ráhunyorított az ajtóban sóbálvánnyá meredt vendégre, mintha megkérdezné: „Hogy tetszik, fiatal özvegy?”

- Szűzanyám! - szakadt ki Gricacujevából.

- Melyik ezredben szolgált? - kérdezte a papagáj Bender hangján. - Kr-r-r-rach... Európa segítségünkre lesz.

Az özvegy megfutamodása után a papagáj rendbe szedte tollait, és kimondta azokat a szavakat is, amelyeket harminc éven keresztül hiába igyekeztek kipréselni belőle az emberek:

- Ostoba kakadu!

Az özvegy az utcán szaladt és jajveszékelt. Otthon pedig egy életerős aggastyán várta.

Varfolomejics volt.

- Két órája várok, fiatalasszony, a hirdetés ügyében - mondta Varfolomejics.

Az előérzet nehéz patája rúgott Gricacujeva szívébe.

- Ó! - siránkozott az özvegy. - Félholt vagyok az izgalmtól!

- Ha nem tévedek, önt hagyta el Bender polgártárs? Ön tette közzé a hirdetést?

Az özvegy a liszteszsákokra rogyott.

- Milyen törékeny lény - jegyezte meg édeskésen Varfolomejics. - Pedig először a jutalom kérdésért szerettem volna tisztázni...

- Ó!... Vigyen el mindent! Most már semmit sem sajnálok! - nyöszörgött az érzékeny özvegy.

- Ismerem fiacskája, O. Bender tartózkodási helyét. Mi lesz a jutalmam?

- Vigyen el mindent! - ismételte az özvegy.

- Hús rubel az ára - jelentette ki Varfolomejics szárazon.

Az özvegy feltápáskodott a zsákokról. Tele volt liszttel. Poros szempillái szaporán pislogtak.

- Mennyi? - kérdezte.

- Tizenöt rubel - engedett az árból Varfolomejics. Érezte, hogy három rubelt is nehéz lesz kisorfolnia a szerencsétlen asszonyból.

Az özvegy a bálákon állva támadott neki az öregnek, az egek urát hívta tanújául, és segítségével meg is kötötte az alkat.

- Hát nem bánom, isten neki, legyen öt rubel. De a pénzt előre fogom kérni. Ez nálam már szabály. - Varfolomejics kivett noteszéből két újságkivágást, és anélkül, hogy kiengedte volna kezéből, olvasni kezdte:

- Tartsunk csak szépen rendet. Kegyed azt írta: „Könyörgök... eltávozott hazulról Bender elvtárs... zöld zakó, sárga cipő, kék mellény...” Így van? Ez szóval a *Sztargorodszkaja Pravda*. Nézzük mármost, mit írnak fiacskájáról a fővárosi lapok. Tessék... „Elgázolta a ló...” Ne ijedjen meg fiatalasszony, hallgassa tovább... „Elgázolta a ló...” Igen, él, él. Mondom, hogy él! Csak nem tételezi fel rólam, hogy egy halálhírért pénzt fogadnék el?... Tehát: „Elgázolta a ló. Tegnap a Szverdlov téren a 8974. sz. bérkocsi elgázolta O. Bender polgártársat. Ijedségen

kívül más baja nem történt.” Ezeket az okmányokat átadom hát kegyednek, de kérem a pénzt előre. Ez nálam már szabály.

Az özvegy zokogva adta át a pénzt. Férje, az ő drága férje, sárga cipőben feküdt a messzi moszkvai földön, s egy tűzokádó konfliktó a patájával rugdalt kék teveszőr mellényébe.

Varfolomejics együttérző lelkét kielégítette a tisztességes jutalom. Távozott, megmagyarázva az özvegynek, hogy eltűnt férje pótlólagos nyomai feltétlenül fellelhetők a *Szerszámgép* című újság szerkesztőségében, ahol persze mindent tudnak a világon.

Fjodor atya levele Rosztovból, a „Tejút” csárdából, feleségéhez, N. járási városba

Édes Kátyám!

Új bánat ért, de erről később. A pénzt idejében megkaptam, amiért is hálás köszönetet mondok. Mihelyt megérkeztem Rosztovba, tüstént elsiettem az adott címre. A Novorosz cement hatalmas intézmény, ahol Brunsz mérnököt senki sem ismerte. Már-már végképp elcsüggedtem, de kioktattak. Menjek el - mondták - a személyzeti osztályra, ott majd utánanéznek. Elmentem a személyzeti osztályra. Megkérdeztem. „Igen - felelték -, szolgált nálunk egy ilyen, felelős tisztet töltött be, de a múlt évben - mondták - elment tőlünk. Most Bakuban, az Azolajnál (Azerbajdzsáni Kőolaj Kitermelő Vállalatnál) van, a balesetelhárítási osztályon.”

Hát bizony, galambocskám, utazásom hosszabbnak bizonyult, semmint gondoltuk. Azt írod, a pénz fogytán van. Semmit sem tehetünk, Katyerina Alekszandrovna. Már nem kell sokáig várunk a dolgok végére. Fegyverkezz fel türelemmel, és Istenhez fohászkodva, add el kamgarn diákegyenruhámat. Nemcsak ilyen kiadásaink lesznek még. Készülj fel nehéz időkre.

Rosztovban borzalmas a drágaság. A szobáért két rubel huszonöt kopejkát fizettem a fogadóban. Bakuig futja a pénzem. Onnan, siker esetén, sürgőnyzök.

A napok forrók. Felöltömet karomon hordom. A szállodában nem merem hagyni, egy óvatlan pillanat, és ellopják. A nép errefelé nagy nyomorban él.

Rosztov nem tetszik nekem. Lakossága számára és földrajzi fekvésére nézve jóval elmarad Harkov mögött. De sebj, anyuskám, ha Isten megsegít, együtt utazunk el Moszkvába. Akkor majd mereszted a szemedet: a szó szoros értelmében nyugat-európai város. Utána pedig letelepszünk Szamarában, gyáracsánk közelében.

Vorobjanyinov nem érkezett vissza? Vajon hol kódoroghat most? Jevsziyignyejev nálunk étkezik még? Milyen lett a reverendám tisztítás után? Valamennyi ismerősünket tartsd meg abban a hitben, hogy a nagynéni halálos ágya mellett vagyok. Gulenykának írd meg ugyanezt.

Igaz is! Majdnem elfelejtettem elbeszélni neked azt a rémes esetet, amely ma történt velem.

A csendes Donban gyönyörködve álltam a hídnál, és jövődő gazdagságunkról ábrándoztam. Hirtelen szél kerekedett, és a folyóba sodorta fivéred, a pék sipkáját. Egy pillanat alatt eltűnt szemem elől. Új kiadásba kellett magam vernem: egy angol sapkát vettem két rubel ötven kopejkáért. Fivérednek, a péknek, egy árva egy szót se szólj. Csak annyit mondj neki, hogy Voronyezsben vagyok.

Fehérnemű dolgában meglehetősen rosszul állok. Este mosok, s ha nem szárad meg, reggel nedvesen veszem fel. A meleg időjárást tekintve, még kellemes is.

Csókolak és öllelek.

Szerető férjed
Fegya

A tyúkocska és a csendes-óceáni kakaska

Perszickij, a riporter, serényen készülődött a nagy matematikus, Isaac Newton halálának kétszáz éves jubileumára.

Lázás munkája közepette belépett Sztjopa a *Tudomány és élet*-től. Egy kövér asszony kacsázott utána.

- Ez a polgártársnő akar magával beszélni, Perszickij - mondta. - Jöjjön ide, polgártársnő; az elvtárs majd mindent megmagyaráz.

És nevetve kisietett a szobából.

- Nos? - kérdezte Perszickij. - Mit kíván tőlem?

Madame Gricacujeva (mert ő volt) a riporterre függesztette epedő szemét, és egy papírszeletkét tartott némán az orra alá.

- Hm - mondta Perszickij. - „Elgázolta a ló... ijedségen kívül más baja nem történt...” Miről van hát szó?

- A címét - hebegte az özvegy kérlelő hangon -, nem lehetne-e a címét megtudnom?

- Kinek a címét?

- O. Benderét.

- Honnan tudjam?

- A másik elvtárs azt mondta, hogy tudja.

- Semmit se tudok. Forduljon a bejelentőhivatalhoz.

- Talán eszébe jut, elvtárs. Sárga cipőt viselt.

- Magam is sárga cipőt viselek. Moszkvában még kétszázezer ember jár sárga cipőben. Meg akarja talán tudni a címüket? Kérem. Abba fogok hagyni minden egyebet, hogy teljesítsem óhaját. Fél év múlva tudni fogja valamennyi címét. Dolgom van, polgártársnő.

Az özvegy azonban, akit mélységes tisztelet fogott el Perszickij iránt, utánament a folyosón, és keményített alsószoknyáját suhogtatva, megismételte kérését.

„Kujon ez a Sztjopa - gondolta Perszickij. - De sebaj: ha majd a nyakára küldöm az örökmozgó feltalálóját, ő fog pukkadni.”

- Hát mit tehetek az érdekében? - kérdezte ingerülten, megállva az özvegy előtt. - Honnan tudhatnám O. Bender polgártárs címét? Talán én vagyok a ló, amelyik elgázolta? Vagy a kocsis, akinek a szemem láttára püfölt a hátába?...

Az özvegy érthetetlen motyogással felelt, amiből csak az „elvtárs” és „nagyon kérem” szavakat lehetett kivenni.

A munkaidő a szerkesztőség épületében már véget ért. Az iroda és a folyosók kiürültek. Csak egy írógép kattogta végig valahol az utolsó oldalt.

- Pardon, madame; látja, hogy dolgom van!

Ezzel Perszickij eltűnt a mosdóban. Tíz percig sétált benn fel-alá, aztán vidáman kilépett. Gricacujeva türelmesen zizegett a szoknyáit két folyosó sarkán. Perszickij közeledére ismét beszélni kezdett.

A riporterben felforrta a méreg.

- Legyen meg az akarata, nénémasszony; megmondom, hogy hol van a Bendere. Menjen a folyosón egyenesen, aztán forduljon be jobbra, és menjen megint egyenesen. Ott lesz egy ajtó. Keresse Cserepennyikovot. Neki tudnia kell.

S előre örülve ötletének, oly gyorsan eltűnt, hogy a kikeményített fiatal özvegynek nem sikerült pótlólagos felvilágosításokat kérnie.

Madame Gricacujeva kisímította szoknyáját, és elindult a folyosón.

A szerkesztőség épületében olyan hosszúak és keskenyek voltak a folyosók, hogy az ott járók önkéntelenül meggyorsították lépteiket. Mindegyik szemben jövőről meg lehetett állapítani, hogy mekkora utat tett már meg. Ha alig gyorsított lépésben járt, ez annyit jelentett, hogy csak most kezdte el útját. Azok, akik két vagy három folyosót hagytak már maguk mögött, közepes ügetésig vitték. Néha olyan embert is lehetett látni, aki ina szakadtából futott: az ilyen az ötödik folyosó stádiumában volt. Az a polgártárs pedig, aki nyolc folyosón jutott túl, sebesség dolgában madárral, versenyparipával és Nurmival, a futás világbajnokával vetélkedhetett.

Befordulva jobb felé, madame Gricacujeva futásnak eredt. A parketta recsegett.

Egy barna hajú férfi jött vele szembe, gyors léptekkel, kék mellényben és bordóvörös cipőben. Osztap arcáról látni lehetett, hogy a Népek Házának e kései órában való felkeresésére a koncesszió rendkívüli ügyei késztették. Technikai irányító tervei közt e találkozás a szeretett nővel nyilván nem kapott helyet.

Bender az özvegy láttára megfordult, s anélkül, hogy hátranézett volna, visszafelé indult a fal mentén.

- Hová, Bender elvtárs? - ujjongott az özvegy elragadtatással.

A nagy kombinátor gyorsított. Az özvegy is azon nyomban rákapcsolt.

- Várjon, mondani akarok valamit - kérlelte.

De a szavak nem értek el Osztap füléig, melyben már szél füttyült és énekelt. A negyedik folyosón loholt, belső vaslépcső járatokon ugrált keresztül. Szerelmesének csak a visszhangot hagyta hátra, amely megsokszorozta a lépcsőházi zajokat.

„Köszönöm szépen - zsémbelt Osztap, leülve az ötödik emeleten -, alkalmas helyet talált a randevúra. Ki küldhette vajon ide ezt a forróvérű hölgyikét? Ideje, hogy likvidáljam a koncesszió moszkvai szakaszát, mert még a motoros maszekhuszár is utánam jön.”

Eközben madame Gricacujeva, akit három emelet, ezer ajtó és tucatnyi folyosó választott el Osztaptól, az alsószoknyája szegélyével megtörölte felhevült arcát, és újra nekilátott a keresgélésnek. Egyetlen vágya volt, hogy mielőbb megtalálja férjét, és kimagyarázkodjék vele. A folyosókon kigyúltak a tejüveg burák. Valamennyi lámpa, valamennyi folyosó és valamennyi ajtó egyforma volt.

Az özvegyet rémület fogta el. Szeretett volna kikerülni az épületből.

A folyosó-haladványnak engedelmeskedve, egyre növekvő sebességgel száguldott. Félóra múlva képtelen volt többé megállni. Az elnökségek, titkárságok, szakszervezeti bizottságok, szervező osztályok és szerkesztőségek ajtóit mennydörögve repültek tova terjedelmes teste

mindkét oldalán. Útközben vasszoknyáival felborította a cigarettacsutak-urnákat. Az edények láboszajjal gurultak nyomában. A folyosók sarkaiban légtölcsérek és örvények képződtek.

Csapkodtak a kinyílt szellőztetőablakok. A falakra sablonnal felmázolt útmutató ujjak a szegény vándorasszonyba fűrődtek.

Gricacujeva végül kijutott a fölépcsőház pihenőjére. Sötét volt, de az özvegy legyőzte félelmét, leszaladt, és megrántotta a kaput. A kapu zárva volt. Az özvegy vissza akart fordulni. De a belső üvegajtót, amelyen csak az imént jött keresztül, egy gondos kéz már ugyancsak bezárta mögötte.

Moszkvában szeretik bezárni az ajtókat.

Ezer és ezer főkapu van belülről deszkával beszögezve, és száz- és százezer polgár jut lakásához a cselédbejárón keresztül. Rég elmúlt már tizenennyolc, régóta túlhaladott fogalommal vált a lakásrablás, megszűnt a házi védőrség, melyet a lakók a biztonság fenntartása érdekében szerveztek meg, megoldódik az utcai forgalom problémája, hatalmas villanyerőművek épülnek, a legnagyobb tudományos felfedezésekről hallunk, de még senki sem akadt, aki a bezárt ajtók kérdésének megoldását tűzte volna ki élete céljául.

Ki az az ember, aki megoldja a mozik, színházak és cirkuszok talányát?

Háromezer ember kénytelen tíz perc leforgása alatt, csupán egyik szárnyában kinyitott, egyetlen ajtón át bemenni a cirkuszba. A többi tíz ajtót, melyet éppen nagy tömegek bebocsátása céljából képeztek ki, zárva tartják. Ki tudja; hogy miért tartják zárva? Meglehet, hogy húsz évvel ezelőtt a cirkuszistállóból elloptak egy tudós szamarat, és azóta az igazgatóság félelmében befalazza az alkalmas bejárásokat és kijáratokat. De az is meglehet, hogy egy híres király valamikor huzatot kapott, s a bezárt ajtók csupán utórezgései a király által csapott botránynak.

A színházakból és mozikból a közönséget kisebb csoportokban engedik ki, állítólag a torlódások elkerülése végett. A torlódásokat elkerülni nagyon könnyű - csak ki kell nyitni a nagy számban rendelkezésre álló kijáratokat. De ehelyett az intézőség erőszakhoz folyamodik. Az egymásba fogózkodó teremszolgák élő korlátot alkotnak, és így tartják a közönséget több mint félórán át ostromzár alatt. Az ajtók pedig, a szent és sérthetetlen ajtók, melyeket még I. Pál alatt zártak be, zárva vannak ma is.

A moszkvai válogatott csapat pompás játékától lázba hozott tizenötezer futballrajongó egy olyan keskeny résen keresztül kénytelen a villamoshoz furakodni, ahol egyetlen könnyűfegyverzetű harcos két ostromtoronnyal felszerelt negyvenezer barbárt volna képes feltartóztatni.

A sportstadionnak teteje nincs, de kapuja van jó néhány. Nyitva csak egy kisajtó van. Kimenni csupán a kapukat kidöntve lehet. Minden nagy verseny után ki is döntik őket, de a szent tradíció megőrzése érdekében minden egyes alkalommal lelkiismeretesen újra helyreállítják és bezárják a kijáratokat.

Amikor semmiféle lehetősége sincs annak, hogy ajtót akasszanak be (ez akkor fordul elő, amikor nincs mihez akasztani az ajtót), mindenféle leplezett ajtót használnak:

1. Korlátokat.
2. Sorompókat.
3. Feldöntött padokat.
4. Tilalmi feliratokat.
5. Köteleket.

A korlátok főként a hivatalokban dívnak.

Ezekkel akadályozzák meg a hozzáférést az illetékes tisztviselőhöz. A látogató tigrisként jár fel-alá a korlát mellett, s jelekkel igyekszik magára vonni a figyelmet. Ez nem mindig sikerül neki. Pedig meglehet, hogy hasznos találmányt hozott! És az is meglehet, hogy egészen egyszerűen a jövedelmi adóját akarja megfizetni! De a korlát útban volt, ismeretlen maradt a találmány, és kiegyenlítetlen maradt az adó.

A sorompó az utcán kap alkalmazást.

Tavasszal állítják fel a forgalmas főútvonalon, állítólag folyamatba tett járdajavítás miatt. És a forgalmas utca azon nyomban kihál. A járókelők más utcákon keresztül szivárognak kitűzött céljuk felé. Naponta egy felesleges kilométert kell megtenniük, de a könnyű szárnyú remény nem hagyja el őket. A nyár elmúlik. A lomb elhervad. De a sorompó egyre áll. A javítást nem csinálták meg. És az utca kihalt.

Feldöntött kerti padokkal a moszkvai terek bejáratait torlaszolják el, amelyek, a tervezők felháborító gondatlansága folytán, nincsenek erős kapukkal ellátva.

A tilalmi feliratokról egész könyvet lehetne írni, de ez most nem szerepel a szerzők tervei között.

Ezek a feliratok rendszerint kétfélék: közvetlenek és közvetettek.

A közvetlenekhez sorozhatók: a „Belépni tilos”, „Idegeneknek tilos a bemenet” és „Nem bejárat”. Ilyen táblákat akasztanak ki eléggé gyakran azoknak a hivataloknak az ajtajaira, melyeket különösen sűrűn látogat a közönség.

A közvetett feliratok a legkártékonyabbak. Nem tiltják meg a bemenetelt, de ritka az a merész ember, aki mégis megkockáztatja, hogy éljen jogával. Íme, e szégyenletes feliratok: „Bejelentés nélkül tilos a belépés”, „Fogadás nincs” és „Látogatásoddal zavarod a munkát”.

Ott, ahol nem lehet korlátot vagy sorompót felállítani, padot felborítani vagy tilalmi feliratot kiakasztani, ott köteleket feszítenek ki. Ihlet szerint, a legkevésbé várt helyeken feszítik ki őket. Ha mellmagasságban vannak kifeszítve, legfeljebb kis ijedséget és ideges nevetést okoznak. Viszont a bokamagasságban kifeszített kötél nyomorékká teheti az embert.

Az ördögbe az ajtókkal! Az ördögbe a színházbejáratok előtti emberláncokkal! Engedjétek meg a belépést bejelentés nélkül! Könyörgünk, vegyétek el a sorompót, amelyet a hanyag házgondnok állít fel felhányt járdarésze előtt! El a felborított padokkal! Tegyétek vissza őket a helyükre! A téren éppen éjszaka kellemes elüldögelni. A levegő tiszta, és okos gondolatai támadnak az embernek!

Madame Gricacujeva a Népek Házának kellős közepén, a lépcsőház bezárt üvegajtaja előtt ült, özvegyi sorsáról töprengett, el-elszenderedett, és várta a reggelt.

A kivilágított folyosóról, az üvegajtón keresztül, a villanykörtes mennyezetek sárga fénye hullt rá. A kapu ablakain át hamuszínű reggel szűrődött be.

A csend órája volt, amikor a pirkadat még szűziesen tiszta. Gricacujeva ebben az órában lépteket hallott a folyosón. Fürgén felugrott, és az üveghez tapadt. A folyosó végén egy kék mellény tűnt fel. A bordóvörös cipőket gipsztörmelék fedte. A török alattvaló csélcsap fia a kabátjára hullt porszemeket fricskázgatva közeledett az üvegajtóhoz.

- Mucikám! - hívta az özvegy. - Muciká-á-ám! - Leírhatatlan gyengédséggel lehelt az üvegre. Az üveg elhomályosodott, és szivárványos foltokkal tarkult. A párafüggönyben és a szivárványban kék és málnaszínű kísértetek villóztak.

Osztap nem hallotta meg az özvegy kakukkolását. A hátát vakargatta, és gondterhesen forgatta fejét. Még egy másodperc - és eltűnik a fordulónál.

- Bender elvtárs! - sóhajtott a szegény feleség, és dobolni kezdett az üvegen. - A nagy kombinátor visszaneézett.

- Á! - mondta, amint meglátta, hogy egy bezárt ajtó választja el az özvegytől: - Maga is itt van?

- Igen, igen - hajtogatta örömpesve az özvegy.

- Ölelj hát meg, kincsem; hiszen oly régen nem láttuk egymást - invitálta a technikai igazgató.

Az özvegy ugrándozni kezdett az ajtó mögött, mint csíz a kalitkában. Az éjszaka tartamára elcsöndesült szoknyái újra suhogtak és ropogtak. Osztap széttárta karját.

- Hát miért nem jössz, tyúkocskám? A te csendes-óceáni kakaskád annyira kimerült a Népbiztosok Tanácsa ülésén.

Az özvegyből hiányzott a fantázia.

- Mucikám - mondta ötödször. - Nyissa ki az ajtót, Kender elvtárs.

- Lassabban, fiatalasszony! A nő ékessége a szerénység. Mit ugrál?

Az özvegy gyötrődött.

- Mi kínozza magát? - kérdezte Osztap. - Mi zavarja élte nyugodalmát?

- Ő utazott el, és még ő kérdi! - És sírva fakadt.

- Törölje meg szemecskéjét, polgártársnő. Minden egyes könnycseppje: molekula a kozmoszban.

- Én meg vártam, vártam, a boltomat bezártam. Elutaztam maga után, Bender elvtárs...

- No és most hogy érzi magát a lépcsőházban? Nincs huzat?

Az özvegy lassanként forni kezdett, mint egy nagy kolostori szamovár.

- Áruló! - szakadt fel belőle, és ökölbe szorította kezét.

Osztapnak volt még némi szabad ideje. Pattogatni kezdte ujjait, és ritmikus testringatással, halkán dudorászta:

*Ó, jajjaj, ördög-atom szorult
Beléd, szegény kebelem.
Az asszonyi báj most lánggra gyújt -
S fölrobbant a szerelem.*

- Pukkadj meg! - kívánta neki az özvegy, mikor a tánc véget ért. - Ellopta a karkötőmet, férjem ajándékát. S a széket miért vitte el?

- Úgy veszem észre, személyeskedni kezd - jegyezte meg Osztap hidegen.

- Ellopta, ellopta! - ismételte az özvegy.

- Mondok valamit, fiatalasszony. Vesse elméjébe, hogy Osztap Bender még soha semmit sem lopott.

- És a szűrőt ki vitte el?

- Ah, a szűrőt! És ezt maga lopásnak nevezi? Ez esetben az életről szerzett felfogásunk homlokegyenest ellentétes.

- Elvitte - kakukkolta az özvegy.

- Szóval, ha egy fiatal, életerős férfi egy kisvárosi vénasszonytól kölcsönvesz egy konyhaeszközt, amelyre annak gyenge egészségi állapota miatt amúgy sincs szüksége, akkor tolvaj? Így kell értenem szavait?

- Tolvaj, tolvaj.

- Ilyen körülmények között kénytelenek vagyunk szakítani. A magam részéről beleegyezem a válásba.

Az özvegy az ajtónak rugaszkodott. Az üvegek megcsörrentek.

Osztap rájött, hogy ütött a távozás pillanata.

- Ölelkezni nincs időnk - mondta -, isten veled, szerelmem. Útjaink elválnak, mint hajóké a tengeren.

- Rendőrrrr!!! - kiabált torkaszakadtából az özvegy. De Osztap már a folyosó végében volt. Felkapaszkodott az ablakpárkányra, nagyot huppanva leugrott az éjszakai esőtől nedves földre, és eltűnt a Testnevelési Intézet csillogó kertjében.

Az özvegy kiáltozására az őr felébredt és előcsoszogott. A foglyot büntetéssel fenyegette meg, majd kibocsátotta tömlőcéből.

A Gavrilász szerzője

Mikor madame Gricacujeva elhagyta a barátságtalan irodaépületet, a legszerényebb rangú alkalmazottak már szállingóztak a Népek Házába: küldöncök, takarítók, telefonoskisasszonyok, fiatal segédkönyvelők és riportersüvölvények.

Közöttük forgolódott Nyikifor Lápisz, egy göndör hajú és szerénytelen fellépésű, nagyon fiatal férfi.

A tudatlanok, a konokok és első ízben látogatók a főkapun keresztül léptek be a Népek Házába; Nyikifor Lápisz az orvosi rendelőn át hatolt az épületbe. Otthonos volt a Népek Házában, és ismerte a legrövidebb utakat az oázisokhoz, ahol a szaklapok terebélyes árnyékában a honorárium tiszta vizű forrásai fakadnak.

Nyikifor Lápisz mindenekelőtt a büfét kereste fel. A nikkelezett kassza eljátszott egy matcsist, és három blokkot dobott ki magából. Nyikifor aludttejét és krémes lepényt evett, majd mindkettőt leöblítette teával. Aztán lassú léptekkel megindult birodalmában.

Első látogatása a *Geraszim és Mumu* című, havonta megjelenő vadászfolyóirat szerkesztőségének szolt. Napernyikov elvtárs még nem volt benn, és Nyikifor Lápisz a *Higroszkópai Híradó*-hoz ment át, egy heti szócsőhöz, melyen keresztül a patikusok a külvilággal érintkeztek.

- Jó reggelt - köszönt Nyikifor. - Nagyszerű verset írtam.

- Miről? - kérdezte az irodalmi rovat vezetője. - Mi a témája? Hiszen maga tudja, Trubeckoj, hogy a mi lapunk...

És a *Higroszkópai Híradó* lényegének pontosabb meghatározása végett zongorázni kezdett ujjaiával.

Trubeckoj-Lápisz végignézett fehér zsákvászon nadrágján, hátravetette testét, és éneklő hangon felelt:

- „Ballada az üszkös sebről.”

- Érdekes - jegyezte meg a higroszkopikus egyén. - Már régen itt volna az ideje, hogy népszerű formába öntsük a betegségmegelőzés eszméit.

Lápisz tüstént szavalni kezdett:

*Gavrilnak üszkös sebe volt,
Üszkös sebével ágyba dőlt...*

És ugyanilyen pattogó, négylábú jambusokban mesélte tovább Gavril történetét, aki felvilágosulatlanságában nem ment idejekorán gyógyszerértárba, és elpusztult, mert nem kenegette sebeit jóddal.

- Kétségtelenül fejlődik, Trubeckoj - buzdította a szerkesztő -, de valami még hiányzik... Érti?

Megint zongorázott ujjaiával, de azért átvette a borzalmas balladát azzal az ígérettel, hogy kedden kifizeti.

A *Távírási Hétköznapi* című lapnál Lápisz szívélyes fogadtatásban részesült.

- Jó, hogy jött, Trubeckoj. Éppen egy versre van szükségünk. Csak élet, élet, élet. Semmi líra. Hallja, Trubeckoj? Valamit a távírásiok életéből, s egyszersmind... érti?

- Tegnap éppen a távirások életéről gondolkodtam. S egy költemény fogant meg bennem.
Címe: *Az utolsó levél*. Így hangzik...

*Levélhordónak állt be Gavril,
Levélhordás a kenyere...*

A levélhordó Gavril története hetvenkét sorba volt foglalva. A vers végén, bár egy fasiszta golyója eltalálja, mégis kikézbeseíti a levelet a címzettnek.

- Hol esett meg a dolog? - kérdezték Lápiszt.

A kérdés helyénvaló volt. A Szovjetunióban nincsenek fasiszták, külföldön pedig nincsenek postásszakszervezeti tag Gavrilák.

- Hol esett meg? - kérdezte vissza Lápisz. - Természetesen nálunk, és a fasiszta álruhás.

- Írjon nekünk inkább a rádióállomásról, Trubeckoj.

- A levélhordót nem akarják?

- Hadd maradjon itt. Feltételesen átvesszük.

Nyikifor Lápisz-Trubeckoj szomorúan kereste fel újra a *Geraszim és Mumu*-t. Napernyikov már íróasztalánál ült. A falon Turgenyev erősen felnagyított képe lógott: szemüveggel, magas szárú csizmában s a vállán keresztben kétsövű puskával ábrázolta az író. Napernyikov mellett Lápisz konkurrense állt, egy külvárosi versfaragó.

Elkezdődött a régi dal Gavriláról, csak vadászváltozatban. Az alkotás *A vadorzó imája* címet kapta.

*Gavril a nyúlra várt a lesben,
Gavril a nyúlra rátüzelt.*

- Nagyszerű! - mondta a jó Napernyikov. - Ezzel versével, Trubeckoj, felülmúlja magát Entyihet. Csak ki kell javítani egyet-mást. Először is törölje ki az „imát”, hogy még nyoma se maradjon.

- És a nyulat - toldotta meg a vetélytárs.

- A nyulat miért? - csodálkozott Napernyikov.

- Mert most tilalmi ideje van.

- Akkor változtassa meg, Trubeckoj, a nyulat is.

A költeményből a változtatás után *A megleckéztetett vadorzó* lett, és a nyulak helyett szalonkákra szólt. Aztán kiderült, hogy nyáron szalonkára sem vadásznak. Végleges alakjában a vers így hangzott:

*Gavril szárnyasra várt a lesben,
Szárnyasra Gavril rátüzelt...*

Az ebédlőben elfogyasztott tízórai után Lápisz újra munkához látott. Fehér nadrágja felvillant a folyosók sötétjében. Ajtóról ajtóra járt, és árulta az ezerarcú Gavrilát.

A *Szövetkezeti Fuvola*-nak Gavrilát *Eol hárfa* címmel adta el:

*A pult mögött áll Gavril,
Gavril a fuvolát ad el...*

Az *Igazi Erdő* című testes lap szerkesztői egy rövidebb lélegzetű költeményt vettek meg Lápisztól, *Az erdőszélen* címmel. Így kezdődött:

*Gavril a lombos erdőt járta,
Gavrila pálcát vagdosott...*

Ezen a napon utoljára kenyérsütéssel foglalkozott Gavrila. A *Cipómunkás* szerkesztőségében akadt helye. A költemény hosszú és szomorú címet kapott: *A kenyérről, a minőségről és a kedvesről*, és egy titokzatos Hina Csleknnek dedikálódott. Kezdeté most is epikus maradt.

*Cipósütő lett Gavrilából.
Cipót cipóra süt s dagaszt...*

A dedikációt, tapintatos vita után, mellőzték.

A legszomorúbb az volt, hogy pénzt sehol sem adtak Lápisznak. Egy helyütt keddre ígérték a honoráriumot, másutt csütörtökre vagy péntekre, a harmadik helyen aznaphoz két hétre. Az ellenséges táborhoz volt kénytelen kölcsönért fordulni - oda, ahol sohasem közöltek tőle semmit.

Lápisz az ötödik emeletről lement a másodikra, és bekopogott a *Szerszámgép* titkárságához. Szerencsétlenségére az első ember, akibe beleütközött, Perszickij volt, az igásló.

- Á! - kiáltott fel Perszickij. - Lapsus!

- Adjon kölcsön három rubelt - fordult hozzá Nyikifor Lápisz. - *Geraszim és Mumu* egész vagyonommal tartozik.

- Fél rubelt adok. Várjon egy kicsit. Tüstént jövök.

És a *Szerszámgép* egy tucat munkatársával tért vissza. Beszélgetés kezdődött, amelyben valamennyien részt vettek.

- Nos, hogy sikerült az üzlet? - kérdezte Perszickij.

- Egy gyönyörű verset írtam.

- Gavriláról? Valami parasztízút? „Gavrila földjét szántja reggel, Gavril imádja az ekét?”

- És ha igen? Ez kultúrmunka! - védekezett Lápisz. - Egyébként a Kaukázusról írtam.

- Talán volt a Kaukázusban?

- Két hét múlva utazom.

- És nem fél, Lapsus, a sakáloktól?

- Dehogyan félek tőlük! A kaukázusi sakálok nem mérgesek!

E válasz hallatára valamennyien felfigyeltek.

- Mondja csak, Lapsus - kérdezte Perszickij -, milyen állat maga szerint a sakál?

- Tudom, csak bízza rám!

- Mondja meg, ha tudja!

- Hát olyan, mint... a kígyó.

- Igen, igen; igaza van, mint mindig. Hiszen maga szerint a vadkecske-nyereg kengyelkötésével elsőrangú étel.

- Ezt én sohasem mondtam! - tiltakozott Trubeckoj.

- Nem mondta, hanem írta. Napernyikovtól hallottam, hogy ilyenféle vers-szörnyszülötteket faragott a vadászéletről a *Geraszim és Mumu* számára. Vallja be őszintén, Lapsus, miért ír

arról, amit soha életében nem látott, és amiről halvány sejtelve sincs? A *Kanton* című versében a *peignoir* miért báli ruha? Miért?!

- Maga nyárspolgár - felelte Lápisz dölyfösen.

- Miért írja *Lóverseny a Bugyonnij-díjért* című költeményében, hogy a zsoké megfeszíti a ló hámszíját, s aztán felugrik a bakra? Látott már valaha hámszíjat?

- Láttam.

- Akkor mondja meg, hogy mi az!

- Hagyjon békében.

- Hát bakot látott? Lóversenyen volt már?

- Nem kell feltétlenül mindenütt ott lennie az embernek! - kiabált Lápisz. - Puskin török verseket írt, és sohasem volt Törökországban.

- Hát persze; hiszen Erzerum a tulai kormányzóságban van.

Lápisz nem értette meg a gúnyt, és hevesen folytatta:

- Puskin anyagtanulmányok alapján írt. Elolvasta a Pugacsov-felkelés történetét, s aztán megírta. A lóversenyekről pedig mindent tudok Entyihtől.

E virtuóz védekezés után Perszickij a szomszédos szobába hurcolta be a kapálózó Lápiszt. A nézők követték. A falon egy gyászkeretbe foglalt, nagy újságkivágás lógott.

- Maga írta ezt a novellát *A Parancsnoki Hid*-ban?

- Én írtam.

- Ha nem tévedek, ez volt az első prózai kísérlete! Gratulálok! „A hullámok keresztülcsaptak a mólón, és mindent elsőpró domkratként zuhogtak alá...” Megköszöni magának *A Parancsnoki Hid*. *A Hid* sokáig nem fogja magát elfelejteni, Lápisz!

- Miről van szó?

- Arról van szó, hogy... Tudja maga, mi az a domkrat?

- Persze hogy tudom. Hagyjon békében.

- Milyennek képzeled a domkratot? Írja le saját szavaival.

- Olyan... Egyszóval alázuhog.

- A domkrat alázuhog. Jegyezzék meg valamennyien! A domkrat mindent elsöpörve zuhog alá! Várjon, Lápisz, mindjárt hozom a fél rubelét. Ne engedjétek ki!

De a fél rubelt ezúttal sem kapta meg. Perszickij az ügyfélirodából behozta a Brockhaus XXI. kötetét, Dömitztől Jevrejinovig. Dömitz - erőd Mecklenburg-Schwerin szabad államban - és Dommel - folyó Belgiumban és Hollandiában - között megtalálták a keresett szót.

- Figyeljétek! „Domkrat (németül Daumkraft), nehéz tárgyak emelésére szolgáló gép. A közönséges, egyszerű D., melyet kocsik stb. emelésénél alkalmaznak, egy mozgó, fogazott övből áll, amelybe egy fogantyú segítségével forgatható fogaskerék kapaszkodik...” És lejjebb: „John Dixon 1879-ben négy hidraulikus D.-t kiszolgáló négy munkással állította fel helyére a »Kleopatra tűje« néven ismeretes obeliszket.” És ennek az eszköznek van meg maga szerint az a képessége, hogy mindent elsöpörve zuhogjon alá? Más szóval a Brockhaus ötven éven keresztül becsapta az emberiséget? Miért halandzsázik, ahelyett, hogy tanulna? Feleljen!

- Pénzre van szükségem.
- De hiszen soha sincs pénze. Örökké fél rubelek után szaladgál.
- Vettem több bútordarabot, s ez felbillentette költségvetésem egyensúlyát.
- Vett több bútordarabot? Magának a halandzsájáért ugyanannyit fizetnek, mint amennyit ezek a bútordarabok érnek: garast!
- Szépen garast! Olyan széket vetten az árverésen...
- Kígyó alakút?
- Nem. Kastélyból származót. De szerencsétlenség ért vele. Tegnap éjszaka mentem haza...
- Hina Cslektől? - kiáltottak fel karban a jelenlevők.
- Hina... Hinával már réges-rég nem élek együtt. Majakovszkij vitaestjéről tértem vissza. Megérkezem. Az ablak nyitva. Rögtön megéreztem, hogy történt valami.
- Uj-uj-uj! - kiáltott Perszickij, kezébe temetve arcát. - Attól rettegek, elvtársak, hogy Lápisztól ellopták remekművét: „Gavrila mindenesnek állt be, Gavril ruhát s cipőt pucol.”
- Engedjék meg, hogy végigmondjam. Elképesztő vakmerőség. Ismeretlen gonosztevők bemásztak a szobámba, és felhasították a szék kárpitját. Nem kölcsönözne valaki öt rubelt a javításra?
- A javításra költsön egy új Gavrilát. Ha akarja, el is kezdem. Várjon csak, várjon csak... Azonnal... Tessék: „Gavrila székre árverelt, Gavril széke elkopott.” Írja le gyorsan. Nagy haszonnal értékesítheti A *Komód Hangjá*-nál... Eh, Trubeckoj, Trubeckoj... Igaz is, Lápisz: maga miért Trubeckoj? Miért nem választ még szebb álnevet? Például Dolgorukijt? Nyikifor Dolgorukij! Vagy Nyikifor Valois? Vagy ha még jobbat akar: Nyikifor Szumarokov-Elston? Ha egy szép napon kövér hal akad a horgára, és egyszerre három verset ad el a Germumu-nak, képzelje, milyen nagyszerű megoldása kínálkozik! Az egyik fantazmagóriát aláírja mint Szumarokov, a másik makulatúrát mint Elston, a harmadikat mint Juszupov... Eh, maga kontár!

A Kolumbusz Színházban

Ippolit Matvejevics egyre talpnyalóbbá vált. Mikor Osztapra nézett, szeme csendőrkék színűre vált.

Ivanopulo szobájában akkora volt a forróság, hogy a kiszáradt Vorobjanyinov-székek pattogtak, mint fa a kandallóban. A nagy kombinátor pihent, feje alá téve kék mellényét.

Ippolit Matvejevics kibámult az ablakon. Amott, a zegzugos sikátorok között, a parányi moszkvai kertek mentén, címeres fogat gördült végig. Fekete lakkjában váltakozva tükröződtek a hajbókoló járókelők: egy rézfejű lovastestőr, városi hölgyek és pufók, fehér bárányszerűek. A patkók csattogtak a kocsisúton, és a hintó tovasuhant Ippolit Matvejevics előtt. Vorobjanyinov kiábrándultan elfordult.

A kocsi Moszkva város címerét viselte, szemétfuvarozásra szolgált, és deszka oldalfalai semmit sem tükröztek vissza.

A bakon egy sűrű ősz szakállú, derék aggastyán ült. Ha Ippolit Matvejevics tudja, hogy a kocsis Alekszej Bulanov gróf, a híres huszár-remete, akkor bizonyára rákiált az aggastyánra, hogy elbeszélgessen vele az elmúlt szép időkről.

Alekszej Bulanov grófnak súlyos gondjai voltak. Mialatt a lovakat csapkodta, szomorúan mélázott a köztisztasági hivatalban úrrá lett bürokratizmuson, amelynek következtében már fél éve húzódik a kollektív szerződés értelmében járó munkaköpeny kiszolgáltatása.

- Mondja csak - szólalt meg egyszerre a nagy kombinátor -, hogy hívták magát gyerekkorában?

- Miért kérdi?

- Csak úgy! Nem tudom, hogy hívjam. Vorobjanyinovnak hívni unalmas, Ippolit Matvejevicsnek hívni túlságosan körülményes. Hogy hívták hát? Ipának?

- Kiszának - felelte Ippolit Matvejevics nevetve.

- Kongeniális! Akkor hát legyen szíves, Kiswa, nézze meg, hogy mi van a hátamon. Szúr a lapockacsontjaim közt.

Osztap fején keresztül lehúzta cowboyingét. Kiswa Vorobjanyinov előtt feltárult a kukutyini Antinous³ széles háta: egy elragadó formájú, de kissé mocskos hát.

- Ohó! - kiáltott fel Ippolit Matvejevics. - Itt valami vörösség van.

A nagy kombinátor lapockacsontjai között a legszeszélyesebb körvonalú foltok kélettek és szivárványlottak.

- Becsületszavamra, egy nyolcas szám! - csodálkozott Vorobjanyinov. - Életemben először látok ilyen véraláfutást.

- Más szám nincs? - kérdezte Osztap nyugodtan.

- Egy P betű-féle.

³ A késő-római művészetben a férfiszépség megtestesítője.

- Több kérdésem nincs. Minden érthető. Átkozott tollszár! Látja, Kiswa, hogyan szenvedek, milyen veszélyeknek teszem ki magam a maga székei miatt. Ezeket a számtani jeleket a nyolcvanhatos tollal ellátott, automatikus dőlésű tollszárkolosszus véste belém. Meg kell jegyezmem, hogy az átkozott tollszár épp abban a pillanatban zuhant a hátamra, amikor a kezem a szerkesztői szék belsejébe dugtam. És mit tett maga? Mi hasznom volt magából? Iznurenkov székét ki paccolta el úgy, hogy aztán nekem kellett a hibát reparálnom? Az árverésről nem is akarok beszélni. Jó időt választott ki a kanoskodásra. A maga korában kanoskodni ártalmas! Vigyázzon az egészségére!... Nézzen meg engem. A fiatal özvegy széke az én érdemem! A két Scsukin-szék az én érdemem! Az Iznurenkov-széket végeredményben én csináltam! A szerkesztőségben és Lápisznál én jártam! Csupán egyetlen szék volt, amelyért maga küzdött a diadalmas befejezésig, és ezért is esküdt ellenségünk, az érsek közreműködésével.

Meztelen lábával nesztelenül lépkedve a szobában, a technikai igazgató alaposan megmosta az alázatos Kiswa fejét.

A szék, amely az Október pályaudvar árukezelési helyén tűnt el, továbbra is sötét folt marad a koncessziósok tündöklő munkatervén. A Kolumbusz Színház négy széke biztos zsákmánynak látszott. De a színház vendégszereplésre volt indulóban a Szkrjabin sorsjátékhajóval a Volgán, és ma tartotta az évad utolsó előadásaként a *Háztűznéző* bemutatóját. Határozni kellett: Moszkvában maradjanak-e a Kalanesevszkaja téren nyomavesztett szék felkutatására, vagy elutazzanak-e a szintársulattal a turnéra? Osztap az utóbbi lehetőség felé hajlott.

- Ne váljunk el egymástól? - kérdezte. - Én elutazom a színházzal, maga pedig itt marad, és kinyomozza a széket.

De Kiswa oly gyáván pislákol az ősz szempilláival, hogy Osztap nem is folytatta.

- Két nyúl közül az ember a kövérebbet választja mondta. - Utazzunk el együtt. De borsos költségekkel kell számolnunk. Pénzre lesz szükségünk. Nekem hatvan rubelem maradt; hát magának? Ah, el is felejtettem! A maga korában oly sokba kerül egy fiatal leány szerelme! Elrendelem: ma színházba megyünk, a *Háztűznéző* premierjére. Ne felejtсен el frakkot húzni. Ha a székek még helyükön vannak, s nem adták el őket a társadalombiztosítási járuléktartozás kiegyenlítése végett, holnap utazunk. Gondolja meg, Vorobjanyinov, hogy az *Anyósom kincse* című vígjáték utolsó felvonása kezdődik. Közeledik a *finita la commedia*, Vorobjanyinov! Ne lihegjen, öreg barátom! Igazodás a rivaldához! Ó, fiatalságom! Ó, kulisszák illata! Mennyi emlék! Mennyi cselszövény! Milyen tehetségesnek bizonyultam annak idején Hamlet szerepében! Egyszóval, az ülést folytatjuk!

Takarékosságból gyalog mentek a színházba. Még egész világos volt, de az utcai ívlámpák már citromsárga fénnel csillogtak. A tavasz mindenki szeme láttára hervadásnak indult, a por elűzte a terekről, és egy forgószél bekergette a sikátorokba, ahol öregasszonyok dédelgették a szép tavaszt, teát ittak vele kis udvarokon, a kerek asztal mellett. De a tavasz élete mégis vége felé járt. Pedig hogy szeretett volna Puskin szobrához eljutni, ahol már tarka sapkás, sonkanadrágos fiatal legények sétálnak rikító nyakkendőkben és Jimmy-félcipőkben.

A lila púderrel behintett lányok ott jártak körbe a Moszkvai Fogyasztási Szövetkezet palotája és a Kommunár épülete között (a volt Filippov pékség és a volt Jeliszejev csemegeüzlet között). A lányok lomhán káromkodtak. Ebben az órában a járókelők meglapították lépteiket, nemcsak azért, mert a Tverszkaja utcán sok volt a nép. A moszkvai lovak sem jobbak a sztargorodiaknál. Azok is éppoly készakarva dobognak patáikkal az úttest burkolatán. A kerékpárosok nesztelenül suhantak tova az első nagy nemzetközi labdarúgó-mérkőzés színhelyéről, az Úttörő-stadionból. A fagyaltárus lassan görgette zöld, kerekcsapát, tele a

májusi viharral, és félénken pislogott a rendőr felé, de a rendőr szinte odanőtt az utcai fényjelző lámpához, amellyel a forgalmat szabályozta, és nem jelentett semmi veszélyt.

Ebben a sürgés-forgásban haladt a két jó barát. Minden lépésnél felbukkant előttük a kísértés. Mindenki szeme láttára, ott az utcán sütötték nyárson a karszi rablópecsenyét, a kaukázusi saslikot. Forró és átható füst szállt a tiszta ég felé. A sörözőkből, a vendéglőkből és a Nagy Néma moziból vonós hangszer hangja szállt. A villamosmegállónál egy hangszóró heveskedett.

Sietni kellett.

A Kolumbusz Színház morajló előcsarnokába lépve, Vorobjanyinov a pénztárhoz törtetett, és elolvasta a helyárakat.

- Méregdrága - állapította meg. - Tizenhatodik sor három rubel.

- Ki nem állhatom az ilyen nyárspolgárokat, az ilyen kisvárosi palikat! - intette le Osztap. - Hová üti az orrát? Hát nem látja, hogy ez a pénztár?

- Talán beeresztik jegy nélkül?

- Naiv ember maga, Kiswa. Minden modern színházban két ablak van. A pénztárablak elé csak szerelmesek és gazdag örökösök állnak. A többi polgár (mint megállapíthatja, ezek vannak túlnyomó többségben) közvetlenül a titkári ablakot keresi fel.

S valóban, a pénztárablak előtt mindössze négy-öt szerényen öltözött férfi lézengett. Lehet, hogy gazdag örökösök vagy szerelmesek voltak. Ezzel szemben a titkár ablaka előtt nagy élénkség uralkodott. Itt tarka sor várakozott. Fiatalemberek zakóban és olyan szabású nadrágban, amelyenről csak egy kisvárosi gigerli álmodhat, a bennfentesek biztonságával lobogtatták céduláikat, amelyeket ismerős rendezőktől, színészektől, szerkesztőségtől, színházi szabótól, körzeti rendőrkapitánytól és a színházzal szoros kapcsolatban álló egyéb személyektől, így a színházi és mozikritikusok testületének tagjaitól, a Szegény Anyák Könnyei társaságtól, a Cirkuszi Kiképző Műhely iskolai tanácsától és valami Atelier-től kaptak. Nyolcan Eszper Eklerovicstől kapott ajánlólevéllel várakoztak.

Osztap a sorba furakodott, könyökével utat vágott magának az atelier-sek között, s ezzel a kiáltással: „Én csak felvilágosítást akarok kérni, nem látják, hogy a sárcipőmet sem vetettem le?”, az ablakhoz tolakodott és benézett.

A titkár úgy dolgozott, mint az igásló. Kövér arca csillogó verejtékben fürdött. A telefon, a Szmolenszkij vásártéren átdöcögő villamos konokságával csilingelve, szünet nélkül zaklatta.

- Gyorsan a céduláját! - kiáltott Osztapra.

- Két földszinti jegyet - szólt Osztap halkán.

- Kinek?

- Nekem!

- Hát ki maga, hogy jegyet adjak?

- Azt hiszem, jól ismer!

- Nem emlékszem.

De az ismeretlen tekintete olyan tiszta, olyan derűs volt, hogy a titkár keze önkéntelenül is feléje nyújtott két jegyet a tizenegyedik sorba.

„Annyi ember fordul hozzám - töprengett, vállát vonogatva -, ki tudja, hogy kicsodák?!... Talán az Oktatásügyi Népbiztosságtól? Úgy rémlik, hogy az Oktatásügyi Népbiztosságon láttam... Hol is láttam?”

S miközben gépiesen osztogatta a belépőket a szerencsés színházi és mozikritikusoknak, Jakov Menelajevics szórakozottan törte tovább a fejét, hol is látta ezt a tiszta tekintetű szemet.

Mikor már valamennyi belépőt kiadta, és az előcsarnokban a lámpák egy részét leoltották, Jakov Menelajevicsnek eszébe jutott: ezt a tiszta szemet, ezt a határozott tekintetet a Tagansz-kaja utcai fogházban látta, 1922-ben, amikor ő is ott ült egy semmiség miatt.

A tizenegyedik sorból, ahol a koncessziósok ültek, nevetés hangzott fel. Osztapnak megtetszett a nyitány, amelyet a muzsikások palackokon, irrigátorokon, szaxofonokon és nagy ezreddobokon játszottak. Füttyentett a fuvola, és a függöny, hűs szelet csapva, szétlebbent.

Vorobjanyinov csodálkozására, aki a *Háztűznéző* klasszikus interpretációjához szokott, Podkoleszin nem volt a színpadon. Amint szemét körüljártatta, Ippolit Matvejevics látta, hogy a mennyezetről téglalakú furnérok lógnak le, melyek a napspektrum alapszíneire vannak festve. Sem ajtók, sem kék muszlinablakok nem voltak. A szivárványszínű téglalapok alatt lenge ruhás hölgyek táncoltak, fekete kartonból kivágott nagy kalapban. Palacksóhajok szólították be Podkoleszint, aki Sztjepanon lovagolva furakodott a tömeg közé. Kamarási egyenruhát viselt. Miután a hölgyeket szétkergette, felüvöltött:

- Sztjepa-an!

Ezzel egyidőben leugrott a földre, s nehéz testtartásban mozdulatlaná merevedett. Az irrigátorok csörömpöltek.

- Sztjepa-an! - ismételte Podkoleszin, s újabb ugrást tett. Minthogy azonban Sztjepan, aki párdúc bőrbe öltözve állt mellette, nem válaszolt, tragikusan megkérdezte:

- Mit hallgatsz, mint a Népszövetség?

- Nagyon megijedtem Chamberlaintól - felelte Sztjepan, bőrét vakargatva.

Érezni lehetett, hogy háttérbe szorítja Podkoleszint, s főszereplőjévé válik a modernizált darabnak.

- Varrja a szabó a kabátot?

Ugrás. Csörömpölés az irrigátorokon. Sztjepan nekigyürkőzött, kézállást csinált, és ebben a helyzetben felelt:

- Varrja.

A zenekar egyveleget játszott a *Pillangókisasszony*-ból. Sztjepan az egész idő alatt kézen állt. A vér arcába szaladt.

- És nem kérdezte - érdeklődött Podkoleszin -, hogy miért vett a gazdád ilyen finom posztót?

- Nem, nem kérdezte - válaszolta Sztjepan, aki ekkorára már a zenekarban ült, és a karmestert ölelgette. - Hiszen nem angol képviselő.

- És azt sem kérdezte a szabó, hogy nem akar-e a gazdád nősülni?

- A szabó azt kérdezte, hogy nem akar-e a gazdám gyerektartásdíjat fizetni.

A lámpák most kialudtak, s a közönség dobogni kezdett. Mindaddig dobogott, amíg a színpadról fel nem harsant Podkoleszin hangja:

- Nyugalom, polgártársak! A lámpákat szándékosan oltották el a darab cselekményének megfelelően. Így követeli a tartalmi változat.

A közönség engedelmeskedett, s a lámpák ki sem gyúltak a felvonulás végéig.

Felvonás közben a koncessziósok elolvasták a színlapot:

HÁZTŰZNÉZŐ

Szöveg - N. V. Gogol
Versek - M. Serseljafamov
Irodalmi átdolgozás - I. Antyijohijszkij
Zenekíséret - H. Ivanov
Szerző - Nyik. Szjosztrin

Tartalmi változat - *Szimbijevics-Szingyijevics*. Világosító - *Platon Plasczuk*.
Hangváltozat - *Galkin, Palkin, Malkin, Csalkin és Zalkind*. Jelmezek - *Thalia-
műhely* Parókák - *Foma Kocsur*. Bútorok - *Atelier*. Az akrobatamutatványokat
betanította - *Zsorzsetta Tyiraszpolcskih*. Hidraulikus sajtó - *Mecsnyikov szerelő
felügyelete alatt*. A színlapot szedte, tördelte és nyomta - *Kultúrmunkás
Szövetkezet Tanműhelye*.

- Magának tetszik a darab? - kérdezte Ippolit Matvejevics félénken.

- Hát magának?

- Nagyon érdekes, csak Sztyepant találok furcsának.

- Nekem nem tetszik - mondta Osztap -, kíváltképp az, hogy bútoruk valami Atelier-féle. Vajon nem alakították-e át felismerhetetlenné a mi székeinket is?

Ez a félelmük aseptalannak bizonyult. A második felvonás elején cilinderes négerek mind a négy széket kihozták a színpadra.

A háztűznéző jelenet rendkívüli érdeklődést keltett: Abban a pillanatban, amikor Agafja Tyihonovna lefelé kezdett ereszkedni a nézőtéren keresztül kifeszített kötélén, H, Ivanov félelmes zenekara akkora lármát csapott; hogy Agafja Tyihonovnának már csak ettől is le kellett volna zuhannia a közönség köré. De Agafja várakozáson felül remekelt. Testszínű trikóban és férfi keménykalapban, egy „Podkoleszin akarom” felírású zöld napernyővel tartotta az egyensúlyt, s amint a kötélén lépdelt, alulról mindenki láthatta piszkos talpát. A kötélről egyenesen az egyik székre ugrott, s ezzel egyidejűleg valamennyi néger, Podkoleszin, Kocskarjov, valamint a vonatkísérőnek öltözött leánykérő asszony hátrafelé szaltózott. Most mindannyian öt perc pihenőt tartottak, mialatt a színpadon újra kioltották a világítást.

A völegények nagyon mulatságosak voltak, kíváltképp Jajicsnyica.⁴ Helyette egy serpenyőben hatalmas tojásrántottát hoztak ki. A tengerészen árboc volt vitorlával.

Sztarikov kereskedő hasztalanul kiáltozott, hogy fojtogatja az iparendedély és az egyenlődsi, mégsem tetszett Agafja Tyihonovnának, aki Sztyepanhoz ment nőül. Mindketten körözni kezdtek a tojásrántotta körül, amit a lakájja változott Podkoleszin tálalt fel nekik. Kocskarjov és Fjokla kuplékat énekelt Chamberlainról és a tartásdíjról, amelyet az Németországra kivetett. Az irrigátorokon finálét játszottak, és a függöny, hús szelet csapva, lehullt.

⁴ A. m. tojásrántotta.

- Meg vagyok elégedve a darabbal - mondta Osztap. - A székek épek. De nem szabad késlekednünk. Ha Agafja Tyihonovna naponta fog ugrálni rajtuk, nem tartanak sokáig.

A zakós fiatalemberek tülekedve és nevetgélve özönlöttek ki a színházból, élénken kommentálva a tartalmi és zenei változat finomságait.

- Menjen hajcsikázni, Kiszocska - tanácsolta Osztap. - Holnap kora reggel sorba kell állnia a Kurszki pályaudvar jegypénztára előtt. A színház este hétkor Nyizsnyijbe utazik a gyorsal; két fapados jegyet fog maga is ugyanoda váltani. A kemény padtól ne féljen, mindössze egy éjszakáról van szó.

Másnap az egész Kolumbusz Színház a Kurszki pályaudvar éttermében ült. Szimbijevics-Szingyjevics, miután elintézte, hogy a díszleteket is személypoggyászként felvegyék, egy asztalka mellé telepedett. Söröspoharában megáztatva bajuszát, nyugtalanul érdeklődött a szerelőnél:

- Nem fogják az úton a hidraulikus sajtót összetörni?

- Sok bajunk van ezzel a sajtóval - felelte Mecsnyikov. - Mindössze öt percre dolgozik, és egész nyáron cepekednünk kell vele.

- Az időprojektorral az *Ideológia porá*-ban könnyebb dolgod volt, ugye?

- Persze hogy könnyebb. A projektor nagyobb volt ugyan, de nem annyira törékeny.

A szomszédos asztalnál Agafja Tyihonovna ült. A fiatal lány kemény, ragyogó lábszára olyan volt, mint a kuglibábu. Körülötte ott nyüzsgött a zenei részleg: Galkin, Palkin, Malkin, Csalkin és Zalkind.

- Tegnap este nem játszottak taktusban a tánchoz - panaszkodott Agafja Tyihonovna -, ha így folytatják, összeeshetek.

A zenei részleg felzúdult:

- Mit tegyünk! Két irrigátor összetört!

- Hát azt hiszi, olyan könnyen beszerezhetünk külföldi beöntő korsókat? - kiáltott Galkin.

- Csak menjenek az Állami Egészségügyi Áruháza, ott nemcsak irrigátorokat, de még hőmérőt sem kap az ember! - tette hozzá Palkin.

- Maguk talán hőmérőn játszanak? - rettent meg a lány.

- Hőmérőkön nem játszunk - jegyezte meg Zalkind -, de ezekbe a nyomorult irrigátorokba az ember belebetegszik: néha meg kell mérni a lázunkat.

A darab szerzője és főrendezője, Nyik. Szjosztrin, a peronon sétált feleségével. Podkoleszin és Kocskarjov már három pohárkával felhörpintettek, és versengve udvaroltak Zsorzssetta Tryiraszpolszkihnak.

A koncessziósok, akik két órával a vonat indulása előtt érkeztek meg, már ötödször jártak körül a pályaudvar előtti parkot.

Ippolit Matvejevics feje szédült. A székvadászat döntő stádiumba jutott. Megnyúlt árnyékok feküdtek az izzó kocsíúton. Por lepte be a nedves, izzadt arcokat. Egylovasok gördültek az indóház elé. Benzinszag terjengett. A taxikból utasok szálltak ki. Jermak Tyimofejevics futottak eléjük, elcipelték bőröndjeiket, ovális bádogtáblájuk csillogott a napfényben. A távoli utazások mûzsája torkon ragadta az embereket.

- Gyerünk mi is - mondta Osztap.

Ippolit Matvejevics engedelmesen sarkon fordult - és egyenesen Bezencsuk koporsógyártóba ütközött.

- Bezencsuk! - hebegte álmélkodva. - Te hogy kerültél ide?

Bezencsuk levette kalapját, és örömpresve megmerevedett.

- Vorobjanyinov úr! - kiáltott fel. - Üdv a drága vendégnek!

- Nos, hogy megy a sorod?

- Rosszul - felelte a koporsógyártó.

- Már mennyiben?

- Ügyfelet keresek. Ügyfél nem jön.

- Talán a Nimfa kaparintja el?

- Ugyan, a Nimfa! Hát a nyomomba érhet? Esetek nincsenek. Anyósa óta csak az egy Pierre és Konsztantyin harapott a fűbe.

- Mit beszél? Meghalt?

- A fűbe harapott, Ippolit Matvejevics. Az őrhelyén harapott a fűbe. A gyógyszerészünket, Leopoldot borotválta, és a fűbe harapott. Azt mondták, egy ér pattant meg benne, de én azt hiszem, hogy a megboldogult a gyógyszereszagot nem bírta ki, amit a gyógyszerészből szívott magába.

- Ajajaj - dünnyögte Ippolit Matvejevics -, ajajaj! S aztán legalább te temetted el?

- Én temettem el. Ki más temethette volna? Talán a Nimfa, hogy a ménkü üsse meg, érti a dolgát?

- Szóval elhalásztad?

- Elhalásztam. Csak megverték utána. Majdhogy a lelket ki nem verték belőlem. A rendőrség szabadított ki. Két napig feküdtem. Alkoholt használtam.

- Bedörzsölésre?

- Minek dörzsöltem volna be magam?

- S ide mi szél hozott?

- Áruval jöttem.

- Milyen áruval?

- Saját árummal. Egy kalauz ismerősöm révén ingyen szállítottam ide a postakocsiban.

Ippolit Matvejevics csak most vette észre, hogy Bezencsuk mellett egy rakomány koporsó fekszik a földön. Az egyiket tüstént felismerte. A nagy, poros tölgyfa koporsó volt, a Bezencsuk-féle üvegszekrényből.

- Nyolc darab - mondta Bezencsuk elégedetten. - Egyik szebb, mint a másik. Ragyogó.

- S kinek van itt szüksége a te árudra? Helybeli mester is van elég.

- És az influenza?

- Miféle influenza?

- Epidémia. Prusizstól hallottam, hogy Moszkvában influenzajárvány dühög s hogy nincs miben eltemetni az embereket. Ezért határoztam el, hogy átjövök az egész anyagommal, és itt keresem a szerencsém.

Osztap, aki kíváncsian hallgatta végig ezt a beszélgetést, most közbeszólt:

- Tévedsz, apuskám; az influenzajárvány Párizsban dühög.

- Párizsban?

- Hát persze. Utazz el Párizsba. Ott megcsinálhatod a szerencsédet! Igaz, némi nehézségeid lesznek a vízummal, de azért ne ess kétségbe, apuskám. Ha Briand megszeret, jó dolgod lesz: udvari koporsószállítója lehetsz a párizsi városi tanácsnak.

Bezencsuk vadul körülnézett. Valóban, a téren, Pruszisz kijelentései ellenére, hullák nem heverték, az emberek életerősen álltak lábukon, sőt néhányan még nevettek is közülük.

A vonat már régen elvitte a koncessziósokat és a Kolumbusz Színházat meg a többi utazóközönséget, de Bezencsuk még mindig kábán állt a koporsói között.

A leereszkedő sötétségben szeme olthatatlan sárga tűzben égett.

HARMADIK RÉSZ
Madame Petuhova kincse

Egy bűbájos éjszaka a Volgán

A Volgai Állami Folyamhajózás személykikötőjétől balra, a „Köss ki a gyűrűkhöz, vigyázz a rácsra, a falhoz ne éj!” tábla alatt állt a nagy kombinátor, barátjával és legközelebbi segítő-társával, Kisza Vorobjanyinով.

A kikötő felett zászlók lobogtak. A hajókéményekből füst szállt fel, göndören, mint a kelvirág. Az Anton Rubinstein a 2. számú kikötőhelyen rakodott. A rakodómunkások vaskampókat döfködtek a gyapotbálákba. A parton vasfazekak, besózott bőrök, dróttekercesek, táblaüvegládák, kévekötő spárgagombolyagok, malomkövek, két színre festett, szikár mezőgazdasági gépek, favillák, zsákszöveggel levarrt primőr cseresznyés kosarak és heringes hordók sorakoztak.

A Szkrjabinnak nyoma sem volt. Ippolit Matvejevics nagyon nyugtalankodott.

- Mit izgul? - kérdezte Osztap. - Képzeld el, hogy a Szkrjabin itt van. Hogy jut fel rá? Még az sem érne semmit, ha volna pénzünk, és jegyet válthatnánk. Ez a hajó nem vesz fel utasokat.

Osztapnak még a vonaton sikerült beszélgetésbe elegyednie a hidraulikus sajtó gazdájával, Mecsnyikov szerelővel, akitől mindent megtudott. A Szkrjabin, amelyet a Pénzügyi Népbiztosság bérbe vett, a Nyizsnyij-Caricin utat szándékozott megtenni, megállapodva minden kikötőben, hogy a kölcsön sorsolását végrehajtsa. E célból egész hivatal utazott el Moszkvából: sorsolási bizottság, iroda, fűvőszeneke, filmoperatőr, a központi lapok tudósítói és a Kolumbusz Színház. A színházra az a feladat hárult, hogy az úton olyan darabokat mutasson be, melyek az állami kölcsön eszméjét népszerűsítik. Sztálingrádig a színházat a sorsolási bizottság fizette, innen azonban, saját kockázatára, nagy vendégszereplő körútra készült a *Háztűznéző*-vel a Kaukázusba és a Krím-félszigetre.

A Szkrjabin késett. Azt a felvilágosítást adták, hogy a dokkból, ahol az utolsó simításokat végezték rajta, csak estefelé fog befutni. Ezért a Moszkvából érkezett egész apparátus táborot ütött a kikötőben, és várta a berakodást.

A gyenge nem, kis bőröndökkel és összeszíjazott plédokkal, a dróttekerceseken ült, Underwoodjait őrizte, és ijedten pislogva a vaskampós emberek felé. Az egyik malomkövön egy polgár helyezkedett el; lilába játszó, hegyes szakállal volt. Térdén egy halom zománctábla feküdt. A legfelsőn egy kíváncsi ezt olvashatta volna: „Kölcsönös elszámolási osztály”. Oszlopos lábú íróasztalok és más, szerényebb asztalok tornyosultak egymáson. A lepecsételt pénzszekrény előtt őrszem járt fel-alá. A *Szerszámgép* képviselője, Perszickij, nyolcszoros nagyítású Zeiss-látcsővön keresztül nézte a vásár területét.

A Szkrjabin az ár irányával szembefordulva közeledett a kikötőhely felé. Fedélzetén furnérpajzsokat hordott, amelyek hatalmas méretű, szivárványszínű kötvényeket ábrázoltak. A hajó felbőgött, utánozva a mammut kiáltását, vagy talán egy más állatét, amely a történelem előtti időkben a gőzszirénát pótolta.

A pénzügyi és színházi tábor megélénkült. A város lejtőin a sorsjáték személyzete futott lefelé. A köpcös Platon Plascuk porfelhőben gurult a hajóhoz. Galkin, Palkin, Malkin, Csalkin és Zalkind a Tutaj csapszékből tántorogtak ki. A pénzszekrény körül már vaskapcsos szállítók serénykedtek. Az akrobatamutatványok oktatója, Zsorzsetta Tyiraszpolzskih tornászléptekkel szaladt fel a kikötőpallón. Szimbijejics-Szingyijevics díszletgondoktól marcangolva nyújtogatta kezét hol a parancsnoki híd, hol a kikötőpallón álló kapitány felé. A filmoperatőr

magasan a tömeg feje fölé vitte fel gépét, s még menet közben követelődzött, hogy négy-személyes kajütöt bocsássonak rendelkezésére, ahol laboratóriumot rendezhet be.

Ippolit Matvejevics a nagy zűrzavarban a székekhez lopakodott, s minden józan megfontolást félretéve, éppen azon volt, hogy elcepelje az egyiket.

- Nem hagyja ott?! - ordított rá Bender. - Úgy látszik, megbolondult! Egy székot megkaparintunk, a többi pedig mindörökre elvesz a számunkra! Inkább azon törje a fejét, hogy kerülhetünk fel a hajóra.

Zenészek mentek végig a kikötőhelyen, réztrombitával nyakukban. Undorodva néztek a szaxofonokra, flexotonokra, söröspalackokra és irrigátorokra, amelyekkel a zenei részleg felfegyverkezett.

Egy kis Ford teherautón a szerencsekereket hozták. Hat forgó hengerből álló bonyolult szerkezet volt, amelynek reze és üvege szikrázott a napfényben. Felállítása az alsó fedélzeten hosszú időt vett igénybe.

A láрма és veszekedés késő estig tartott.

A húzási teremben emelvényt ácsoltak össze, a falakra plakátokat és jelmondatokat szögeztek, fapadokat helyeztek el a közönség számára, és a szerencsekerékhez villanydrótokat kapcsoltak. A hajófarba íróasztalokat toltak, s a gépirónók kajütjéből, nevetgéléssel váltakozva, írógépek kattogása hangzott ki. A hegyes, lila szakállú, sápadt férfi végigjárta az egész hajót, és zománcabláit kifüggesztette a megfelelő ajtókra: „Kölcsönös elszámolási osztály”, „Személyzeti ügyek”, „Titkárság”, „Leíró szoba”. A nagyobb táblák alá kisebbeket is illesztett: „Belépés csak hivatalos ügyben”, „Fogadás nincs”, „Idegeneknek tilos a belépés”, „Felvilágosítás az iktatóhivatalban”!

Az első osztályú szalont bankjegyek és pénztárjegyek kiállítástermél rendezték be. Ez heves méltatlankodást robbantott ki Galkinból, Palkinból, Malkinból, Csalkinból és Zalkinból.

- Hol fogunk akkor ebédelni? - izgultak. - És ha eső lesz?

- Jaj! - fordult Nyik. Szjosztrin a segédjéhez. - Nem bírom ki!... Mit gondolsz, Szerjozsa, nem lehetnénk meg a zenei részleg nélkül?

- Hová gondol, Nyikolaj Konsztantyinovics! A színművészek ritmushoz vannak szokva.

Újabb veszekedés támadt. Az ötös fogat kiszimatolta, hogy a színdarab szerzője mind a négy székot a maga kajütjébe vitette.

- Úgy, úgy - mondták gúnyosan -, mi majd a hálópadokon ülve kell hogy próbákat tartsunk, a négy széken pedig Nyikolaj Konsztantyinovics és a felesége fog terpeszkedni, akinek semmi köze sincs az együttesünkhöz. S ha nekünk is eszünkbe jut, hogy az útra feleséget vigyünk magunkkal?

A nagy kombinátor elkeseredetten nézett a partról a sorsolási hajóra.

A koncessziósok fülét újabb heves kiáltozás ütötte meg.

- Miért nem szólt előbb?! - lármázott az egyik bizottsági tag.

- Honnan szagolhattam volna, hogy meg fog betegedni?

- Az ördög látott már ilyent! Akkor menjen el a Képzőművész Szövetségbe, és rendeltessen ki soron kívül egy festőt.

- Hová menjek? Mindjárt hat óra. A Képzőművész Szövetség régen bezárt. Meg aztán félóra múlva indul a hajó is.

- Akkor ön maga fog festeni. Ha elvállalta a felelősséget a hajó feldíszítéséért, ám lássa, miképp kerülhet ki a csávéból.

Osztap már a kikötőhídon szaladt, könyökével szétaszigálva a szállítómunkásokat, a hölgyeket és a bámészkodó kíváncsiakat. A bejáratnál elállták az útját.

- Engedélyt!

- Elvtárs! - ordított Bender. - Ön! Ön! A köpcös! Akinek festőre van szüksége!

Öt perccel később a nagy kombinátor az úszó sorshúzás köpcös gazdasági főnökének fehér kajütjében ült, és a munkavállalás feltételeiről tárgyalt.

- Egyszer, elvtárs - mondta a kis köpcös -, a következőket kívánjuk öntől: művészi plakátok és feliratok készítését és a transzparens befejezését. A mi festőnk belekezdett, de megbetegedett. Itthagytuk a kórházban. Ezenkívül, persze, önt illetné az általános felügyelet is a dekorációs részt illetően. Vállalhatja mindezt? Előre figyelmeztetem, hogy sok munkája lesz.

- Igen, vállalhatom. Már elláttam hasonló munkakört.

- És tüstént velünk is jöhetne?

- Elég nehéz lesz, de igyekezni fogok.

Nagy és súlyos hegy omlott le a gazdasági főnök válláról. Kimondhatatlanul megkönnyebbült, és örömtől csillogó szemmel nézett az új festőre.

- A feltételek? - kérdezte Osztap vakmerően. - Vegye tekintetbe, hogy nem temetkezési vállalat vagyok.

- Darabonként fizetünk, a Képzőművész Szövetség kollektív szerződésében rögzített honoráriumnak megfelelően.

Osztap a homlokát ráncolta, ami elég nagy fáradságába került.

- De ezenkívül még ingyenes ellátás - folytatta sietve a köpcös - és külön kajüt.

- Na jó, beleegyezem - mondta Osztap, felsóhajtva. - De egy fiú is van velem, a segédem.

- A fiúval nem tudom, hogy lesz. Fiúra előirányzatunk nincs. Saját költségére, persze, magával viheti. Ellakhat az ön kajütjében.

- Legyen, mint mondja. A fiú ügyes, és spártai életmódhoz szokott.

Osztap átvette a belépési engedélyt önmaga és az ügyes fiú számára, a kajütkulcsot a zsebébe süllyesztette, és kiment a forró fedélzetre. A kulcs érintésére az elégedettség meleg hulláma öntötte el. Most először történt ez meg vele hányt-vetett életében. Kulcsa volt, és lakása volt. Csak pénze nem volt. De elég, ha kinyújtja kezét: a pénz is ott volt a közelében, a székekben.

A nagy kombinátor zsebre dugott kézzel sétált a hajókorlát mellett, tudomást sem véve a parton maradt Vorobjanyinovról. Ippolit Matvejevics előbb néma jeleket adott, majd odáig ment merészségében, hogy pissegett is. De Bender süket maradt. Háttal fordult a koncesszió elnöke felé, és figyelmesen nézte, mint bocsátják le a hidraulikus sajtót a hajó belsejébe.

Az indulás utolsó előkészületei folytak. Agafja Tyihonovna kopogó sarokkal futott ki kajütjéből a hajó farára, lenézett a vízbe, s a látvány elragadtatott felkiáltásokat csalt ki belőle; mindezzel zavart keltett a tiszteletre méltó sorsolási szakemberek soraiban.

A hajó másodszor bűgött. Az ijesztő hangtól a felhők megmozdultak. A nap elvörösödött, és a látóhatár alá bukott. A felsővárosban kigyúltak a lámpák. A vásártér felől odahallatszott a gramfonok hörgése, amint versenyre keltek egymással az utolsó vevők előtt. A megsüketült és magára hagyott Ippolit Matvejevics kiáltott valamit, de hangja nem ért el a hajóig. Az emelőcsiga csikorgása minden más zajt elnyomott.

Osztap Bender szerette a hatásvadászatot. Csak a harmadik bűgás előtt vett tudomást Ippolit Matvejevicsről, amikor az már kétségtelennek tartotta, hogy játékszerűen dobták a sors szeszélyének.

- Mit áll, mint a sóbálvány? Azt hittem, hogy már régen a hajón van. Mindjárt behúzzák a kikötőhidat! Szaladjon! Engedjék fel azt a polgártársat! Itt az igazolványa.

Ippolit Matvejevics csaknem sírva futott fel a hajóra.

- Ez az a fiú, akiről beszélt? - kérdezte a gazdasági főnök gyanakodva.

- Talon nem fiú? - felelte Osztap. - Az dobja rám az első követ, aki azt meri állítani, hogy leány.

A köpcös mogorván távozott.

- Na, Kisza, holnap reggel munkához kell látnunk - mondta Osztap. - Remélem, hogy ért a festékkeveréshez. Aztán jegyezze meg: én festő vagyok, elvégeztem az Országos Képzőművészeti Akadémiát, maga pedig az inasom. Ha azt hiszi, hogy nem így van, akkor szedje nyakába a lábát, és fusson vissza a partra.

Sötétzöld hab szakadt fel a hajófar alól. A hajótest megremegett, a cintányérok összeverődtek, a fuvolák, kürtök, harsonák és trombiták csodás indulóra zendítettek, és a város lassanként átfordult a fedélzet bal oldalára. A hajó, tovább remegve, a folyás irányába állt, és gyorsan besiklott a sötétségbe. Mögötte táncoltak a csillagok, a lámpák és a kikötői jelzőfények. A következő percben már oly messze járt, hogy a város tüzei egy helyben megmerevedett rakétaporként sziporkáztak.

Még hallani lehetett a dolgozó Underwoodok kopogását, de a természet és a Volga már átvette a hatalmat. Kéjes érzés fogta el a Szkrjabin valamennyi utasát. A sorsolási bizottság tagjai elábrándozva kortyolgatták teájukat. A szakszervezeti bizottság első ülésén, amely az orrban folyt le, szeretetreméltóság uralkodott. Oly hangosan lélegzett a meleg szél, oly puhán paszkolták a habok a hajó oldalát, oly gyorsan repültek hátra a partok elmosódó körvonalai, hogy a szakszervezeti bizottság elnöke - ízig-vérig a valóság embere, aki azért nyitotta ki a száját, hogy a szokatlan körülmények közt folyó munka feltételeiről beszéljen - váratlanul énekelni kezdett:

*Hajó úszott a Volgán,
Ó, Volga-anyácska folyó...*

És az ülés többi rideg résztvevője vele dúdolta a refrént:

Orgona virágzik...

A szakszervezeti bizottság elnökének jelentésével kapcsolatos határozat így megíratlan maradt. Felcsendült a pianínó. A karmester, H. Ivanov, a leglíraibb hangokat csalta ki belőle. A virtuóz, aki Agafja Tyihonovna körül legyeskedett, nem talált egyéni szavakat szerelme kifejezésére, s helyettük a románc szavait dünnyögte:

*Ne menj el. Ölelő karjaid közt még el sem aléltam.
Ne menj el. Tüzes csókjaidra még oly szomjas vagyok.
Lásd, még a felhők sem ébrednek a hegyszakadékokban,
S még ki sem aludtak az égen a gyöngyszín csillagok.*

Szimbijejics-Szingyjejics a korlátba kapaszkodva bámulta a feneketlen eget. A *Háztűznéző* díszletei, e képhez hasonlítva, felháborító disznóságnak tűntek fel előtte. Utálkozással nézett kezére, amely szorgosan kivette részét a klasszikus vígjáték tartalmi megváltoztatásában.

A legönfeledtebb elábrándozás pillanatában Galkin, Palkin, Malkin, Csalkin és Zalkind, akik a hajó farában helyezkedtek el, belecsaptak gyógyszerési és sörös tartozékaikba. Próbáltak. A délibáb tüstént eloszlott. Agafja Tyihonovna ásított, és ügyet sem vetve a szerelmes virtuózra, aludni ment. A szakszervezeti bizottság tagjainak lelkében újra felütötte fejét az általános szerződés, és határozathozatalhoz láttak. Szimbijejics-Szingyjejics érett megfontolás után arra az eredményre jutott, hogy a *Háztűznéző* díszletezése mégsem olyan csapnivaló. Egy ingerült hang a sötétségből Zsorzsetta Tyiraszpolszkihoz tanácskozásra hívta a rendezőhöz. A falukban kutyák ugattak. A levegő lehűlt.

Az első osztályú kajütben Osztap, aki a bőrdíványon feküdt, és elmélázva nézte a zöld vitorlavászonnal bevont parafa övet, Ippolit Matvejevicset faggatta:

- Rajzolni tud? Nagy kár. Sajnos, én sem tudok.

Némi gondolkodás után folytatta.

- Hát a betűrajzolás? Ahhoz sem ért? Nagyon rossz. Hiszen festők vagyunk! Két napig talán sikerülni fog a dolgot elodáznunk, de azután kirúgnak bennünket. Ez alatt a két nap alatt el kell végeznünk mindent, ami szükséges. A helyzet kissé bonyolultabbá vált. Megtudtam, hogy a székek a rendező kajütjében vannak. De alapjában véve ez sem ijesztő. A fontos az, hogy a hajón vagyunk. Mielőtt még kidobnának bennünket, valamennyi széket meg kell vizsgálnunk. Ma már késő van. A rendező alszik a kajütjében.

Egy tisztátalan pár

Az emberek még aludtak, de a folyó úgy élt, mint nappal. Tutajok úsztak: hatalmas gerenda-mezők, rajtuk kunyhókkal. Egy mérges kis vontató, melyre lapátkereke felett kör alakban volt ráfestve a neve: Viharok Ura, három egymás mellé kötött tartályuszályt húzott. Szembe a Krasznaja Latvija postahajó futott. A Szkrijabin megkerült egy kotrógépet, s a csíkos mérőruddal megállapítva a mélységet, ár ellen fordult.

A hajón ébredezni kezdtek. Barmino kikötőjében kirepült a spárgához kötött hajítósúly, a csavarok ellentétes irányban kezdtek dolgozni, pezsgő hab öntötte el a fél folyót, és a Szkrijabin egész oldalával a kikötőhelyhez simult. Még korán volt, ezért úgy határozták, hogy a húzást tíz órakor kezdik el.

A munkaidő a Szkrijabinon pontosan kilenckor kezdődött, mintha csak szárazföldön lettek volna. Senki sem változtatott szokásain. Aki a szárazon késve ért a munkahelyére, az elkésett itt is, jóllehet magában a hivatalban aludt. A Pénzügyi Népbiztosság vándorszemélyzete elég gyorsan hozzáidomult az új életberendezéshez.

A küldöncök ugyanolyan közönyösen söpörték ki a kajütöket, mint ahogyan az irodákat separték fel Moszkvában. A takarítónők széthordták a teát, egyáltalán nem csodálkozva azon, hogy a személyzeti osztály a farban van, az iktatóhivatal pedig az orrban. A kölcsönös elszámolások kajütjéből kihallatszott a számvetők kasztanyettszerű pattogása és a számológép csikorgása. A parancsnoki kajüt előtt valakinek alaposan megmosták a fejét.

A nagy kombinátor a perzselő felső fedélzeten egy hosszú, keskeny, vörös posztócsík előtt járkált mezítláb, a jelmondatot pingálva, melynek szövegét egy papírlapról ellenőrizte.

„Arccal a húzás felé! Minden dolgozónak állami kölcsönkötvény legyen a zsebében!”

Bármennyi igyekezett is, a képesség hiánya kiütközött az alkotásból. A betűk lefelé csurogtak, s úgy látszott, hogy reménytelenül elcsúfította a vászondarabot. Erre a Kiska gyerek segítségével megfordította a csíkot, óvatosságból mészbe mártott vékony kötéllel két párhuzamos vonalat pattintott rá, s Vorobjanyinovot halkan lehordva, újra festéshez látott.

Ippolit Matvejevics lelkiismeretesen végezte el az inas feladatait. Le-leszaladt forró vízért, ólmot olvasztott, tüsskölt, festékeket szórt a vödörbe, és szolgálatkészen nézett az igényes művész szeme közé. Az elkészült és megszáradt jelmondatot a koncessziósok levitték, és a hajópárkányhoz erősítették.

A kis köpcös, aki Osztapot szerződtette, kiszaladt a partra, és onnan nézte meg az új festő művét. A jelmondat betűi hol vékonyabbak, hol vastagabbak voltak, s hol jobbra, hol balra dülöngéltek. Választása azonban nem volt; meg kellett elégednie azzal, amit kapott.

A fúvószenekar partra szállt, és lelkesítő indulóba fogott. A zene hangjaira egész Barminóból összecsozdultak a gyermekek, s nyomukban az almakertekből előmerészkedtek a parasztok és parasztasszonyok is. A zenekar addig harsogott, míg a sorsolási bizottság tagjai ki nem jöttek a partra. Népgyűlés kezdődött. A Korobkov-teázó lépcsőiről elhangzottak a nemzetközi helyzetről tartott beszámoló első szavai.

A kolumbuszosok a hajóról nézték a gyűlést. Láthatták a lépcsőtől félénken félrehúzódó parasztasszonyok fehér fejkendőjét, a szónokra figyelő parasztok mozdulatlan tömegét és magát a szónokot, aki időnként élénken gesztikulált. Aztán megint zeneszám következett. A zenekar most sarkon fordult, és tovább játszva, a kikötőhíd felé indult. A tömeg utánaáradt.

A szerencsekerék rendszeresen dobálta ki a számkombinációkat. A kerek forogtak, a számokat hangosan kihirdették, a barminóiak néztek és hallgattak.

Egy pillanatra feltűnt Osztap is, s miután meggyőződött, hogy a hajó valamennyi lakója a húzási teremben ül, visszafutott a fedélzetre.

- Vorobjanyinov - súgta -, magára sürgős művészi feladat vár. Álljon az első osztályú folyosó ajtajához, és el ne mozduljon. Ha valaki közeledik, énekeljen.

Az öreg elámult.

- Mit énekeljek?

- Semmi esetre se azt, hogy „Isten, őrizd a cárt!” Valami szenvedélyeset: az „Almá”-t vagy a „Szép lány szívé”-t. De figyelmeztetem, hogy ha áriájával nem lép idejekorán közbe - ez nem Kísérleti Színház! -, akkor kitekerem a nyakát!

A nagy kombinátor meztelen sarkával topogva kifutott a meggyfa burkolatú folyosóra. A folyosó végén levő nagy tükör egy pillanatra visszaverte alakját. A zománcablát olvasta az ajtón: „Nyik. Szjosztrin. A Kolumbusz Színház rendezője.” A tükör kitisztult. Aztán újra megjelent benne a nagy kombinátor. Kezében egy hajlított lábú széket tartott. Végigrohant a folyosón, kiért a fedélzetre, és jelentős pillantást váltva Ippolit Matvejevicssel, felcipelte a széket a kormányosi hidra. Az üvegrekeszben nem volt senki, Osztap továbbvitte a széket a farra.

- A szék itt fog állni éjjelig - adta ki az utasítást. - Mindent megfontoltam. Itt, rajtunk kívül, alig szokott valaki megfordulni. Takarjuk be a széket plakátokkal, s mikor besötétedik, nyugodtan megismerkedhetünk tartalmával.

A következő percben a szék láthatatlanná vált a rádobált furnérlapok és posztóhulladékok alatt.

Ippolit Matvejevicsset újra elfogta az aranyláz.

- Miért ne vigyük be a kajütünkbe? - kérdezte türelmetlenül. - Tüstént felnyitnók. És ha megtaláljuk a briliánsokat, illa berek, nádak, erek, ki a portra...

- És ha nem találjuk meg? Mi lesz akkor? Hová tennénk? Vagy talán visszavinnénk Szjosztrin polgártársnak ezekkel az udvarias szavakkal: „Bocsásson meg: elloptuk a széket, de sajnos nem találtunk benne semmit; fogadja hát vissza kissé megsérült állapotban!” Maga így cselekednék?

A nagy kombinátornak, mint mindig, igaza volt. Ippolit Matvejevics csak akkor tért magához zavarából, amikor a fedélzetről az irrigátorokon és söröspalackokon felharsantak a nyitány hangjai.

A sorsolási műveletek erre a napra befejeződtek. A nézők a parti lankákon helyezkedtek el, és minden várakozás ellenére zajosan adtak kifejezést tetszésüknek a gyógyszertári-néger ensemble iránt. Galkin, Palkin, Malkin, Csalkin és Zalkind büszkén körülnéztek; mintha azt akarták volna mondani: „Látjátok? Pedig azt mondtátok, hogy a tömegek nem értik meg. Az igazi művészet mindenhova elér!”

Aztán, egy rögtönzött színpadon, a kolumbuszosok eljátszottak egy énekes, táncos, könnyű bohózatot, amely körülbelül arról szólt, hogyan nyert Vavila ötvenezer rubelt, s mi következett ebből. A művészek, ledobva magukról a Nyik. Szjosztrin-i konstruktivizmus béklyóit, vidáman játszottak, energikusan táncoltak, kedvesen énekeltek. A part teljes megelégedését érdemelték ki.

Második számként a balalajkavirtuóz lépett fel, utána pedig Zsorzsetta Tyiraszpolszkihra került a sor. A hangverseny orosz nemzeti táncokkal ért véget.

Míg a Szkrjabin útja folytatására készült, és a kapitány a szócsövön keresztül elintézte megbeszélését a gépházzal, és a hajó kazánjai lángoltak, a fűvószenekar újra lement a partra, és általános meglepedésre táncdarabokat kezdett játszani. Festői csoportok alakultak, tele mozgással. A lenyugvó nap lágy, barackszínű fényt árasztott. A filmfelvétel ideális órája volt. S valóban, Polkan, az operatőr, ásítózva kilépett kajütjéből. Vorobjanyinov, aki már megszokta, hogy mindenki mellett inaskodják, elővigyázatosan vitte utána a felvevőgépet. Polkan a korláthoz ment, és szemügyre vette a partot. A fűvön katonapolkát táncoltak. A legények olyan erősen dobogtak meztelen talpukkal, mintha össze akarták volna zúzni bolygónkat. A leányok úsztak a levegőben. A nézők a part teraszain és lejtőin álltak fel. Egy francia filmrendező az Avantgarde iskolából három napra való munkát talált volna itt magának; Polkan azonban patkányszemével végigsiklott a parton, tüstént elfordult, a bizottság elnökéhez sietett, a fehér fal elé állította, könyvet nyomott a kezébe, megkérte, hogy ne mozogjon, és sokáig forgatta egyenletes ütemben a készülék fogantyúját. Aztán a hajó farába vezette a húzódozó elnököt, s háttérben a lenyugvó nappal, megint levette. Miután a felvételt befejezte, fontoskodva visszavonult kajütjébe, és bezárkózott.

A sziréna újra felbőgött, és a nap újra elfutott rémületében. Elérkezett a második éjszaka. A hajó indulásra kész volt.

Osztap félelemmel gondolt a másnapi reggelre. Egy magvetőt kellett kartonból kivágnia, aki kötvényeket hint szét. A nagy kombinátornak nem volt meg a rátermettsége ehhez a művészi feladathoz. Ha a betűkkel meg is birkózott valahogy, a magvető művészi ábrázolásához semmi erőt sem érzett magában.

- Ne felejtse el - figyelmeztette a köpcös -, hogy Vaszjukinál elkezdjük az esti sorsolásokat, ehhez pedig nélkülözhetetlen a transzparens.

- Ne nyugtalankodjék - jelentette ki Osztap, aki többet remélt az aznapi estétől, mint a másnap reggeltől -, a transzparens meglesz.

Csillagos, szeles éjszaka volt. A sorsolási Noé bárka lakossága elszunnyadt.

Aludtak a sorsolási bizottság oroszlánjai. Aludtak a személyzeti osztály báránycái, a könyvelés kecskéi, a kölcsönös elszámolások házinyulai, a zenei részleg hiénái és sakáljai s a leíró iroda galambjai.

Csak egyetlen tisztátalan pár nem aludt. A nagy kombinátor éjfél után kilépett kajütjéből. A hű Kisza nesztelen árnyékként követte. Fellopóztak a felső fedélzetre, és hangtalanul közeledtek a furnérlemezekkel betakart székhez. Osztap óvatosan leszedte a takarót, összeszorította állkapcsát, felhasította a kárpitot, és az ülőke alá nyúlt.

Szél füttyörészett a felső fedélzeten. Az égen lassan meg-megmozdultak a csillagok. A lábuk alatt, mélyen lent, fekete víz csobogott. A partok nem voltak láthatók. Ippolit Matvejevicset a hideg rázta.

- Megvan! - mondta Osztap fojtott hangon.

Fjodor atya levele a bakui „Ne keress mást” fogadóból feleségéhez, N. járási városba

Drága és egyetlen Kátyám!

Óráról órára közeledünk szerencsénkhez. A „Ne keress mást” fogadóból írok, miután eljártam valamennyi ügyben. Baku nagyon nagy város. Azt mondják, hogy itt bányásszák a petróleumot, de a kutakhoz villanyvonaton kell kiutazni, nekem pedig nincsen pénzem. A festői fekvésű várost a Kaspi-tenger nyaldossa, amely valóban nagyon nagy kiterjedésű. A hőség borzasztó. Egyik karomon a felöltömet viszem, a másikon a kabátomat, de még így is tűrhetetlen a meleg. Karom megperzselődik. Állandóan teával kell hűtenem magam. Pénzem pedig, mondhatnám, semmi. De se baj, galambocskám, Katyerina Alekszandrovna: hamarosan csőstül dől hozzánk az arany. Utazgatni fogunk mindenfelé, nyáron pedig kényelmesen letelepszünk Szamarában, gyáracskánk mellett, és likőrrel koccintgatunk. Egyébként, térjünk a tárgyra.

Földrajzi fekvését és lakossága számát tekintve, Baku jelentékenyen felette áll Rosztovnak, viszont forgalom dolgában mögötte marad Harkovnak. Máshitűek tömegesen vannak itt; különösen örmények és perzsák. Innen, anyuskám, Törökország sincs messze. Voltam a vásártéren is, és sok török holmit, sált láttam. Szerettem volna egy muzulmánfátylat venni neked ajándékba, csak nem volt pénzem. És arra gondoltam, hogy amikor meggazdagodunk (s addig már csak napokban kell számolni az időt), módunkban lesz a muzulmánfátylat is megvenni.

Elfelejtettem megírni neked, mamus, két borzasztó esetet, amely Bakuban történt velem: 1. Belejtettem pék fivéred kabátját a Kaspi-tengerbe, és 2. A vásártéren egy egypúpú teve leköpött. Mindkét esemény rendkívül csodálkozónak ejtett. Miért engednek meg a hatóságok ilyen illetlenséget egy idegennel szemben? Annál is inkább, mivelhogy a tevéhez hozzá sem értem, sőt kedveskedni akartam neki: szalmaszállal megcsiklandoztam az orrlyukát. A kabátra pedig hiába vadásztam; kihalásztam ugyan, de kiderült, hogy teljesen átítatódott petróleummal. Nem is tudom, mit fogok mondani fivérednek, a péknek. Egyelőre, galambocskám, tégy lakatot a nyelvedre. Nálunk ebédel még Jevsziyignyejev, s ha nem, miért nem?

Átolvastam a levelet, és rájöttem, hogy érdemben tulajdonképp még semmit sem mondtam el. Brunsz mérnök tényleg az Azerbajdzsáni Kőolajvállalatnál dolgozik. Csakhogy most nincsen Bakuban. Batumiba utazott szabadságra. Családja állandóan Batumiban lakik. Beszéltem itt néhány emberrel, és azt mondják, hogy Brunsz egész bútora Batumiban van. Egy villában lakik, a Zöld-fokon: van ott egy ilyen nevű nyaralóhely (drága, azt mondják). Az út innen Batumiig tizenöt rubel és néhány kopejka. Küldj ide sürgönyileg húszat, s aztán Batumiból mindent megtelegrafálok neked. A városban azt a hírt terjeszd, hogy még mindig Voronyezsben vagyok, nagynéném halottas ágya mellett.

Szerető férjed,

Fegya

P. S. Mialatt bélyegért mentem, a „Ne keress mást” fogadóban ellopták pék fivéred felöltőjét. Ilyen bánat ért! Még jó, hogy nyár van. Fivérednek ne szólj semmit!

Kiűzetés a paradicsomból

Miközben a regény hősei közül egyesek meg voltak győződve arról, hogy az idő türelmes, mások viszont feltételezték, hogy az idő nem vár, az idő szokásos rendje szerint múlt. A poros moszkvai május után poros június következett. N. járási székhelyen a megrongálódott 1-es számú állami gépkocsi már két hete állt a Sztaropanszkaja tér és a Gubernszkij elvtárs utca sarkán, időnként fullasztó füsttel borítva el a környéket. A sztargorodi fogházból egymás után kerültek szabadlábra a „Kard és Sas Szövetség” összeesküvés leleplezett résztvevői; írásban kötelezték őket, hogy nem hagyják el a várost. Özvegy Grieacujeva (a tüzesvérű asszony, a költők álma) visszatért szatócsboltjába, és tizenöt rubel pénzbírságot fizetett azért, mert nem függesztette ki feltűnő helyen a szappan, bors, kékítő és egyéb cikkek árjegyzékét; megbocsátható feledékenység egy tüzes szívű nőtől!

- Megvan - ismételte Osztap elakadó hangon. - Tartsa! Egy lapos faládikót tett le Ippolit Matvejevics reszkető kezébe, és folytatta a széken a turkálást. Felvillant egy parti keresőlámpa. Arany fénysáv feküdt a vízre, és úszott a hajó után.

- Az ördögbe is! - mondta Osztap. - Egyéb nincsen.

- L-l-lehetetlen - hebegte Ippolit Matvejevics.

- Nézze meg maga is!

Vorobjanyinov lélegzetét visszafojtva esett térdre, és könyékig bedugta karját az ülőke alá. Ujjai rugókba ütköztek. Egyéb szilárd tárgy nem volt. A székből felkavart por száraz, fojtó szaga áradt.

- Nincs? - kérdezte Osztap.

- Nincs.

Osztap most felemelte a széket, és messzire keresztülhajította a hajókorláton. Nehéz csobbanás hallatszott. Az éjszakai nyirkosságtól borzongva, a koncessziósok kétségek közt tértek vissza kajütjükbe.

- Hát így vagyunk - mondta Bender. - Mindenesetre találtunk valamit.

Ippolit Matvejevics kihúzta zsebéből a ládikót, és csalódott tekintettel nézett rá.

- Adja már ide! Mit mereszi a szemét?

A ládikót kinyitották. Fenekén egy megzöldült rézlemez feküdt, a következő felirattal:

Gambs mester ezzel a félkarosszékkal kezd meg egy új sorozattípust.

1865. Szentpétervár

Osztap hangosan olvasta ezt a feliratot.

- Hát a briliánsok? - kérdezte Ippolit Matvejevics.

- Maga bámulatosan találékony, drága zsámolyvadász! Briliánsok, mint látja, nincsenek.

Sajgott az ember szíve, ha Vorobjanyinovra nézett. Kissé már kinőtt bajusza mozgott, csíptetője üvege elhomályosult. Úgy tűnt fel, mintha kétségbeesésében fülével pofozná magát.

A nagy kombinátor hideg, józan hangja most is megtette mágikus hatását. Vorobjanyinov combjához szorította kezét, és elhallgatott.

- Csönd, bánat, csönd, Kisza! Valamikor még nevetni fogunk az ostoba nyolcadik széken, amelyben ezt a buta lemezt találtuk. Legyen erős. Még három szék van előttünk: kilencvenkilenc százalék valószínűség!

Az éjszaka folyamán az elkeseredett Ippolit Matvejevics arcán vulkánszerű pattanás támadt. A briliánsvadászat minden szenvedése, minden balsikere, minden kínja mintha ebben a pattanásban öltött volna testet, amely gyöngyház, bíbor- és kék színben szivárványlott.

- Szándékosan csinálta? - kérdezte Osztap.

Ippolit Matvejevics felsóhajtott, s kihúzta derekát, a festékekért ment. A transzparens készítéséhez láttak. A koncessziósok a felső fedélzeten szorgoskodtak.

És elkezdődött a hajóút harmadik napja.

Rövid ütközettel kezdődött a fúvószenekar és a zenei részleg között, a próbahely birtokáért.

Reggeli után rézkürtös birkózók és irrigátoros ösztövr lovagok közlekedtek két irányból egyszerre a tat felé. A taton álló padra Galkinnak sikerült először leülnie. A fúvószenekar klarinétosa másodiknak ért a célhoz.

- A hely foglalt - mondta Galkin sötéten.

- Ki foglalta le? - kérdezte a klarinétos baljósan.

- Én, Galkin.

- És még ki?

- Palkin, Malkin, Csalkin és Zalkind.

- Jalkin nincs maguk között? Ez a mi helyünk.

Mindkét oldal felől erősítések érkeztek. Rézkígyóként háromszorosan körülgyűrűződve, ott állt a heraclisofon, a leghatalmasabb gépezet a zenekarban. Fűlszerűen lóbálózott a vadász-kürt. A harsonák csatára készen meredeztek. A nap ezerszeresen visszatükröződött a harci felszereléseken.

A zenei részleg lankadt, és erőtlen benyomást tett. Amott egy palackszerű üveg pislákol, sápadtan csillogtak a irrigátorok, és a szaxofon - felháborító paródiája a fúvós hangszernek - siralmas volt, és csutorára hasonlított.

- A klistélyes zászlóalj igényt tart a helyre - mondta a kötekedő klarinétos.

- Maguk - felelte Zalkind, igyekezve a legsértőbb kifejezésre rátapintani -, maguk a zene konzervatívjai!

- Ne zavarja a próbánkat!

- Maguk zavarnak bennünket.

- Lehet is magukat zavarni! Annál szebben jön ki, minél kevesebbet gyakorolnak éjjeli-edényeiken.

- A maguk szamovárjain pedig semmi sem jön ki, akár gyakorolnak, akár nem.

Minthogy megegyezni nem tudtak, mindkét fél a helyén maradt, és konokul belekezdett a maga darabjába. Lent, a folyó szintjén oly hangok lebegtek, amelyeket csak egy üveglapon lassan tovacsúszó villamos lett volna képes előidézni. A fúvósok a kexholmi testőrezred

indulóját játszották, a zenei részleg viszont egy néger táncot: „Antilop a Zambezi forrásánál.” A veszekedést a sorsolási bizottság elnökének személyes beavatkozása szüntette meg.

Tizenegy óra körül a nagy mű elkészült. Osztap és Vorobjanyinov farolva cipelték a transzparenst a kapitányi hídhoz. Előttük, karját a csillagok felé tárva, a köpcös gazdasági főnök szaladt. Közös erőfeszítéssel a karfához kötözték a transzparenst. Úgy függött az utasfedélzet felett, mint egy ernyő. A villanszerelő félóra leforgása alatt drótokat vezetett a hátához, és belsejében három villanykörtét helyezett el. Csak a kapcsolót kellett megforgatni.

Elöl, a hajóorr jobb oldalán, már felcsillantak Vaszjuki fényei.

A transzparens ünnepélyes kivilágítására a gazdasági főnök a hajó egész lakosságát összecsozdította. Ippolit Matvejevics és a nagy kombinátor a még sötét törvénytábla két oldalán helyezkedtek el, és felülről szemlélték a gyülekezetet.

Az úszó intézmény lelkesen fogadta a hajó minden eseményét. A gépirónók, küldöncök, felelős munkatársak, a hajólegénység és a kolumbuszosok hátravetett fejvel tolongtak az utasfedélzeten.

- Rajta! - vezényelt a köpcös. A transzparens kivilágosodott.

Osztap lenézett a tömegre. Az arcokra rózsaszínű fény hullt.

A nézők nevettek. Aztán csönd állt be. S lent megszólalt egy dühös hang:

- Hol van a gazdasági főnök?

A hang annyira parancsoló volt, hogy a gazdasági főnök hanyatt-homlok rohant le.

- Nézze meg - mondta a hang -, és gyönyörködjék munkájában!

- Most rúgnak ki minket! - súgta Osztap Ippolit Matvejevicsnek.

És valóban: a köpcös mint egy héja repült a felső fedélzetre.

- Nos, tetszik a transzparens? - kérdezte Osztap szemtelenül. - Megfelel?

- Kösse össze a batyuját! - rivallt rá a gazdasági főnök.

- Miért ez a sietség?

- Kös-se ösz-sze a batyuját! Takarodjék! Bíróság elé állítom! Parancsnokunk nem szereti a tréfát!

- Kergesse el! - harsogott lentről a felelős hang.

- Komolyan kérdelem: nem tetszik önnek a transzparens? Valóban rossz a transzparens?

Semmi értelmese sem lett volna tovább folytatni a játékot. A Szkrjabin már megállt Vaszjukiban, s a hajóról látni lehetett a kikötőben összesereglett vaszjukibeliek álmélkodó arcát. A pénzigény kategorikus elutasításban részesült. A csomagolásra öt perc engedélyeztetett.

- Kutyafulűek! - mondta Szimbijejevics-Szingijjevics, amikor az üzlettársak kiszálltak. - Bízták volna énram a transzparens elkészítését. Úgy megcsináltam volna, hogy még Meyerhold⁵ sem ér a nyomomba.

A koncessziósok a kikötőből hátranéztek. A transzparens ragyogott a fekete égben.

- Hát igen - ismerte el Osztap. - A transzparens kissé vad. Csapnivaló kivitel.

⁵ A húszas, harmincas évek hites moszkvai színigazgatója, rendezője és díszlettervezője.

Egy makrancos öszvér farkával rajzolt kép múzeumi értéknek tűnt volna fel Osztap transzparenséhez képest. Gyakorlatlan keze kötvényeket hintő magvető helyett fatönköt rajzolt, cukorsüvegfejjel és karok helyett vékony ostorokkal.

A koncessziósok mögött a kivilágított hajó lángolt és harsogott, előttük pedig, a magas parton, az éjjeli sötétségbe merült járási székhely terült el; kutyák ugattak, távolban harmonika nyekergett.

- Röviden jellemzem a helyzetet - mondta jókedvűen Osztap. - Passzíva: nincs egy fabatkánk, három szék tovaúszik a folyón, nincs hol az éjjelt töltenünk, és nincs egyetlen Gyermekvédő Liga zsetonunk sem. Aktíva: egy 1926-os kiadású Volga-útikönyv (monsieur Szimbijevics kajütjéből voltam kénytelen kölcsönvenni). Deficitmentes mérleget nagyon nehéz készíteni. A kikötőben kell éjszakáznunk.

A koncessziósok elhelyezkedtek a kikötő padjain. Egy pislogó petróleumlámpa fényénél Osztap a következőket olvasta fel az útikönyvből:

„A magas jobb parton Vaszjuki város terül el. Kivitele: faanyag, gyanta, háncs, gyékény; behozatala a vasútvonal ötven kilométeres körzetében elterülő környék ellátása céljából: közszükségleti cikkek. Lakóinak száma 8000; van állami lemezpapírgyára 320 munkással, kis vasöntődéje és bőrgyára. Tanintézetei: elemi iskolák és erdészeti technikum.”

- A helyzet sokkal komolyabb, semmint feltételeztem - mondotta Osztap. - Pénzt kipréselni a vaszjukibeliektől egyelőre megoldhatatlan feladatnak látszik. Pedig legalább harminc rubelre van szükségünk. Először táplálkoznunk kell, és azután utol kell érünk a sorsolódézsát, hogy a kolumbuszosokkal szárazföldön, Sztálingrádban találkozzunk.

Ippolit Matvejevics begubózott, mint egy vén, sovány kandúr, fiatal vetélytársával, a tetők, padlások és szellőztetőnyílások tüzes uralkodójával vívott tusája után.

Osztap fontolgatva és kombinálva fel-alá sétált a padok előtt. Éjjel egy órára pompás tervet dolgozott ki. Lefeküdt üzlettársa mellé, és elaludt.

Egy bolygóközi sakk-kongresszus

Reggelre kelve egy magas, sovány aggastyán járt végig Vaszjuki helységben, arany szemüveggel és rövid, mocskos, festékfoltos csizmában. Kézírásos plakátokat ragasztott ki a falakra:

1927. június 22.
A Lemezpapír Munkásklub helyiségében
O. Bender nagymester
felolvasást tart
„EGY TERMÉKENY MEGNYITÁSI ELMÉLET”
címmel
és
SZIMULTÁN SAKKPRODUKCIÓT
mutat be 160 táblán.
Mindenki saját sakktáblájával jelenjék meg.
A játékban való részvétel díja 50 kop.
Belépti díj 20 kop.
Kezdeté pontban este 6 órakor.

K. Michelson
impresszárió

Maga a nagymester sem vesztegette tétlenül az időt. Miután három rubelért kibérelte a klubot, a sakk-körbe sietett, amely a sors különös szeszélyéből a Lótenyésztési Igazgatóság folyosóján kapott hajlékot.

A sakk-körben egy félszemű ember ült, és egy Pantyelejev-kiadású Spielhagen-regényt olvasott.

- O. Bender nagymester! - mutatkozott be Osztap, és ráült az asztalra. - Szimultán produkciót rendezek önöknél.

A vaszjuki sakkjátékos egyetlen szeme addig a határig tágult, ameddig a természet lehetővé tette.

- Egy pillanat türelmet, nagymester elvtárs! - kiáltott fel. - Foglaljon, kérem, helyet. Tüstént visszajövök.

S elfutott. Osztap szemügyre vette a sakk-kör helyiségét. A falakon versenylovak fényképei lógtak, az asztalon pedig egy poros irodai könyv feküdt, ezzel a felirattal: „A vaszjuki sakk-kör beszámolója az 1925. évről.”

A félszemű egy tucat különböző életkorú polgártárssal tért vissza. Sorjában a vendég elé léptek, bemutatkoztak, és tisztelettel megszorították a kezét.

- Átutazóban vagyok Kazany felé - mondta Osztap szaggatottan -, igen, igen, a produkció ma este lesz, jöjjenek el. Bocsássanak meg, de e pillanatban formán kívül vagyok: a karlsbadi verseny kimerített.

A vaszjuki sakkozók fiúi szeretettel csüggték a nagymester ajkán.

Osztapot elragadta a hév. Úgy érezte, hogy új erők és sakkgondolatok özöne árasztja el.

- El sem hiszik - mondta -, hová fejlődött már a sakkelmélet. Mint tudják, Lasker ízléstelenségekre vetemedik; egyenesen lehetetlen játszani vele. Ellenfeleit agyonfüstöli szivarjaival. És szándékosan olcsót vesz, hogy a füst annál tűrhetetlenebb legyen. A sakkvilág nyugtalan időket él.

A nagymester most helyi témákra tért át.

- Miért nincs a vidéki városokban semmiféle elmejáték? Vegyük például az önök sakk-körét. Ez is a neve: sakk-kör. Elcsépett szó, virágszála! Miért ne keresztelnék magukat valami szép hangzású, igazán sakkszerű névre? Ez hatalmas tömegeket csábítana a körbe. Nevezzék például körüket így: „Négy Huszár Sakk Klub” vagy „Vörös végjáték” vagy „Minőség-vesztésig tempónyereségnél”. Jó volna! Dallamos!

A gondolatnak sikere volt.

- Valóban, miért ne nevezzük körünket „Négy Huszár Sakk Klub”-nak? - mondták a vaszjukibeliak.

Minthogy a sakk-kör irodája ugyanott volt, Osztap, a maga tiszteletbeli elnökségével, rendkívüli közgyűlést tartott, amelyen a kört egyhangúlag „A négy huszár sakk-klubja”-nak nevezték el. A Szkrjabinon vett leckék gyümölcseként a nagymester kartonlapra művészi címtáblát is rajzolt, négy huszárral és megfelelő felirattal.

Ez a fontos esemény a vaszjukai sakkgondolat kivirágzásával kecsegtetett.

- A sakk! - mondta Osztap. - Tudják-e önök, hogy mi a sakk? A sakk nemcsak a kultúrát mozditja elő, hanem a gazdasági helyzetet is! Tudják-e önök, hogy a „Négy Huszár Sakk Klub”, a dolgok helyes megszervezése esetén, teljesen átformálhatja Vaszjukit?

Osztap az előző este óta még semmit sem evett. Ezért ékesszólása rendkívüli volt.

- Igen! - kiáltotta. - A sakk gazdagítja az országot! Ha elfogadják a tervezetemet, márványlépcsőkön fognak lejárni a városból a kikötőbe! Vaszjukit tíz kormányzóságnak lesz a központja. Mit hallottak ezelőtt Semmeringről? Semmit! És ma ez a városka gazdag és világhírű, csak azért, mert nemzetközi sakkversenyt rendezett. Ezért Vaszjukiban nemzetközi sakkversenyt kell rendezni.

- Hogyan? - kiáltoztak valamennyien.

- A terv megvalósításának semmi akadályja sincs - felelte a nagymester. - Személyes összeköttetésem és az önök önzetlen tevékenysége: íme mindaz, ami a vaszjukai nemzetközi sakkverseny megrendezéséhez szükséges és elegendő. Gondolják csak el, milyen szépen fog csengeni: „Az 1927. évi vaszjukai nemzetközi sakkverseny.” José Raoul Capablanca, Emanuel Lasker, Aljohin, Nimzowitsch, Réti, Rubinstein, Maróczy, Tarrasch, Vidmar és dr. Grigorjev részvétele biztosítva van. Ezenkívül biztosítva van az én részvételem is!

- De a pénz! - sóhajtottak a vaszjukibeliak. - Mindegyiknek fizetni kell! Sok ezer rubelt! Honnan vegyük?

- Előre számoltam mindennel - felelt O. Bender. - A pénzt gyűjtés útján teremtyük elő.

- Ki fog nálunk összeadni ilyen örült összeget? A vaszjukibeliak...

- Mit a vaszjukibeliak! A vaszjukibeliak nem adni fognak pénzt, hanem kapni! Mindez rendkívül egyszerű. A világmesterek részvételével folyó versenyre idegyűlnek az egész világ sakkkedvelői. Száz- és százezer dúsgazdag ember keresi fel majd Vaszjukit. Először is a folyamhajózás nem lesz képes megbirkózni ilyen rengeteg utassal. Következésképp a Közlekedésügyi Népbiztosság kiépíti a moszkva-vaszjukai vasúti fővonalat. Ez egy. Kettő: szállodák és felhő-

karcolók a vendégek elhelyezésére. Három: a mezőgazdaság fellendülése ezer kilométeres körzetben: a vendégeket élelmezni kell - főzelékfélék, gyümölcsök, kaviár, csokoládébonbonok. A palota, amelyben a sakkverseny folyik: ez négy. Öt: garázsok építése a vendégsereg autófuvarozására. Hogy a verseny szenzációs eredményeit az egész világgal közölhessük, hatalmas rádióállomást kell létesítenünk. Ez hat. Most visszatérek a moszkva-vaszjuki vasúti fővonalra. Kétségtelen, hogy nem fog akkora felvevőképességgel rendelkezni, hogy minden érdeklődőt Vaszjukiba szállítson. Ennek egyenes folyománya: Nagy-Vaszjuki légikikötő; postaszállító repülőgépek és kormányozható léghajók menetrendszerű indítása a világ minden tája felé, Los Angeles és Melbourne-t beleértve.

Vakító lehetőségek tárultak a vaszjukibeli amatőrök lelki szemei elé. A szoba határai kitolódtak. A ménesiroda korhadó falai leomlottak, és helyettük a sakk-eszme harminchárom emeletes üvegpalotája emelkedett a kék ég felé. Minden termében, minden szobájában, sőt a puskagolyó-sebességgel repülő liftekben is gondolataikba merült emberek ültek, és malachit berakású táblákon sakkoztak.

Márványlépcsők vezettek le a kék Volgához. A folyón óceánjáró hajók álltak. Kötélpályák szállították fel a városba a külföldi sakkrajongókat, az indiai védelem ausztráliai kedvelőit, a fehér turbános hindukat, a spanyol játék híveit, a németeket, franciákat, új-zélandiakat, az Amazonas völgyének lakóit és a vaszjukibeliek irigyeit: a moszkvaiakat, leningrádiakat, kijevieket, szibériaiakat és odesszaiakat.

Az autók szakadatlan láncban közlekedtek a márványhotellek között. Egyszerre csak valamennyi megállt. A divatos Vezérgyalog szállodából José Raoul Capablanca y Granpera világ-bajnok lépett ki. Hölgyek fogták körül. A különleges sakkegyenruhába (kockás lovaglónadrág és a gomblyukakban futárok) öltözött rendőr udvariasan tisztelgett. A vaszjuki „Négy Huszár Sakk Klub”-nak félszemű elnöke méltóságteljesen csatlakozott a bajnokhoz.

A két sztár beszélgetését, amely angol nyelven folyt, dr. Grigorjev és a jövő világ-bajnok, Aljohin repülőgépének megérkezése szakította félbe. Üdvözlő kiáltások remegtették meg a várost. José Raoul Capablanca y Granpera homloka elsötétült. A félszemű intésére márványlétrát támasztottak az aeroplánhoz. Dr. Grigorjev lesietett a létrán, barátságosan lengetve új kalapját, s útközben azt az esetleges hibát kommentálta, melyet Capablanca fog elkövetni Aljohinnal vívandó mérkőzésén.

A láthatáron hirtelen egy kis fekete pontot fedeztek fel. A pont gyorsan közeledett és nőtt, s nagy, smaragdszínű ejtőernyővé változott. Az ejtőernyő gyűrűjén, jól megtermett reteként, egy alak lógott, bőrrönddel kezében.

- Ő az! - kiabált a félszemű. - Éljen! Éljen! Éljen! Felismerem dr. Laskert, a nagy gondolkodót és sakkozót. Az egész világon egyedül csak ő hord ilyen zöld zoknit.

José Raoul Capablanca y Granpera homloka újra elborult. A márványlétrát ügyes mozdulattal Lasker elé tartották, és a fiatalos exbajnok, miközben lefűjt kabátja bal ujjáról egy porszemet, amely még Szilézia fölött tapadt rá, a félszemű karjába hullt.

A félszemű átkarolta Lasker derekát, és e szavakkal vezette a világ-bajnokhoz:

- Béküljenek ki! A vaszjuki nagy tömegek nevében kérem! Béküljenek ki!

José Raoul hangosan felsóhajtott, és megrázta az öreg veterán kezét.

- Mindig meghajoltam az előtt a felfogás előtt, hogy a futár a spanyol játszmában b4.-ről c5-re lép.

- Éljen! - örvendezett a félszemű. - Egyszerű és meggyőző: bajnokhoz méltó stílus!

És az egész beláthatatlan tömeg visszhangozta:

- Éljen! Vivát! Banzáj! Egyszerű és meggyőző; bajnokhoz méltó stílus!!!

Expresszek robogtak be a tizenkét vaszjuki pályaudvarra, és ontották magukból a sakkkedvelők újabb és újabb tömegeit.

Az ég már lángolt a világító reklámoktól, amikor a város utcáin egy fehér lovat vezettek végig. Ez volt az egyetlen ló, amely a vaszjuki szállítási eszközök gépesítése után megmaradt. Külön rendelettel Huszár névre keresztelték át, jóllehet kanca volt egész életében. Pálmaágakat és sakktáblákat lengetve üdvözölték a sakktisztelők.

- Ne aggódjanak - mondta Osztap -, elgondolásom a termelőerők hallatlan felvirágozását biztosítja városuk számára. Képzeli csak el, hogy mi lesz, amikor a verseny véget ér, s amikor valamennyi vendég elutazik. A moszkvaiak, akiket lakásínség köt gúzsba, egyenesen meg fogják rohanni az önök pompás városát. Vaszjukiból automatikusan főváros lesz. A kormány ide költözik át. Vaszjuki nevét New-Moszkvára, Moszkváét pedig Ó-Vaszjukira változtatják. A leningrádiak és harkoviak fogukat csikorgatják de semmit sem tehetnek. New-Moszkva legelegánsabb központjává válik Európának, sőt hamarosan az egész földnek.

- Az egész földnek!!! - sóhajtoztak az elkábított vaszjukibeliek.

- Igen! És utána az egész világmindenségnek! A sakkeszme, amely a járási székhelyet a földgömb fővárosává fejlesztette, praktikus tudománnyá változik, és kitalálja az interplanetáris érintkezés módszereit. Vaszjukiból jelzések fognak repülni a Marsra, a Jupiterre és a Neptunra. A Vénusszal ugyanolyan könnyű lesz érintkezni, mint Ribinszkből Jaroszlavlba utazni. S ki tudja... nyolc-tíz év múlva Vaszjukiban talán megtartjuk a világtörténelem első interplanetáris sakk-kongresszusát!

Osztap megtörölte domború homlokát. Olyan éhes volt, hogy egy sült sakkhuszárt is szívesen megevett volna.

- Hát igen - nyögte ki a félszemű, körüljártatva értetlen tekintetét a poros helyiségben. - De hogy lehet gyakorlatilag megvalósítani a tervet, megteremteni, hogy úgy mondjam, az alapot?

A jelenlevők feszülten néztek a nagymesterre.

- Ismétlem, hogy gyakorlatilag az egész ügy csak az önök önzetlen tevékenységétől függ. Magamra vállalom, ismétlem, az egész szervezést. Semmi néven nevezendő kiadások nincsenek, nem számítva, persze, a sürgönykötségeket.

A félszemű összenézett harcostársaival.

- Nos? - kérdezte. - Mi a véleményük?

- Megcsináljuk! Megcsináljuk! - zúgtak a vaszjukibeliek.

- És mennyi pénz kell ezekre... a... sürgönyökre?

- Nevetséges összeg - felelte Osztap. - Mindössze száz rubel.

- A pénztárunkban csak huszonegy rubel tizenhat kopejka van. Természetesen jól tudjuk, hogy ez nem elég...

A nagymester azonban rugalmas szervezőnek bizonyult.

- Jól van hát - mondta -, adják ide azt a húsz rubelt.

- S elég lesz? - kérdezte a félszemű.

- Az első sürgönyökre elég. Aztán majd megkezdődnek az adakozások, s nem fogjuk tudni, mitévők legyünk a pénzzel!

Miután az összeget becsúszhatta zöld tábori kabátjába, a nagymester emlékeztette az összegyűlteket felolvasására és százhatvan táblán bemutatandó szimultán produkciójára, majd az esti viszontlátásig szeretetreméltó búcsút vett, és elindult a Lemezpapír Munkásklubba, hogy Ippolit Matvejeviccsel találkozzék.

- Éhes vagyok - mondta Vorobjanyinov recsegő hangon.

Már a pénztárolak mellett ült, de még egyetlen kopejkát sem vett be, és egy font kenyeret sem tudott vásárolni magának. Egy zöld drótkosár volt előtte, a reménybeli jegyek számára. Nyárspolgári házakban ilyen kosarakba rakják a késeket és villákat.

- Hallja, Vorobjanyinov - kiáltott rá Osztap -, hagyja abba másfél órára a pénztári műveleteket! Menjünk át a népkonyhába ebédelni. Útközben vázolni fogom a helyzetet. Aprópó, meg kell borotválkoznia és mosakodnia. Olyan, mint egy koldus. Egy nagymesternek nem lehetnek ilyen gyanús ismerősei.

- Egyetlen jegyet sem adtam el - közölte Ippolit Matvejevics.

- Sebaj. Estére még tolongás is lesz. Húsz rubelt máris áldozott a város egy nemzetközi sakkverseny megrendezésére.

- Akkor mi szükségünk van a szimultán produkcióra? - fogta halkabbra a szót az impresszárió.

- Még verést is kaphatunk. A húsz rubellel viszont tüstént hajóra ülhetünk - épp most érkezett felülről a Karl Liebknecht -, nyugodtan elutazunk Sztálingrádba, s bevárhatjuk a színházat. Ott talán sikerül majd felnyitnunk a székeket. Akkor aztán dúsgazdagok leszünk, és minden a mienk.

- Üres gyomorral nem szabad ilyen ostobaságokat beszélni. Ez kártékonyan befolyásolja az agyműködést. Húsz rubelből Sztálingrádig talán valóban elutazhatnánk. De enni miből fogunk? Senkinek sem adják ingyen a vitaminokat, drága marsall elvtárs. Ezzel szemben az előadásért és produkcióért legalább harminc rubelt préselhetünk ki a könnyelmű vaszjukibeliectől.

- Megvernek bennünket! - ellenkezett Vorobjanyinov keserűen.

- A kockázatot viselni kell, ez természetes. Lehet, hogy megpofoznak. Van egyébként egy ötletem, amely a maga feje felől mindenestre elhárítja a viharfelhőket. De erről később. Egyelőre menjünk és ismerkedjünk meg a helybeli konyhaművészettel.

Este hat óra körül a nagymester jóllakottan, kiborotváltan és kölnivíztől illatosan lépett be a Lemezpapír Munkásklub pénztárszobájába.

- Hogy állunk? - kérdezte halkan a nagymester.

- Belépőjegy harminc, játékjegy húsz - felelte az impresszárió.

- Tizenhat rubel. Gyenge, gyenge!

- Mit beszél, Bender; nézze csak meg, hogy hányan állnak még sorban. Holtbiztos a verés!

- Erre most ne gondoljon. Ráér sírni, amikor majd verik. Egyelőre foglalkozzék a dolgával, és adja el a jegyeket!

Egy óra múlva harminc rubel volt a pénztárban. A tömeg a teremben türelmetlenkedett.

- Húzza le az ablakot! Adja ide a pénzt! - mondta Osztap. - S most figyeljen. Itt van öt rubel, menjen ki a kikötőbe, béreljen két órára egy csónakot, és várjon rám a parton, a magtár mögött. Mondscheinpartie-t csinálunk. Velem ne törődjék. Ma formában vagyok.

A nagymester a terembe lépett. Frissnek érezte magát, és biztosan tudta, hogy az első e2-e4 lépés semmiféle bonyodalmakkal sem fenyegeti. Igaz ugyan, hogy a többi húzás már tökéletesen ködbe veszett elméjében, de ez egyáltalán nem hozta zavarba a nagy kombinátort. Egy egész váratlan lépést tartogatott még a legreménytelenebb játszma megmentésére is. A nagymestert tapsok fogadták. A kis klubterem különböző színű zászlókkal volt díszítve.

Egy héttel azelőtt zajlott itt le a „Vízbefülőkat mentő társaság” estéje, erről tanúskodott a falon ékeskedő felirat:

A VÍZBEFÜLTAK MEGSEGÍTÉSÉNEK ÜGYE A VÍZBEFÜLŐK SAJÁT ÜGYE

Osztap meghajolt, előrenyújtotta kezét, mintha a meg nem szolgált tapsokat hárítaná el, és fellépett az emelvényre.

- Elvtársak! - mondta ércesen csengő hangon. - Sakktársaim és sakktestvéreim! Mai előadásom tárgya ugyanaz, amiről - be kell vallanom, nem minden siker nélkül - a múlt héten Nyizsnyij-Novgorodban tartottam felolvasást. Előadásom tárgya egy termékeny megnyitási elmélet. Mit jelent, elvtársak, hogy megnyitás, és mit jelent, elvtársak, hogy elmélet? A megnyitás, elvtársak, *quasi una fantasia*. És mit jelent, elvtársak, hogy elmélet? Az elmélet, elvtársak, logikus sakkformába öltöztetett emberi gondolat. Még jelentéktelen erővel is hatalmunkban tarthatjuk a sakktáblát. Minden csak magától a kérdéses egyéntől függ. Vegyük például azt a szőke elvtársat a harmadik sorban. Tegyük fel, hogy jól játszik...

A harmadik sorbeli szőke elvtárs elpirult.

- Az a barna elvtárs pedig amott, mondjuk, hogy rosszabbul.

Mindnyájan hátrafordultak, és szemügyre vették a barna elvtársat is.

- Mit látunk tehát, elvtársak? Azt látjuk, hogy a szőke elvtárs jól játszik, a barna pedig rosszul. És ezt az erőviszonyt semmiféle előadás sem fogja megváltoztatni, hacsak maga a kérdéses egyén nem gyakorolja magát állandóan... Most pedig, elvtársak, néhány tanulságos esetet fogok önöknek elmondani nagyra becsült hipermodernjeink, Capablanca, Lasker és dr. Grigorjev praxisából.

Osztap elmondott a hallgatóságnak néhány ótestamentumi anekdotát, amelyet még gyermekkorában a Szinyij Zsurnál-ból merített, s ezzel befejezte az intermezzót. Az előadás rövidege kissé csodálkozóba ejtett mindenkit. A félszemű nem vette le egyetlen szemét a nagymester cipőjéről.

A kezdődő szimultán produkció azonban egy időre elaltatta a félszemű sakkjátékos növekvő gyanúját. Ő is segített a többieknek felállítani az asztalokat. Összesen harminc amatőr vette fel a harcot a nagymesterrel. Sokan közülük teljesen elvesztették a fejüket, és egyre a sakkkönyvet bújták, felelevenítve emlékezetükben a bonyolult változatokat, abban a reményben, hogy legalább a huszonkettedik lépésig nem kell majd feladniuk a játékot.

Osztap végigsiklott tekintetével a „feketék” harcvonalán, akik mindenfelől körülvették, majd a bezárt ajtón, és rettenthetetlenül munkához látott. A félszeműköz lépett, aki az első tábla mellett ült, és a királygyalogot az e2 mezőről az e4 mezőre húzta.

A félszemű tüstént kezébe temette fülét, és feszült gondolkodásba merült. Az amatőrök sorain végigmorajlott:

- A nagymester e2-e4-et játszott.

Osztap nem kényeztette el ellenfeleit különböző megnyitásokkal. Ugyanezt a műveletet hajtotta végre a többi huszonkilenc sakktáblán is: a királygyaloggal e2-ről e4-re lépett. Az amatőrök egymás után markoltak üstökükbe, és lázas töprengésbe mélyedtek. A nem játszóknak követték tekintetükkel a nagymestert. A város egyetlen műkedvelő fényképésze már egy székre kapaszkodott, és éppen a magnéziumot készült ellobbantani, amikor Osztap dühösen legyintett, és abbahagyva a táblák előtti járkálást, hangosan felkiáltott:

- Távolsítsák el a fényképészt! Zavar a gondolkodásban! „Minek hagyjam a fényképemet ebben a nyomorúságos városkában? Nem szeretek kapcsolatba jutni a rendőrséggel” - döntött magában.

Az amatőrök méltatlankodó pisszegése arra készítette a fényképészt, hogy lemondjon tervéről. A felháborodás oly fokra hágott, hogy ki is utasították a helyiségből.

A harmadik lépésnél kiderült, hogy a nagymester tizennyolc táblán spanyol játszmát játszik. A többi tizenkettőn a feketék az elavult, de eléggé megbízható Philidor-védelmet választották.

Ha Osztap tudatában lett volna annak, hogy milyen bonyolult partikat játszik, s hogy milyen kipróbált védelemmel ütközik meg, végtelenül elcsodálkozott volna. A dolog azonban úgy állt, hogy a nagy kombinátor most sakkozott életében másodszor.

Az amatőrök s közülük elsősorban a félszemű elképedése eleinte határtalan volt. A nagymester kétségtelenül valamilyen cselt alkalmazott. Megfoghatatlan könnyelműséggel s nyilván gúnyt űzve a vaszjuki amatőrökből, jobbra-balra feláldozta gyalogjait, nehéz és könnyű figuráit. A felolvasáson lebecsmérelt barna elvtárral szemben éppenséggel vezéráldozatot hozott. A barna elvtárs megrémült, azonnal fel akarta adni a játszmát, s csak akaraterejének végső megfeszítésével tudta magát rákényszeríteni a folytatásra.

Öt perccel később villám csapott le a derűs égből.

- Matt... - hebegte a halálra ijedt barna sakkamatőr. - Ön matt, nagymester elvtárs.

Osztap analizálta a helyzetet, megvetése jeléül „királynő”-nek nevezte a „vezér”-t, és ékes szavakkal gratulált a győztesnek. Az amatőrök sorai zúgni kezdtek.

„Ideje visszavonulót fújni” - gondolta Osztap, nyugodtan sétálgatva az asztalok közt, és hanyagul húzogatta figuráit.

- Szabálytalan húzást tett a huszárral, nagymester elvtárs - figyelmeztette a félszemű szolgálatkészen. - A huszár nem így lép.

- Pardon, pardon, bocsánat - mentegetőzött a nagymester -, kissé fáradt vagyok az előadás után.

A most következő tíz perc leforgása alatt a nagymester további tíz játszmát veszített el.

Csodálkozó kiáltások hangzottak fel a Lemezpapír Munkásklub helyiségében. A konfliktus már érlelődött. Osztap egymás után elvesztett tizenöt partit, majd még hármat. Csak az egy félszemű ellenfél maradt hátra, aki a játék elején hibát hibára halmozott félelmében, s most ügyel-bajjal vezette a partit a győzedelmes befejezés felé. Anélkül, hogy a körülállók észrevették volna. Osztap lelopott a tábláról egy fekete bástyát, s elrejtette zsebében.

A tömeg szoros gyűrűt font a játékosok köré.

- Az imént még ezen a helyen állt a bátyám! - kiabált a félszemű körülnézve. - S most nincs itt.

- Ha most nincs, nem is volt ott - felelte Osztap durván.

- Már hogyan lett volna? Világosan emlékszem!

- Bizonyos, hogy nem volt ott!

- Akkor hová lett? Talán levette?

- Levettem.

- Mikor? Milyen lépéssel?

- Mit hazudozik nekem a bátyájjával? Ha fel akarja adni a játszmát, mondja meg egyenesen!

- Bocsánat, elvtársak; én valamennyi lépést felírtam.

- Az iroda ír - mondta Osztap.

- Ez felháborító! - ordította a félszemű. - Adja vissza a bátyámat!

- Adja fel a játszmát! Micsoda átlátszó trükk!

- Adja vissza a bátyát!

A nagymester, aki tudatára ébredt, hogy a késlekedés egyértelmű a halállal, e szavakra felkapott néhány figurát, és a félszemű fejéhez vágta.

- Elvtársak! - hadarta a félszemű. - Valamennyien látták! Bántalmaztak egy sakkamatőrt.

Vaszjuki sakkozói elszörnyűködtek.

Nem vesztegetve a drága időt, Osztap egy sakktáblát a lámpához hajított, a beállt sötétségben beleboksolt néhány állkapocsba és homlokba, és kifutott az utcára. A vaszjuki amatőrök egymásba ütközve rohantak utána.

Holdas este volt. Osztap végigszágulott a beüzemelt utcán, könnyedén, mint egy angyal, aki elrugaszkodik a bűnös földtől. Minthogy Vaszjuki még nem fejlődött a világegyetem központjává, nem kastélyok között kellett futnia, hanem külső ablaktáblás faházikók között. Mögötte vágattak a sakkamatőrök.

- Fogjátok meg a nagymestert! - üvöltött a félszemű.

- Gazember! - kontráztak a többiek.

- Tökfilkók! - vágott vissza a nagymester, sebességét fokozva.

- Rendőr! - kiáltoztak a vérig sértett sakkjátékosok. Osztap már a kikötőbe vezető lépcsőn ugrált lefelé. Négyszáz fokot kellett legyűrnie. A hatodik pihenőn már két amatőr várt rá, ezek egy keskeny ösvényen keresztül jutottak ide, amely közvetlenül a domboldalon vezetett át. Osztap hátranézett. Felülről kutyafalkaként gurult alá a Philidor-védelem bősült híveinek sűrű csapata. Visszavonulásra nem volt lehetőség. Ezért tovább futott előre.

- Majd megmutatom én nektek, semmiháziak! - ordított a bátor járőrökre, lerontva az ötödik pihenőről.

A megrettent vitézek levegő után kapkodtak, keresztülvetették magukat a korláton, és eltűntek valahol a halmok és lankák sötétjében. Az út szabad volt.

- Fogjátok meg a nagymestert! - görgött utána a hang. Rohantak az üldözők, úgy kopogtak a falépcsőn, mint megannyi guruló tekegolyó.

Leérve a parthoz, Osztap jobbra fordult, szemével a ladikot és hű impresszárióját kutatva.

Ippolit Matvejevics idillikusan ült a csónakban. Osztap a padra lendült, és minden erejét megfeszítve evezni kezdett a folyó közepe felé. A következő percben kövek repültek utánuk. Az egyik Ippolit Matvejevicset találta. Valamivel a vulkánszerű pattanás felett sötét daganat nőtt. Ippolit Matvejevics behúzta a nyakát, és nyöszörögni kezdett.

- Bátor legény, mondhatom. Nekem majdnem a fejemet tépték le, és nem csinálok tragédiát belőle: vidám vagyok és bizakodó. S ha még tekintetbe vesszük az ötven rubel tiszta hasznot: igazán tisztességes honorárium azért a kis dudorért a fején.

Ezalatt az üldözők, akik előtt csak most vált nyilvánvalóvá, hogy Vaszjuki New-Moszkvává fejlesztésének terve összeomlott, és hogy a nagymester ötven verejtékes vaszjuki rubelt visz el a városból, egy nagy bárkába ültek, és ordítózva eveztek el a parttól. A bárkában harminc ember szorongott. Valamennyi részt akart venni a nagymesterrel való leszámolásban.

Az expedíciót a félszemű vezényelte. Egyetlen szeme világítótoronyként csillogott az éjszakában.

- Fogd meg a nagymestert! - bömbölték a túlterhelt bárkában.

- Rajta, Kiswa! - mondta Osztap. - Ha utolérnek bennünket, nem állok jól szemüvege épségéért.

Mindkét ladik lefelé haladt a vízen. Távolságuk egyre csökkent. Osztap ellankadt.

- Nem vizitek el szárazon! - hallatszott egészen közélről.

Osztap nem felelt: nem volt rá ideje. Evezői erőtlenül csapkodták a vizet, amely szökőárként fröccsent fel a megtévelyodott evezők alól, és elöntötte a csónakot.

- Húzd meg! - biztatta halkan Osztap önmagát. Ippolit Matvejevics is inaszakadtából dolgozott, de a bárka diadalmaskodott. A folyóból magasan kiemelkedő teste bal felől már elébe vágott a koncessziósok ladikjának, hogy a nagymestert a parthoz szorítsa. Siralmas sors várt a koncessziósokra. A bárkán akkora volt az öröm, hogy a sakkozók mind a jobboldalon torlódtak össze, hogy túlerővel csaphassanak le a nagymester-gonosztevőre, mihelyt egy vonalba érnek a csónakkal.

- Vigyázzon a szemüvegére, Kiswa - kiáltott kétségbeesetten Osztap, eldobva az evezőket -, mindjárt kezdődik a bál!

- Uraim! - hördült fel egyszerre Ippolit Matvejevics kétségbeesetten. - Csak nem fognak megverni bennünket?

- De még mennyire! - dörögték vissza a vaszjuki amatőrök, akik már átugrálni készültek a ladikba.

Ebben a pillanatban azonban, az egész világ becsületes sakkjátékosainak legnagyobb sérelmére, váratlan esemény történt. A bárka hirtelen megbillent, s jobb palánkjával a vízszint alá merült.

- Vigyázat! - jajdult fel a félszemű kapitány.

De már késő volt. Túl sok amatőr zsúfolódott össze a vaszjuki dreadnought jobb felén. A bárka, amelynek súlypontja áttevődött, többé nem billent vissza, hanem szigorúan követte a fizika törvényeit, felborult.

A folyó nyugalját általános jajveszékelés törte meg.

- Uau! - nyögték elnyújtottan a sakkjátékosok.

Mind a harminc amatőr a vízbe pottyant. Gyorsan a felszínre rúgták magukat, és egymás után kapaszkodtak meg a felborult bárkában. Utolsónak a félszemű kötött ki.

- Tökfilkók! - kiáltozott elragadtatásában Osztap. - Hát miért nem veritek meg a nagymestereteket? Ha nem tévedek, meg akartatok verni? - Osztap kört írt le a hajótöröttek körül.

- Remélem, tudjátok, vaszjuki individuumok, hogy egyenként a vízbe fojthatnálak benneteket, de meghagyom életeteket. Éljetek, polgártársak! Csak, az isten szerelméért, ne sakkozzatok! Hiszen nem tudtok sakkozni! Eh, ti tökfilkók, tökfilkók... Gyerünk tovább, Ippolit Matvejevics. Isten veletek, félszemű amatőrök! Félek, hogy Vaszjukiból nem lesz a világegyetem központja. Nem hiszem, hogy a sakkmesterek, még ha meg is kérném őket, ideutaznának olyan ostoba fráterek kedvéért, amilyenek ti vagytok. Isten veletek, ti kedvelői az erős sakkemócióknak! Éljen a „Négy Huszár Sakk Klub!”

És egyebek...

A reggel Csebokszari közelében virradt a koncessziósokra. Osztap a kormányánál szendergett, Ippolit Matvejevics álmosan meregette az evezőket. Az éjszakai hidegtől mindketten reszkettek. Keleten rózsabimbók feslettek. Ippolit Matvejevics szemüvege egyre jobban megvilágosodott. Ovális üvege csillogni kezdett. Mindkét part váltakozva tükröződött benne. A bal parti jelzőlámpa meghajolt a bikonkáv lencséiben. Csebokszari kék kupolái hajókként úsztak. Keleten a kert fokozatosan terebélyesedett. A bimbók vulkánokká nőttek, és legfinomabb cukrász-színárnyalatokban fürdő lávát okádtak. A bal parton fülsiketítően csicseregtek a madárcák. A csíptető arany nyerge a nagymester szemébe vakított. A nap felkelt.

Osztap kinyitotta szemét, és csontjait ropogtatva, nagyot nyújtózott. A csónak billegett.

- Jó reggelt, Kisza - mondta ásítással küszködve. - Üdvözlő szavakkal fordulok hozzád. Elmondom, hogy felkelt a nap, és tűző fényével valamit megbizsergetett...

- Kikötő - jelentette Ippolit Matvejevics.

Osztap kihúzta zsebéből az útmutatót, és tájékozódott.

- A jelek után ítélve, Csebokszari. Igen, igen... „Fordítsuk figyelmünket a nagyon szép fekvésű Csebokszarira.” Tényleg szép fekvésű, Kisza?... „Csebokszarinak ma hétezer-hétszáz két lakosa van”... Kisza! Hagyjuk abba a briliánsvadászatot, és szaporítsuk Csebokszari lakóinak számát hétezer-hétszáz négy lélekre. Jó? Hatásos dolog lesz... Nyissunk egy *Petits chevaux*-t⁶ és ebből a *Petits cheveux*ből kanyarítsunk magunknak egy *grand* karéj kenyeret... De nézzük tovább. „A város, amelyet 1555-ben alapítottak, néhány rendkívül érdekes templomot őrzött meg. A Csuvas Köztársaság közigazgatási hivatalain kívül nevezetes épületei: a dolgozók iskolája, pártiskola, pedagógiai technikum, két középiskola, múzeum, tudományos társaság és könyvtár. A csebokszari kikötőben és vásártéren csuvasokat és cseremiszeket láthatunk, akik tüstént feltűnnek külsejükkel...”

Mielőtt még barátaink elérték volna a kikötőt, ahol csuvasokat és cseremiszeket láthattak, egy tárgy vont a magára figyelmüket, amely a csónak előtt úszott lefelé az árral.

- A szék! - kiáltott fel Osztap. - Impresszárió! A mi székünk úszik.

Az üzlettársak a székhez eveztek. Ringott, forgott, víz alá merült, újra felbukott, távolodva a koncessziósok csónakjától. A víz szabadon ömlött felhasított gyomrába.

A Szkrijabinon kizsigerelt szék volt, amely most lassan sodródott a Kaspi-tenger felé.

- Szervusz, barátocskám! - kiáltott utána Osztap. - Rég nem láttuk egymást! Tudja-e, Vorobjanyinov, ez a szék a mi életünket juttatja az eszembe. Mi is az árral úszunk. Víz alá buktatnak, mi felrugaszkodunk, bár látszólag senkinek sem szerzünk vele örömet. Bennünket senki sem szeret, hacsak számba nem vesszük a bűnügyi nyomozó testületet, amely szintén nem szeret. Velünk senki sem törődik. Ha a sakkamatőröknek tegnap sikerült volna vízbe fojtani bennünket, csupán a halottkém jegyzőkönyve maradt volna fenn belőlünk: „Mindkét test lábbal délkelet, fejjel pedig északnyugat felé fekszik. A testeken zúzott sebek, amelyek nyilván valami tompa eszköztől származnak.” Bizonyos, hogy az amatőrök sakk táblákkal vertek volna agyon bennünket. Nem vonható kétségbe, hogy elég tompa eszköz... „Az egyik hulla ötvenöt év körüli férfié, szakadozott lüszterkabátban, ócska nadrágban és ócska csizmá-

⁶ *Petits chevaux* („lovacsák”): lóversenyjáték, rulettszerű szerencsejáték.

ban. A kabátzsebben Konrad Karlovics Michelsohn névre szóló személyazonossági igazolvány...” Ezt írták volna magáról, Kisza.

- S magáról mit írtak volna? - kérdezte Vorobjanyinov mérgesen.

- Ó! Rólam egészen mást írtak volna. Rólam így írtak volna: „A másik hulla egy huszonhét éves férfié. Szeretett és szenvedett. Szerette a pénzt, és szenvedett a hiánya miatt. Kékesfekete fürtöktől övezett feje, magas homloka a nap felé fordul. Negyvenkettes cipőbe bújtatott kecses lába az északi fény felé tekint. Testén makulátlan fehér ruha, mellén aranyhárfa gyöngyház intarziával, és az »Isten veled, új falu« románc kottája. A megboldogult ifjú fafestésszettel foglalkozott; ez kitűnik a frakkja zsebében talált igazolványból, amelyet 1924. augusztus 13-án a »Pegazus és Parnasszus« kisipari szövetkezet állított ki 86/1652. sz. alatt.” És pompás temetésem lesz, Kisza, zenével és beszédekkel, és sírkövemre ezt fogják vésni: „Itt nyugszik a híres hőtechnikus, Osztap-Szulejmán-Berta-Mária Bender bej, akinek atyja török állampolgár volt, s amikor meghalt, fillérnyi örökséget sem hagyott fiára, Osztap-Szulejmánra. A megboldogult anyja grófnő volt, és munka nélkül szerzett jövedelméből élt.”

Ilyen beszélgetés közben kötöttek ki a koncessziósok a csebokszari parton.

Este, miután a vaszjuki csónak eladása öt rubellel megnövelte forgótőkéjüket, barátaink jegyet váltottak az Urickij hajóra Sztálingrádig, abban a reményben, hogy útközben beérik a lassú járású sorsolási hajót, és a Kolumbusz-társulattal a városban találkozhatnak.

A tündöklő óriás lefelé úszott a folyón az üzlettársakkal.

A Szkryabin július elején érkezett meg Sztálingrádba. Barátaink már várták, elrejtőzve a kikötőben, a ládák között. A kirakodás előtt a hajón megrendezték a húzást. Nagy nyereményeket sorsoltak ki.

A székekre négy órát kellett várniuk. Először a kolumbuszosok és a sorsjáték személyzete siettek le a hajóról. Perszickij ragyogó arca tüstént kitűnt közülük.

A leselkedő koncessziósok hallották, amint így kiáltott:

- Igen! Azonnal Moszkvába utazom! Sürgőnyt már küldtem! S tudják, hogy milyen szöveggel? „Önökkel együtt ujjongok.” Hadd találgassanak!

Aztán beült egy bérautóba, melyet előzőleg alaposan szemügyre vett, sőt a hűtőjét is megtapogatta, és „Éljen!” kiáltásoktól kísérve, elrobogott.

A hajóról kirakták a hidraulikus sajtót, majd megkezdték a Kolumbusz Színház díszleteinek kihordását is. A székeket akkor hordták ki, amikor már sötétedett. A kolumbuszosok öt társzékérre csomagoltak fel, és vidám kiáltozások közben egyenesen a pályaudvarra hajtottak.

- Úgy látszik, hogy Sztálingrádban nem fognak játszani - mondta Ippolit Matvejevics.

Ez dilemma elé állította Osztapot.

- Utaznunk kell majd - döntötte el -, de miből fogunk utazni? Egyébként gyerünk ki a pályaudvarra; ott mindent megtudunk.

A pályaudvaron kiderült, hogy a színház Tyihoreckaja-Minyeralnije-Vodin keresztül Pjatyigorszkba utazik. A koncessziósok pénze csak egy jegyre volt elegendő.

- Tud feketén utazni? - kérdezte Osztap Vorobjanyinovtól.

- Meg fogom próbálni - felelte Ippolit Matvejevics félénken.

- Az ördög bújjon magába! Jobb lesz, ha meg sem próbálja! Még egyszer megbocsátok! Legyen: majd én utazom feketén.

Ippolit Matvejevics számára megváltották a jegyet, és a hajdani nemesi marsall egy fapados kocsiban eldöcögött az észak-kaukázusi vasút zöld dézsás leanderekkel díszített Minyeralnije-Vodi állomására. Keresni kezdte Osztapot, vigyázva arra, hogy szeme elé ne kerüljön a vonatból kirakodó Kolumbusz Színháznak.

A színház már régen továbbutazott Pjatyigorszkba, de Osztapnak még híre-hamva sem volt. Csak este érkezett meg, és akadt rá a teljesen feldúlt Vorobjanyinovra.

- Hol volt? - sóhajtott fel megkönnyebbülten a marsall. - Rettenetesen gyötrődtem.

- Maga gyötrődött, aki jeggyel a zsebében terpeszkedett a vonaton? Szóval én nem is gyötrődtem? Szóval nem is engem kergettek le Tyihoreckájában a vonat ütközőiről? Szóval nem is én ültem az állomáson, mint egy bolond, bevárva egy üres narzan-ásványvizes palackokat szállító tehervonatot? Maga disznó, marsall polgártárs! Hol van a színház?

- Pjatyigorszkban.

- Utazzunk! Közben kerestem is valamit. A tiszta jövedelem három rubel. Ez persze nem sok, de első alkalomra ennyi is elég narzan és vasúti jegyek beszerzésére.

A helyi vonat, amely úgy zörgött, mint egy szekér, ötven perc alatt bevitte az utasokat Pjatyigorszkba. Zmejka és Bestau mellett elhaladva, a koncessziósok megérkeztek a Masuk lábához.

Kilátás a malachitszínű tócsára

Vasárnap este volt. Minden megtisztálkodott és kimosakodott. Még a bokrokkal és ligetekkel borított Masuk is gondosan megfésültnek látszott, és hegyi flórától illatozott.

A játékszerű peronon csupa fehér nadrág villódzott: zsákvászonból, ördögbőrből, kashából, vitorlavászonból és puha flanellből. Itt szandálban és apacsingben sétálgattak. A koncessziósok, nehéz, sáros csizmában, nehéz, poros nadrágban, forró mellényben és áttüzesedett kabátban, idegennek érezték magukat ebben a környezetben.

A sokféle vidám toalett közül, amellyel a fürdőhely fiatal lányai ékeskedtek, a legszebb és a legelegánsabb az állomásfőnök kosztümje volt.

Mert a vendégek legnagyobb meglepetésére az állomásfőnök nő volt. Bronzvörös fűrtjei kikandikáltak a vörös egyensapka alól, amelyen két ezüstsáv díszelgett. Fehér vasutas-zubbonyt és fehér szoknyát viselt.

Miután elolvasták a Kolumbusz Színház pjatyigorszki vendégszereplését tudtul adó, frissen kiragasztott plakátokat, és megittak két pohár ötkopejkás narzant, barátaink a Pályaudvar-Virágoskert jelzésű villamoson bekocsiztak a városba. A belépés a Virágoskertbe tíz kopejkába került.

A Virágoskertben sok volt a muzsika, sok volt a jókedvű ember, és nagyon kevés volt a virág. A szimfonikus zenekar egy fehér kioszkban a *Szűnyogtánc*-ot játszotta. A Lermontov-csarnokban narzant árultak. Narzant árusítottak a kioszkokban és mozgóárusok útján is.

A két piszkos briliánskeresővel senki sem törődött.

- Eh, Kiswa - mondta Osztap -, idegenek vagyunk mi az életnek ezen az ünnepségén.

A koncessziósok az első éjszakát a fürdőhelyen, a narzan-forrásnál töltötték.

Csak itt, Pjatyigorszokban - amikor a Kolumbusz Színház már harmadszor mutatta be az álmélkodó polgároknak a *Háztűznéző*-t -, ébredtek tudatára a kincsvadászat minden nehézségének. Behatolni a színházba, mint korábban tervezték, lehetetlennek bizonyult. Galkin, Palkin, Malkin, Csalkin és Zalkind, akiknek napidíjuk nem engedte meg, hogy szállodában lakhassanak, a kulisszák mögött éjszakáztak.

Így múltak a napok. Barátaink, akik Lermontov párbajának színhelyén aludtak, és abból éltek, hogy turista kispolgárok poggyászát cepelték, egyre erőtlenebbül álltak lábukon.

A hatodik napon Osztapnak sikerült összebarátkoznia Mecsnyikov szerelővel, a hidraulikus sajtó kezelőjével. Mecsnyikov, akinek pénze nem volt, s ezért a forrásból poharazott narzantól rúgott be naponta, ez idő tájt már erkölcsileg teljesen lezüllött, és Osztap megfigyelése szerint színházi kelléktárgyakat adogatott el a vásártéren. A végleges megállapodást a reggeli tivornyán kötötték meg, a forrásnál.

Mecsnyikov, a szerelő, lelkem-galambocskámnak nevezte Osztapot, és belement az ajánlatába.

- Meg lehet csinálni - mondta -, ezt meg lehet csinálni, lelkem-galambocskám. A legnagyobb örömmel, lelkem-galambocskám.

Osztap tüstént tisztában volt azzal, hogy a szerelő pénzért mindenre kapható.

A szerződés kötő felek egymás szemébe néztek, összeölelkeztek, kedélyesen megveregették egymás vállát, és udvariasan nevettek.

- Mondjuk, az egészért egy tízest! - próbálkozott Osztap.

- Lelkem-galambocskám! - álmélkodott a szerelő. - Még feldühösít. Nincs elég bajom a narzan miatt?

- Hát mennyit kíván?

- Szánjon rá egy ötvenest. Hiszen kincstári tulajdonról van szó. Amúgy is sok bajom van.

- Jól van. Adok egy húszast! Megegyeztünk? A szemén látom, hogy megegyeztünk.

- A megegyezés olyan eredmény, amely a felek minden ellenkezése nélkül jön létre.

- Jól beszél a kutya - súgta Osztap Ippolit Matvejevics fülébe. - Tanulhat tőle... S mikor hozza el a székeket? - kérdezte fennhangon.

- Mihelyt a pénzt megkaptam.

- Rendben van - mondta Osztap gondolkodás nélkül.

- A pénzt előre kérem - jelentette ki a szerelő. - Reggel a pénz, este a székek; vagy este a pénz, és másnap reggel a székek.

- Nem lehetne inkább: ma a székek és holnap a pénz? - tapogatózott Osztap.

- Elgyötört ember vagyok én, lelkem-galambocskám. Az önérzetem tiltakozik ilyen feltételek ellen!

- De én csak holnap kapok sürgönyileg pénzt - ellenkezett Osztap.

- Akkor tárgyalni is holnap fogunk - fejezte be az alkudozást a konok szerelő. - Addig is jó mulatást, lelkem-galambocskám, a forrásnál; nekem azonban mennem kell: sok a munkám a sajtóval. Szimbijevics a torkomon tartja a kezét. Fogytán az erőm; talán élélhet az ember puszta narzanon?

És Mecsnyikov távozott, vörösre festve a lenyugvó nap tűzétől.

Osztap szigorúan nézett Ippolit Matvejevicsre.

- A rendelkezésünkre álló idő - mondta - pénz, amellyel nem rendelkezünk. Karriert kell csinálnunk, Kisza. Százötvenezer rubel és nulla nulla kopejka fekszik előttünk. Mindössze húsz rubelre van szükségünk, hogy a kincs a mienk legyen. A cél szentesíti az eszközt: semmitől sem szabad visszariadnunk. Most vagy cár lesz belőlünk, vagy kalaposinas. Ami engem illet, inkább lennék cár, még ha attól bűzlenék is, még ha lengyelnek kellene is lennem miatta.

Osztap töprengve járt Vorobjanyinov körül.

- Vegye le hamar a kabátját, marsall - szólalt meg váratlanul.

Osztap kivette az álmélkodó Ippolit Matvejevics kezéből a kabátját, földre dobta, és tapodni kezdte poros cipőjével.

- Mit csinál? - hüledezett Vorobjanyinov. - Már tizenöt éve hordom ezt a kabátot, s még mindig olyan, mint az új!

- Ne izguljon! Hamarosan nem lesz olyan, mint az új! Adja ide a kalapját! Most szórja be a nadrágját homokkal, és öntse le narzannal. Elevenebben!

Ippolit Matvejevics néhány pillanat alatt undorítóan mocskos lett.

- Ezzel megérett arra és megszerezte magának a lehetőséget, hogy pénzt keressen becsületes munkával.

- Mit kell tennem? - kérdezte Vorobjanyinov siránkozva.

- Remélem, tud franciául?

- Nagyon keveset. Amennyit a gimnáziumban tanulnak.

- Hm... Kénytelenek leszünk erre a tudására építeni. El tudja mondani franciául: „Uram, hat napja nem ettem”?

- *Monsieur* - kezdte Ippolit Matvejevics akadozva -, *monsieur*, hm, hm... *Je ne*, hogy is van, *je ne mange pas...* hat, hogy is mondják: *un, deux, trois, quatre, cinq, six... six... jours*. Szóval: *je ne mange pas six jours*.

- Micsoda kiejtése van, Kisz! Egyébként, mit lehet egy koldustól elvárni? Az csak természetes, hogy Európai-Oroszországban egy koldus rosszabbul beszél franciául, mint Millerand. Nos, Kiszidja, és hogy állunk a német nyelvvel?

- Minek van minderre szükségem? - kiáltott fel Ippolit Matvejevics.

- Azért - felelte Osztap nyomatékosan -, mert tüstént el fog menni a Virágoskertbe, megáll az árnyékban, és alamizsnát kéreget francia, német és orosz nyelven, hivatkozva arra, hogy kadetpárti tagja volt az Állami Dumának. Az egész tiszta bevétel a szerzőt illeti. Megértett?

Ippolit Matvejevics egy szempillantás alatt átalakult. Melle kidomborodott, mint a Palota-híd Leningrádban, szeme szikrákat szórt, és orrlyukából - legalábbis Osztapnak úgy tetszett - sűrű füst gomolygott elő. Bajusza lassan kunkorodni kezdett.

- Ajjajaj - mondta a nagy kombinátor, a legcsekélyebb ijedelem nélkül -, hát láttak már ilyent? Nem is ember, hanem mesebeli táltos paripa!

- Vorobjanyinov még sohasem nyújtotta kezét alamizsnáért - hasbeszélt egyszerre Ippolit Matvejevics.

- Nyújtsa akkor a lábát, vén hülye! - kiáltotta Osztap, - Még nem nyújtotta a kezét?

- Még nem nyújtottam.

- Mit szólnak ehhez a selyemfűhöz? Három hónapja él a nyakamon. Három hónapja etetem, itatom és nevelem, és ez a strici most egyszerre a sarkára áll és kijelenti, hogy... Nos, hát elég, elvtárs! Két eset van: vagy azonnal elmegy a Virágoskertbe, és estére tíz rubellel jön vissza, vagy automatikusan kizárom a koncesszió részesedői közül. Ötig számolok. Igen vagy nem? Egy...

- Igen - dünnyögte maga elé a marsall.

- Akkor ismétlje meg a ráolvasást.

- *Monsieur, je ne mange pas six jours. Geben Sie mir, bitte, etwas Kopek auf dem Stück Brot*. Adjanak valamit az Állami Duma volt képviselőjének.

- Még egyszer. Siralmasabban.

Ippolit Matvejevics újra elmondta a leckét.

- Na, jól van. Maga született koldustehetség. Menjen. Találkozás a forrásnál, éjfélkor. De nehogy azt higgye, hogy a romantika kedvéért, hanem mert este inkább adnak alamizsnát.

- Hát maga hová megy? - kérdezte Ippolit Matvejevics.

- Ne fájjon a feje. A magam számára, mint mindig, a legnehezebb működési területet választom.

A jó barátok elváltak.

Osztap egy papírkereskedésbe szaladt, utolsó tíz kopejkáján egy nyugtakönyvet vásárolt, és majdnem egy órát ült az egyik kilométerkövön, megszámozva és aláírva az egyes lapokat.

- A rendszeresség mindenekelőtt - dörmögte. - Minden kopejka közpénzről számadást illik vezetni.

A nagy kombinátor katonás léptekkel megindult a hegyi ösvényen, amely a Masuk körül, szanatóriumok és üdülők mellett, Lermontov és Martinovi párbajának színhelyére visz.

Elmaradozva az autóbuszok és kétlovas fogatok mögött, Osztap kiért a Proval-szakadékhoz.

Egy sziklába vágott kis galéria vezetett hozzá. Ez a galéria erkélyben végződött, amelyről malachitszínű, bűzös tócsát lehetett a kúp alakú szakadék fenekén látni. A szakadékot Pjatyigorszk egyik látványosságának tartják, és ezért a nap folyamán nem egy kirándulótársaság és magányos turista látogatja.

Osztap tüstént rájött, hogy olyan ember részére, aki mentes az előítélettől, a szakadék bevételi forrás lehet. „Csodálatosképpen a város mindaddig nem jött rá, hogy tíz kopejkát szedjen a Provalba való belépésért - elmélkedett. - Azt hiszem, ez az egyetlen hely, ahova a pjatyigorszkiak ingyen engedik be a turistákat. El fogom tüntetni a város reputációjának ezt a szégyenfoltját; jóváteszem a bosszantó mulasztást.”

És Osztap úgy cselekedett, ahogy a józan ész, az egészséges ösztön és az előállt helyzet sugallta.

Felállt a Proval bejáratánál, és kezében a nyugtakönyvvel, időről időre elkiáltotta magát:

- Tessék megváltani a jegyeket, polgártársak! Tíz kopejka! Gyermeknek és vöröskatonáknak ingyen! Diákoknak öt kopejka! Szakszervezeten kívülieknek harminc kopejka!

Osztap biztosra ment. A pjatyigorszkiak nem jártak a Provalba, viszont egy szovjet turistából tíz kopejkát kivasalni egy belépőjegyért, igazán nem járt különösebb nehézséggel. Megkönnyítették helyzetét a nem szakszervezeti tagok, akik tömegesen fordultak meg Pjatyigorszkban. Valamennyien gyanútlanul adták le obulusaikat, az egyik vörös képű turista Osztap láttára diadalmaskodva feleségéhez fordult:

- Látod, Tanyusa, mit mondtam neked tegnap? S te még erősítgetted, hogy a Provalba nem kell belépti díjat fizetni. Teljes lehetetlenség. Igazam van, elvtárs?

- Tökéletesen igaza van - erősítette meg szavait Osztap. - Lehetetlenség nem szedni belépti díjat. Szakszervezeti tagoknak tíz kopejka. Gyermeknek és vöröskatonáknak ingyen. Diákoknak öt kopejka, és szakszervezeten kívülieknek harminc kopejka.

Estefelé a harkovi rendőrség egy kirándulócsoportha érkezett két bérkocsin a Provalhoz. Osztap megijedt, és már-már ártatlan turistának tette magát, de a rendőrök oly félénken csoportosultak a nagy kombinátor körül, hogy visszavonulásra nem volt lehetőség. Ezért Osztap eléggé szilárd hangon kiabálni kezdett:

- Szakszervezeti tagoknak tíz kopejka; minthogy azonban a rendőrség képviselői a diákokkal és gyermekekkel esnek egyenlő elbírálás alá, nekik fejenként öt kopejka.

A rendőrök fizettek, és tapintatosan megkérdezték, hogy milyen célra szedik az ötkopejkásokat.

- A Proval gyökeres rendbehozatalának költségeire - felelte Osztap arcátlanul -, hogy be ne szakadjon.

Mialatt a nagy kombinátor a malachitszínű tócsára nyíló kilátással kereskedett, Ippolit Matvejevics, magába rogyva a szégyenében csaknem föld alá süllyedve, egy akácfa alatt állt, s anélkül, hogy a sétálókra merte volna emelni szemét, a három betanult mondatot szajkózta:

- *Monsieur, je ne mange pas... Geben Sie mir, bitte...* Adjanak valamit az Állami Duma képviselőjének...

A sétálók a zsebükbe nyúltak, de valahogy gyanakodva. Mindazonáltal a *mange* szó tiszta párizsi kiejtésének fitogtatásával és a volt képviselő nyomorúságos helyzetének megindító ecsetelésével sikerült körülbelül háromrubelnyi rézpénzt összekoldulnia.

A kavics csikorgott a sétálók lába alatt. A zenekar rövid szünetekkel Strausst, Brahmsot és Grieget játszott. Jókedvű, zsivajgó csoportok hullámoztak fel-alá az öreg marsall mellett. Lermontov árnyéka láthatatlanul ott lebegett a polgárok felett, akik a büfé verandáján vacsoráztak. Az *eau de cologne* illata összevegyült a narzangáz szagával.

- Adjanak az Állami Duma volt tagjának - dűnnyögte a marsall.

- Mondja csak, ön valóban tagja volt az Állami Dumának? - hangzott Ippolit Matvejevics füle mellett. - És ön valóban eljárt az ülésekre? Ah! Ah! Elsőrendű!

Ippolit Matvejevics felvetette fejét. A vér elhült benne: mint egy veréb, a köpcös Avesszalom Vlagyimirovics Iznurenkov ugrándozott előtte. Barnás színű lódzi ruháját fehér kabátra és derűs szürke nadrágra cserélte fel. Rendkívül eleven volt, és nemegyszer öthüvelyknyire is szökdécselt a földtől. Iznurenkov nem ismerte meg Ippolit Matvejevicsot, és további kérdésekkel halmozta el:

- Mondja csak, ön valóban látta Rodzjankót? Puriskevics valóban kopasz volt? Ah! Ah! Micsoda téma! Elsőrendű!

Ezzel egy háromrubeles bankjegyet nyomott a fejét vesztett marsall markába, és elszökdécselt.

Ippolit Matvejevics földre süttöt szemmel maradt állva a helyén. Pedig kár, hogy így állt; sok mindent nem látott. A pjatyigorszki éjszaka csodás sötétjében Ellocska Scsukina sétált a parkban, magával vonszolva az engedelmes Erneszt Pavlovicsot, aki kibékült vele. Utazása a fürdőhelyre utolsó akkordot jelentett a Vanderbilt lánnyal folytatott nehéz harcában. A fennhéjázó amerikai nő nemrég szórakozás céljából a Sandwich-szigetekre utazott saját jachtján.

- Hohó! - hallatszott az éjszaka csendjében. - Nagyszerű, Ernesztulja! B-bűbáj!

A kivilágított büfében a szarka Alka ült, feleségével, Szaskával. Az asszony arcát még mindig Miklós-pofaszakáll ékesítette. Alka szemérmesen ette karszi rablópecsenyét, amelyet 2-es számú kahetyijai borral öblögetett le, Szaska pedig pofaszakállát simogatva várta a megrendelt tokot.

A 2-es számú szociális otthon felosztatása után (mindent eladtak, beleértve a szakács zsávolykalpagját és a „Jól rágd meg az ételt, ezzel is támogatod a társadalmat!” jelmondatot is) Alka elhatározta, hogy kipiheni magát, és szórakozik egy keveset. Maga a sors óvta ezt a jóllakott szélhámost. Ezen a napon akart kikocsikázni a Provalba, de elkésett. Ez mentette meg. Osztap legalább harminc rubelt préselt volna ki a szemérmes gazdasági főnökből.

Ippolit Matvejevics csak akkor indult el a forráshoz, amikor a zenészek már félrerakták állványait, az ünneplő közönség elszéledt, s csak a szerelmespárocskák lihegtek a Virágoskert gyér lombú fasoraiban.

- Mennyit vett be? - kérdezte Osztap, amint a marsall görnyedt alakja feltűnt a forrásnál.

- Hét rubel huszonkilenc kopejkát. Három rubel bankjegyben. A többi réz és némi ezüst.

- Első vendégszereplésre bámulatos eredmény! Egy felelős állású dolgozó napibére! Egészen elérékenyít, Kiswa! De ki volt az a tökfilkó, aki három rubelt adott magának? Vagy talán váltott?

- Iznurenkov adta.

- Lehetetlen! Avesszalom? Nézd a gömböcöt! Hová elgurult! Beszért vele? Ah, nem ismerte meg!

- Az Állami Dumáról faggatott! Nevetett!

- Látja, marsall: nem is olyan rossz dolog koldusnak lenni! És maga még akadékoskodott, a lordpecsétört akarta játszani! Nos, Kiszocska, én sem töltöttem el haszontalanul az időt. Tizenöt rubel, mint egy kopejka. Summa summarum: elég!

Másnap reggel a szerelő megkapta a pénzt, és este elhozott két széket. A harmadikat, szavai szerint, lehetetlenség volt megkaparintania: a zenei részleg kártyázott rajta.

Hogy a boncolás közben meglepetés ne érhesse őket, barátaink majdnem a Masuk csúcsára kapaszkodtak fel.

Lent állandó, mozdulatlan tüzekkel világított Pjatyigorszk. Alatta pislákoló lámpácskák jelezték Gorjacsevodszkaja állomást. A láthatáron két párhuzamos, pontozott vonallal bújt ki a hegy mögül Kiszlovodszk.

Osztap a csillagos égre nézett, és kivette zsebéből a már ismerős laposfogót.

A Zöld fok

Brunsz mérnök zöld-foki villájának kőverandáján ült, egy nagy pálma alatt, amelynek kemény levelei éles, keskeny árnyékokat vetettek kibernetizált nyakára, fehér ingére és Popova tábornokné Gambs-székére. A mérnök epekedve várta az ebédet.

Brunsz összecsiszította széles, húsos ajkát:

- Bogárka-a-a! - nyújtotta el, egy incselkedő tacsakó hangján.

A villa hallgatott.

A tropikus növényzet körülhízelegte a mérnököt. A kaktuszok feléje nyújtották tüskés karjait. Suhogtak a sárkányfák lombjai. A banánfák és szágópálmák elhessegették kopasz fejéről a legyeket. A veranda futórózsái szandálja elé hullatták szirmaikat.

De mindez hasztalan volt. Brunsz ebédelni akart. Ingerülten nézte a gyöngyházzsínű tengeröblöt, Batumi távoli fokát, és éneklőn hajtogatta:

- Bogárka-a-a! Bogárka-a-a!

A hang gyorsan elhalt a nedves, szubtropikus levegőben. Válasz nem jött.

Brunsz képzeletében kirajzolódott egy nagy, barna színű liba, sistergő, zsíros bőrével. Képtelen volt türtőztetni magát, s most már ordítani kezdett:

- Bogárka!!! Készen van a libácska?!

- Andrej Mihajlovics! - kiáltott vissza egy női hang a szobából. - Ne kínozz!

A mérnök, szokásához híven, megint összecsiszította ajkát:

- Bogárka, hát nem sajnálod a férjiked? - kérdezte.

- Eredj a pokolba, te nagybendőjű! - hangzott a szobából.

De a mérnök nem adta meg magát sorsának. Már éppen azon volt, hogy tovább folytassa Bogárka nyaggatását, amivel több mint két órája hasztalanul kísérletezett, amikor egy váratlan, zizegő hang arra készítette, hogy hátraforduljon.

A sötétzöld bambuszcserjék közül kilépett egy alak, rongyos kék blúzban, dereka körül sűrű bojtos, elnyűtt, sodort övvel és kifényesedett csíkos nadrágban. Az ismeretlen jóságos arcán rövid, kócos szakáll gubancolódott. Kabátját karján tartotta.

Az alak közelebb jött, és kellemes baritonján megkérdezte:

- Hol találom Brunsz mérnököt?

- Én vagyok Brunsz mérnök - felelte a libarajongó, meglepő basszus hangon. - Mivel szolgálatok?

Az alak némán térdre hullt. Fjodor atya volt.

- Megbolondult? - kiáltott fel a mérnök, felugorva székéből. - Álljon fel, kérem!

- Nem állok fel - felelte Fjodor atya, fejét a mérnök után forgatva.

- Álljon fel!

- Nem állok fel!

És óvatosan, hogy ne fájjon, a kavicshoz verdeste a fejét.

- Bogárka! Gyere ide! - kiáltott a mérnök ijedten. - Nézd, hogy mi megy itt végbe. Álljon fel, kérem! Esedezem!

- Nem állok fel - ismételte Fjodor atya.

Bogárka, aki pontosan ismerte férje különböző hanghordozásait, kifutott a verandára.

Mikor a hölgyet megpillantotta, Fjodor atya ügyesen hozzácsúszott a térdén, porig hajolt előtte, és hadarni kezdett:

- Önben minden reményem, anyuskám, önben minden reményem, galambocskám.

Brunsz mérnök elvörösödött, s hóna alatt megragadva, felemelte az esengőt a földről, abban a reményben, hogy így talpára állíthatja; de Fjodor atya túljárt az eszén: maga alá húzta a lábát. A felháborodott Brunsz erre egy sarokba vonszolta, és erőszakkal egy fotelbe ültette a különös vendéget (egy Gambs-félébe, amely azonban nem a Vorobjanyinov-villából, hanem Popova tábornokné szalonjából származott).

- Nem vehetem magamnak azt a bátorságot - dünnyögte Fjodor atya, térdére fektetve a pék petróleumszagú kabátját -, nem lehetek annyira arcátlan, hogy ilyen előkelő személyiségek jelenlétében üljek.

S megkísérelte, hogy újra térdre essék. A mérnök szomorú feljajdulással nyomta vissza vállánál fogva a helyére.

- Bogárka - mondta lihegve -, beszélj csak ezzel a polgártárssal. Valami félreértés lesz a dologban.

Bogárka tüstént tárgyilagos hangot ütött meg.

- Az én házamban - mondta fenyegetően - tilos a térdeplés.

- Galambocskám! - érzékenyült el Fjodor atya. - Anyuskám!

- Én nem vagyok önnek az anyuskája. Mi tetszik?

A pap érthetetlenül, de megindítóan mormolt valamit. Csak hosszú kérdezősködés után sikerült kiszedni belőle, hogy azt kéri különös kegyként, adják el neki a tizenkét székből álló garnitúrát, amelynek egyik darabján e pillanatban ül.

A mérnök bámulatában elengedte Fjodor atya vállát, a pap nyomban térdre vetette magát, és teknősbékaként mászott utána.

- Miért kell eladnom a székeimet? - kiáltozott a mérnök, kibújva Fjodor atya hosszú kezei közül. - Bármennyit kússzon is a térdén, ezt nem tudom megérteni!

- De hiszen ezek az én székeim - nyögte Fjodor atya.

- Hogyhogy a maga székei? Miért a magáé? Megbolondult? Bogárka! Most már minden világos előttem! Kétségtelen, hogy ez az ember őrült!

- Az én székeim - erősítette Fjodor atya alázatosan.

- Szóval a véleménye szerint elloptam őket öntől? - fortyant fel a mérnök. - Elloptam? Hallod, Bogárka? Ez valami zsarolás!

- Az istenért, dehogy! - suttogta Fjodor atya.

- Ha elloptam őket öntől, akkor állítson bíróság elé, de ne csapjon botrányt a házamban! Hallod, Bogárka? Ilyen határtalan szemtelenséget! Még ebédelni sem hagynak emberhez méltón.

Nem, Fjodor atya nem akarta bíróság elé állítani a székeiért. Egyáltalán nem. Tudta, hogy Brunsz mérnök nem lopta el tőle a székeit. Ó, nem! Ilyesmi még csak eszébe sem jutott. Ezek a székek azonban a háború előtt az ő, Fjodor atya tulajdonában voltak, és végtelenül szívéhez nőttek a feleségének, aki jelenleg utolsó óráit éli Voronyezsben. A felesége végakarátát teljesítve, és nem a maga vakmerő elhatározásából, nyomozta ki a székek hollétét, és jelent meg Brunsz polgártársnál. Fjodor atya nem kér alamizsnát. Ő, nem! Elég tehetős ahhoz (kis gyertyagyára van Szamarában), hogy az öreg székek visszavásárlása révén megédesítse felesége utolsó perceit. Nem szeretne zsugorinak látszani, s ezért húsz rubelt hajlandó a garnitúráért fizetni.

- Micsoda? - kiáltott fel a mérnök böszülten. - Húsz rubelt? A gyönyörű szalongarnitúráért? Bogárka! Hallod? Mégiscsak örült! Istenemre, örült!

- Nem vagyok örült. Feleségem végakarátát teljesítve...

- Hogy az ördög vinné el - mondta a mérnök -, megint kezdi a térdén csúszást. Bogárka! Már megint a térdén csúszik.

- Szabja hát meg az árát - sóhajtott Fjodor atya, körültekintően verdesve fejét egy szobafenyő törzséhez.

- Ne koptassa a fát, maga együgyű! Úgy látszik, Bogárka, mégsem örült. Csak a felesége betegsége tette félbolonddá. Adjuk el neki mégis a székeket, mi? Hogy megszabaduljunk tőle? Még szét találja zúzni a homlokát!

- És min fogunk ülni? - kérdezte Bogárka.

- Veszünk új székeket.

- A húsz rubeljéért?

- Húszért aligha adom el őket. Kétszázért is aligha adom el... De kétszázötvenért eladom.

Válasz helyett Fjodor atya rettenetes erővel csapta fejét egy sárkányfához.

- Most már aztán torkig vagyok az egésszel, Bogárka.

A mérnök eltökélten a pap elé lépett, és diktálni kezdte ultimátumát.

- Először, menjen a pálmától legalább háromlépésnyire; másodszor, tüstént álljon fel. Harmadszor, a bútort csak kétszázötven rubelért adom el, és nem olcsóbban.

- Nem haszonlesésből - énekelte Fjodor atya -, hanem csak hogy beteg feleségem végakarátát teljesítsem.

- Az én feleségem is beteg, kedvesem. Igaz-e, Bogárka, hogy a tüdőd nincs rendben? De erre hivatkozva azért még nem kívánom, hogy... eladja nekem... mondjuk a kabátját harminc kopejkáért.

- Fogadja el tőlem ingyen! - kiáltott fel Fjodor atya.

A mérnök ingerülten legyintett.

- Hagyja abba az ízetlenkedést - mondta hidegen. - Nem bocsátkozom semmiféle további alkudozásba. Kétszázötven rubelre értékelem a székeket, s ebből egyetlen kopejkát sem engedek.

- Ötven - ajánlotta Fjodor atya.

- Bogárka! - szólt a mérnök. - Hívd be Bagratyiont. Hadd vezesse ki a polgártársat!

- Nem haszonlesésből...

- Bagratyion!

Fjodor atya rémületében elfutott, a mérnök pedig bement az ebédlőbe, és leült a liba mellé. A kedvenc szárnyas játékos hatást gyakorolt rá. Lassanként lecsillapodott.

Abban a pillanatban, amikor Brunsz cigarettapapírral körülcsavart csontjánál fogva rózsaszínű szájához emelte az egyik libacombot, Fjodor atya rimánkódó arca megjelent az ablakban.

- Nem haszonlesésből... - mondta egy lány hang. - Ötvenöt rubel.

A mérnök, anélkül, hogy hátranézett volna, felordított. Fjodor atya eltűnt.

Fjodor atya alakja a nap hátralevő részében hol itt, hol meg amott villant fel a nyaraló különböző pontjain. Majd a sziklakert árnyékából ugrott elő, majd a narancsfák közül lépett ki, majd átrepült a hátsó udvaron, és gallyrecsegés közben leszállt a növénykertben.

A mérnök minduntalan Bogárkát hívta, átkozta az örültet, és a fejét fájlalta.

A leereszkedő félhomályban ismételten felcsendült Fjodor atya hangja.

- Százharmincnyolc! - kiáltotta valahonnan az égből.

A következő percben pedig már a Dumbászov-villa felől hallatszott:

- Száznegyveneg; nem haszonlesésből, Brunsz úr, hanem kizárólag, hogy...

Végül is a mérnök nem bírta tovább, kiállt a veranda közepére, s a sötétségbe meredve, tagoltan kiáltotta:

- Vigye el az ördög! Kétszáz rubel! Csak pusztuljon innen!

Félretolt bambuszok zizegése, halk sóhaj és léptek távozása hallatszott. Aztán minden elnémult.

Az öbölben csillagok pislákolnak. Szentjánosbogárkák repültek Fjodor atya után, feje körül keringtek, és zöld orvosságfénnel öntötték el arcát.

Fjodor atya az utolsó autóbuszon már Batumi felé robogott a tengerpart mentén. Közvetlenül alatta, mintha könyvet lapoznának, kis hullámok fodrozódtak, szél legyezte arcát, és sakál-üvöltés felelt az autósirénáknak.

Ugyanezen az estén Fjodor atya a következőket táviratozta feleségének, Katyerina Alekszandrovának, N.-be:

Árut megtaláltam küldj sürgönyileg kétszázharmincat adj el bármit

Fegya

Két napon keresztül elragadtatott állapotban bolyongott a Brunsz-villa körül, távolról köszöngött Bogárkának, és nemegyszer törte meg kiáltásaival a tropikus messzeségek csöndjét:

- Nem haszonlesésből, hanem kizárólag feleségem végakarátát teljesítve!

A harmadik napon kétségbeesett sürgöny kíséretében megkapta a pénzt:

Mindent eladtam egyetlen kopejkám sem maradt csókollak és várlak
Jevszyignyejev még nálunk eszik

Kátya

Fjodor atya megszámlálta a pénzt, buzgón keresztet vetett magára, társzekeret bérelt, és a Zöld-fokra hajtatott.

Az idő komor volt. A szél felhőket hajtott a török határ felől. Csoroh füstölgött. Az ég kékje egyre kisebbre zsugorodott. Orkán kerekedett. A jelzőbóják megtiltották a tengerben való fürdést és csónakok vízre bocsátását. Batumi felett dörgött a menny, cikáztak a villámok, vihar rázta a partokat.

Mikor Brunsz mérnök villáját elérték, Fjodor atya meghagyta a csuklyás adzsar kocsisnak, hogy várjon, és bement a bútorért.

- Elhoztam a pénzt - mondta. - De azért engedhetne valamit.

- Nem bírom tovább, Bogárka - nyögött fel a mérnök.

- Nem, nem, a pénz itt van - sietett megnyugtatni Fjodor atya. - Kétszáz rubel, mint mondta.

- Bogárka! Vedd el tőle a pénzt! Add oda a székeket! Csak minél gyorsabban. Migrénem van.

Az atya elérte élete célját. A szamarai gyertyagyár magától ölébe hullt. A briliánsok úgy szóródtak a zsebeibe, mint napraforgómagok.

A tizenkét széket egymás után felrakták a társzekérre. Nagyon hasonlítottak a Vorobjanyinov-félékhez, azzal a kis különbséggel, hogy nem virágos bútorszövettel, hanem rózsaszín csíkos kék ripsszel voltak bevonva.

Fjodor atyát türelmetlenség fogta el. Kabátja szárnya alatt egy összesodort zsinagregára erősített balta lógott. Fjodor atya felült a kocsis mellé, s minduntalan hátranézve, Batumi felé hajtatott. A virgóc lovak Fjodor atyát és kincsét levitték a műútra, elporoszkáltak a Final vendéglő mellett - bambusznád asztalai és lugasai közt a szél járt -, az alagút mellett, amely elnyelte az olajvezeték utolsó ciszternáit, a fényképész mellett, akit ez a zord nap megfosztott szokott ügyfeleitől, a Batumi Növénykert címtábla mellett, ahol az út már közvetlenül a partot korbácsoló hullámok fölött vezet. Mikor a védőgátakhoz értek, Fjodor atyát sós vízzuhatagok borították el: a védőgátakon megtörő habok gejzírekké változtak, az ég felé tornyosultak, és széles sugárban hulltak alá.

A hullámok csapkodása és bömbölése megedzette Fjodor atya tétovázó lelkét. A széllel küszködő lovak lassan közeledtek Mahindzsauri felé. Ameddig a szem ellátott, mentazöld víz sistergett és szikrázott. Egészen Batumiig tájékoztak a fehér tarajok, akár egy alsószoknya uszálya, amely kikandikál egy lompos hölgy ruhája alól.

- Állj! - kiáltotta hirtelen Fjodor atya a kocsisra. - Állj, muzulmán!

És izgalomtól remegve kezdte lerakni a székeket a kihalt partra. A közönyös adzsar kocsis megkapta a maga öt rubeljét, rávágott lovaira, és elporoszkált. Fjodor atya pedig, miután meggyőződött arról, hogy senki sincs a közelében, lecipelte a töltésről a székeket a homokpartnak egy még száraz kis szigetére, és elővette baltáját.

Néhány másodpercig tétovázott: nem tudta, melyik széken kezdje. Aztán, mint a holdkóros, a harmadik székhez lépett, és vadállatként csapott a baltával a támlájára. A szék feldült, de sértetlen maradt.

- Ahá! - üvöltött fel Fjodor atya. - Majd megmutatom neked!

S úgy vetette rá magát, mint valami élőlényre. Egy szempillantás alatt pozdorjává zúzta. Fjodor atya nem hallotta, amint a balta a fába, a ripszbe, a rugókba hasított. Mint valami párnázott szobában, minden hang elnémult a vihar hatalmas zúgásában.

- Ahá! Ahá! Ahá! - lihegte Fjodor atya, teljes erejéből vagdalkozva.

A székek egymás után dőltek ki a sorból, Fjodor atya egyre böszültebb lett. Böszültebb lett a vihar is. A hullámok már Fjodor atya lábát nyaldosták.

Batumitól Szinopéig zengett az ég. A tenger tobzódott, s tobzódásában végigkorbácsolt valamennyi hajót. A Lenin mindkét kéményéből fekete füstfelhőt okádott, s erősen süllyedő tattal Novorosszijszk felé vergődött. Vihar örvénylett a Fekete-tengeren, ezertonnás hullámokat zúdítva Trapezunt, Jalta, Odessza és Constanta partjaira. A sima Boszporuszon és Dardanellákon túl a Földközi-tenger zúgott. A Gibraltári-szoroson túl az Atlanti-óceán verdeste Európát. Háborgó víz övezte a földgömböt.

A batumi parton pedig ott állt Fjodor atya, és verejtékében fürödvé hasogatta szét az utolsó széket. Még egy perc, és vége volt mindennek. Fjodor atyát a kétségbeesés fogta el. Elszörnyedt pillantást vetett a lábakból, támlákból és rugókból felhányt hegyre, s egy lépést tett hátra. Víz harapott a lábába. Kiugrott a partra, és csuromvizesen felrohant a műútra.

Egy nagy hullám csapott ki arra a helyre, ahol az imént még Fjodor atya állt, s amint sebesen visszahúzódott, magával sodorta Popova tábornokné egész összeszabdalt garnitúráját. Fjodor atya ezt már nem látta. A műúton botorkált, magába roskadva, és nedves öklét melléhez szorította.

Beért Batumiba, s üveges szemmel meredt maga elé. Helyzete borzalmas volt. Ötezer kilométernyire otthonától, zsebében húsz rubellel: reménytelennek látszott, hogy valaha is visszajusson szülővárosába.

Fjodor atya keresztülment a vásártéren, ahol ideálisan suttogó hangon Coty-púdert, selyemharisnyát és szuhumi szüzdohányt ajánlottak neki megvételre, elvánszorgott a pályaudvarhoz, és eltűnt a hordárok tömkelegében.

A felhők alatt

Három nappal azután, hogy a koncessziósok Mecsnyikovval, a szerelővel megállapodtak, a Kolumbusz Színház Mahacs-Kalán és Bakun keresztül továbbutazott Tifliszbe. Barátaink, akiket a Masukon feltárt két szék tartalma nem elégített ki, három napon át várták Mecsnyikovtól a harmadik, szám szerint utolsó Kolumbusz-széket. De a narzantól halálra gyötört szerelő az egész húsz rubelt közönséges vodka beszerzésére fordította, és annyira lerészegedett, hogy előjárói beáristomozták a kellékkamrába.

- Kurafi ez a szerelő! - méltatlankodott Osztap, amikor megtudta, hogy a színház elutazott. - Ezek után még kedve legyen az embernek üzleti összeköttetésbe lépni egy színházi munkással.

Osztapot még jobban fűtötte a munkaláz, mint eddig. A kincs feltalálásának esélye mérhetetlenül megnőtt.

- Felesleges itt lustálkodnunk - mondta. - Pénzt kell szereznünk, hogy Vlagyikavkazba utazhassunk. Onnan, a Grúz Hadiúton át, autón megyünk Tifliszbe. Bűbájos panoráma! Elragadó tájkép! Pompás hegyi levegő. S mint finálé: százötvenezer rubel nulla nulla kopejka. Érdemes folytatni az ülést.

De Minyerálnije-Vodiból elutazni nem volt könnyű feladat. Vorobjanyinov tehetségtelen potyautasnak bizonyult, s minthogy eredménytelenül próbálkozott feljutni a vonatra, kénytelen volt mint hajdani tankerületi gondnok a Virágoskert környékén felleléni. Ennek a szereplésnek nagyon csekély sikere volt: tizenkét órai nehéz és lealacsonyító munkáért mindössze két rubel. Mindazonáltal elegendő összeg a Vlagyikavkazig szóló jegy megváltására.

Osztapot, aki jegy nélkül utazott, Beszlanban lekergették a vonatról, s a nagy kombinátor három versztán át szaladt a szerelvény után, öklével fenyegetve a semmiben sem bűnös Ippolit Matvejevicset. Ezután sikerült a Kaukázusi-hegyláncra lassan felkapaszkodó vonat egyik hágcsójára felugrania. Erről a helyéről kíváncsian szemlélte a panorámát, amely fokozatosan kibontakozott előtte.

Hajnali három körül járt az idő. A csúcsokat sötétrózsaszín napfény világította meg.

A hegyek nem tetszettek Osztapnak.

- Túlzott sikk - mondta. - Vad szépség. Egy hülye fantazmagóriája. Haszontalan valami.

A vlagyikavkazi pályaudvaron a Kaukázusontúli Kereskedelmi Igazgatóság nagy, nyitott autóbusha várta az érkezőket, és az előzékeny személyzet invitálta őket:

- Akik a Grúz Hadiúton utaznak, azokat ingyen bevisszük a városba.

- Hová, hová, Kiska? - kérdezte Osztap. - Szálljunk fel az autóbuszra. Hadd vigyenek bennünket ingyen.

Amikor azonban az autóbusz a Kaukázusontúli Kereskedelmi Igazgatóság irodája előtt megállt, Osztap nem sietett helyet biztosítani magának a gépen. Ehelyett élénk beszélgetésbe merült Ippolit Matvejeviccsel, elgyönyörködött a felhőbe burkolózó Sztolovaja-hegyben,⁷ megállapította, hogy a hegy valóban asztalhoz hasonlít, és gyorsan elkotródott.

⁷ Asztal-hegy.

Vlagyikavkazban kénytelenek voltak több napot eltölteni: de minden kísérletük, hogy a Grúz Hadiúton való utazáshoz pénzt szerezzenek, vagy teljesen meddő maradt, vagy csak éppen annyit hozott, amennyi a mindennapi kenyérre kellett.

Az a kísérlet, hogy a polgároktól szedjenek be kopejkákat, nem kecsegtetett sikerrel. A Kaukázusi-hegylánc annyira magas volt, és annyira látható csaknem valamennyi irányból, hogy megtekintéséért lehetetlenség volt belépti díjat kérni; más szépségek viszont nem álltak rendelkezésükre Vlagyikavkazban. Ami pedig a Tyereket illeti, a folyó a Trek versenypálya mellett hömpölygött, ahol a belépti díjat maga a város szedte, Osztap segítségével. A kolduló Ippolit Matvejevicsnek juttatott adományok két nap alatt tizenhárom kopejkára rúgtak.

- Elég volt - mondta Osztap. - Az egyetlen kiút: gyalog menni Tifliszbe. Öt nap alatt megteszük a kétszáz versztát. Sebaj, apus; búbajos hegyi panoráma, friss levegő!... De pénz kell kenyérre és véres hurkára. Szótárához hozzáfűzhet még néhány olasz fordulatot: mindegy, honnan veszi őket, de estére legalább két rubelt kell hazahoznia! Ma ebéd nélkül maradunk, kedves elvtárs! Ó, jaj! A kilátások rosszak...

Kora hajnalban a koncessziósok átmentek a Tyerek hídján, megkerülték a kaszárnnyakat, és beértek a zöldellő völgybe, amelyben a Grúz Hadiút kanyarog.

- Szerencsénk van, Kisza - mondta Osztap -, éjjel esett, s így nem kell port nyelnünk. Szívja mélyen tüdejére a tiszta levegőt, marsall. Énekeljen. Idézzon kaukázusi verseket. Viselkedjék úgy, ahogyan illik!...

De Ippolit Matvejevics nem énekelt, és nem idézett verseket. Az út emelkedett. A szabad ég alatt töltött éjszakák emlékeként szúrást érzett az oldalában, ólomsúlyt a lábában, a véres hurka következménye gyanánt pedig állandó és kínos égést a gyomrában. Féloldalra dülve ment, bal lábát kissé vonszolta, s kezében egy vlagyikavkazi újságpapírba göngyölt ötfontos kenyeret szorongatott.

Megint kutyagolni! Ezúttal Tifliszbe, ezúttal a világ legszebb útján. Ippolit Matvejevicsnek mindegy volt. Nem nézett körül, mint Osztap. A szó szoros értelmében észre sem vette a Tyereket, amely már a közelben mennydörgött a völgy fenekén. S csak a napfényben szikrázó jégfedte hegycsúcsok emlékeztették homályosan valamire: félig briliánsok ragyogására, félig Bezencsuk mester atlással bevont díszkoporsóira.

Balta városa után az út hegyszorosba torkolt, és keskeny párkányzatként tekergett tovább, amely sötét, függőleges sziklákba volt vágva.

Az úttekervény felfelé kígyózott. Estére a koncessziósok Larsz állomásra értek, ezerméternyire a tenger színe fölé.

Egy nyomorúságos csapszékben találtak ingyenes szállást, sőt még egy-egy pohár tejet is kaptak, azoknak a kártya-bűvészmutatványoknak ellenszolgáltatásaképpen, amelyekkel a gazdát és vendégeit elszórakoztatták.

A reggel gyönyörű volt, és a hegyi levegőtől felüdült Ippolit Matvejevics is frissebben szedte lábát, mint az előző napon. Larsz állomás mögött tüstént feltűnt a Bokojev-hegylánc grandiózus fala. A Tyerek-völgyet e helyen keskeny szorosok zárták el. A vidék egyre komorabb lett, s a feliratok egyre sokasodtak a sziklákon. Ott, ahol a sziklák annyira összeszorítják a Tyereket, hogy a hídátesz mindössze tízölnyre szűrül, a koncessziósok annyi feliratot láttak a mélyút sziklafalain, hogy Osztap elfelejtkezett a Darjal-szoros felséges látványáról, s a folyó dörgését és zúgását túlharsogva, kiáltozni kezdett:

- Nézze csak, marsall! Látja? Alig magasabban, mint a felhő, és valamivel alacsonyabban, mint a sas! Felirat: „Kolja és Mika 1914. július.” Felejthetetlen látvány! Figyelje meg a művészi kivitel! Minden betű méternyi nagyságú és olajjal festett! Hol vagytok most, Kolja és Mika?

- Kiszá, örökítsük meg mi is magunkat - folytatta Oszta. - Véletlenül van is nálam kréta. Istenuccse, mindjárt felmászom és felírom: „Itt járt Kiszá és Oszja.”

S nem sokat töprengve, a véreshurka-maradékot letette a mellvédre, amely a műutat a Tyerek sistergő szakadékatól elválasztja, s felfelé kúszott a sziklára.

Ippolit Matvejevics eleinte érdeklődéssel kísérte a nagy kombinátor kapaszkodását, de aztán figyelme elterelődött, és hátrafordulva, Tamara várának alapzatán bémésködött el, amely egy lófoghoz hasonló sziklán megmaradt az utókor számára.

Ezalatt, a koncessziósoktól kétversztányira, Fjodor atya érkezett Tiflisz felől a Darjal-szorosba. Kimért, katonás léptekkel haladt, kemény, csillogó szemmel nézett maga elé, s egy kampós végű, hosszú botra támaszkodott.

Fjodor atya utolsó pénzén Tifliszig utazott, s most gyalogszerrel, jótékony alamizsnákból táplálkozva, igyekezett szülővárosa felé. Amikor a Kresztovij-hágón áthaladt (2345 méter magasan a tenger színe felett), egy sas a húsába csípett. Fjodor atya az arcátlan madár felé sújtott botjával, és folytatta útját.

- Nem haszonlesésből, hanem kizárólag, hogy feleségem végakarátát teljesítsem - mormolta, mialatt a felhők közt botorkált.

A távolság az ellenségek között egyre csökkent. Amint egy élesen kiugró sziklát megkerült, Fjodor atya összeütközött egy arany szemüveges aggastyánnal.

A mélyút kettéhasadt Fjodor atya szemében. A Tyerek ezeréves bőmbőlése elült. Fjodor atya felismerte Vorobjanyinovot. A batumi rettenetes kudarc után, azután, hogy minden reménye szétfoszlott, a gazdagság megkaparintásának újabb lehetősége rendkívüli módon hatott Fjodor atyára.

Megragadta Ippolit Matvejevics sovány torkát, s ujjait összeszorítva, rekedt hangon rávivallt:

- Hová tetted anyósod kincsét, akit meggyilkoltál?

Ippolit Matvejevics, aki mindenre inkább számított, mint erre a találkozásra, hallgatott. Szeme annyira kimeredt, hogy csaknem érintkezett csíptetője üvegével.

- Beszélj! - parancsolt rá Fjodor atya. - Gyónj meg, bűnös!

Vorobjanyinov közel volt a fulladáshoz.

Fjodor atya, aki már biztos volt győzelmében, e pillanatban meglátta a sziklán ugrándozó Bendert. A technikai igazgató lefelé kúszott, és torkaszakadtából énekelt:

*A komor sziklákön megtörve
Sustorogva tajtékzik a hullám...*

Kimondhatatlan rémület fogta el Fjodor atya szívét. Gépiesen tovább szorította a marsall torkát, de térde remegni kezdett.

- Lám, ki van itt?! - csodálkozott Oszta barátságosan. - A konkurrens szervezet!

Fjodor atya nem tétovázott tovább. Egészséges ösztönének engedelmeskedve, felkapta a koncessziósok véres hurkáját és kenyerét, s megfutamodott.

- Verje el, Bender elvtárs! - kiabált alulról, lélegzethez jutva Ippolit Matvejevics. - Utána! Fogd meg!

Osztap füttyült és pissegett.

- Tyú-ú-ú! - kiáltotta, és a menekülő után eredt. - Csata a piramisok mellett, avagy Bender vadászon! Ugyan, hová szalad, tisztelt ügyfél? Egy jól kizsigerelt székem van az ön számára!

Fjodor atya már alig bírta az üldöztetés kínjait, és felkapaszkodott egy függőleges sziklafalra. Felfelé hajszolta torkában kalapáló szíve, s kivált az a bizsergés a sarkában, amelyet csak a gyávák ismernek. Lába magától vált el a gránittól, s vitte gazdáját egyre magasabbra.

- Ú-ú-ú! - kiabált Osztap letről. - Fogd meg!

- Elvitte az élelmünket! - óbégatott Ippolit Matvejevics, és Osztaphoz futott.

- Állj meg! - mennydörögte Osztap. - Jót mondok, állj meg!

De a fenyegetés csak új erőt öntött a már-már kifulladás Fjodor atyába. Még feljebb kapaszkodott, s néhány ugrás után már húsz méterrel magasabbra ért a legmagasabb feliratnál.

- Add vissza a hurkát! - üvöltött Osztap. - Add vissza a hurkát, hülye! Mindent megbocsátok!

Fjodor atya már semmit sem hallott. Egy kis sziklapihenőn állt, amelyre előtte még senkinek sem sikerült felkapaszkodnia. Fjodor atyát gyötrő rémület fogta el. Ráeszmélt hogy innen nem tud lemászni. A sziklafal merőlegesen állt a műút fölött, és leereszkedésre még gondolni sem lehetett.

Lenézett. Lent Osztap őrjöngött, és a szoros fenekén a marsall arany szemüvege csillogott.

- Visszaadom a hurkát! - kiabálta. - Vigyenek le innen!

Felelet gyanánt a Tyerek mennydörgött, és a Tamara várából baljós rikoltozás hallatszott fel. Baglyok fészkeltek benne.

- Vigyenek le-e-e! - kiáltozott Fjodor atya panaszosan. A koncessziósok minden mozdulatát megfigyelhette. A sziklafal alatt futkároztak, s öklüket rázva káromkodtak.

Fjodor atya hasra feküdt, és lelógatta a fejét. Egy óra múlva látta, hogy Bender és Vorobjanyinov megindul a Kresztovij-hágó irányában.

Gyorsan leszállt az éjszaka. A koromsötétben és a pokoli hang-zűrzavarban közvetlenül a felhők alatt reszketett és sírt Fjodor atya. Már nem kellett neki földi kincsek. Csak egyet akart: leérni a földre.

Éjszaka úgy ordított, hogy időnként túlharsogta a Tyereket; reggel pedig véres hurkát evett kenyérrel, és ördögien kikacagta a lent száguldó automobiliokat. A nap hátralevő részét a hegyek és a világító égitest, a nap szemléletével töltötte el. A következő éjszakán pedig megpillantotta Tamara királynőt. A királynő hozzárepült kastélyából, és kacéran megszólította:

- Szomszédok leszünk.

- Anyuskám! - mondta Fjodor atya, mély érzéssel. - Nem haszonlesésből...

- Tudom, tudom - vágott közbe a királynő -, hanem kizárólag feleséged végakarátát teljesítve.

- Ezt honnan tudja? - álmélkodott Fjodor atya.

- Csak bízd rám. Meglátogathatnál, szomszéd. Snapszlizni fogunk! Jó?

Elnevette magát, és gyöngyöző kacagással berepült az éjszakai égbe.

A harmadik napon Fjodor atya prédikálni kezdett a madaraknak. Nem tudni, miért, a lutheránus hitre akarta téríteni őket.

- Madarak - beszélt a lelkükre ércesen csengő hangon -, gyónjátok meg bűneiteket a nyilvánosság előtt!

A negyedik napon már mutogatták letről a kirándulóknak.

- Jobbra a Tamara vára - mondták a tapasztalt idegenvezetők -, balra pedig egy eleven ember áll, de hogy miből él, s hogyan került oda, titok.

- Micsoda vad népfaj! - csodálkoztak a kirándulók. - A hegyek fiai!

Felhők szálltak. Fjodor atya felett sasok keringtek. A legmerészebb közülük ellopta a maradék véres hurkát, és szárnyát suhogtatva, egy másfél fontos kenyérdarabot ledobott a habzó Tyerekbe.

Fjodor atya ujjával megfenyegette a sast, s örömtől csillogó arccal mosolyogva suttozta maga elé:

*Semmi gondod, rabmunkára
Nincsen, ami késztet.
Mért rakj, isten madárkája,
Örökéltű fészket?*

A sas Fjodor atyára sandított, rikoltott és elrepült.

Tíz nap múlva Vlagyikavkazból tűzoltóság érkezett megfelelő szerkocsikkal, és leszedte Fjodor atyát.

*S a világ királynő-ő-ő-je
Leszel, örök szerelmem!*

- énekelte érces hangon, tenyerét összeverve, mikor leszedték.

És a rideg Kaukázus sokszorosán visszhangozta Lermontov szavait és Rubinstein zenéjét.

- Nem haszonlesésből - mondta Fjodor atya a tűzoltóparancsnoknak -, hanem kizárólag...

A kacagó papot a tűzoltókocsin az örültekházába szállították.

A földrengés

- Mint gondol, marsall - kérdezte Osztap, amikor a koncessziósok Szioni faluhoz közeledtek -, mivel lehetne keresni valamit ebben az isten háta mögötti fészekben, amely két verszta magasan fekszik a tenger szintje felett?

Ippolit Matvejevics hallgatott. Az egyetlen foglalkozás, amellyel az életfenntartáshoz szükséges eszközöket meg tudta volna szerezni, a koldulás volt; de itt, a kígyózó hegyi ösvényeken, nem volt kitől alamizsnát kérni.

Különben itt is létezett koldulás, de különleges, alpesi koldulás: minden autóbushoz vagy személyautóhoz, amely a falu mellett elhaladt, gyerekek sereglettek, és a mozgó nézőtér előtt eljárták a lezginka néhány lépését; majd kiáltozva a gép után eredtek:

- Adj pénzt! Adj pénzt!

Az utasok lehajigálták a maguk ötkopejkásait, és továbbrobogtak a Kresztovij-hágó felé.

- Szent ügy - mondta Osztap -, tőkebefektetést nem igényel, a bevételi lehetőség nem nagy, de a mi helyzetünkben megbecsülésre méltó.

A vándorút második napján délután két órakor, a nagy kombinátor ellenőrzése mellett, Ippolit Matvejevics a robogó nézőközönség előtt eljáta első táncát. A tánc mazurkához hasonlított, de az utasok, akik nem tudtak betelni a Kaukázus vad szépségeivel, lezginkának nézték, és három ötkopejkással jutalmazták meg érte.

A következő jármű előtt, amely egy Tifliszből Vlagyikavkazba menő autóbusz volt, maga a technikai igazgató is táncolt és szökdécselt:

- Adj pénzt! Adj pénzt! - kiáltozott böszülten.

Az utasok nevettek, és bőkezűen megajándékozták ugráندozásáért. Osztap harminc kopejkát gyűjtött össze az út porában, aminek láttára a szioni gyerekek közáport zúdítottak a konkurensekre. A tűz elől menekülve, vándoraink gyorsított léptekkel igyekeztek a közeli falu felé, ahol keresetüket sajtra és kenyérre váltották át.

Ilyen időtöltés közepette múltak a koncessziósok napjai. Az éjszakát hegyi kunyhókban töltötték. A negyedik napon, a műút cikcakkjain, a Kajsaur-völgybe ereszkedtek alá. Itt forrón tűzött a nap, és az üzlettársak csontjai, amelyek meglehetősen átfagytak a Kresztovij-hágóban, most gyorsan felmelegedtek.

A Darjal sziklái, a hegyszoros köde és hidege helyébe a legmélyebb völgy zöldje és kultúrája lépett. A vándorok az Aragvi felett haladtak, majd beértek a sűrűn lakott völgybe, az állattenyésztés és mezőgazdaság paradicsomába. Itt kikoldulhattak egyet-mást, kereshettek vagy el is csenhettek valamit. Ez a Kaukázusontúl vidéke volt. Paszanauriban, ebben a kétszállodás és több kocsmás gazdag, forró faluban, barátaink összekoldultak egy cipőt, és leheveredtek a bokrok közt, szemközt a Franciaország fogadóval, amelynek kertjében két láncra vert medvebocs volt kikötve. Élvezték a meleg, ízletes kenyeret és a megszolgált pihenést.

Pihenésükből csakhamar autók túlkölése és vidám kiáltozás zavarta fel őket. Barátaink kikandikáltak a bokrok közül. A Franciaország elé három új, egyforma típusú autó gördült libasorban. A kocsik nesztelenül megálltak. Az első gépből Perszickij ugrott ki. Utána, poros haját hátrasimítva, a *Törvénykezés*. Majd a *Szerszámgép* automobilklubjának többi tagja.

- Itt megpihenünk. Gazda! - kiáltott Perszickij. - Tizenöt nyárson sült rablópecsenyét!

Álmos alakok támolyogtak be a Franciaországba; a fogadóból kihallatszott a bárány bégetése, melyet lábainál fogva hurcoltak a konyhába.

- Maga nem ismer rá erre a fiatalemberre? - kérdezte Osztap. - A riporter a Szkrjabinról; egyike azoknak, akik lesújtó kritikát mondtak a transzparensünkről. De milyen előkelően érkeztek meg! Vajon mit jelenthet ez?

Osztap közelebb lépett a rablópecsenye-habzsolókhoz, és utánozhatatlan eleganciával köszöntötte Perszickijt.

- *Bon jour!* - köszönt vissza a riporter. - Hol is láttam magát, kedves elvtárs! Á-á-á! Emlékszem. A Szkrjabin festőművésze, nemde?

Osztap szívére szorította kezét, és udvariasan meghajolt.

- Várjon csak, várjon csak - folytatta Perszickij, aki mint riporter, kitűnő emlékezőtehetséggel dicsekedhetett. - Nem maga az, akit Moszkvában, a Szverdlov téren, egy ló elgázolt?

- Hát persze, persze! Az, akinek az ön találó megjegyzése szerint az ijedségen kívül más baja nem történt.

- S itt mint művész tartózkodik?

- Nem. Mint kiránduló.

- Gyalog?

- Gyalog. A szakértők azt tartják, hogy autón utazni a Grúz Hadiúton: merő ostobaság.

- Nem mindig ostobaság, drágám, nem mindig! A mi utazásunk például nem nevezhető ostobaságnak. Mint látja, saját kocsijainkon jöttünk, hangsúlyozom: saját, kollektív kocsijainkon. Közvetlen összeköttetés: Moszkva-Tiflisz. A benzin fillérekbe kerül. Kényelmes és gyors közlekedés. Puha rugók. Európa.

- És honnan vették az autókat? - kérdezte Osztap irigykedve. - Talán százezer rubelt nyertek?

- Ha nem is százat, de ötvenezret valóban nyertünk.

- Huszonegyesen?

- Államkötvényen, amely az automobilklub tulajdona volt.

- És ebből a pénzből autókat vásároltak?

- Mint látja!

- Hm. S nincs szükségük véletlenül egy csoportvezetőre? Ismerek egy fiatalembert. Nem iszik...

- Milyen csoportvezetőre gondol?

- Akinek ügyköre általános irányítás, tárgyi tanácsok, szemléltető oktatás komplex módszer szerint...

- Értem. Nem, nincs rá szükségünk.

- Nincs rá szükségük?

- Nincs. Sajnos. És festőművészre sincs szükségünk.

- Akkor adjon tíz rubelt.

- Advontyin! - kiáltotta Perszickij. - Légy szíves, adj számlám terhére ennek a polgártársnak három rubelt. Nyugta felesleges.

- Rendkívül kevés - jegyezte meg Osztap -, de elfogadom. Tudatában vagyok helyzete minden nehézségének. Persze ha százezret nyertek volna, akkor valószínűleg egy egész ötöst adott volna kölcsön. De hát mindössze ötvenezer rubel nulla nulla kopejkát nyertek! Mindenesetre hálás köszönet!

Bender udvariasan megemelte kalapját. Perszickij udvariasan megemelte kalapját. Bender szeretetreméltóan meghajolt. Perszickij a legszívélyesebb meghajlással válaszolt. Bender búcsút intett. Perszickij beült a volán mellé, és visszaintett. De Perszickij elrobogott egy gyönyörű autóban, napfényben tündöklő távoli vidékek felé, vidám barátok társaságában, a nagy kombinátor pedig ott maradt a poros úton, ostoba üzlettársával.

- Láta ezt az eleganciát? - kérdezte Osztap Ippolit Matvejevicset.

- Kaukázusontúli Kereskedelmi Igazgatóság vagy a Motor magántársaság? - érdeklődött, tárgyilagosan Vorobjanyinov, aki vándorlásuk néhány napja alatt kitűnően megismerkedett az autófuvarozás valamennyi válfajával. - Oda akartam menni hozzájuk, hogy táncoljak.

- Maga hamarosan egészen meghülyül, szegény barátom. Micsoda Kaukázusontúli Kereskedelmi Igazgatóságról beszél? Ezek az emberek, Kisza, ötvenezer rubelt nyertek! Maga is láthatta, Kiszidja, hogy milyen vidámak, és micsoda mechanikai limlomokat vásároltak össze! Amikor majd mi megkapjuk a pénzünket, sokkal racionálisabban költjük el. Nem igaz?

És barátaink elhagyták Paszanaurit, s arról szövögették ábrándjaikat, hogy mit fognak venni, ha majd krózusok lesznek. Ippolit Matvejevics elhatározta, hogy új zoknikat szerez be, és külföldre utazik. Osztap ábrándjai többrétűek voltak. Grandiózus terveket szőtt, amelyek közt a Kék-Nílus gáttal való elzárása és egy rigai játékbarlang megnyitása is szerepelt, fiókhálózat-tal valamennyi határállamban.

A harmadik napon, ebéd előtt, az unalmas és poros Ananuri, Duseti és Cilkani falvakat elhagyva, vándoraink megérkeztek Mchetába, Grúzia ősi fővárosába. A Kura folyó itt Tiflisz felé fordul.

Estére elhaladtak a Zemo-Avcsalai vízi erőmű mellett. Az üveg, a víz és az elektromosság színes fényekkel tündökölt, visszatükröződött és reszketett a gyorsan tovafuló Kurában.

A koncessziósok itt barátságot kötöttek egy paraszttal, aki szekerén bevitte őket Tifliszbe. Tizenegy órákor érkeztek meg, abban az időben, amikor a friss esti levegő a nappali fülledtség után az utcára csábítja a grúz főváros lakóit.

- Nem csúnya város - mondta Osztap, amint a Sota Rusztaveli körútra kiértek. - Tudja-e, Kisza, hogy... Anélkül, hogy a megkezdett mondatot befejezte volna, hirtelen utánaeredt egy polgártársnak, tíz lépéssel beérte, és élénk beszélgetésbe elegyedett vele.

Aztán gyorsan visszatért, és ujjával oldalba bökte Ippolit Matvejevicset.

- Tudja-e, hogy ki ez? - hadarta suttogva. - Az Odesszai Perecüzem, moszkvai perecek. Kiszljarszkij polgártárs. Gyerünk oda hozzá. Bármilyen paradoxonnak hangzik is, e pillanatban maga ismét a gondolat óriása és az orosz demokrácia atyja. Ne felejtse felfűjni az arcát, és mozgatni a bajuszát. Ah, az ördögbe is! Micsoda véletlen! Fortuna! Ha ötszáz rubel erejéig tüstént meg nem vágom, köpjön a szemem közé! Gyerünk! Gyerünk!

Valóban, a koncessziósoktól némi távolságra a félelemtől kékesfehérre vált Kiszljarszkij állt, nyersselyem öltönyben és tengerézsapkában.

- Azt hiszem, önök ismerik egymást - suttogta Osztap -, íme, a cár meghittje, a gondolat óriása és az orosz demokrácia atyja. A ruhája ne üssön szöget a fejébe. A konspiráció miatt öltözött fel így. Tüstént vigyen el bennünket valahová. Beszélünk kell egymással.

Kiszljarszkij, aki azért jött a Kaukázusba, hogy kipihenje magát a sztargorodi megrázkódások után, le volt sújtva. Valami sületlenséget hebegett a perec- és zsemletermelés válságáról, majd félelmes ismerőseit egy díszes hintóba ültette, és a David-hegyre hajtatott velük. Siklón kapaszkodtak fel e vendéglő-hegy csúcsára. Az ezernyi fényben csillogó Tiflisz az alvilágba süllyedt. Az összeesküvők egyenesen a csillagokba utaztak.

A vendéglői asztalok a fűvön voltak felállítva. A kaukázusi zenekar tompán dörgette dobjait, és egy fiatal leányka boldog szüleinek szeme előtt lezginkát járt az asztalok között.

- Rendeljen valamit! - tanácsolta Osztap.

A tapasztalt Kiszljarszkij utasítására bort, zöldséget és sós grúz sajtot szolgáltak fel.

- Valami ennivalót is - mondta Osztap. - Ha tudná, drága Kiszljarszkij úr, hogy mit kellett ma Ippolit Matvejeviccsel kiállnunk, elámulna bátorságunkon.

„Megint - gondolta Kiszljarszkij kétségbeesetten. - Megint kezdődnek a gyötrelmeim. Miért is nem utaztam a Krímbe? Hiszen kifejezetten a Krímbe akartam utazni! Henrietta is azt tanácsolta!”

De zokszó nélkül hozatott két rablópecsenyét, és szolgálatkész arccal fordult Osztap felé.

- Egészen röviden a következőkről van szó - kezdte Osztap, körülnézve és halkabbra fogva a szót. - Már két hónapja figyelnek bennünket, és valószínű, hogy holnap, az összeesküvés fészkében, detektívek ütnek rajtunk. Fegyverrel kell majd kivágnunk magunkat.

Kiszljarszkij arca fakóvá vált.

- Örülünk - folytatta Osztap -, hogy e válságos helyzetben egy olyan férfival akadtunk össze, akit a haza önfeláldozó harcosának ismertünk meg.

- Hm... igen! - bökte ki büszkén Ippolit Matvejevics, akinek az járt a fejében, hogy milyen éhes hévvel táncolta a lezginkát Szioni közelében.

- Igen... - suttogott tovább Osztap. - Reméljük, hogy az ön segítségével megsemmisítjük az ellenséget. Adok önnek egy pisztolyt.

- Nem kell - felelte Kiszljarszkij határozottan.

A következő percben kiderült, hogy a tőzsdetanács elnöke képtelen részt venni a másnapi csatában. Nagyon sajnálja, de képtelen. Járatlan a katonai dolgokban. Éppen ezért is választották meg a tőzsdetanács elnökévé. Vigasztalhatatlanul kétségbe van esve, de hogy az orosz demokrácia atyjának életét megmentse (ő maga régi októbrista), anyagi viszonyaihoz mért pénzügyi segítségtől nem riad vissza.

- Ön hű barátja a hazának! - jelentette ki ünnepélyesen Osztap, édeskés kipiani-borral öblítve le az illatos pecsenyét. - Ötszáz rubel megmentheti a gondolat óriását.

- Mondja - kérdezte Kiszljarszkij panaszos hangon -, és kétszáz rubel nem mentheti meg a gondolat óriását? - Osztap nem tudta türtőztetni magát, és elragadtatásában megrúgta Ippolit Matvejevicset az asztal alatt.

- Azt hiszem - mondta Ippolit Matvejevics -, az alkudozás itt nem helyénvaló!

E pillanatban rúgást érzett a combjában, ami ennyit jelentett:

„Bravó, Kisza, bravó! Lám, mit tesz az iskola!” Kiszljarszkij most hallotta életében először a gondolat óriásának a hangját. E körülmény annyira mehökkentette, hogy tüstént átadott Osztapnak ötszáz rubelt. Aztán kifizette a számlát, és fejfájásra hivatkozva eltávozott, magukra hagyva barátainkat az asztalnál. Félóra múlva a következő sürgönyt küldte Sztargorodba, a feleségének:

Tanácsodra a Krímbe utazom, minden eshetőségre készítsd el a kosarat.

A hosszú nélkülözés, amelyen Osztap Bender keresztülment, haladéktalanul kompenzációt követelt. Ezért, még ugyanazon az estén, a nagy kombinátor tökrészegre itta le magát a vendéglő-hegyen, és hajszálon múlt, hogy a szállodába menet ki nem pottyant a siklókocsiból. Másnap aztán megvalósította dédelgetett álmát: gyönyörű szürke öltönyt vásárolt. Az öltöny nagyon meleg volt, mégis benne járt, verejtékben fürödve. Vorobjanyinov a tifliszi szövetség készruháüzletéből fehér pikéruhát kapott és egy tengerészsapkát, egy nem létező jachtklub aranyozott jelvényével. Ebben az öltözékben műkedvelő kereskedelmi admirálishoz hasonlított. Termete kiegyenesedett. Léptei ruganyossá váltak.

- Ah! - kiáltott fel Bender. - Elsőrendű! Ha nő volnék, egy olyan férfiszépségnek, mint maga, nyolc percent engedményt adnék a rendes árból. Ah! Ah! Ilyen megjelenéssel módunkban van társaságban forogni! Maga tud társaságban forogni, Kisza?

- Mi lesz a székkal, Bender elvtárs? - hajtogatta Vorobjanyinov. - Meg kell tudnunk, hogy mi történt a színházzal.

- Hohó! - felelte Osztap, táncot járva egy székkal az Orient szálló mór stílusú, nagy szobájában. - Engem ne tanítson élni. Most haragszom. Van pénzem. De nagylelkű vagyok. Adok magának húsz rubelt és három napot a város kifosztására! Akárcsak Szuvorov!... Fossza ki a várost, Kisza! Mulasson!

És csípőben ringatózva, gyors ütemben énekelni kezdte:

*Ó, mennyi, mennyi gondolat
Ébred az estharang alatt...*

Barátaink egy egész héten keresztül, megszakítás nélkül tivornyáztak. Vorobjanyinov admirális-öltönyét bor-eredetű, tarka almák éktelenítették el, Osztap öltönyén pedig a foltok egyetlen nagy, szivárványszínű almába folytak össze.

- Adjon isten! - mondta a nyolcadik reggel Osztap, akinek csömörében eszébe jutott, hogy elolvassa a Zarja Vosztoka című lapot. - Hallgassa csak meg, maga részeges fráter, hogy mit írnak az okos emberek az újságban! Hallgasson ide!

Színházi krónika

Tegnap, szeptember 3-án, tifliszi vendégszereplését befejezve, a Moszkvai Kolumbusz Színház továbbutazott Jaltába. A színháznak az a terve, hogy a moszkvai téli szezon kezdetéig a Krím-félszigeten turnézik.

- Ahá! Megmondtam! - kiáltott fel Vorobjanyinov.

- Mit mondott meg? - fortyant fel Osztap.

Mindazonáltal röstellte magát. Ez a baklövés nagyon kellemetlenül érintette. Ahelyett, hogy a kincsvadászatot Tifliszben befejezték volna, most még át kell kelniük a Krím-félszigetre. Elhatározása nyomban kész volt. Jegyeket váltottak Batumiba, és két másodosztályú helyet foglaltak le a Pesztyel hajón, amely szeptember 7-én, tengeri időszámítás szerint huszonhárom órákor indult Batumiból Odesszába.

A szeptember 10-ről 11-re virradó éjszaka, mialatt a Pesztel a vihar miatt nem kötött ki Ampában, hanem a nyílt tengerre kikanyarodva, egyenesen Jalta felé fordult, Ippolit Matvejevics álmot látott.

Azt álmodta, hogy admirális-öltönyében áll sztargorodi házának erkélyén, és tudta, hogy a lent összeverődött tömeg vár tőle valamit. Egy emelődaru fekete foltos disznót bocsátott le a lába elé.

Megjelent Tyihon, a házmester, zakószabású kabátban, hátsó lábainál fogva megragadta a disznót, és felkiáltott:

- Eh, hogy a ménkü üsse meg! A Nimfa talán ad bojtot? Nem tudni, honnan, egyszerre tör került Ippolit Matvejevics kezébe. A disznó oldalába szúrt vele, és a nagy, széles sebből briliánsok gurultak ki kopogva a cementre. Peregtek, és egyre hangosabban kopogtak. S ez a kopogás végül kibírhatatlan és félelmetes lett.

Ippolit Matvejevicset egy erős hullámcsapás ébresztette fel, amely a főárbocot érte.

Jaltába szélcsendes időben érkeztek meg, tikkasztó, napfényes reggelen. A tengeribetegségből felépült marsall a hajó orrában, a cirádákkal díszített jelzőharang mellett feszített. A part mentén feltűntek a vidám Jalta apró elárusítóbódéi és úszó vendéglői. A kikötőben bársony-üléssel omnibuszok, autók és autóbuszok álltak. Téglavörösre sült fiatal lányok forgatták kifeszített napernyőjüket, és lobogtatták zsebkendőjüket.

Barátaink elsőeknek szálltak ki az izzó partra. A koncessziósok láttára a hajóra várakozó kíváncsi tömegből kivált egy nyersselyem öltönyös polgár, s gyors léptekkel a kijárat felé indult. De már késő volt. A nagy kombinátor sasszeme tüstént felismerte a nyersselyem öltönyös polgárt.

- Várjon, Vorobjanyinov! - kiáltotta Osztap.

És akkora sebességet fejtett ki, hogy a kijáratról tíz lépésre már utolérte a nyersselyem öltönyös férfit. A következő pillanatban száz rubellel tért vissza.

- Nem ad többet. Különben nem is nagyon álltam a sarkamra, mert még nem lenne miből hazautaznia.

S valóban, Kiszljarszkij még ugyanabban az órában autón Szevasztopolba, onnan pedig harmadik osztályon haza, Sztargorodba menekült.

A koncessziósok az egész napot a szállodában töltötték, pucéron ültek a padlón, s minden pillanatban a fürdőszobába, a zuhany alá futottak. De a csapból folyó víz langymeleg volt, akár egy pocsek tea. A hőség elől nem volt menekvés. Úgy látszott, mintha Jalta tüstént elolvadna, és belefolyna a tengerbe.

Este nyolc óra körül, a világ valamennyi székét elátkozva; az üzlettársak forró cipőjükbe bújtak, és a színházba indultak.

A *Háztűznéző*-t adták. A hőségtől gyötört Sztyepan a kézallás alatt csaknem a földre zuhant. Agafja Tyihonovna a dróton futkosott, „Podkoleszint akarom” felírású ernyőt tartva izzadt kezében. E pillanatban, éppúgy, mint az egész nap folyamán, csak egyet akart: jeges vizet. A közönség szintén inni akart. Ezért, de talán azért is, mert a forró rántottát felfaló Sztyepan undorodást keltett, a színdarab nem tetszett.

A koncessziósokat kielégítette az előadás, mert székük, három új, díszes rokokó fotellel egyetemben, a helyén volt. Barátaink elrejtöztek az egyik páholy mélyében, és türelmesen kivárták a hihetetlenül hosszúra nyúló előadás befejezését. A közönség végül eloszlott, s a színészek futottak hűsölést keresni. A koncessziós vállalkozás részes tagjain kívül senki sem maradt a színházban. Minden élőlény kimenekült az utcára, az eleredt friss záporba.

- Utánam, Kiswa! - vezényelt Osztap. - Ha valami történik, vidékiek vagyunk, akik nem találták meg a színház kijáratát.

Felbotorkáltak a színpadra, melyet gyufák fénye mellett alapos vizsgálat tárgyává tettek, közben nemegyszer nekiütközve a hidraulikus sajtónak.

A nagy kombinátor felfutott a lépcsőkön a kellékkamrába.

- Jöjjön ide! - kiáltotta.

Vorobjanyinov hadonászva rohant fel utána.

- Látja? - kérdezte Osztap, elsercentve egy gyufát.

A sötétségből kirajzolódott a Gambs-szék egyik sarka és egy ernyőcikk: „Podko...” felírással.

- Itt van! Itt van jövőnk, jelenünk és múltunk. Gyűjtsen gyufát, Kiswa. Fel fogom boncolni.

És zsebébe nyúlt a szerszámokért.

- Na, még egy gyufát, marsall - mondta, a szék felé nyújtva kezét.

A gyufa fellobbant, és különös: a szék önmagától félreugrott, majd az álmélkodó koncessziósok szeme láttára váratlanul a föld alá süllyedt.

- Szentatyám! - szakadt ki Ippolit Matvejevicsből, miközben a falnak repült, bár a legkisebb vágyat sem érezte, hogy érintkezésbe jusson vele.

Csörömpölve kihulltak az ablakok. A „Podkoleszint akarom” felírású ernyőt egy forgósél felkapta, és az ablaknyíláson keresztül a tenger felé sodorta. Osztap a padlón feküdt, furnérlemezek alá temetve.

Tizenkét óra tizennégy perc volt. Ez volt az 1927. évi krími földrengés első lökése.

A lökés, amely mérhetetlen károkat okozott az egész félszigeten, kitepte a kincset a koncessziósok keze közül.

- Bender elvtárs! Mi volt ez? - kiáltotta Ippolit Matvejevics rémulten.

Osztap magánkívül volt: a földrengés keresztülhúzta számításait. Ez volt tapasztalatai gazdag tárházában az egyetlen ilyen eset.

- Mit jelentsen ez? - üvöltött Vorobjanyinov.

Kiáltozás, harangzúgás, lábdobogás hallatszott be az utcáról.

- Azt jelenti, hogy nyomban ki kell innen menekülnünk, míg a falak ránk nem omlanak. Gyorsan! Gyorsan! Adja ide a kezét, bikfic!

És a kijárat felé törtettek. Mekkora volt csodálkozásuk, amikor az ajtó előtt, amely a színpadról a mellékcúba nyílt, a Gambs-széket pillantották meg: épen, sértetlen állapotban feküdt a hátán. Ippolit Matvejevics felvonított, és görcsösen megragadta.

- A laposfogót! - kiáltotta Osztapnak.

- Átkozott hülye! - csikorgatta fogait Osztap. - Mindjárt bedűl a mennyezet, ő meg itt félrebeszél! Azonnal ki a szabadba!

- A laposfogót! - ordította Ippolit Matvejevics eszét veszten.

- Vigye el az ördög! Felőlem forduljon fel a székével együtt! Nekem az életem ennél drágább emlék!

E szavakkal Osztap az ajtóhoz ugrott. Ippolit Matvejevics felkapta a széket, és szűkülve utanaszaladt. Alighogy kiértek az utca közepére, a föld inogni kezdett lábuk alatt, a színház tetejéről cserepek hulltak alá, s azon a helyen, amelyet a koncessziósok csak az imént hagytak el, már a hidraulikus sajtó romjai heverték.

- Most aztán ideadhatja a széket - szólalt meg Osztap hidegvérrel. - Mint látom, már megunta cipelni.

- Nem adom! - rikoltott Ippolit Matvejevics.

- Micsoda? Lázadás a csatahajón? Adja ide a széket! Hallja?

- A szék az enyém! - bömbölte Vorobjanyinov, túlharsogva minden sóhajt, sírást és recsegést.

- Akkor fogadja tőlem a tiszteletdíját, vén totyákos!

És vastenyérével kiosztott Vorobjanyinovnak egy nyaklevest.

E pillanatban tűzoltókocsi robogott keresztül az utcán, s a fáklyák imbolygó fényében Ippolit Matvejevics olyan rettenetes kifejezést látott Bender arcán, hogy nyomban inába szállt a bátorsága, és engedelmesen átadta a széket.

- Rendben van - mondta Osztap fellelegezve -, a lázadást elfojtottuk. Most pedig fogja a széket, és hozza utánam. Felel a tárgy épségeért. Még ha meg is hasad a föld, a széknek nem szabad, hogy baja történjék! Megértette?

- Megértettem.

A koncessziósok a holtra ijedt tömeggel együtt egész éjszaka kószáltak, minthogy újabb földlökésektől tartva, nem mertek betérni az elhagyott házakba.

Pirkadatkor, amikor a félelem kissé alábbhagyott, Osztap kiválasztott egy helyet; ennek közelében nem voltak sem falak, amelyek összeomolhattak, sem emberek, akik zavarhattak volna, és hozzálátott a szék felboncolásához.

A boncolás eredménye mindkét koncesszióist ámulatba ejtette. A székben semmi sem volt. Ippolit Matvejevics idegei nem bírták ki az éjszaka és a reggel izgalmát, s eszelős kacagásban tört ki.

A következő pillanatban mennydörgésszerű robaj hallatszott, az úttest megnyílt, és elnyelte a földrengés első lökésétől megkímélt s emberkéztől kizsigerelt Gambs-széket, amelynek virágai rámosolyogtak a porfelhőben felkelő napra.

Ippolit Matvejevics négykézlábra állt, és elgyötört arcát a zavaros-bíborszínű fénylő korong felé fordítva, üvölteni kezdett. A nagy kombinátor az állati hangtól elájult. Amikor magához tért, Vorobjanyinov lila borostával benőtt állát pillantotta meg maga mellett. Ippolit Matvejevics ugyancsak öntudatlanul feküdt.

- Alapjában véve, esélyünk most már száz százalék - szólalt meg Osztap, egy lábadozó tifusz-beteg hangján. - Az utolsó szék (a „szék” szónál Ippolit Matvejevics visszanyerte eszméletét) az Október pályaudvar árukezelési hivatalában tűnt el, de a föld nem nyelhetette el. Miről van hát szó? Az ülést folytatjuk!

Valahol robbanásszerűen téglák zuhantak, Egy hajósziréna elnyújtottan bűgött.

A kincs

Egy október végi esős napon Ippolit Matvejevics kabát nélkül, apró ezüstsillagokkal behintett, holdfényszínű mellényében szorgoskodott Ivanopulo szobájában. Ippolit Matvejevics az ablakpárkányon dolgozott, mert asztal még mindig nem volt a lakásban. A nagy kombinátor tekintélyes iparművészeti rendelést kapott: címtáblákat kellett készítenie egy társasház részére. A sablon után való kivitelezést Osztap Vorobjanyinovra bízta, maga pedig Moszkvába érkezésük óta, csaknem egy álló hónapon keresztül cirkált az Október pályaudvar környékén, rögeszmeszerű szenvedéllyel kutatva madame Peturhova utolsó székének nyomait, amelynek kétségtelenül tartalmaznia kell a briliánsokat.

Ippolit Matvejevics homlokát ráncolva festette a vastáblákat.

A briliánsvadászatban eltelt fél év alatt levetkőzte régi szokásait.

Éjszakánként vad transzparenszekkel díszített hegyláncokat látott; szeme előtt Iznurenkov röpködött, barna combjával rángatózva, ladikok fordultak fel, emberek merültek víz alá, az égből téglá esőzött, és a meghasadt föld szürke füstöt okádott.

Osztap, aki nap nap után együtt volt Ippolit Matvejeviccsel, semmiféle változást sem vett észre rajta. Pedig Ippolit Matvejevics rendkívül megváltozott. Még járása is megváltozott, szeme vad kifejezésű lett, és kinőtt bajusza sem meredezett már a földfelszínnel párhuzamosan, hanem majdnem merőlegesen, mint egy kivénhedt kandúré.

Belsőleg is megváltozott Ippolit Matvejevics. Jellemében olyan vonások alakultak ki, melyek azelőtt idegenek voltak tőle: határozottság és kegyetlenség. Három epizód fejlesztette ki benne fokozatosan ezeket az új érzéseket: csodálatos megmenekülése a vaszjuki sakkamatőrök súlyos öklei elől, első szereplése kolduspályán a pjatyigorszki Virágoskertben s végül a földrengés, amelynek következményeképpen kissé meghibbant, és titkos gyűlöletet melengedett szívében üzlettársa iránt.

Ippolit Matvejevicset az utóbbi időben állandó gyanú mardosta. Attól félt, hogy Osztap egyedül nyitja fel a székot, s a kincset megkaparintva elutazik, őt magát áldozatul dobva a sors szeszélyének. Szavakba önteni nem merte gyanúját, mert ismerte Osztap vaskezeit és hajthatatlan jellemét. Amint napról napra ott ült az ablaknál, és egy öreg, kicsorbult borotvával a kiszáradt betűket tisztogatta, lelkét nem múló kínok marcangolták. Mindennap rettegett, hogy Osztap nem jön többé vissza, és ő, a hajdani nemesi marsall, éhen hal egy nedves moszkvai árokban.

De Osztap minden este megjött, habár öröndetes híreket nem hozott. Energiája és vidámsága kimeríthetetlen volt. A remény egyetlen pillanatra sem hagyta el.

A folyosóról lábdobogás hallatszott, valaki belebotlott a páncélszekrénybe, majd a furnérajtó feltárult, olyan könnyedséggel, amilyennel szél fordít át egy papírlapot. A küszöbön a nagy kombinátor állt. Merő víz volt, orcája piros almaként égett. Erősen lihegett.

- Ippolit Matvejevics! - kiáltotta. - Hallgasson ide, Ippolit Matvejevics!

Vorobjanyinov elámult. A technikai igazgató még sohasem szólította kereszt- és atyai nevén. És egyszerre mindent megértett...

- Megvan? - nyögte ki.

- Megvan! Ah, Kiswa, hogy az ördög bújjon magába!

- Ne kiabáljon, mindent meghallanak.

- Igaz, igaz, meghallhatják - halkította gyorsan suttogóra hangját Osztap. - Megvan, Kisza, megvan, és ha akarja, nyomban meg is mutathatom. A Vasutasklubban van, az új klubban... Tegnap volt a megnyitás... Hogyan akadtam rá? Nem fontos. Rendkívül nehéz dolog volt! Remekül végigkövetkeztetett, zseniális kombináció! Antik kaland!... Egyszóval elsőrendű!

Osztap nem várta meg, amíg Ippolit Matvejevics magára rántja kabátját, hanem előre kiszaladt a folyosóra. Vorobjanyinov a lépcsőházban érte utol. A nedves utcákon át a Kalancsevszkaja térig rohantak, s útközben kérdésekkel halmozták el egymást. Még csak eszükbe sem jutott, hogy villamosra is szállhattak volna.

- Úgy van felöltözve, mint egy csizmadia! - fecsegte Osztap túláradó örömeiben. - Ki jár így, Kisza? Magának minden körülmények között keményített fehérnemű, selyemzokni és persze cylinder jár. Az arcában van valami nemes vonás! Mondja csak, maga igazán nemesi marsall volt?

Miután megmutatta a marsallnak a széket, amely a sakk-kör szobájában állt, és a legközönségesebb Gambs-külsővel bírt, jöllehet mérhetetlen értéket rejtett magában, Osztap a folyosóra vonszolta Vorobjanyinovot. Itt egy lélek sem volt. Osztap a télre még be nem ragasztott ablakhoz lépett, és megfordította kilincset.

- Ezen az ablakon keresztül könnyen és fájdalommentesen bejuthatunk a klubba, ma éjszaka bármelyik órában. Jegyezze meg, Kisza: harmadik ablak a fölépcsőtől.

Még sokáig kódorogtak a klubban, mint a járási oktatásügyi osztály kiküldött megbízottai. Nem tudtak betelni a remek termekkel és szobákkal.

- Ha Vaszjukiban ilyen széken játszom - mondta Osztap -, nem vesztek el egyetlen játszmát sem. Megihletett volna az elragadtatás. De most már menjünk, öreg. Huszonöt rubel dugipénzem van. Sörözzünk egyet, és pihenjük ki magunkat az éjjeli látogatás előtt. Maga nem áttall sört inni, marsall? Se baj. Holnap már pezsgőt szopogathat korlátlan mennyiségben.

Miközben a sörözőből a Szivcev Vrazsek felé tartottak, Bender átkarolta a kaptos Ippolit Matvejevics vállát, és gyengéden így szólt hozzá:

- Maga végtelenül szimpatikus kis öreg, Kisza, de tíz percentnél többet mégsem adok magának. Istenemre, nem adok. Mondja, minek is magának annyi pénz?

- Hogyhogy minek? Hogyhogy minek? - heveskedett Ippolit Matvejevics.

Osztap tiszta szívből nevetett, és arcát koncessziós társa nedves kabátujjára hajtotta.

- No, mondja, mit fog venni, Kisza? Na mit? Hiszen semmi fantáziája sincsen. Istenemre, tizenötezer rubel még sok is lesz magának... Hiszen hamarosan meghal; már csaknem aggastyán. Egyáltalán nincs is pénzre szüksége. Tudja, Kisza, azt hiszem, hogy semmit sem fogok adni magának. Nem akarom elkényeztetni. De magam mellé veszem titkárnak, Kiszidja, jó? Havi negyven rubel és teljes ellátás. Négy szabadnap... Jó? Ingyen ruha, borra- valók, társadalombiztosítás... Jó? Tetszik az ajánlatom?

Ippolit Matvejevics kirántotta karját a másikéból, és gyorsan előrement. Az ilyen tréfák félőrrültté tették. Osztap a rózsaszínű villa bejáratánál érte utol Vorobjanyinovot.

- Igazán megharagudott rám? - kérdezte. - Hiszen csak tréfáltam. A magát megillető három percentet feltétlenül meg fogja kapni. Istenemre, három percent elég magának, Kisza.

Ippolit Matvejevics komoran ment be a szobába.

- Nos? Nyugodjék bele a három percentbe, Kiswa! - csipkelődött Osztap. - Mint barátja ajánlom: nyugodjék bele! Más belenyugodnék. Szobát nem kell kivennie, hála Ivanopulónak, aki egész évre elutazott Tverbe. Vagy pedig lépjen be hozzám komornyiknak... Meleg fészke lesz.

Mikor látta, hogy Ippolit Matvejevics semmivel sem tudja szóra bírni, Osztap édesdeden ásított, kinyújtózott egészen a mennyezetig, levegővel töltve meg széles mellkasát, és komolyan folytatta:

- Nos, barátocskám, készítse a zsebét. A klubba pirkadat előtt megyünk el. Ez a legjobb időpont. Az örök alszanak és édesen álmodnak, amiért gyakran teszik ki a szűrüket végkielégítés nélkül. Addig is tanácsolom, hogy pihenje ki magát, drágaságom.

Osztap elhelyezkedett három széken, amelyet Moszkva különböző részeiben vett birtokába.

- Vagy pedig komornyiknak!... - motyogta félálomban. - Rendes fizetés... Teljes ellátás... Borravalók... Ugyan, ugyan, csak tréfáltam... Az ülést folytatjuk! A jég megtört, tekintetes esküdtszék!

Ezek voltak a nagy kombinátor utolsó szavai. Nyugodt, mély, üdítő és álmokképektől nem zavart álomba szenderült.

Ippolit Matvejevics kiment az utcára. Tele volt kétségbeeséssel és elkeseredéssel. A hold felhőfoszlányokon ugrált. A villák nedves vasrácsai zsírosan fénylettek. A párás gázlámpák nyugtalanul világítottak. Az Orjol sörözőből egy részeg taszigáltak ki. A részeg ordítózni kezdett. Ippolit Matvejevics összeráncolta homlokát, és kemény léptekkel visszafordult. Egyetlen vágya volt: minél gyorsabban végezni mindennel.

Bement a szobába, szigorú pillantást vetett az alvó Osztapra, megtörölte szemüvegét, és az ablakpárkányról felvette a borotvát. Csorbáin láthatók voltak az olajfesték megszáradt pikkelyei. A borotvát a zsebébe tette, még egyszer elment Osztap mellett; nem nézett rá, de tisztán hallotta lélegzését, és máris kint találta magát a folyosón. Itt álmos csend honolt; nyilván már mindenki lefeküdt. A vaksötét folyosón Ippolit Matvejevics hirtelen gúnyosan elmosolyodott, és érezte, hogy homlokán rángatózik a bőre. Hogy ezt az új érzést ellenőrizze, újra elmosolyodott. Váratlanul eszébe jutott, hogy egyik gimnáziumi osztálytársa a fülét tudta mozgatni.

Ippolit Matvejevics a lépcsőházig botorkált, és figyelmesen hallgatózott. A lépcsőn senki sem járt. Az utcáról beszűrődött egy ló patkócsattogása, élesen és röviden, mintha számológépen dolgozott volna valaki. A marsall macskaléptekkel visszatért a szobába, Osztap kabátjából húsz rubellel együtt kivette a laposfogót, fejébe nyomta piszkos tengernagysapkáját, és megint hallgatózott.

Osztap csöndesen, szuszogás nélkül aludt. Orrürege és tüdeje ideálisan dolgozott, szabályos ütemben szívta be és lehelte ki a levegőt. Izmos karja egészen a padlóig csüngött. Ippolit Matvejevics, halántékán érezve az ütőér másodpercenkénti verését, kabátja jobb ujját könyöke fölé tűrte, meztelen alsókarját körülcsavarta egy törülközővel, az ajtóhoz ment, zsebéből kivette a borotvát, és szemével a szobatávolságot lemérte, lecsavarta a kapcsolót. A villany elaludt, de az utcai lámpa kékes akváriumfénye kissé megvilágította a szobát.

- Annál jobb - suttogta maga elé Ippolit Matvejevics. A fekvőhely fejrészéhez lépett, s messzire eltartva a borotvát, az egész pengét egyetlen lendülettel ferdén beledöfte Osztap torkába. A nagy kombinátor olyan hangot hallatott, mint egy konyhai lefolyókagyló, mikor a vízmaradékot magába szívja. Ippolit Matvejevics annyira ügyes volt, hogy vér nem fröccsent ruhájára. Kabátjával a kőfalat súrolva, a kék ajtóhoz lopakodott, s egy pillanatra ismét meg-

nézte Osztapot. Teste kettőt rándult, és a székek támlájához hanyatlott. Az utcáról beszűrődő fény egy fekete tócsán csillant meg, amely a padlón képződött.

„Milyen tócsa ez? - villant fel Ippolit Matvejevicsben. Igen, igen, vér... Bender elvtárs meghalt.”

Vorobjanyinov lecsavarta karjáról a kissé bevérzödött törülközőt, eldobta, a borotvát óvatosan letette a padlóra, halkán behúzta maga mögött az ajtót, és eltávozott.

A nagy kombinátor a szerencse küszöbén halt meg, amelyet képzeletében kirajzolt magának.

Az utcára leérve, Ippolit Matvejevics meggyorsította lépteit.

„Valamennyi briliáns az enyém, nem néhány percent” dünnyögte, és a Kalancsevszkaja tér felé indult.

A Vasutasklub előtt, a főbejáratától számított harmadik ablaknál Ippolit Matvejevics megállt. Az új épület tükröablakai gyöngyházzsínben szürkéltek a virradat fényében. A nyirkos levegőben tolatómozdonyok tompa fűtői lebegtek.

Ippolit Matvejevics ügyesen felmászott a párkányra, belökte az ablakkeretet, és nesztelenül beugrott a folyosóra. Könnyen tájékozódva a klub pirkadat előtti szürkéségében, a sakk-szobába osont, s fejével megbillentve Emanuel Lasker falon lógó arcképét, a székhez lépett. Nem sietett. Nem volt miért sietnie. Senki sem üldözte. O. Bender nagymester örök álmát aludta a Szivcev Vrazsek rózsaszínű villájában.

Ippolit Matvejevics leült a padlóra, inas lába közé szorította a széket, és egy fogorvos hidegvérével kezdte kirángatni belőle a részsögeket, egyetlenegy sem hagyott ki közülük. Munkája a hatvankettedik szöggel befejeződött. Az angol bútorszövet és az angin szabadon feküdt a szék ülőkéjén.

Csak fel kellett emelnie őket, hogy megpillantsa az ékkövekkel megtöltött tokokat, dobozokat és ládikókat. „Azonnal autóba - tervezte ki Ippolit Matvejevics, aki a nagy kombinátor iskolájában életbölcsségre tett szert -, és ki a pályaudvarra. Aztán a lengyel határra. Egy kis kövecskéért átjutok a túlsó oldalra, ott pedig...”

S minthogy minél előbb látni szeretne volna, hogy mi lesz „ott”, lerántotta a székről a szövetet és az angint. Szeme elé rugók tárultak, pompás angol rugók és töltelék, finom, békebeli minőségű töltelék, amilyent manapság sehol sem talál az ember. De egyéb nem volt a székben.

Ippolit Matvejevics gépiesen feltúrta a tölteléket, és teljes félóráig ült, anélkül, hogy kiengedte volna a széket görcsbe húzódó lába közül.

- Miért nincs itt semmi? - hajtogatta bambán. - Ez lehetetlen! Ez lehetetlen!

Már csaknem kivilágosodott, amikor mindent a helyén hagyva, és a sakkszobában felejtve a laposfogót s a nem létező jachtklub jelvényével ellátott sapkáját is, keservesen és fáradtan kimászott az ablakon az utcára. Senki sem vette észre.

- Ez lehetetlen - hajtogatta, miközben a szomszédos utcanegyedig jutott. - Ez lehetetlen.

Majd visszatért a klubhoz, fel-alá járkált a nagy ablakok előtt, és szakadatlanul motyogta:

- Lehetetlen! Lehetetlen! Lehetetlen!

Néhányszor fel is kiáltott, és reggeli ködtől nedves fejéhez kapott. Amikor az éjszaka eseményeire visszagondolt, értetlenül rázta ősz fűrtjeit. A briliáns-izgalom túl erős szernek bizonyult: öt perc alatt aggastyán lett belőle.

- Sokan járnak mifelénk - hallotta egyszerre a feje fölött.

Megpillantotta az őrt, vitorlavászon munkaruhában és bőrcsizmában. Nagyon öreg volt, és kedélyes embernek látszott.

- Járnak és járnak - folytatta közlékenyen az öreg, aki megunta az éjszakai egyedüllétet -, s nyilván maga is érdeklődni akar, elvtárs. Igaza is van. A mi klubunk nem közönséges klub.

Ippolit Matvejevics szenvedő tekintetet vetett a pirospozsgás aggastyánra.

- Bizony, nem közönséges klub ez - ismételte az ör. - Sehol sem találni párját.

- Mi van benne olyan rendkívüli? - kérdezte Ippolit Matvejevics, gondolatait összeszedve.

Az öreg örömtől sugárzón nézett Vorobjanyinovra. Nyilván neki magának is tetszett a rendkívüli klub története, s ezért szívesen elmondta mindenkinek.

- Hát akkor figyeljen rám - kezdte el. - Én már tizedik éve vagyok itt ör, de ilyen eset még nem fordult elő. Hegyezd a füled, kedvesem. Azelőtt is volt itt klub, ismeretes, hogy miféle: a forgalmi igazgatóság első körzetének klubja. Éppen annak voltam én az öre. Vacak egy klub volt... Fűtöttük, fűtöttük, és nem tudtuk kifűteni. Megszólít egyszer Kraszilnyikov elvtárs: „Mit csinálsz te a fával?” - kérdi. Talán megeszem a fát? Sok baja volt Kraszilnyikov elvtársnak a klubbal; itt nyirkos, ott hideg, a fűvőszenekarnak nem jutott hely, s a színházban egyenesen kínszenvedés a játék: a színész urak csaknem megfagytak. Öt éven át kértek hitelt egy új klubra, de nem tudom, miért, a Vasutas Szakszervezet nem szavazta meg. Most tavasszal aztán Kraszilnyikov elvtárs egy széket vásárolt a színpad számára, szép puha széket...

Ippolit Matvejevics egész testével előredőlve figyelt. Félig alélt volt. Az öreg pedig vidáman kacagva mesélte el, hogyan állt fel egyszer erre a székre, hogy egy villanykörtét kicsavarjon, s hogyan fordult le róla.

- Lecsúsztam a székről, felszakadt a huzata. Tágra meresztem a szemem: a huzat alól csiszolt üvegdarabok és fonálra fűzött fehér üveggyöngyök szóródnak a padlóra.

- Üveggyöngyök - dünnyögte Ippolit Matvejevics.

- Üveggyöngyök! - rikkantott az öreg lelkesülten. - Aztán nézek tovább, és skatulyákat látok. Nem nyúltam én ezekhez a skatulyákhoz, hanem egyenesen Kraszilnyikov elvtárshoz mentem, és jelentettem neki a dolgot. Így jelentettem később a bizottságnak is. Nem nyúltam én ezekhez a skatulyákhoz, nem és nem. És jól is tettem, kedvesem, mert ékszerek kerültek elő belőlük, amiket a burzsujok rejtettek el...

- Hol vannak az ékszerek? - kiáltott fel a marsall.

- Hol vannak, hol vannak - utánozta az öreg -, ide süss, kedvesem. Itt vannak!

- Hol? Hol?

- Mondom, hogy itt! - kiáltott az ör, örvendve a hatásnak, amelyet elbeszélésével keltett. - Itt vannak! Töröld, meg a szemedet! Klubot építettünk belőlük, kedvesem! Látod? Itt áll a klub! Gőzfűtés, sakkszoba órával, büfé, színház, sárcipőben be sem engedik a vendéget!...

Ippolit Matvejevics testén jeges verejték ütött ki. Anélkül, hogy elmozdult volna helyéről, végigjártatta szemét az épületen.

Itt van hát madame Petuhova kincse! Itt van. Minden itt van! Mind a százötvenezer rubel nulla nulla kopejka, miként a meggyilkolt Osztap-Szulejmán-Berta-Mária Bender szerette mondani.

A briliánsok homlokzati ablaküvegekké és vasbeton falakká változtak, a hűvös tornatermek gyöngyből készültek. A gyémánt diadém forgószínpados színházzá alakult, a rubinfüggők csillárokká terebélyesedtek, a smaragdos aranykígyó-karkötőkből gyönyörű könyvtárszoba lett, a csatok pedig gyermekgondozóvá, modellező műhellyé, sakkszobává és biliárdteremmé testesedtek.

A kincs megmaradt, létezett, sőt még meg is nőtt. Meg lehetett érinteni, de elvinni nem lehetett. Más emberek szolgálatába szegődött.

Ippolit Matvejevics megérintette az épület gránitburkolatát. A kő hidege a szívébe hatolt.

És felkiáltott.

Tébolyodott, szenvedélyes és vad kiáltása - egy halálra sebzett nőstény farkas üvöltése - kiröppent a tér közepére, a híd alá csapódott, és - amint az ébredező nagyváros ezernyi hangja visszaverte - gyengülni kezdett, majd végleg elhalt.

Gyönyörű őszi reggel hömpölygött a nedves tetőkről Moszkva utcáira. A város a létért való mindennapos harcba indult.

.oOo.